KUSTANTAJA
TYÖVÄEN SIVISTYSLIITTO, HELSINKI

PAINETTU 1944
TAMPEREEN TYÖVÄEN KIRJAPAINOSSA

SUOMALAISIA SOSIALISTEJA

TOINEN OSA

SISÄLTÖ

MATTI KURIKKA. Kirj. Arvi Hautamäki 7
EDVARD VALPAS. Kirj. Kalle Hämäläinen ja Sulo Vuolijoki 55
HILJA PÄRSSINEN. Kirj. Sylvi-Kyllikki Kilpi 157
MATTI PAASIVUORI. Kirj. E. K. Louhikko .. 201

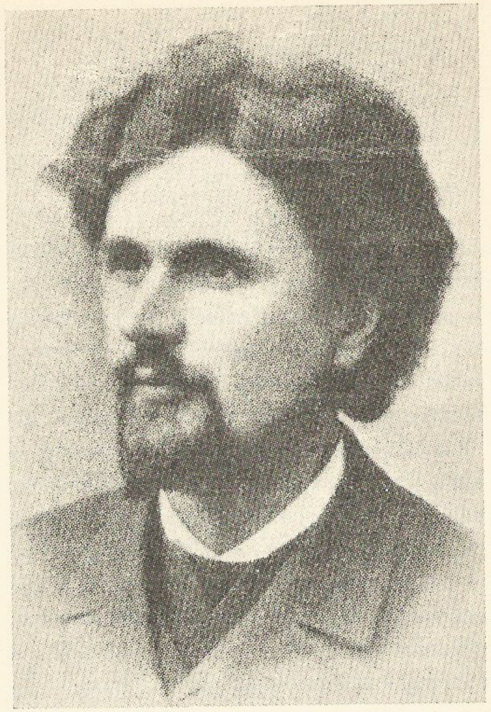

MATTI KURIKKA

Matti Kurikka on omalaatuisimpia persoonallisuuksia suomalaisessa työväenliikkeessä. Hänen merkityksellinen toimintansa työväenliikkeessä rajoittui vain muutamiin vuosiin, mutta nämä vuodet olivat liikkeen käänneaikoja, työläisjoukkojen ensiliikehtimisten aikoja. Näiden aikojen näkyvimpänä johtajana on Matti Kurikka piirtänyt lähtemättömästi nimensä sekä työväenliikkeemme että maamme valtiolliseen historiaan. Omalaatuisena ja omastaan kiihkeästi kiinnipitävänä, tulisieluisena ja suggeroivana kirjoitetun ja puhutun sanan taitavana julistajana herätti Kurikka sekä ihailua että vastustusta. Matti Kurikka oli tyypillinen utopistinen sosialisti ja sellaisena ainakin historiallisesti kiintoisa suomalaisessa työväenliikkeessä. Hänestä tuli epäonnistunut ihanneyhteiskunnan perustaja. Hänet erotettiin sos.dem. puolueesta. Häntä häväistiin ja parjattiin monesti. On tavallaan rohkeaa esitellä häntä nuorelle työläispolvelle tässä sarjassa rinnan arvostelijoittensa elämäkertojen kanssa. Nyt kun on jo vuosikymmeniä vierähtänyt Matti Kurikan taisteluvuosista, voinemme sen kuitenkin jo tehdä. Nyt lienee jo edellytyksiä ulkokohtaisemmin tarkastella Matti Kurikan elämää, toimintaa ja aatteita*)

---

*) Kirjoittajan käytettävänä on muiden ohessa ollut Kurikan tyttären pojan, maisteri Osmo Linnoilan yliopistollinen tutkimus »Matti Kurikan yhteiskunnallinen ja valtiollinen toiminta» käsikirjoituksena. Asiatiedot nojautuvat pääasiassa mainittuun ansiokkaaseen tutkimukseen.

Matti Kurikan kasvu vapaaksi kirjailijaksi.

Matti Kurikka syntyi Inkerinmaalla Tuutarissa tammikuun 24 pnä 1863.

Hänen isänsä Aatami Kurikka oli varakas talonpoika, joka kansallisesti heränneenä, yhteisiä asioita harrastavana ja asiallisena miehenä nautti ympäristössään yleistä arvonantoa. Isäntä Aatami Kurikka oli useat kerrat kunnan esimiehenäkin.

Sukulaistensa lausuman mukaan Matti Kurikka kuitenkin lienee perinyt luonteensa peruspiirteenä olevan voimakkaan ja herkän tunne-elämän ja taipumuksen haaveellisuuteen lähinnä äidiltään Anna Pöyhöseltä, joka myös oli syvästi uskonnollinen.

Kun Inkerissä ei ollut suomalaisia oppikouluja, oli varakkaiden inkeriläisten tapana lähettää lapsensa kouluun Suomen puolelle. Näin Matti-poikakin tuli v. 1872 Helsinkiin kouluun. Ensimmäiset kouluvuodet joutui Matti asumaan tunnetun suomalaisuusmiehen Kaarle Akseli Gottlundin perheessä, mikä seikka oli omiaan lisämään hänen jo kotoaan saamaansa harrastusta suomalaisuusasiaan.

Tultuaan 1881 ylioppilaaksi alkoi Matti Kurikka lukea fil. kandidaattitutkintoa. Mutta nuori vilkas ylioppilas viehättyi yliopistollisesta vapaudesta ja myöhemmin osakuntaelämästä niin, että tutkintojen suorittaminen jäikin sivuasiaksi. Osakunnassa toimiminen antoi Kurikalle myös tilaisuuden ilmentää itseään intomielisenä uudistushenkisenä yhteiskunta-ihmisenä. Hän joutui moniin tehtäviin ja mm. osakuntansa sanomalehden Savo-Karjalaisen toimitukseen. Osakunta-ajalla herää Kurikassa myös harrastus kaunokirjailemiseen: novellien ja näytelmien kirjoittamiseen. Nuorena ylioppilaana 1884 hän kirjoittaa molemmat esikoisnäytelmänsä pienen ilveilyn »Ihmekös tuo» ja nelinäytöksisen kansannäytelmän

»Viimeinen ponnistus», joka viimeksimainittu on kansallismielinen kuvaus Inkerin suomalaisen kansan elämästä maaorjuuden lakkauttamisen ajoilta. »Viimeinen ponnistus» tuli hyvin suosituksi etenkin seuranäyttämöillä.

Matti Kurikan luvut yliopistossa jäivät kesken. Hän suunnitteli nyt jättäytymistä vapaaksi kirjailijaksi.

Kurikka meni naimisiin varakkaan ja sivistyneen helsinkiläisneitosen Anna Palmqvistin kanssa. Vaimonsa sukulaisten mukana pääsi Kurikka vuosina 1887—88 matkustamaan Tanskaan, Itävaltaan ja Saksaan. Tällä matkalla Kurikka tutustui vapaamielis-radikaalisiin aatevirtauksiin. Erikoisesti häneen vaikutti tuttavuus tanskalaiseen sosialistiin, lääket. tri Axel Proschowskyyn, jonka kirjoittamaa kirjasta »Sosialismens ABC» Kurikka myöhemmin Viipurin Sanomissa selosti »Sosialismin pääperusteet» nimisessä artikkelisarjassa.

Kaunokirjailijana Matti Kurikka kirjoitti lähinnä näytelmiä ja hän liittyi niissä 1880-luvun realismiin ja erityisesti Minna Canthiin. Mainitussa esikoisnäytelmässä »Viimeinen ponnistus» on jo yläluokkaa vastaan suunnatun tendensin tuntua. Mutta vasta viisinäytöksisissä näytelmissään »Aili» (1887) ja »Äärimmäisessä talossa» (1889) kirpeä ja tendensimäinen arvostelu tuli voimakkaaksi. »Aili» näytelmän samannimisena päähenkilönä on nuori hentoinen herrasneiti, joka ei sovinnaisen äitinsä varjelemana tiedä mitään »maailman pahuudesta». Mutta pian hän oppii tuntemaan ympäristönsä ahdasmielisyyden ja teeskennellyn siveellisyyden. Ailin vastakohtana esitetään näytelmässä uudenajan naisena Helli Hiltunen, joka uskaltaa myös mennä vapaaseen yhdyselämään ylioppilassulhasensa kanssa. Niinikään näytelmässä »Äärimmäisessä talossa» päähenkilö palvelijatar saa kärsiä herrasväkensä ahdasmielisten ja väärien epäluulojen ja erään ilotytön petoksen vuoksi kunnes hänen viattomuutensa lopuksi käy ilmi. Kurikka tuntee niin suurta »siveellistä vihastusta» varsinkin

helsinkiläisen säätyläisluokan vanhoillisuutta ja tekopyhyyttä kohtaan, että hänen näytelmissään paljastava ja arvosteleva tarkoitusperäisyys työntää taiteellisuuden aivan sivulle. Kurikka julkaisi myös novelli- ja kirjoitelmakokoelmat »Pilven hattaroita» 1 ja 2, joita arvostelu piti hutiloituina. Näistä ensimmäinen osa otettiin takavarikkoon keisari Paavalin syntymähistoriaa inkeriläisen kansantarinan mukaan kuvailevan kertomuksen vuoksi. Lisäksi Kurikalta on jäänyt painamatta eräitä näytelmiä, ja joitain hänen pikkunäytelmiään lienee julkaistu Amerikassa.

Suomalaisessa teatterissa esitettiin keväällä 1884 »Viimeinen ponnistus» ja sai se hyvän arvostelun. Sitä pidettiin kyllä vasta-alkavan käsialana, mutta sangen lupaavana. Saman vuoden joulukuussa järjestetyssä kansan näytelmäillassa esitettiin muiden pikkunäytelmien mukana myös Kurikan pieni huvinäytelmä »Ihmekös tuo». Myöhemminkin tarjoaa Kurikka näytelmiään teatteriin, mutta niitä ei hyväksytä. Keväällä 1897 kuitenkin esitetään käsikirjoituksesta Kurikan nelinäytöksinen muinaistaru »Baabelin torni», joka enemmän teatterin koristusten sekä musiikin avulla kuin näytelmänä herätti tunnelmallista vaikutusta.

Näytelmäkirjailijana Kurikka ei siis saavuttanut merkittävämpää menestystä ja nimeä. Tämän hän kai itsekin tajusi, eikä kirjailijana oleminen pidemmältä tyydyttänyt häntä itseäänkään. Kurikka selitti, että »kirjailijaksi rupeaminen» merkitseekin ennenkaikkea totuuden etsijäksi ja julistajaksi antautumista. Se taas ei ole mahdollista, ellei itse ole mukana elämässä ja taistelussa. Näin Kurikan mieli paloi yhteiskunnallisiin rientoihin. Niihin päästyään hänen koko elämän ajan kestävä kirjoittamisen harrastuksensa muuttuukin julistuksellisten yhteiskunnallisten, siveellisten ja uskonnollisteosofisten pikkukirjasten ja sanoma- ja aikakauslehtiartikkelien kirjoittamiseen. Matti Kurikan edessä oli uusi kehitysvaihe.

Lehtimiehenä Viipurin Sanomissa.

Palattuaan ulkomailta Matti Kurikka ryhtyy v. 1890 »Viipurin Sanomain» toimittajaksi ja ensin myös lehteä kustantavan yrityksen osakkaaksi ja sitten koko yrityksen omistajaksi.

Viipurin Sanomat, joka oli jo ilmestynyt 4 vuotta ennen Kurikan tuloa lehteen, oli puolueväriltään vanhan suomalaisen puolueen äänenkannattaja. Kun sitten tässä puolueessa 1880-luvun lopulla tapahtui se hajaannus, joka lopuksi johti nuorsuomalaisen ryhmän ja vihdoin itsenäisen puolueen perustamiseen, ei Viipurin Sanomain kanta tähän hajaannukseen nähden ole selvä. Kurikan toimittamana tuli lehdestä enemmän itsenäinen.

Viipurissa ollessaan Kurikka tunsi suurta kiinnostusta työväenkysymykseen. Hän liittyi Viipurin työväenyhdistykseen ja tuli valituksi sen johtokuntaankin. Työväen yhteenliittymistä hän suositteli lehdessäänkin. Hän myös vaati työväen taloudellisen ja sosiaalisen tilan parantamista ja työväen kohottamista muiden kansanluokkien rinnalle yhteiskunnallisessa vaikutusvallassa. Hän puolsi esitettyjä äänimäärän alentamisvaatimuksia vaaleissa. Kurikalla oli se vakaumus, että yhteiskunnallisia epäkohtia, vaikka niitä onkin runsaasti, voidaan rauhallisin keinoin poistaa ja näin »maassamme työväenkysymys oikealla tiellä pysyttää». — — Kuitenkin Kurikalla yhteiskunnallisia kysymyksiä käsitellessä alkoi vähitellen sosialistinen vakaumuskin häämöittää. Hän esitti kirjoituksissaan ajatuksia, että kurjuutta ei voidakaan poistaa »ryhtymättä itse pääperustetta yksityiskapitalismia uudelle kannalle asettamaan». Samaan viittaa myös se, että hän julkaisee lehdessään jo aikaisemmin mainitun artikkelisarjan, jossa hän tri Proschowskyn mukaan selostaa sosialismia.

Viipurin Sanomissa Kurikka myös aloitti hänelle koko elä-

mänsä ajan ominaisen taistelun pappeja vastaan, joita hän syytti vanhoillisuudesta, uskonnollisesta suvaitsemattomuudesta, vallanhalusta, sääty-ylpeydestä, röyhkeydestä, sivistysvihollisuudesta ym. Kurikka eroitti jo tällöin, niinkuin myöhemminkin, kirkon ja papit ja toisaalta uskonnon kahdeksi eri asiaksi. Hän lausui, ettei hän ahdista pappia sen uskonnon tähden, jota pappi julistaa, vaan virkamiehenä, jollaisena pappi on arvostelun alainen. Kurikan mielestä eduntavoittelu oli vienyt papiston säätynä taantumuskannalle, kun papiston päinvastoin pitäisi olla kaiken edistyksen ja valistuksen kannattaja. — Kurikan suhteessa papistoon ja pappien arvostelussa oli väärää yksipuolisuutta, mutta hänen lausuntojaan on tarkasteltava silloisissa oloissa, jolloin papisto ei juuri ymmärtänyt heräävän työväen pyrkimyksiä ja tarpeita.

Huonona talousmiehenä ei Matti Kurikka kyennyt hoitamaan liikeasioitaan. Lisäksi hän antautui juopotteluun. Huonosti hoidetut liikeasiat ja takaukset veivät hänet konkurssiin. Hän menetti kaiken omaisuutensa ja joutui v. 1894 jättämään Viipurin Sanomat. Yritettyään lyhyen ajan työskennellä Itä-Suomen Sanomissa Lappeenrannassa, hän siirtyi henkivakuutusasiamieheksi, kunnes tuli »Työmiehen» toimitukseen.

Kurikka liittyy Työmiehen toimitukseen.

Koko maamme työväenliikkeen merkkitapaus oli, että Työmies lehti alkoi ilmestyä Helsingissä 2 p:nä maaliskuuta 1895. Lehti ilmestyi alussa vain kerran viikossa.

Lehti alkoi ilmestyä aikana, jolloin työväenliikkeessä siirryttiin siihen suureen murrokseen, joka johti liikkeen pois wrightiläisyydestä. Ensin syntyi vanhojen wrightiläisten ja uusien johtaja-ainesten, juuri niiden, joiden elämää on kuvailtu näissä kirjoissa »Suomalaisia sosialisteja», välillä erimielisyyttä

mm. äänioikeusasiassa. Työväki ei enää tyytynyt äänioikeusasteikon alentamiseen, vaan alkoi vaatia yleistä, yhtäläistä, välitöntä äänioikeutta. Näinä vuosina syntyi myös sekä Helsingissä että muualla työtaisteluja palkkojen korottamisen ja työpäivän lyhentämisen (vaaditaan entisen 12 tuntisen työpäivän tilalle 10 tuntista työpäivää) puolesta. Nämä työtaistelut särkivät entiset työntekijäin ja työnantajain sopuisimmat välit. Työväen johtomiesten ratkaistavaksi tuli heidän suhtautumisensa lakkoihin ja näin esiintyvään luokkataisteluun.

Työmies lehden ensimmäiseksi päätoimittajaksi ryhtyi nuorsuomalainen kansakoulunopettaja A. H. Karvonen, ja avustajana oli mm. af Ursin. Vaikka Karvonen oli sangen varovainen, niin hän kuitenkin asettuessaan työväen vaatimusten ja liikehtimisten puolelle joutui porvariston taholta ankaran painostuksen alaiseksi, ja häntä myös uhattiin opettajan virasta erottamisella. Toisaalta työväen jatkuva radikaalisoituminen saattoi hänet lehden toimittajana vaikeaan asemaan. Näin Karvonen oli halukas vetäytymään pois toimituksesta, mutta oli vaikea löytää miestä tilalle.

Nyt tarjoutui Matti Kurikka toimittajaksi. Häneen nähden oli Karvosella, Salinilla ja af Ursinilla suuria epäilyksiä. Kurikkaa pidettiin epävakaisena, epäselvänä ja haaveilijana. Kuitenkin Kurikka otettiin vuoden 1896 lopulla aputoimittajaksi Työmies lehteen. Päätös aiheutti af Ursinin eron toimituksesta. Kun Karvonen seuraavan vuoden alkupuolella lopullisesti erosi Työmiehen toimituksesta, tuli Matti Kurikasta lehden pää- ja vastaava toimittaja. Matti Kurikan elämän ja työn historiallisesti merkityksellinen vaihe alkoi.

Kurikka toimittaa Työmiestä.

Kurikka antautui lehtensä toimittamiseen koko sielullaan. Kurikan kirjoitustyyli oli lennokasta ja iskevää. Hänen paloartikkelinsa antoivat maan sanomalehdistölle aihetta jatkuvaan polemiikkiin ja hyökkäyksiin.

Kurikka suhtautui myöhemmin (etenkin teoriassa) sangen kielteisesti luokkataisteluun, mutta nyt hän asettui työläisten puolelle lakoissa ja muissa liikehtimisissä.

Siihen aikaan kun Kurikka liittyi Työmiehen toimitukseen, ei vielä julkisesti juuri puhuttu sosialismista. Näihin aikoihin vasta tri af Ursinkin siirtyy sosialistiseen katsomukseen. Kuten edellä olemme sanoneet tunsi Matti Kurikka jo Viipurin Sanomissa ollessaan sikäli mielenkiintoa sosialismia kohtaan, että hän julkaisi mainitussa lehdessä tri Proschowskyn kirjoitussarjan sosialismista. Työmiehen toimittajana hänessä tapahtui lopullinen kääntymys sosialismiin. Mutta Kurikan sosialismi ei kuitenkaan ollut marxilaista, päinvastoin hän koko ajan tuomitsi marxilaisuuden. Hänen sosialisminsa oli teosofis-utopistista sosialismia. Kurikka lienee myös ensimmäisenä puhunut Helsingin työväelle sosialismista. Tämä tapahtui mielenosoitusretkellä keväällä 1897. Innolla ja taidolla pidetyssä puheessaan Kurikka selitti, ettei hänen mielestään sosialismin perustajana ole Karl Marx ja Lassalle, vaan »Jeesus Natsarealainen», ja nykyinen työväenliike oli vain tämän ihanan opin käytännöllinen toteuttaja.

Kurikka jatkoi Työmiehessä myös sitä taistelua »pappisvaltaa» vastaan, jonka hän jo aloitti Viipurin Sanomissa. Kurikan alituinen hyökkäily valtiokirkkoa ja pappeja vastaan luonnollisesti suuresti lisäsi porvariston Matti Kurikkaa kohtaan tuntemaa vihaa. Eivätkä kaikki silloiset työväenliikkeen johtomiehetkään hyväksyneet Kurikan kirkonvastaista taistelua.

Se että Työmies ilmestyi vain kerran viikossa, oli luonnollisesti suuri puute näinä työläisjoukkojen liikehtimisaikoina. Kurikka oli niiden etunenässä, jotka puuhasivat lehden laajentamista. — Lopulta vastustus ja vaikeudet voitettiinkin, ja vuoden 1899 alusta lehti alkoi ilmestyä 6 kertaa viikossa.

Juomalakko.

Matti Kurikka käsitti väkijuomien käytön turmiollisen vaikutuksen työväen elämään ja oloihin. Samoin kuin kapitalismi ja alkoholi kuuluvat yhteen, niin Kurikan mielestä työväenliikkeen tulee myös taistella alkoholin valtaa vastaan. Tätä Kurikan kantaa vastustettiin toisten työväen johtomiesten taholta, kunnes juomalakkoliike tempasi työväenliikkeen mukaansa. Sen jälkeen työväenliikkeemme onkin periaatteessa asettunut raittiusasian puolelle.

Juomalakkoliikkeen ajatus oli alunperin maisteri Matti Heleniuksen, joka kirjoitti siitä Työväen lehdessä vapunpäivänä 1896. Hän myös esitti asian alustuksessaan kesällä pidetyssä työväenyhdistysten edustajakokouksessa. Samasta asiasta kirjoitti eräs nimimerkki Työmiehessä syksyllä. Siinä suoraan kehoitetaan työväkeä ryhtymään yleiseen lakkoon pahinta isäntää alkoholia vastaan. Mutta vasta Otto Tiupan helmikuussa 1898 Työmiehessä julkaisema juomalakkokehoitus johti tekoihin. Kurikkakin kirjoitti ja puhui asiasta. Helsinkiläisten edelle ehtivät Kotkan työläiset, jotka tekivät asiasta päätöksen jo maaliskuussa. Kuitenkin vasta sitten, kun helsinkiläiset ottivat asian omakseen ja ryhtyivät johtoon, juomalakkoliikkeestä tuli eri puolille maata ulottuva kansanliike. Helsinkiläiset pitivät huhtikuussa Maneesissa kokouksen, jossa on läsnä noin 6000 kansalaista, ja siinä päätettiin julistaa juomalakko seuraavana vappuna. Ja kun Suomen työväki vuonna 1898 ensimmäisen kerran juhli vapunpäivää

kansainvälisenä työväen juhlana, omisti se tämän juhlan myös raittiusasialle.

Tästä kaikesta lankeaa suuri ansio myös Matti Kurikalle. Kurikka oli myös kirjoittanut erikoisen lentolehtisen »Pois alkohoolin valta», jota kokouksissa ja mielenosoituksissa myytiin. Mainitussa lentolehtisessä Kurikka esitti hänelle ominaisen idealistisen katsomuksen, että »nykypolvemme yhteiskunnallisesti epätoivoiseen tilaan on syynä», että »meitä on opetettu huolehtimaan vain aineellisesta itsestämme henkisen itsemme ollessa nukuksissa». »Mikä se voima on, joka on voinut estää meitä näkemästä, että jos annamme omantuntomme vapaasti kehittyä siihen suuntaan mihin se itse pyrkii ja sallimme sen yksinään määrätä, niin lopettaa se keskuudestaan riidat, taistelut, vääryydet? Se on alkohooli.» — Ja eritellessään juomalakkoa myöhemmin »Juomalakko» nimisessä lentolehtisessä, Kurikka sanoo käsittäneensä lakolla etupäässä mielenosoitusta ja vastalausetta vallitsevia oloja vastaan, ja sen ohessa näkevänsä »sinä sisäisenä pyrkimyksenä, joka oli tässä kansanliikkeessä luonut itselleen näkyvän muodon», juuri »hengen taistelun pahaa vastaan», ja »vasta silloin kun koko aikakauden katsantotapa syntyy tällä tavoin yhteiskunnallisia paheita arvostelemaan, voi toivoa kokonaisen kansan nousevan aineellisuuden häpeällisestä loasta».

Ristiriidat porvariston kanssa sortovuosina.

1890-luvun viimeiset kuuluisat sortovuodet ovat maamme historiassa merkityksellisiä taistelun vuosia venäläistyttämispyrkimyksiä vastaan. Voidaan sanoa, että koko Suomen kansa, työväki siihen luettuna, asettui perustuslakiemme takaaman sisäisen itsenäisyyden kannalle. Kun työväenliikkeemme itsenäistyminen tapahtuu samanaikaisesti Venäjän sortotoimenpiteiden kanssa, joutuu luokkatietoisuuteen herävä työväenliike ja eräät sen johtomiehet, ennenkaikkea Matti Kurikka, vakaviin ja aikanaan suuresti väärinkäsitettyihin kannanottoihin ja ristiriitoihin kansallisen porvariston mielipiteiden ja piirien kanssa.

Heinäkuussa 1898 keisari Nikolai II kutsui säädyt kokoon seuraavan vuoden alussa ylimääräisille valtiopäiville antamaan lausuntonsa eri komiteoissa Venäjällä valmistetuista lakiesityksistä uudeksi asevelvollisuuslaiksi. Kun näitä esityksiä eivät Suomen viranomaiset olleet valmistelleet ja kun valtiopäiviltä pyydettiin vain lausuntoa, oli edessä perustuslakitaistelu. Työväki tunsi asian omakseen erityisesti myös siksi, että ehdotetun uuden lain mukaan sotamiesten lukumäärää piti tuntuvasti lisättämän ja varoja käytettämän enemmän kuin ennen.

Matti Kurikka kirjoitti asiasta ja edessä olevista vaaleista Työmiehessä. Hän yhdisti asiaan työväen keskuudessa yhä voimakkaammin esiintyvän vaatimuksen vaaliuudistuksesta ja tuli näin ehdottaneeksi, että työväen olisi vaaleja varten asetettava omia ehdokkaita ja tarjottava niitä porvarillisten puolueiden listoille. Vain sellaisilla paikkakunnilla, joissa tähän päästään, olisi vaaleihin osallistuttava. Kaikkialla muualla olisi työväen oltava vaalilakossa vastalauseeksi siitä, että varallisuuteen perustuva ääniasteikko oli työväen valtiollisen toiminnan mahdollisuuksia rajoittamassa. Kurikka ei luonnollisestikaan hyväksynyt sitä tapaa, jolla mainittua lakiehdotusta oli valmisteltu ja nyt aiottiin saada hyväksytyksi. Siksi hän ehdottikin mainittujen toimenpiteiden lisäksi järjestettäväksi eri puolille maata vastalausekokouksia Suomen oikeuden loukkauksen johdosta.

Helsingin työväenyhdistyksen asevelvollisuuslakiasiaa käsittelemään koolle kutsumassa yleisessä kokouksessa päätettiinkin, että sotilasrasituksia ei olisi lisättävä sekä että menetellään niinkuin Kurikka neuvoi.

Porvarillisissa lehdissä arvosteltiin ankarasti Kurikan ja Helsingin työväen omaksumaa kantaa, jonka katsottiin hajoittavan venäläistyttämispyrkimyksiä vastustavaa suomalaista rintamaa. Työväen valtuuskuntakin esitti vastalauseenaan käsityksen, että työväen oli valtiollisen tilanteen huomioonottaen otettava osaa vaaleihin. Sitävastoin Eetu Salin ja Taavi Tainio olivat asiassa Kurikan rinnalla. Pidettiin toinen kokous, jossa päätettiin pysyä entisellä kannalla, ja valittiin toimikunta tarjoamaan omia edustajaehdokkaita ruotsalaiselle puolueelle, joka sitten hylkäsi tarjouksen. Samassa kokouksessa päätettiin, että työväki Helsingissä sanoutuu irti Turussa toimivasta työväen valtuuskunnasta ja järjestyy itsenäiseksi paikalliseksi työväen puolueeksi. Kun Helsingin työväenyhdistyksen enemmistö yhtyi tähän paikalliseen puolueeseen, erosi von Wright yhdistyksen puheenjohtajan toimesta ja jättäytyi työväenliikkeen toiminnasta syrjään.

Venäläisille viranomaisille kävi pian selville, etteivät säädyt tulisi alistumaan Suomen oikeuksien polkemiseen. Siksi he päättivät kiirehtiä sen laajan venäläistyttämisohjelman toteuttamista, joka ilmeisesti jo alunperin sisältyi Bobrikoville annettuun tehtävään. Pietarissa ryhtyi v. 1899 alussa kaikessa kiireessä työskentelemään venäläinen komitea ns. valtakunnanlainsäädännön valmistamiseksi Suomea varten, ja helmikuun puolivälissä oli komitealla valmiina julistuskirjaehdotus, jonka keisari helmikuun 15 p:nä allekirjoitti. Tämä »Helmikuun manifesti» aiheutti Suomessa räikeän mielivallan ja sorron, mutta herätti myös sitä vastaan kohdistetun sitkeän oikeustaistelun.

Niistä toimenpiteistä, joihin Suomessa helmikuun manifestin johdosta ryhdyttiin, oli merkityksellisin päätös koota koko maasta suuri joukkoadressi, jossa hallitsijalle esitettäisiin kansan huutava hätä. Nyt kävi niin, ettei Kurikkaa oltu kutsuttu, vaikka vähemmän huomattavia työväen miehiä oli,

niihin neuvotteluihin, joissa adressialoitteesta päätettiin. Matti Kurikka käsitti tämän tahalliseksi teoksi.

Sitä se ei ehkä ollut, vaan saattoi johtua, kuten kirjailija Eino I. Parmanen asian selittää, siitä äärimmäisestä varovaisuudesta, jota oli noudatettava, jottei asia ennenaikaisesti tulisi Bobrikovin tietoon. Joka tapauksessa tämä oli sikäli kohtalokasta, että Matti Kurikka, joka sai muilta mukana olleilta tiedon asiasta, nopeasti syttyvänä katkeroitui ja kirjoitti maaliskuun 3 päivän (adressitoimenpiteet oli aloitettu helmikuun loppupäivinä) Työmiehessä hyökkäävän kirjoituksen »Haaksirikkoon jouduttua». Artikkelin lähtökohtana oli oikea ajatus, että »koko valtiollinen itsenäisyytemme voi milloin hyvänsä ruveta horjumaan. jollei vallassaoleva vähemmistö asetu kansan syvien rivien kanssa sopusointuiseen vuorovaikutukseen, johon sillä on oivallinen tilaisuus kutsumalla itsetietoisuuteen heränneen työväen edustajat yhteisen neuvospöydän ääreen». Kirjotuksessa neuvottiin työmiestä pysymään visusti erillään adressipuuhasta. Jos jotain sellaista pidetään tarpeellisena, pitää se »tapahtua työväestön omasta alotteesta ja puhtaitten kansanvaltaisten periaatteiden pohjalla».

Kurikan kirjoitus herätti porvaristossa suuttumuksen myrskyn lähinnä siksi, että pelättiin sen johtavan Bobrikovin adressipuuhan jäljille, sekä siksi, että artikkelissa oli porvariston isänmaallisuudesta käytetty sellaisia ylisanontoja kuin esim. »Myykööն yläluokka mammonan mukana kansallisuutensa, jos se tahtoo, niinkuin se on kaikki muutkin ihanteensa myynyt tahi tulkoon sen jäsenet työväen riveistä oppimaan sitä elämän filosofiaa, joka ei riipu rahasta eikä kivääreistä.» — Työväestö asettui yleensä Kurikan taakse. Samoin teki tri af Ursin Turussa ilmestyvässä Länsisuomen Työmiehessä. Kurikka itse joutui porvariston vainon ja häpäisyn alaiseksi. Ja vaikka Helsingin työväen keskustelukokouksessa maalis-

kuun 12 pnä päätettiin, senjälkeen kun adressiasia oli rauhallisesti selostettu, allekirjoittaa adresseja ja Kurikka itsekin ilmoitti tekevänsä samoin, ei Kurikkaan kohdistettu vaino loppunut. Niinpä hänet ajettiin mielenosoituksellisesti ulos Suomalaisen teatterin ensi-illasta, johon hän oli lehtensä arvostelijana saapunut. Hänen silmilleen syleskeltiin kadulla. Kurikka leikkautti pitkän tukkansa ja ajoi tuuhean partansakin voidakseen tuntemattomana liikkua kaduilla.

Vaino teki Kurikasta marttyyrin, joka sai kärsiä työväen asian tähden. Kurikan kunniaksi järjestettiin mm. työväen kävelyretki, kukkaskulkue. Toimitus hukutettiin kukkasiin, ammattiyhdistyksen kuoro lauloi ja Kurikalle pidettiin puheita. — Edv. Valpas kirjoitti myöhemmin Työmiehessä »Kurikka-vainosta», että se oli »monessa suhteessa katalinta menettelyä, mitä työväen historiamme tuntee». »Mutta se vaino oli samalla sysäystä työväen luokkatunnetta vastaan ja sentähden kimmosi seuraus takaisin ja tavallaan kostavasti myös niihin työväen miehiin, jotka olivat herraspuolelle eksyneet. — — Seurauksena selkkauksista oli paljon häiriöitä. Mutta yläluokan kataluus, mikä ilmeni kosketelluissa lukuisissa vainotöissä, herätti, paremmin kuin mikään muu yllytyskeino olisi voinut, laajoja kerroksia heitä vastaan.»

Porvariston vaino kohdistui myös Työmies-lehteä vastaan. Lehden kirjapainolta katkaistiin sähkövirta. Mutta käsin kiertämällä pidettiin painokone käynnissä, ja lehti saatiin ilmestymään. Koetettiin vaikeuttaa sanomalehtipaperinkin saantia. Mutta tämä kaikki vain lisäsi Kurikan lehdessä julkaiseman »Oma lehmä oli ojassa» vetoomuksen tehoa. Työmiehelle hankittiin eri puolilta maata runsaasti tilauksia ja lehden osakkeita myytiin.

Vaikka Kurikka olikin nyt työläisjoukkojen jumaloima ja heidän itseoikeutettu johtajansa, niin oli hän jo pitemmän ajan tuntenut, ettei hänellä ollut kannatusta työväenliikkeen

johtavien tovereiden piirissä, koska nämä, kuten af Ursin, Tainio, Salin ja Valpas, asettuivat marxilaisuuden kannalle. Sitä taas Kurikka ei sulattanut eivätkä sentakia toiset Kurikkaa. Matti Kurikka oli jatkuvasti omalaatuisen ihanteellisen sosialisminsa katsomuksessa, ja kun hän lisäksi myöhemmin kiintyi teosofiaan ja alkoi esitellä sitäkin lukijakunnalleen Työmiehessä, vaikeutui yhteistyö tovereiden kanssa entisestäänkin. Lisäksi hän väsyi käydyssä taistelussa, joka niin suuressa määrin ja häikäilemättömänä oli riehunut hänen henkilöllisyytensä ympärillä. Siksi Kurikka erosi heti myrskyn jälkeen huhtikuussa 1899 Työmiehen vastaavan toimittajan velvollisuuksista. Hänen tilalleen tuli A. B. Mäkelä, joka oli ollut Kurikan työtoverina sekä Viipurin Sanomissa että Työmiehessä.

Ihanneyhteiskunnan suunnitteluja.

Erottuaan Työmiehen toimituksesta ryhtyi Kurikka selvittelemään aatteitaan julkaisemalla pikkukirjasia. Näihin aikoihin hän kirjoitti ja julkaisi mm. seuraavat: »Ulapalla» 1897; »Pois alkohoolin valta» 1898; »Mitä yhteiskunta on työmiehelle velkaa» 1898; »Juomalakko» 1899; »Mooses vai Jeesus» 1898—99 ja »Ihmiskunnan pelastus» 1899.

Matti Kurikka otti vielä yhtenä Helsingin työväenyhdistyksen virallisena edustajana osaa Turussa 1899 pidettyyn työväenyhdistysten kolmanteen edustajakokoukseen, jossa perustettiin Suomen Työväenpuolue. Hän käytti kokouksessa myös runsaasti puheenvuoroja. Innokkaasti hän kannatti oman puolueen perustamista. Ja kun tri J. A. Lyly esitti, että puolueen ohjelman hyväksyminen ja myös puolueen lopullinen perustaminen siirrettäisiin sitä varten erikoisesti myöhemmin kutsuttavalle kokoukselle, niin Kurikka oli yksi niistä, jotka jyrkästi ja pisteliäästi vastustavat Lylyn ehdo-

tusta. Tri Lylyn ehdottaessa, että työväenpuolue ohjelmassaan julistaisi »olevansa maan perustuslaillisuuden kehityksen pohjalla», ja mm. A. B. Mäkelän huomauttaessa, että työväellä »on joukko omia perustuslaillisia oikeuksia varjeltavana» sekä Tainion lausuessa, että sosialidemokraattiset puolueet kaikissa maissa ovat perustuslaillisuuden pohjalla ja toteuttavat ohjelmaansa ainoastaan laillisilla keinoilla, Matti Kurikka esiintyi sangen jyrkkänä, koska »työväestö ei voi antaa tunnustusta nykyiselle yhteiskunnalle». Matti Kurikka esitti puolueelle oman Helsingin ulkotyöväenyhdistyksessä laaditun ohjelmaehdotuksen, josta Salin pilkallisesti sanoi, että se oli »jonkinlainen maita ja taivaita hipova sanayhdistelmä, missä ei sanottu mitään sitovasti, sellaista himphamppua, josta ei edes voitu keskustella». Kokouksen päätökseksi tullutta puolueen ohjelmaa Kurikka ei pitänyt hyvänä, koska siinä ei uskallettu esittää vaatimusta tuotantovälikappaleiden tekemisestä yhteisomaisuudeksi ja ennenkaikkea, koska ohjelmaan ei otettu kirkollisen valheen poistamista tarkoittavaa vaatimusta, jota Kurikka piti kansan henkisen vapautumisen ehtona.

Näin Kurikka huomasi, ettei hänellä ollut enää kannatusta uusille urille lähteneessä työväenliikkeessä. Kurikan ajattelu alkoi nyt keskittyä sosialistisen malliyhteiskunnan suunnitteluun. Hän perusti »Kalevan kansa» nimisen seurankin aatteensa toteuttamista varten. Hän saikin jonkinverran kannatusta etenkin niiden keskuudesta, jotka ajattelivat siirtolaisina kotimaasta pois siirtymistä.

Kyllästyneenä sekä porvariston »ylöskatsomisiin» että työväenliikkeessä kokemaansa ymmärtämättömyyteen Kurikka suunnitteli matkustamista ulkomaille. Tähän yhtyi nyt hänen ihanneyhteiskuntasuunnittelunsa; siirtolalle oli etsittävä sopiva paikka. Kurikka päättää matkustaa Australiaan.

Kirjailija Arvid Järnefelt kuvaa hyvin myötämielisesti

»Vanhempieni romaani»-nimisen teoksensa III osassa Matti Kurikkaa, joka juuri näihin aikoihin vierailee Järnefeltin tilalla Vieremässä Lohjalla. Järnefelt kertoo, että Kurikka oli täynnä maailmanparannusaatteita ja hänen mielestään malliyhteiskunnan perustaminen oli ainoa tie maailman parannukseen. »Porvarillinen yhteiskunta on mätänemistilassa. Tuolle mätänevälle maailmalle on näytettävä ihanneyhteiskunnan mahdollisuus, on luotava malliyhteiskunta, jonka rakennus perustuu altruistiselle (epäitsekkäälle) pohjalle ja jonka nähdessään ihmiset eivät enää voi jatkaa entistä elämäänsä, vaan vaivautuvat ottamaan selvän malliyhteiskunnan rakenteesta ja tekevät siitä uuden rakenteen koko maailmalle.» Näin luonnehtii Järnefelt Kurikan silloista ihanneyhteiskuntauskoa.

Austraaliassa Kurikka ensin ihastui sikäläisiin vapaisiin oloihin, mutta sitten hän koki pettymyksiä. Hän joutui toteamaan kielitaidottomien suomalaisten siirtolaistyöläisten vaikeat olot. Hän itsekin joutui raskaaseen ruumiilliseen työhön rautatietyömaille. Tässä maassa hän ei löytänyt toimintamahdollisuuksia eikä edellytyksiä ihanneyhteiskunnalleen. Hän koki suuria henkilökohtaisia vaikeuksiakin. Sairasvuoteella ja silloin kun hän oli ehkä kaikkein kyllästynein oloonsa maassa, saapui hänelle keväällä 1900 Kanadasta Matti Halmisen kirje, jossa häntä pyydettiin tulemaan British Columbiaan järjestämään suomalaista siirtolaa. Ja kun hänelle myöhemmin lähetettiin matkarahatkin, hän matkusti Amerikkaan.

Sointula.

Kun Kalevan Kansan muodostamisesta Malkosaarelle on mm. julkaistu A. B. Mäkelän kaunokirjallisluontoiset muistelmat »Muistoja Malkosaarelta», ja Matti Halmisen esitys »Sointula, Kalevan Kansan ja Kanadan suomalaisten historiaa»,

1936, tyydymme vain aivan lyhyesti selostamaan tätä suomalaisten työläisten ainutlaatuista yhteiskuntakokeilua ja Matti Kurikan osuutta siihen.

Matti Halminen kertoo, että alkupuolella vuotta 1900 saapui Australiasta kolme suomalaista miestä, Heikki Kilpeläinen, Aatami Korhonen ja Jokinen Extensionin kaivokselle Kanadaan. Halminen tutustui siellä Kilpeläiseen, jolla oli mukana joitakin Matti Kurikan kirjoittamia kirjasia, joita Halminen luki. Kun suomalaisten kaivostyöläisten keskuudessa oli vuosikausia ollut vireillä halu päästä pois epäterveellisestä kaivostyöstä maaseudulle, niin Halminen kirjoitti kirjeen Matti Kurikalle Australiaan. Näin sai alkunsa Sointula-yritys.

Suomalaista siirtokuntaa varten luvattiin ilmaiseksi maa-alueeksi Malcolm Island — Malkosaari. Maan virallinen luovutus kuitenkin viipyi. Sitä odotellessa perustettiin Matti Kurikalle suomalainen sanomalehti »Aika», jossa Kurikka sai aivan vapaasti esittää aatteitaan ja haaveitaan sekä tehdä tunnetuksi siirtola-asiaa. Ja kun Kurikka itsekin alkoi pelätä menevänsä kirjoitteluissaan ja suunnitteluissaan helposti liian pitkälle, päätettiin hänen esityksestään kutsua hänelle avuksi ja ikäänkuin »jarrumieheksi» A. B. Mäkelä Suomesta. Mäkelän tultua jäi Kurikalle enemmän aikaa siirtola-asian hoitamiseen. Hän mm. teki esitelmämatkoja suomalaisten siirtolaisten asuma-alueille.

Monien vaikeuksien ja viivytysten jälkeen vuoden 1901 lopulla tehtiin sopimus Malkosaaren luovuttamisesta suomalaiselle siirtokunnalle, »Kalevan Kansa» yhtymälle. Saman vuoden joulukuussa matkustivat ensimmäiset siirtolaiset Malkosaarelle. Vähitellen siirtolaisten luku lisääntyi, niitä tulee Amerikan suomalaisilta alueilta, Australiasta ja joitakin Suomestakin. Noin puolen vuoden kuluttua on »Sointulassa», jonka nimen siirtola lopuksi ottaa alkujaan suunnitellun »Kalevalan» asemasta, 66 henkeä, elokuussa 120 ja vuoden loppupuolella 200

henkeä. Seuraavan vuoden kuluessa jatkui asukasluvun kasvaminen tasaisesti ollen suurimmillaan 350 henkeä. Kun työt saarella saatiin pyörimään, ei väenlisäys vastannut työvoiman tarvetta eikä läheskään kaikkia saarelle tulleita saatu siellä pysymään. Siksi Matti Kurikka joutui useamman kerran tekemään esitelmämatkoja suomalaisalueille tehdäkseen siirtola-asiaa tunnetuksi.

Matti Kurikalla oli suuria haaveita yrityksestä. Hän ei ainoastaan ajatellut pientä malliyhteiskuntaa, vaan unelmoi sellaisestakin omituisesta järjestelmästä, johon sekaantui sekä osuustoimintaa että vakuutusaatetta, jonka avulla voitaisiin taata Kalevan kansan ns. ulkojäsenellekin, ts. jokaiselle »asui hän missä Amerikan kolkassa hyvänsä», turva työhönkykenemättömyyden ja perheenjäsenille elättäjän kuoleman varalta. Ja haaliessaan jäseniä saarelle otti Kurikka sinne varattomia suurperheitäkin, joille mm. asuntojen saanti tuotti suuria vaikeuksia.

Työt siirtolassa suunnitteli yhtiön johtokunta tai sen asettama toimeenpanokomitea, ja kaikki työt suoritettiin työnjärjestäjän komennon mukaan. Kaikki työpäivät merkittiin kirjoihin kunkin hyväksi, mutta niistä oli palkka maksettava vasta sitten, kun yhtiö oli saatu velattomaksi. Palkka oli sama kaikille miehille ja naisille. »Elämisen tarpeet, asunto, huonekalut, ruoka, työaineet, sairashoito ja vaatteet» tuli kaikkien sisäjäsenien saada ilmaiseksi yhtiöltä. Käytännössä hyvin suuressa määrin syötiinkin yhteisesti ja pyykki pestiin yhteisessä pesuhuoneessa. Rahapalkkoja ei juuri kyettykään maksamaan, ne merkittiin vain kirjoihin palkkasaatavina. Mäkelä lausuukin perästäpäin arvostelunaan: »Tavaran jako kullekin tarpeen mukaan osottautui käytännössä aivan mahdottomaksi periaatteeksi.» Se houkutteli »kaiken maailman laiskureita ja heittiöitä sinne elostelemaan toisten kustannuksella».

Joka tapauksessa oli elämä ja työ siirtolan loistoaikana

sangen virkeää. Käynnissä oli suuri höyrysaha ja puunjalostuslaitos. Oli kaksi höyryvetokonetta tukkien metsästä hinaamista varten ja kaksi hinaajalaivaa. Oli suuri täydellinen paja, valimo, kaksi uudenaikaista rautasorvia. Oli maanviljelystaloutta koneineen ja karjoineen. Työtä tehtiin hyvin varustetuissa suutarin, räätälin ja peltisepän verstaissa. Höyryllä käyvässä kirjapainossa painettiin omaa Aika lehteä. Työnteon ohessa pidettiin erilaisia neuvottelu- ja keskustelukokouksia. Sunnuntaisin pidetyissä tilaisuuksissa oli myös muuta ohjelmaa. Näyteltiin, laulettiin, soitettiin, ja pääasiassa Kurikka piti puheita. Puheissaan Kurikka luonnollisestikin loisteliaasti kuvaili siirtolayrityksen suurmerkityksellisyyttä ja sen aatteita. — Kalevan kansa osoitti ahkerassa uurastuksessa omaavansa Suomen työtätekevän kansan parhaita rakentavia ominaisuuksia. Ja joskin oli epäsopua, joka johtui myös puutteellisista järjestelyistä ja väärin käsitetystä kansanvaltaisuudesta, niin siirtolan kantajoukko, sen parhaimmisto osottautui syvästi aatteelliseksi ja yhteismieliseksi väeksi.

Mutta taloudellinen arvostelu- ja johtokyky puuttui. Matti Halminen sanookin, että »Kurikka ja Mäkelä eivät olleet käytännöllisiä talousmiehiä ja sopivia johtamaan talouselämää niissä oloissa, missä me köyhät työläiset aloimme rakentaa teollisuusyhteiskuntaa aarniometsään, pääomana vain innostus ja hyvät toiveet». Liikeasioiden hoidossa tehtiin useita erehdyksiä. Niistä kaikkein suurin oli parin maantiesillan rakentaminen aivan alhaisella urakkasummalla jokien yli lähellä Malkosaarta. Halminen arvioi tappion seuraavasti. »Paljon yli 100 Kalevan Kansan jäsentä teki lähes neljä kuukautta palkatonta työtä omissa ruoissansa tätä siltaurakkaa suorittamassa. Sen lisäksi siihen uhrattiin satojatuhansia jalkoja parasta Malkosaarella löytyvää puutavaraa.»

Eräät onnettomuudet, kuten 1903 Sointulan suuri tulipalo,

ja mainitut epäonnistuneet taloudelliset yritykset sekä yhtiön jatkuvasti huononevat raha-asiat, joiden vuoksi ei voitu maksaa rahapalkkojakaan, katkeroittivat mieliä ja synnyttivät riitoja. Kaiken lisäksi syntyi ankara moraalinen erimielisyys Kurikan rakkauselämää koskevien kirjoittelujen johdosta »Aika» lehdessä. Kurikalla oli hyvin vapaat käsitykset näistä asioista. Jo silloin, kun 1904 perustettiin lastenkoti, tuli esille Kurikalle ominainen kanta puoltaa enemmän lasten yhteiskasvatusta kuin perhekasvatusta. Nyt hän lisäksi kirjoittaa, että jokaisella naisella on estämätön oikeus päästä äidiksi, joten naisen ei tarvitse hävetä äitiyttään avioliiton ulkopuolella. Tämä kirjoittelu aiheutti siirtolan ulkopuolisissa käsityksiä, että Malkosaarella muka harjoitettiin vapaata rakkautta, jota Halmisen mukaan ei suuremmassa määrin sittenkään esiintynyt. Olipa kirjoittelusta sekin vaara, että viranomaisetkin puuttuisivat asiaan. Siksi vakavammat naiset ja miehet nousivat kovaan vastarintaan tällaisen kirjoittelun ja käsityksen johdosta. Kurikkaa itseäänkin syytettiin teorioittensa noudattamisesta.

Mäkelä käsitti, että Kalevan Kansan taru oli nyt lopussa. Oli vain pelastettava se mikä pelastettavissa oli. Se taas edellytti, että Kurikka erotettiin presidentin virasta. Kurikka yritti taistella vastaan. Mutta nähtyään häviönsä varmana, Kurikka johtokunnan kokouksessa lokak. 10 pnä 1904 ilmoitti eroavansa ja lähti Malkosaarelta. Vähän sen jälkeen lähtivät Kurikan uskolliset kannattajatkin pois Sointulasta.

Kalevan Kansan yhtiö joutuu hyvin pian tämän hajaannuksen jälkeen lopettamaan toimintansa ja luovuttamaan omaisuutensa velkojille. Niistä paikkakunnalle jääneistä jäsenistä, jotka lunastavat maansa, tulee yksityisiä farmareja.

Siirtolan romahdus pahoitti mukana olleiden, omaisuutensa ja työnsä tulokset menettäneiden mieliä vielä vuosikymmenen perästä. Yritystä arvosteltiin Suomessakin. Syytettiin johtoa,

lähinnä Matti Kurikkaa. Jos johto olisi ollut perehtyneempi liikeasioihin, niin siirtolan jäsenten aineelliset menetykset ehkä eivät olisi olleet niin suuret. Mutta suomalaisten sosialistisen tai paremminkin kommunistisen ihanneyhteiskunnan perustaminen oli alunperin tuomittu epäonnistumaan aivan samoinkuin monet muut juuri Matti Kurikan oppi-isien, utopististen sosialistien aatteiden pohjalle rakennetut yritykset, joita Amerikan mantereella on ollut satoja.

A. B. Mäkelä julkaisemissaan kuvauksissa arvosteleekin Sointula-yritystä edelläkerrotusti, ja hänen mielestään »olisi tällaisen yhteiskuntayrityksen jokatapauksessa ennemmin taikka myöhemmin täytynyt mennä myttyyn, raueta omaan mahdottomuuteensa». Mutta Matti Kurikan perinpohjin haaveellista luonnetta ja ajattelua osoittaa, että hän vielä jälkeenpäin kirjoittaessaan Elämä-lehdessä Sointulan antamista kokemuksista uskoo, että yritys sittenkin »todisti sosialistisen yhteiskunnan ei ainoastaan mahdolliseksi vaan ainoaksi oikeaksi». — Vieläpä hän näissä kirjoituksissa hyväksymisellä ja suurella ihailulla muistelee, miten »siellä oli suomalaisilla tilaisuus nähdä, että kolmeensataan nousevan perheen asiat ulospäin voipi hoitaa yksi ainoa mies, 300 perheenjäsentä voipi syödä samassa ruokahuoneessa, 300:n perheenjäsenen pyykki voidaan toimittaa yhteisessä pesuhuoneessa jne. aina siihen asti, että 300:aan jäseneeseen nousevan perheen lapset voidaan huoltaa ja kasvattaa yhteisessä iloa ja naurua raikuvassa lastenkodissa. Jos sointulaiset eivät pystyneet tästä yhteiskuntakokeesta itselleen pysyväistä siunausta saamaan, on se heidän oma asiansa.» Ja edelleen lausuu Kurikka: »Se on totta, että mädänneen yhteiskunnan kasvattama itsekkyys sekä kunnian ja vallan himo» se koetti Sointulaa hajoittaa, mutta se ei onnistunut niin kauan kuin Sointulassa oli rakkautta ja toveruutta sitä hajoitustyötä kurissa pitämässä. Mutta niinpian kuin rakkauden edustajat allekirjoittajan mukana

lähtivät sieltä pois, oli Sointula tuomittu.» — Mistä siis voidaan Kurikkaa syyttää? Lähinnä siitä, että hän parantumattomana haaveilijana tartutti haaveensa toisiin.

Sammon takojat.

Heti Sointulasta lähdettyään alkoi Kurikka puuhata uutta osuustoiminnallista yritystä. Yhdessä uskollisimpien kannattajiensa kanssa, joissa on nyt pääasiassa naimattomia nuoria miehiä, hän perusti uuden yhtiön »Sammon Takojat, Limited». Pian ostettiin velaksi suurenlainen maatila, jossa työt aloitettiin. Veto on Kurikasta kuitenkin poissa. Ja lähdettyään esitelmämatkalle siirtola-aatteensa hyväksi Kurikka ei enää palannutkaan uusien yhtiötovereittensa pariin, vaan joutui muihin puuhiin. Kurikassa alkoi nyt palaa toive saada kokonaan omistautua kirjalliselle tuotannolle. Ja kun hänet valtaa siirtolaiselle niin tuttu koti-ikävä, suunnittelee hän paluuta Suomeen ja asettumista sinne jonnekin »hoitamaan puutarhaa, kanoja yms. ja kirjoittamaan loppumattomiin».

Jälleen Suomessa.

Syyskuussa 1905 Kurikka on jälleen Suomessa. Aluksi hän asettui ystäviensä luokse Helsingin lähelle Malmille ja mielessään päättää pysytellä syrjässä. Pian hän kuitenkin tempautui jälleen politiikan pyörteisiin.

Ensin hän joutui pitämään puheita työväenjärjestöjen tilaisuuksissa ja uteliaina tultiin kuulemaan, kun hän puhui kokemuksistaan ja aikeistaan. Kurikka havaitsi, että työväenliike oli hänen poissa ollessaan suuresti loitonnut hänen aatelinjoiltaan marxilaisuuteen, mutta uskoi voivansa palauttaa liikkeen edustamalleen ihanteelliselle kannalle.

Kurikka kirjoitti artikkeleja Työmieheen, mutta kun hän

pyrki lehteen vakinaiseksi artikkelimieheksi, hylättiin tarjous. Eikä kulunut pitkää aikaa, kun Kurikka ja Työmies joutuivat ilmisotaan keskenään.

Nämä ajat olivat valtiollisesti jännittyneisyyden ja levottomuuden aikoja. Venäläisten sortotoimenpiteitten jatkuessa ja keskellä tästä aiheutuvaa taantumusta oli maamme työväenpuolue 1903 Forssassa pidetyssä puoluekokouksessa omaksunut sosiaalidemokraattisen ohjelman ja nimen. Kokouksessa myös vaadittiin yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta ja yksikamarista eduskuntaa. Forssan kokouksen julkilausuma oli hyvin jyrkkäsanainen. Siinä mm. sanouduttiin, — kunnes äänioikeus- ja eduskuntauudistus olisi toteutettu —, irti maan valtiollisten olojen tukemisen vastuusta. Tämä aiheutti, että työväenliikettä katsottiin äänioikeusasiassa samalla kannalla olevien, mutta venäläistä sortovaltaa vastaan päähuomionsa kiinnittävien vapaamielisten porvarillisten piirienkin taholta karsaasti. Tosiasiallisesti työväki sekä mielipiteissä että käytännössä omaksui myös venäläistyttämispyrkimyksiä vastustavan kannan. Käytiin siis luokkataistelua ja toisaalta myös taistelua venäläisten sortoa vastaan. Tulkoon tässä vielä taustaksi mainituksi, että kun pelättiin Bobrikovin lakkauttavan sos.dem. puolueen, niin keväällä 1904 ryhdyttiin salaisen työväen aktivistisen järjestön perustamistoimenpiteisiin.

Matti Kurikka, joka aikaisemmin oli niin tinkimättömästi johtanut työväen liikehtimisiä ja siihen sisältyvää luokkataistelua, ei nyt ollut — oltuaan niin kauan poissa Suomesta — tilanteen tasalla ja perillä työväenliikkeen menettelytavasta. Venäjältä saapuneet vallankumouksen valmisteluviestit ja tiedot tsaarin myöntyväisyydestä duuman koolle kutsumisesta, Matti Kurikka tulkitsi nyt niin, että voidaan luottaa hallitsijaan. Työväenpuolueen olisi oltava yhteistoiminnassa porvarillisten puolueiden kanssa rakentamassa rauhaa suuriruhtinaan kanssa sellaisilla ehdoilla, mitkä koko kansa hyväksyisi. Kurikka

meni myöntyväisyydessä niinkin pitkälle, että neuvoi työväkeä tyytymään kaksikamariseen eduskuntaankin. Kun Kurikka esitti tätä kantaansa m.m. työväen kokouksissa ja vielä aivan suurlakon aattona, joitain päiviä ennen lakon puhkeamista, ei toisten työväen johtomiesten taholta katsottu riittävän vain Kurikan kannan vastustaminen Työmiehessä, vaan Edv. Valpas ja Matti Turkia neuvottelivat Kurikan kanssa asiasta ja saivatkin hänet juuri ennen suurlakon puhkeamista arvioimaan tilanteen toisin.

Kurikan osuus suurlakossa.

Venäjä oli joutunut sotaan Japania vastaan. Vakavat tappiot pakottivat sen nöyryyttävään rauhaan syyskuussa 1905. Jo sodan aikana oli tyytymättömyys uhkaavasti nostanut päätänsä Venäjällä. Nöyryyttävän rauhan solmimisen jälkeen mieliala kiihtyi. Ei tyydytty keisarin vielä sodan kestäessä antamaan lupaukseen duuman koolle kutsumisesta, vaan vaadittiin perustuslaillista järjestelmää. Samanaikaisesti syttyi useita työläisten lakkoja ja vihdoin lokakuussa rautatieläisten lakko, joka pian laajeni yleislakoksi.

Näitä Venäjän tapauksia seurattiin Suomessa suurella mielenkiinnolla erittäinkin työväestön, perustuslaillisten ja aktivistien piireissä. Ensin ilmeni lähinnä vain myötätuntoa venäläisiä lakkolaisia kohtaan. Mutta pian nähtiin myös mahdollisuuksia lakkoon yhtymällä porvarillisissa piireissä laillisten olojen palauttamiseen ja työväen piireissä myös eduskuntauudistuksen aikaansaamiseen.

Kun suurlakko alkoi Venäjällä torstaina lokakuun 26 päivänä ja kehittyi täydelliseksi seuraavana päivänä, oli Suomessa suhteellisen rauhallista koko loppuviikon ajan. — Työväen piireissä ilmeni kyllä mitä suurinta kiinnostusta asiaan, ja Venäjän lakkolaisille lähetettiin myötätuntoisia sähkösano-

mia, mutta vasta sunnuntaina syntyivät ratkaisevat suunnitelmat lakkoon yhtymisestä. Ja Matti Kurikalla — senjälkeen kun hän oli selviytynyt ylempänä kerrotusta tilanteen väärin arvioinnista — oli merkityksellinen osuus siihen.

Sunnuntaina tapasi Kurikka eräitä tovereita työväenyhdistyksen talossa, jossa silloin kävi ja istui runsaasti työläisiä. Keskusteltiin suomalaisten yhtymisestä ei vain venäläisten pyytämään rautatieläisten lakkoon Pietariin menevällä radalla, vaan oikein suurlakkoon omine tavoitteineen. Kurikka ja hänen toverinsa innostuivat. Päätettiin kutsua työväen yleinen kokous maanantaina klo 2 rautatientorille.

Samana iltana oli Työmiehen toimituksessa eräiden toisten työväen johtomiesten kokous, jossa niinikään päätettiin kutsua kokous maanantaiksi klo 1 työväenyhdistyksen talolle.

Maanantaiaamuna oli tieto molemmista suunnitelluista kokouksista jo levinnyt ja eräillä työpaikoilla oltiin jo lakossa. Työväenyhdistyksen taloon kutsuttuun kokoukseen tuli niin runsaasti osanottajia, että kokousta oli vaikea pitää. Päätettiinkin yhtyä rautatientorille kutsuttuun kokoukseen.

Rautatientorin kokouksessa oli Kurikka kokouksen avaajana ja puheenjohtajana. Osanotto ja innostus oli valtava. Kurikan ehdotus lakon julistamisesta hyväksyttiin valtavilla suosionhuudoilla. Sitten valittiin lakkokomitea, johon mm. tuli Kurikka. Se sai myös tehtäväkseen neuvotella perustuslaillisten kanssa mahdollisesta yhteistyöstä ja yhteisistä vaatimuksista. — Kokouksessa myös vaadittiin, että lakon ajaksi on kiellettävä kaikki väkijuomaintarjoilu ja myynti.

Neuvottelut perustuslaillisten kanssa yhteistyöstä eivät johtaneet myönteiseen tulokseen. Perustuslailliset puhuivat venäläisten virkamiesten, senaatin ja ministerivaltiosihteerin erottamisvaatimuksista ja laillisten olojen palauttamisesta. He kyllä olivat valmiit yhtymään työväkeen yleisen äänioikeuden vaatimuksessa, mutta oli uudistus toteutettava

kutsumalla koolle säätyvaltiopäivät. Työväki sitävastoin ja etunenässä Matti Kurikka vaati kansalliskokouksen koolle kutsumista. — Kun yhteistyötä ei aikaansaatu jäi aloite työväen käsiin. Sitävastoin aktivistit olivat koko lakon ajan läheisemmässä yhteydessä työväen kanssa.

Tiistaina, lokakuun viimeisenä päivänä pidettiin klo 2 jälkeen rautatientorilla suurkokous, jossa oli osanottajia noin 20.000 henkeä. Puhujina olivat Kurikka, Valpas ja Hälleberg (Paasivuori) sekä ruotsiksi aktivistit Arvid Mörne ja Herman Gummerus.

Kurikan puhe oli vaikuttava, mutta samalla omalaatuinen. Hän vertasi tilannetta kevääseen, jolloin luonnonlapsi vaistomaisesti tuntee, että uusi elämä on syntymässä. Muistellen niitä taisteluja, joissa hänkin oli ollut mukana, Kurikka sanoi suomalaisten seitsemän vuotta odottaneen kevättä, joka nyt vasta oli tullut. On turhaa ryhtyä sovitteluihin ja myönnytyksiin. Nyt oli kuultava kansan sydämen lyöntejä. Kurikka puhui kansan oikeudesta, joka on enemmän kuin Ruotsin kuninkaan muinoin allekirjoittamat paperit, joista yhteiskuntamme holhoojat nyt pitävät kiinni. Miten sitten voitaisiin saada selville oikeus kansan tahtona? Perustuslailliset haluavat asettaa lait korkeammalle kuin kansan tahdon. Mutta me työläiset haluamme saada kansalaiskokouksen kautta uuden perustuslain.

Kokouksen vielä kestäessä marssi torille järjestyneissä riveissä joukko poliiseja, jotka olivat mm. Kurikan pelotuksesta yhtyneet lakkoon. Heitä tervehditään hyvähuudoilla, vaikka heidän joukossaan oli ehkä niitäkin, jotka olivat kunnostautuneet sortotoimenpiteissä.

Poliisin vetäydyttyä pois järjestyksen ylläpitämisen velvollisuudesta joutui työväki huolehtimaan siitäkin. Perustettiin kansalliskaarti, jonka päälliköksi Kurikan ehdotuksesta valitaan kapteeni Johan Kock ja hänelle apulaiseksi Eero Haapa-

lainen. — On syytä panna merkille, että Kurikka nyt turvautui aseelliseen voimaan, koska hän piti erittäin tärkeänä, että järjestyksen pito oli työväen käsissä.

Keskiviikkona kävi työväen lähetystö, johon kuului Kurikan lisäksi muurari Hellsten ja kapteeni Kock, kenraalikuvernööri Obolenskin puheilla. Kurikka sai tästä käynnistä sen käsityksen, että työväen oli nyt astuttava valtaan ja vastuunalaisuuteen. Lakkoa johtava keskuskomitea, lähinnä Valppaan vaikutuksesta, ei kuitenkaan hyväksynyt Kurikan ehdotusta, että kenraalikuvernöörille toimitettaisiin työväen vaatimukset ja lähetettäisiin luettelo hallitukseen sopivista henkilöistä.

Työväen luokkavaatimukset kehittyivätkin nyt yhä jyrkempään suuntaan. Tampereen työväki hyväksyi keskiviikkona, marraskuun 1 p:nä kuuluisan Tampereen manifestin. Siitä on kerrottu Yrjö Mäkelinin elämäkerrassa (Suomalaisia sosialisteja I). Julistuksessa ei rajoituttu vain vaatimaan perustettavan kansalaiskokouksen koollekutsumista, vaan lisäksi, että senaatin tilalle oli valittava »väliaikainen hallitus», jonka Helsingin asukkaat valitsivat koko maata varten suljetuin lipuin. Lisäksi oli julistuksessa ilmaistu Suomen sisäisen, mutta peitetymmin laajemmankin itsenäisyyden ajatus.

Torstaina tuli tämä julistus tunnetuksi Helsingissä. Lakkoa johtava keskuskomitea yhtyi eräin muutoksin siihen. Perjantaina aamupäivällä pidetyssä työväen kokouksessa, jossa olivat alustajina julistuksen allekirjoittajat Mäkelin ja Salin Tampereelta, tämä julistus tuli Helsingissäkin hyväksytyksi. Päätettiin vain, että väliaikainen hallitus on valittava avoimella äänestyksellä ja että vaali suoritetaan seuraavana päivänä sitä varten erikoisesti kokoontuvassa kokouksessa. Lauantaina pidettiin vaalikokous ja siinä valittiin porvarillisenemmistöinen »väliaikainen hallitus», mutta samalla varovaisina päätettiin, että se jätetään keisarin vahvistettavaksi.

Perustuslailliset olivat sillä välin myöskin toimineet. He olivat laatineet ehdotuksen keisarilliseksi manifestiksi ja jättäneet sen keskiviikkona (samana päivänä kuin Tampereen julistus syntyi) kenraalikuvernöörille, joka lupasi antaa siitä puoltavan lausunnon sekä seuraavana päivänä lähettää sen yhdessä senaatin eroanomuksen ja esityksen kanssa Pietariin.

Perustuslailliset yrittivät vielä perjantaina saada aikaan yhtenäistä esiintymistä työväen kanssa. Ehdotettiin sellaista sovittelua, että valittaisiin epävirallinen kansalliskokous käsittelemään eduskuntauudistusta rinnan laillisen säätyeduskunnan kanssa. Mutta työväki pysyi kiinni Tampereen julistuksessa.

Kurikka on kuitenkin toista mieltä. Hän oli jo katkeroitunut siitä, ettei keskuskomiteassa oltu hyväksytty sitä, mitä hän oli kenraalikuvernöörin kanssa muka sopinut. Kun näin ei menetelty, oli Kurikan mielestä kenraalikuvernöörin pakko turvautua perustuslaillisiin. Kuten on jo mainittu ei Kurikka hyväksynyt Tampereen julistusta, johon sisältyi vallankumouksen ajatus. Hänen mielestään tilanne oli nyt arvioitava niin, että on yhdyttävä perustuslaillisten kanssa vaatimaan valtiopäiviä, jos perustuslailliset vain voivat antaa takeita siitä, että yleinen äänioikeus myönnetään, että yksikamarijärjestelmä tulee käytäntöön ja että venäläistä sotaväkeä ei liikutella maassa paikasta toiseen. — Ristiriita Tampereen julistuksen takana olevan keskuskomitean kanssa johti Kurikan eroon.

Lauantaina marraskuun 4 päivänä hallitsija allekirjoitti julistuskirjan, joka tyydytti perustuslaillisten vaatimukset.

Mutta työväkeä se ei täysin tyydyttänyt. Vaadittiin myös väliaikaisen hallituksen asettamista. Mutta kun työväen lähetystön käynti kenraalikuvernöörin luona, joka oli lakon loppupäiviksi majoittunut panssarilaiva »Slavalle», oli osoittanut, että lakon jatkaminen oli hyödytöntä, päätettiin lakko

lopettaa. Lopettamiskokous pidettiin Senaatintorilla maanantaina marraskuun 6 päivänä.

Matti Kurikka oli aloitteentekijänä työväen suurlakkoon yhtymisessä ja hän oli myös lakon alkuvaiheissa ratkaisevasti johdossa. Tilanteen arvioimisessa ja työväen mielialojen ja kannanottojen johtamisessa Kurikka ei ollut johdonmukainen. On syytä palauttaa mieleen hänen omituinen kantansa vähää ennen suurlakon puhkeamista. Lakkoon lähdettyä Kurikka kuului niihin, joiden mielestä säätyvaltiopäivät oli syrjäytettävä ja koolle kutsuttava perustava kansalliskokous. Siten ja myös esiintymisellään hän syvensi juopaa perustuslaillisten ja työväen välillä. Mutta sanoutuessaan irti Tampereen julistuksesta ja suositellessaan tällöin yhteistä esiintymistä perustuslaillisten kanssa, hän taas osoitti tilanteen todellisuuspohjaisempaa arviointikykyä.

Elämä-lehti.

Lopetettuaan suurlakon työväki ei luottanut porvaristoon ja sen lupauksiin toteuttaa eduskuntauudistus. Siksipä lakon lopettamisjulistuksessakin sanottiin, etä on varustauduttava uuteen vielä ankarampaan taisteluun. Lähestyvien valtiopäivämiesvaalien takia pidettiin Tampereella marraskuun 20—22 päivinä ylimääräinen puoluekokous, jossa pääkysymyksenä keskusteltiin, olisiko vaaleihin otettava osaa vai ei. Yleensä oltiin vaalilakon kannalla ja »irti porvareista» katsomuksessa. Matti Kurikka, joka edusti Helsingin työväenyhdistystä, puhui hyvin itsenäisesti sovittelun ja yhteistyön puolesta. Hän sai osakseen ivanaurua ja alashuutoja. Kurikalla oli kokouksessa kuitenkin niin paljon kannattajia, että hän tuli puoluehallintoon toisena varajäsenenä.

Suurlakkoa seurasi voimakas työväenliikkeen nousu. Kurikalla ei kuitenkaan siihen enää ollut otetta. Työmiehen palstatkaan eivät enää olleet Kurikan käytettävissä. Mutta hän oli kuitenkin täynnä taistelumieltä. Hän uskoi, että jos hän vain saa oman äänenkannattajan, niin hän pian kukistaa Työmiehen ympärille kerääntyneen »oikean roskaväen». Kurikka kutsui kokouksen, jossa »Työmiehen silloiseen toimitukseen tyytymättömät järjestyneet, raittiusmiehet ja teosoofit» keskustelivat lehden perustamisesta. Työmies teki puuhasta pilkkaa. Kurikka liittoutui nyt avoimesti teosofien kanssa ja lehtiosuuskunta perustettiin. Lehti sai nimekseen »Elämä». Lehden tukemiseksi pantiin pystyyn myös »Elämän Tupa» niminen kahvila, josta muodostui kurikkalaisten eli elämäläisten kokoontumispaikka. Siellä Kurikka myös esitelmöi erilaisista aiheista, ja mm. hän yhdessä Pekka Ervastin kanssa pani toimeen pitemmän teosoofis-yhteiskunnallisen luentosarjan. — Elämä alkoi ilmestyä joulukuussa 1905 ja sillä oli alunperin suuria taloudellisia vaikeuksia. Moninaisten vaiheiden alaisina jatkui lehden julkaiseminen, kunnes se keväällä 1907 lakkasi ilmestymästä. Lokakuussa samana vuonna sitä jälleen yritettiin julkaista aikakauslehtenä, mutta tällaisenakaan se ei elä kuin seuraavan vuoden kesäkuuhun saakka.

Elämä-lehdessä Kurikka kirjoitteli samoista aatteistaan, joita hän selitteli pikkukirjasissaankin. — Näille aatteilleen ei hän kuitenkaan enää saanut ymmärtämystä työväenliikkeen piireissä. Päinvastoin hän joutui Työmiehen suunnalta henkilökohtaisten parjausten jopa vainonkin alaiseksi, ja Elämälehtikin joutui boikottiin. Kurikkaa syytettiin työväenliikkeen vahingoittamisesta ja hajoittamisesta. Kun Kurikka yhä selvemmin hylkäsi luokkataisteluopin ja neuvoi pyrkimään rauhaan työn ja pääoman välillä, niin on ymmärrettävää, ettei Valppaan johtama luokkataisteluperiaatetta korostava sos.-dem. puolue enää katsonut Kurikan kuuluvan työväenliikkeen aatepiiriin. Se, että Kurikka, samalla kun hän tais-

teli Työmiehen aatesuuntaa vastaan, kävi kynäsotaa myös suomettarelaisia ja kapitalisteja vastaan, ei lieventänyt ensiksimainittua vastakohtaisuutta; se oli sovittamaton.

Suhtautuminen Viaporin kapinaan.

Matti Kurikka oli yleensä laillisen toiminnan ja kehityksellisen tien kannalla. Eräissä tapauksissa hän kuitenkin puolsi aseellistakin toimintaa. Niin hän teki suurlakossa kansalliskaartia perustettaessa. Eräissä lausunnoissaan hän myös viittasi viimekädessä aseelliseen toimintaankin taisteltaessa venäläistyttämishenkisiä sortotoimenpiteitä vastaan. Sangen yleisesti kuitenkin oudoksuttiin hänen Viaporin sotilaskapinan suhteen ottamaansa kantaa.

Tampereen ylimääräisessä puoluekokouksessa oli lausuttu viitteitä, että olisi oltava yhteistyössä venäläisten vallankumouksellisten kanssa ja Kurikkakin oli tätä kannattanut. Yhteyksiä, lähinnä henkilökohtaisia, olikin solmittu. Erittäinkin kansalliskaartin eli punakaartin, jota ei heti suurlakon jälkeen hajoitettu, päällikkö kapteeni Kock oli läheisessä vuorovaikutuksessa venäläisten vallankumousmiesten kanssa. Kockilla lienee myös ollut omia suunnitelmia, joista hän ei puoluetovereilleen juuri puhunut. Ja Kurikka yleisesti luotti Kockiin, vaikka on luultavaa, ettei Kock täydellisesti uskoutunut Kurikallekaan.

Venäläisten vallankumouksellisten suunnitelmiin kuului myös sotilaskapinan aikaansaaminen Suomessa. Kiihoitustyötä tehtiin Suomeen majoitetuissa venäläisissä joukko-osastoissa, mutta myös ohrana seurasi valppaasti näitä puuhia. Niinpä ohrana oli selvillä Viaporin matruusienkin keskuudessa tehdystä kiihoitustyöstä ja kapinasuunnitelmista. Kun kapina heinäk. 27 p:nä 1906 syttyi Viaporissa, oli se alunperin tuomittu epäonnistumaan.

Viaporin kapinalliset pyysivät, että suomalaiset työläiset tukisivat heitä julistamalla suurlakon. Puoluehallinto piti kapinaa provokaatiolla aikaansaatuna ja asettui sille kannalle, ettei lakkoon, ei edes paikalliseen ryhdytä. Mutta Kock punaisen kaartin päällikkönä julisti suurlakon. Kun Kockilla oli kaartissa kannatusta, ei puoluehallitus kuitenkaan ehkä ollut riittävän päättävä, vaan antoi suostumuksensa yhteiseen työseisaukseen Helsingissä.

Kock oli ilmeisesti jo ennen kapinan puhkeamista Kurikalle viittaillut suurten tapausten olevan lähellä. Kapinan aattona kirjoittaa Kurikka Elämä-lehdessä näistä viittailuista ja kehoittaa luottamaan Kockin johtamaan punakaartiin mitä tapauksia lieneekin edessä.

Kun sitten Viaporin kapina ja siihen liittynyt »Kockin kapina» oli ohi ja senaatti kävi ankarasti käsiksi punaakarteihin ja mellakoihin osallistuneisiin, niin Kurikka arvosteli kirjoituksissaan sekä puoluetta että perustuslaillista senaattia. Hän kyllä asettui jälleen reformistiselle linjalle, mutta sanoi saaneensa sen käsityksen, että puoluehallinto oli luvannut antaa apuaan venäläisille vallankumouksellisille, mutta ei kyennyt olemaan sanojensa takana. Senaatin otteista vetää Kurikka sen johtopäätöksen, että Suomen perustuslaillinen senaatti oli julkisesti asettunut Venäjän vapaustaistelua vastaan.

Mutta Kurikka ei tyytynyt vain arvostelemaan puoluehallintoa, vaan ryhtyi järjestämään vastustusryhmää. Tässä tarkoituksessa pidettiin Kaisaniemessä kokous, jossa Kurikka ehdotti asetettavaksi oikein komitean tutkimaan puoluehallinnon »kavallusta».

Kurikka erotetaan puolueesta.

Kurikka tuli Helsingin Sörnäisten työväenyhdistyksen edustajana Oulussa elokuun 20—27 p:nä 1906 pidettyyn

puoluekokoukseen. Hän valmistautui kokoukseen ikuisena optimistina luottaen ristiriidan ratkaisuun edukseen.

Vaikka yritämme katsella Kurikan edesottamisia ja katsantokantaa mahdollisimman tasapuolisesti, on sanottava, että sekä periaatteellinen ristiriita että Kurikan taistelu puoluehallintoa vastaan oli ollut senlaatuista, ettei voinut tulla kysymykseen muu kuin hänen eronsa puolueesta.

Puoluekokouksessa syntyi ensin keskustelua, voidaanko Kurikka edes katsoa kelvolliseksi puoluekokousedustajaksi. Valtava enemmistö ei hyväksynyt Kurikkaa edustajaksi. Sitten otettiin päätettäväksi puolueesta erottaminen. Kurikka saa vastaansa oikean syytösten, mitä erilaisimpien nimitysten ja parjausten tulvan. Vain jokunen puheenvuoron käyttäjä uskaltaa häntä puolustaa. Nyt kun vuosikymmeniä on tapahtumista vierähtänyt, tuntuu, ettei Kurikalle silloin osattu antaa edes sitäkään arvoa, jonka hän joka tapauksessa oli ansainnut. Kurikka omasta puolestaan esiintyi vain kerran pitäen laajan puolustuspuheen, jossa hän korosti, ettei ole kysymyksessä hänen persoonansa, vaan hänen edustamansa periaatteet, ja niille hän on ollut ja tulee aina olemaan uskollinen. Ja tässä Kurikka puhuikin totta. Kurikka oli liiaksi huipistettujen ihanteiden mies —, haaveilija, mutta näille ihanteilleen ja haaveilleen hän oli uskollinen.

Ennenkuin ehdittiin ryhtyä äänestämään Kurikan puolueesta erottamisesta, hän itse käytti puheenvuoron ja ilmoitti eroavansa puolueesta ja perustavansa uuden puolueen.

Kurikan myöhempi toiminta ja kuolema.

Tultuaan erotetuksi sos.dem. puolueesta oli Kurikka näytellyt osansa maamme työväenliikkeessä loppuun. Hänen myöhempi toimintansa ei työväenliikkeen kannalta ole kiinnostavaa. Siksi kerrommekin siitä hyvin lyhyesti.

Yhdessä uskollisten elämäläisten kanssa Kurikka perustaa Sosialistisen reformipuolueen, joka myös ottaa osaa yksikamarisen eduskunnan ensimmäisiin vaaleihin. Se ei saa ainoatakaan edustajaa valituksi. Sitävastoin sosialidemokraatit saavat loistavan tuloksen, 80 edustajaa. Se oli raskas tappio Kurikalle ja merkitsi myös Sos. reformipuolueen loppua.

Puolueen tilalle perustetaan nyt »Elämäläisten Liitto», josta tulee pääasiassa vain aatteellinen yhdistys. Tosin se yrittää ottaa osaa käytännöllisvaltiolliseen toimintaankin, mutta tuloksitta.

Vähän myöhemmin toivoivat elämäläiset voivansa jälleen yhtyä sos.dem. puolueeseen. Mutta puolueneuvosto suhtautui kielteisesti sovinnon tarjoukseen.

Kurikassa syntyi nyt uusi harrastus sointula-aatteeseen. Malkosaaren myönteiset kokemukset huomioiden olisi uusi Sointula perustettava Suomeen. Ja kun se olisi saatu pystyn ja onnistumaan, olisi Suomen eduskuntakin kutsuttava katsomaan malliyhteiskuntaa. Tämä Uusi-Sointula olisi perustettava osuuskunta-aatteen pohjalle, ja Kurikan mielestä näin voitiin ratkaista myös irtaimen väestön asuttamiskysymys. Vieläpä Kurikka sai itse Jonas Castréninkin kiinnostumaan suunnitelmiinsa »irtaimen väestön asuttamiseen osuustoiminnan pohjalla». Kurikka ja hänen kannattajansa perustikatkin osuuskunnan. Sopiviksi arveltuja maatiloja käytiin vatsomassakin. Monivaiheiset puuhailut eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin. Uusi-Sointula jäi syntymättä.

Mutta se jäi suurena haaveena Kurikan mieleen hänen jälleen siirtyessä joulukuussa 1908 Ameriikkaan.

Amerikassa Kurikka toimi suurimman osan ajasta »New Yorkin Uutisten» toimittajana. Sen ohessa hän puuhaili farmarina ja matkusteli luennoitsijana. Sointula-haaveitaankin hän yritti toteuttaa, vaikka tuloksitta. Jossain määrin Kurikka otti osaa Amerikan suomalaisten yhdistysrientoihin.

Matti Kurikan vaiherikas elämä päättyi äkkikuolemaan. Ollessaan yksin farmillaan, joka sijaitsi lähellä New Yorkia, hän sai metsässä tietä tekemässä ollessaan sydänhalvauksen. Tämä tapahtui lokakuun 4 päivänä 1915.

Kurikan sosialistiset kirjoitukset.

Muun toimintansa ohessa Kurikka kirjoitti ahkerasti. Aikaisemmin on jo viitattu hänen julkaisemiinsa kirjasiin. Niihin on nyt lisättävä ne, jotka hän kirjoitti palattuaan Amerikasta, nimittäin »Elämän koulua» sarja 1. »Talousoppia», 1906 ja sarja 2. »Sointula-aate», 1907; »Mitä meille nainen opettaa», 1906; »Pohjustuksia», 1906; »Raha, sen synty ja kehitys», S. F. Nortonin mukaan; 1906; »Jumalaton kirkko», 1908 ja »Ahneuden kouristuksissa. Suomen kansa häviön partaalla», 1909. Näiden kirjasten lisäksi on Kurikka selvitellyt aatteitaan sanomalehtiartikkeleissa, esim. »Elämän» vuosikerroissa.

Kuvatessamme Kurikan toimintaa olemme jo tulleet viitanneeksi hänen aatteisiinsakin. Tässä on syytä mieleen palauttaa hänen suhtautumisensa kirkkoon ja pappeihin sekä hänen rakkaus- ja avioliittoteoriansa.

Työväen kirkon vastaisen kannan muodostamista meillä on yleensä totuttu selostamaan johtuneeksi marxilaisuudesta ja materialismista. Asiaa ei kuitenkaan ole historiallisesti tutkittu.

Kurikka lienee ensimmäisiä, joka työväenpiireissä aloitti taistelun kirkkoa ja pappeja vastaan. Hänen kantaansa on alkusysäyksen antanut 1880-luvun kirjallinen realismi, joka rohkeasti kävi käsiksi pappien vanhoillisuuteen. Pappien vanhoillisuus ja sivistysvihollisuus oli Kurikankin puheenaolevan arvostelun lähtökohta. Kurikan oma maailmankatsomus oli teosofinen ja panteistinen. Materialisti ja ateisti hän

ei siis ollut. Ja siksi hän erottikin uskonnon ja kirkon toisistaan. Kurikan taistelussaan osoittama kiihko on luonnollisesti suuresti edistänyt työväen kielteisempää suhtautumista valtiokirkkoon ja papistoon. Aatehistoriallisesti onkin siis kiintoisaa todeta, että työväen ja kirkon välinen jännitys alkaa jo ennenkuin työläisjoukot omaksuvat marxilaisuuden.

Vaikka kuinka kielteisesti suhtaudummekin Kurikan rakkaus- ja avioliittoteorioihin, niin mielestämme Kurikan ajattelun lähtökohtana on tässäkin taistelu orjuutusta vastaan. Jos työväenluokan sekä mies että nainen on kapitalismin orjuudessa, niin nainen on lisäksi avioliitossa miehen alistamana. Siksi nainen on vapautettava miehen omistuksesta. Kurikan suosittelema keino »vapaa rakkaus» ei luonnollisestikaan ole oikea, mutta naisen alistetumman aseman tosiasiaa ei voida kieltää.

Kurikan sosialistisissa opeissa emme löydä mitään yhtenäistä oppirakennelmaa. Väinö Voionmaa sanoo Matti Kurikasta »Kansalliseen elämäkerrastoon» kirjoittamassaan artikkelissa, että Kurikan sosialistisissa opeissa on kolme astetta, joihin hän aina uudelleen palaa; nämä olivat: 1) teosofis-uskonnollinen kaikkeuden käsitys, 2) siveellisen sosialismin aate, jonka »pohja» on samanlainen kuin Saint-Simonin utopistisen koulukunnan ja uudempien kristillisten sosialistien ja 3) osuustoiminnallinen talousoppi, joihin Owenin opit ja uudenaikainen osuustoimintaliike olivat vaikuttaneet. Marxilaista, materialistista historiankäsitystä ja luokkataisteluoppiin perustuvaa sosialismia Kurikka jyrkästi vastusti.

Kurikka yhdistää Jumalan ja luonnon yhdeksi käsitteeksi. »Luonto, sellaisena kuin me sen näemme ja olevaksi tiedämme, on yksi ainoa suuri olento.» Luonto- ja Jumalakäsitteestä, jossa Kurikka sanoo nojautuvansa Saint-Simonin oppeihin, hän kehittelee yhteiskuntasiveellisiä johtopäätöksiä. »Niinkuin kaikki avaruuden lukemattomat kappaleet mitä suurimmassa

täydellisyydessä muodostavat yhden ainoan sopusointuisen kokonaisuuden, niin pyrkii luonto meissä ihmisissäkin sopusointuun.» Tie tähän sopusointuun avautuu, kun ihmisille »tapahtuu se suuri jumalainen herääminen, josta itsenäinen järjen työ ja sille nojaava ihmiskunnan päivä alkaa». Järjen avulla me opimme erottamaan hyödyllisen vahingollisesta, oikean väärästä, tiedon valheesta, opimme tuntemaan velvollisuudet itseämme, toisiamme ja koko luontoa (jumaluutta) kohtaan. Ja sitä mukaa kuin ihminen kaiken tämän alkaa tajuta ja toteuttaa omassa ja yhteiskuntaelämässä, hän myös saa yhä suurempaa vapautta.

Luonnonmukainen yhteiskunta on sopusointuinen. Niinpä Kurikka nimittääkin ihanneyhteiskuntaansa »Sointulaksi» ja aatettaan usein »sointula-aatteeksi». Kurikka ottaa kyllä huomioon väitteen, että luonnossakin »väkevämpi syö ja sortaa heikompaa», mutta hän pitää tätä tilaa alempana luontona. Kurikan mielestä patriarkkaalinen yhteiskunta oli tässä mielessä jo korkeammalla kannalla (muistakaamme kristillisten sosialistien vetoomusta alkukristilliseen seurakuntaelämään), josta asteesta on sittemmin taannuttu. Ihmiskulttuuri on tavallaan johdettava kehityksessään takaisin »puhtaan luonnon kannalle», ja otettava ohjeeksi se keskinäinen avuliaisuus, »jonka mukaan ihminen patriarkkaalisessa luonnontilassa loi kulttuurikukkansa». Sopusointuinen »perheaate on tehtävä yhteiskuntalaitoksen perusohjeeksi». Tässä on ihmiskunnan pelastus.

Onkin huomattava, että Kurikka pitää sosialismia »koko ihmiskunnan pelastuksena» ja tässä mielessä hän näkee Saint-Simonin, Fourierin ja Owenin taistelleen. »Mutta myöhempi saksalainen sosialismi asettuu yksinomaan työnmyyjäin luokkatietoisuuden kannalle, sille vaatimaan niitä oikeuksia, jotka kapitalistit ehtivät anastaa.» Tätä proletaarista, mielestänsä luokkavihaan perustuvaa luokkataistelua Kurikka ei hyväksy,

vaikka hän myöntää, että tällä tavoin ja myös marxilaisen julistuksen ansiosta on saatu työläisiä liittymään yhteen. Kurikka nimittäin arvostelee myös utopistisia sosialisteja ennenkaikkea siitä, että ne haaveilevat kapitalistien ja hallitusten hyväntahtoisuudesta. Kurikka ei heidän tavoin sano luottavansa parempiosaisten taholta tulevaan apuun, vaan korostaa työväen järjestäytymistä ja oma-alotteista toimintaa ja sen ohessa vaatien sille valtiovallan sekä suojelua että tukea.

Mutta sittenkin »rakkaus se rakentaa ja luopi, viha voipi ainoastaan hävittää». Elämä ei ole vain taistelua, vaan myös rakkautta ja sopusointua, sitä Kurikka yhä uudelleen saarnaa. Siksi hän myös pitää ensimmäisenä ja suurimpana sosialistina, suurimpana utopistina Jeesus Natsarealaista. Jeesuksen sanoissa »Mitä tahdotte toisten tekevän teille, tehkää se myös heille», sanoo Kurikka kaiken yhteiskunnallisen viisauden piilevän.

Materialistista historiankäsitystä Kurikka vastustaa. Hän ei kylläkään kokonaan kiellä tältä opilta merkitystä, jos sitä rajoitetusti käytetään historiallisessa tutkimuksessa. Hän mm. myöntää ihmisen henkisenkin elämän olevan moninaisten yhteiskunnallisten ehtojen alainen. Mutta henkiset voimat ne sittenkin aineellisia hallitsevat eikä päinvastoin. Mihinkään teoreettiseen väittelyyn ei Kurikka tässäkään kysymyksessä sen paremmin kuin muissakaan kohdin antaudu. Hän tyytyy vain merkitsemään kantansa ja siinä mielessä sanoo mm. että »kun ihmiselämä riippuu työaseista, niin kaikki sellaiset ilmiöt kuin tunnollisuus, rehellisyys, uhrautuvaisuus, julistettiin loruiksi». Tällä lausunnollaan Kurikka ilmeisesti tähtää siihen, että jos käsitetään kehityskulku kovin »historiallisesti välttämättömäksi» (johon virheeseen kaavamainen marxilaisuus usein lankeaa), joudutaan fatalismiin.

Marxin työarvoteorian näyttää Kurikka hyväksyvän, mutta

ei lähde sen paremmin Marxin kuin omiakaan käsityksiään syvällisemmin erittelemään.

Kurikka tekee eron omaisuus- ja pääomakäsitteen välillä. Hän sanoo kirjasessa »Ahneuden kouristuksessa»: »Omaisuutta on juoma-astia ja linko, omaisuutta on hevonen ja kone, omaisuutta on talo ja pelto. Mutta niinkauan kuin omaisuus on vanhenemisen, kulumisen, häviämisen alainen, se on pelkkää omaisuutta. Omaisuus on metalli ja toisen antama velkasitoumuskin niinkauan kuin sen arvo ei kasva toisen henkilön kautta. Mutta siitä hetkestä, kun eloton kappale rupeaa kasvamaan toisen ihmisen huostassa toisen ihmisen työstä — se muuttuu pääomaksi.» Viittaamme tässä Marxin pääomakäsitteeseen: pääoma on lisäarvoa hautova arvo.

Kurikka näkee tämän pääoman (käytämme käsitettä Kurikan määrittelemässä mielessä) avulla suoritetun työntulosten riiston kautta alkavan tuotantoprosessissa. Mutta työväen luomien hedelmien jakoon tulevat tehdasomaisuuden omistajien lisäksi tukkukauppiaat, pankkiosakkaat ja vähittäiskauppiaat. Ja tuntuu siltä, kuin Kurikka näkisi suurimman riiston tapahtuvan juuri vaihtoprosessissa. Tähän viittaa se, ettei Kurikka kiinnitä varsinaisen tuotantokysymyksen erittelyyn niinkään huomiota kuin esim. korko- ja rahakysymyksiin. Osuustoiminnallista talousoppiaan Kurikka myös perustelee sillä, että osuustoiminta poistaa tarpeettomat välikädet.

Kurikan mielestä on Lassallen »palkkain rautalaki» tavallaan oikea, mutta huomioon on otettava toinen laki »palkkain kulttuurilaki», jonka Kurikka sanoo Marxin opettamaksi. Tätä lakia Kurikka pitää »järjestäytymisen lakina», »yhteistoiminnan lakina». »Se pitää palkkoja ylhäällä huolimatta markkinain tilasta.» Näytteeksi Kurikan ei-teoreettisesta ajattelutavasta lainattakoon tähän ne lauseet, jotka hän heti liittää edellämainittuun erittelyyn: »Se on laki, joka on opettanut ihmiskunnan ennenkin taistelemaan yhteistä vihollista vastaan. Jeesus Natsarealainen nimitti sitä rakkaudeksi. Sille unionismi rakentaa lujat toveri-rivinsä.» Mutta unionismi (= ammattiyhdistysliike) ei yksin riitä, on kiinnitettävä huomiota myös lainsäädäntöön ja valtiolliseen toimintaan.

Kurikka ei hyväksy marxilaista romahdusteoriaa. Hänen mielestään voidaan rauhallista ja täysin laillista tietä sekä saada parannuksia että päästä sosialismiin. Hänen uudistusohjelmaansa kuuluu lähinnä: korkopolitiikka, palkkalainsäädäntö ja tuotanto-osuustoiminta.

Kurikan mielestä on yksityispankkien huijausta rajoitettava korkosäännöstelyllä. »Lailla laillisesta korosta» on säädettävä, »missä on kohtuuden ja ahneuden raja. Lisäksi on valtiopankin toimintaa laajennettava. Lopuksi Kurikka utopistisesti uskoo, että näitä kahta keinoa ja tuotanto-osuustoimintaa tukien ja edistäen kullan ja rahan kaikkivaltiuskin on poistettavissa. Vaihtovälikappaleeksi on otettava jokin muu arvonmitta, esim. työsetelit (vrt. Oweniin).

Ihaillen valtion virkamiesten palkkataksajärjestelmää Kurikka ehdottaa, että »myös valtion töissä oleville työmiehille määrätään pysyvä taksa, alimmasta päivä- tai tuntipalkasta». Ja nyt Kurikka kuvittelee, että valtio voisi vaikuttaa myös siihen, että yksityisetkin suostuisivat noudattamaan valtion määräämiä alimpia palkkataksoja. Menetelmä on yksinkertainen. Tuotantolaitoksille myönnettäisiin valtion apurahoja, edullisia lainoja ja muita etuja kahdella ehdolla: 1) että ne alistuisivat maksamaan valtion määräämiä työmiehille edullisia palkkoja ja noudattamaan muita työehtoja, ja 2) suostuvat määräämään rajan korkeimmalle osinkoprosentille. »Yhtiöllä on nyt oikeus», lausuu Kurikka, »hyväksyä yhteiskunnan tarjous tai hylätä se.» Jos yhtiö hylkää tarjouksen, ei yhteiskuntaa liikuta sen vahingot tai konkurssiin joutuminen, ja työväellä on vapaat kädet lakkojen avulla opettaa sille ihmi-

syyttä. Näin Kurikan mielestä »tulee tietysti yhteiskunnasta itsestään riippumaan kuinka ahtaitten rajojen sisällä se tahtoo sallia yksityisen pääoman liikkua». Vuosi vuodelta voidaan pienentää sallittuja voitto-osinkoja ja kohottaa palkkoja,» kunnes olisi päästy sille rajalle, että yleinen mielipide kieltäisi pääomalta oikeuden koron nauttimiseen».

Edellä mainittujen keinojen rinnalla, mutta niitä vieläkin parempana, Kurikka näkee tuotanto-osuuskunnissa tien pelastukseen. Kurikan mielestä on maassa ensin perustettava yksi sointula, sitten useita, jotka liittoutuisivat sointularenkaaksi, ja kun useita sellaisia renkaita taas olisi syntynyt, kykenisivät sointulalaiset valtiollisesti äänivaltaisina ottamaan koko maan vallan käsiinsä, jolloin koko valtio muuttuisi sointulaksi.

Kurikan mielestä osuustoimintalaki tekee maassamme mahdolliseksi perustaa näitä osuuskuntia. Valtion olisi myös annettava maata, lainoja ja avustuksia näille osuuskunnille. Tämän valtio voi tehdä sitäkin suuremmalla syyllä, kun näin voidaan ratkaista myös irtolaisväen asuttamiskysymys ja työttömyyskysymys.

Näytteenä Kurikan aatteittensa esitystavasta selostamme vielä lyhyesti, miten hän novelliluontoisessa kirjasessa »Raha, sen synty ja kehitys» (kirjoitettu S. F. Nortonin mukaan) kuvaa kehitystä raha- ja pääomavaltaiseen yhteiskuntaan ja siitä ihanneyhteiskuntaan siirtymistä.

Kymmenen miestä, siirtolaista, ja heidän vaimonsa ja lapsensa menevät Tyynessä valtameressä sijaitsevalle saarelle. Yhteisessä neuvottelussa hyväksytään saari uudeksi kotimaaksi ja annetaan sille nimi »Ihantala».

Ensin jokainen etsii itselleen mieluisan paikan, johon rakentaa oman kotinsa. Kukin yrittää alussa tulla toimeen omavaraisesti, mutta pian huomataan työnjaon hyödyllisyys. Maanviljelystyöhön pystyvä Kyntömaa tilaa räätäli Neulaselta

takin, ja sillä aikaa kuin takkia valmistetaan lupaa Kyntömaa tehdä Neulasen maanviljelystyöt. »Kuinka kauan minun on tehtävä työtä sinun maallasi», kysyy Kyntömaa. »Siksi kunnes sinun vaatteesi tulee valmiiksi», vastaa Neulanen. Ja Matti Kurikka lausuu: »Tämä Neulasen yksinkertainen vastaus sisältää sen taloudellisen lain, jonka mukaan kaikki työ olisi arvosteltava. Kaikkien tuotteiden arvo on määrättävä sen mukaan, minkäverran yhtäpitkiä työpäiviä (kunnollisten miesten suorittamia) kuluu niitten valmistamiseen. Kaikki tuotteet, kaikki työt tulevat siten samanarvoisiksi ja mitattaviksi ajalla.» Ja kun Ihantalan asukkaat myöhemmin alkavat vaihtaa sellaisia tavaroita, joita he ovat tuottaneet yli oman kulutuksen, noudattavat he tavaran arvon määräämisessä tätä perusperiaatetta.

Ihantalaiset ryhtyvät yhteiseen sillan tekoon. Kun kaikki eivät jouda tähän työhön, sovitaan siitä, että lähempänä olevat tekevät työt ja kustakin suoritetusta päivätyöstä annetaan »lastu», jonka yhteiskunta sitoutuu lunastamaan sen jälkeen, kun silta on valmis ja jokainen on veroina tilittänyt osansa kustannuksista. »Lastu» on siis vaihtoväline. Nämä yhden työpäivän arvoa vastaavat »lastut» tulevat vähitellen vaihtoa helpottavina välineinä käytäntöön ihantalaisten keskeisissäkin tuotteiden vaihdossa. Mutta sitten löydetään kultaa ja siitäkin tehdään rahaa. Tämä kultaraha ei kuitenkaan enää vastannut mitään todellista päivätyötä. Kun näitä kultarahoja oli hankala käyttää, otetaan käytäntöön sellaiset setelit, joista kustakin yhdyskunta sitoutuu maksamaan yhden kultakolikon. Ihantalaisten rahantarve kasvaa. Sitä aletaan lainata korkoa vastaan. Lopuksi kaikkien velkain suorituksessa on lupa käyttää vain laillista rahaa, ja lainausliikkeessä kehittyy takausjärjestelmä.

Kehitys jatkuu. Pääomat kerääntyvät yksiin käsiin. Lainausliike samoin. Kehittyy yksityisomistuksen pohjalla oleva

pankkiliike. Ne onnettomat, jotka joutuvat lainaamaan, joutuvat täydellisesti riippuvaisiksi rahan omistajista ja suistuvat pois maatiloiltaan kurjuuteen.

Lopuksi Kurikka kuvaa kuinka Ihantalan asukkaat kokemuksesta viisastuneina päättävät muuttaa yhteiskuntajärjestyksen. Tämä uusi yhteiskuntajärjestys rakentuu seuraaville periaatteille:

a) Jumala ja luonto on ihmisille yhteinen;

b) jokainen pitäköön omanaan sen, mitä hän luonnosta irti saa;

c) jokaisella täysi-ikäisellä miehellä ja naimattomalla naisella on oikeus pitää elinikänsä huostassaan niin suuri maa-ala kuin hän omin käsin jaksaa ja tahtoo viljellä;

d) kaikki ne elintarpeet, mitä jokainen ihminen tarvitsee, tuotetaan yhteisesti niinkuin yhden perheen jäsenille;

e) tavaran arvon määrää se aika, mikä keskimäärin kuluu ihmistyötä sen valmistamiseen ja

f) jokaisesta työpäivästä antaa yhteiskunta työntekijälle »lastun», jolla hän saa yhteiskunnan varastosta kaikkia tarpeita sen verran kuin kutakin tavaralajia keskimäärin yksi ihminen päivässä saa valmiiksi.

— — —

Voimme lopuksi todeta, että Matti Kurikan monissa yksityisissä yhteiskunnallisissa arvosteluissa ja havainnoissa on huomioonotettavaa terävyyttä, mutta tieteenomaista ajattelua ei niissä ole. Kuten Voionmaa huomauttaa, ei hänen kirjoituksissaan myöskään löydä järjestelmällistä oppirakennelmaa.

Yhteiskunnallisten aatteiden historia tuntee useita Kurikan tapaisia utopisteja. Kurikka pitääkin utopistisiä sosialisteja oppi-isänään, ennenkaikkea Saint-Simonia ja Owenia, lukeepa hän heidän joukkoonsa myös Rousseaun, jonka aatteita on Kurikallekin luonteenomainen luontoon palaaminen. Esikuviensa tasolle Kurikka ei luonnollisestikaan kohoudu, mutta

suomalaisena sosialistisena utopistina ja sellaisena ainutlaatuisena häntä on pidettävä. Sellaisena hänen oppinsa ei myöskään voinut saavuttaa pysyvää kannatusta kokonaan toiselle kehityksen tielle suuntautuneen Suomen silloisen työväenliikkeen piirissä.

Antoisinta Kurikan aatteissa oli yhteiskuntaeetillisyyys. Matti Kurikan vakaumus ja usko oli, että rakkauden, oikeuden ja ihmisyyden valta kerran luo uuden yhteiskunnan.

Lopuksi.

Matti Kurikan elämä, jonka yksityispiirteisiin emme juuri ollenkaan ole puuttuneet, on hyvin erikoinen ja dramaattinen. Esityksemme alussa mainitsemamme avioliitto Anna Palmqvistin kanssa purkautui 1899. Myöhemmin hän meni naimisiin helsinkiläisen työnjohtajan tyttären Hanna Räihän kanssa, mutta muodostui tämäkin yhteiselämä Kurikan vaikean luonteen takia onnettomaksi. — Matti Kurikka, joka julisti, ettei ihmiselämä saanut olla vain taistelua, vaan rauhaa ja sopusointua, ei kyennyt itselleen luomaan edes pysyvää ja rauhallista kotia.

Matti Kurikan koko elämä on mitä ankarinta taistelua yhteiskunnassa.

Meidän ei ole syytä edes yrittääkään »pestä puhtaaksi» Kurikkaa hänen edesottamisistaan ja julistamistaan haaveellisista opeista. Matti Kurikan sekä aatteisiin että toimintaan soveltuu täydessä merkityksessä sana »utopisti». Mutta totuuden nimessä on sanottava, että Matti Kurikka oli todella sitä mitä oli; hän oli uskollinen itselleen. Yhteiskuntahaaveellisuudessa ja toisaalta totuudellisuudessaan Kurikka oli, niinkuin on sanottukin, sosiaalipsykoloogisesti erikoinen ja kiintoisa ihminen. Matti Kurikka ei etuillut, eikä hän ollut sanan tavallisessa mielessä edes itsekäs. Syvästi hän tunsi julistaja-

ja taistelijakutsumuksensa. Hän katsoi olevansa kutsuttu herättämään Suomen työväenluokkaa näkemään voimassaolevan yhteiskuntajärjestyksen mahdottomuuden ja uuden siveellisesti korkeamman yhteiskunnan ihanteen.

Matti Kurikka oli Suomen työväenliikkeen ensimmäisiä suuria herättäjiä. Työväen ensiliikehtimisissä myös tarvittiin sitä ehdotonta uskoa ja siveellistä paatosta, joka oli Matti Kurikan julistukselle ja hänen sekä kirjoitetun että puhutun sanan tyylille ominaista. Työväenliikkeemme kehittyi toiseen suuntaan kuin mitä Matti Kurikka toivoi. Marxilaisuus antoi työväenliikkeellemme realistisemman katsomuksen ja menettelytavan kuin mitä Kurikka edusti. Mutta Matti Kurikan aatteistakin, kun niistä karsimme haaveellisimman osan pois, voidaan sanoa samaa kuin utopistis-eetillisestä sosialismista yleensä, että ne ovat joka tapauksessa olleet vaikuttamassa työväenliikkeen siveellisten päämäärien muodostumiseen.

Arvi Hautamäki,

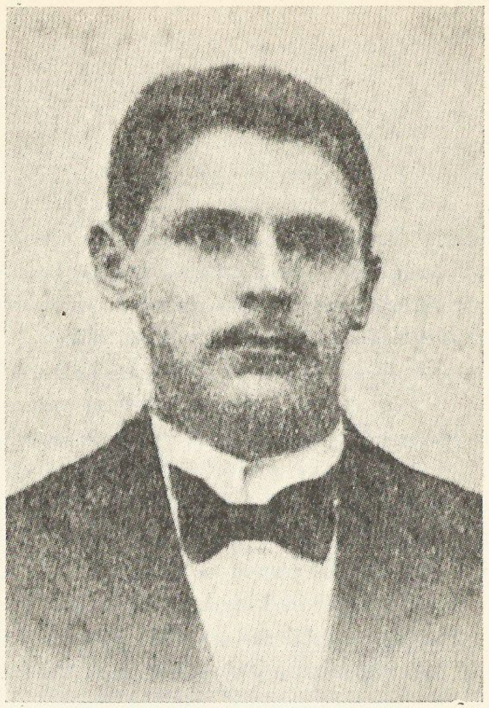

EDVARD VALPAS

Olemme pitäneet velvollisuutenamme suostua laatimaan tämän muistelmakirjoituksen, koska Valppaan työtovereina saavuttamamme henkilökohtainen asiantuntemus toivoaksemme tekee meille mahdolliseksi ymmärtää kuvattavaa henkilöä paremmin kuin ne, jotka tuntevat häntä ainoastaan kirjallisten lähteitten perusteella.

Lyhyehköjen »kynäkuvien» piirtäminen julkisuuden henkilöistä ei ole helpoimpia tehtäviä varsinkaan silloin, kun kuvattavana on keskeisessä asemassa toiminut henkilö, joka on huomattavalla tavalla ollut mukana monen suuren asian vaiheissa. Paras ja luotettavin on meistä se »tekotapa», jota on käyttänyt mm. eräs englanninkielisissä maissa hyvin tunnettu »kynäkuvien» piirtäjä. Hän on kuvaillut sellaisia kirjallisuuden, tieteen ja politiikan kuuluisuuksia kuin Bernard Shaw, John Galsworthy, Upton Sinclair, Herbert Spencer, Wallace, Darwin, Huxley, Lloyd George, Edvard Grey, Clemenceau, Churchill, Karl Marx, Lenin ym. Hän ei suinkaan ollut mikään kaunomaalailija eikä ylistyshymnien kirjoittaja. Hänen suosittu työtapansa oli ottaa »mallinsa» henkilökohtaisiin keskusteluihin ja tällöin johdattaa heidät myöskin sellaisten kysymysten pariin, jossa heidän pätevyytensä joutui koetukselle. »Malli» sai vapaasti esitellä kantaansa ja väitelläkin. Hän sai vapaasti antaa piirteitä omaan henkilökuvaansa. Kun hän tässä tutkistelun kiirastulessa tavallisesti toi esille kantansa heikotkin puolet, täytyi hänen siten esiintyä maail-

malle sekä *ansioineen* että *heikkouksineen.* Sama päämäärä on nähdäksemme myöskin Työväen Kirjarenkaalla, kun suomalaisia sosialisteja kuvaamalla halutaan antaa lukijoille käsitys siitä, »mitä he ovat suorittaneet työväen hyväksi ja millaisia pyrkimyksiä ja mielipiteitä heillä on ollut oman aikansa suurissa kysymyksissä». Ei siis haluta luoda mielikuvituksellisia sankarirunoelmia, vaan on kirjoittajan pyrittävä mahdollisimman suureen objektiivisuuteen. Hänen on koetettava vointinsa mukaan kirjoittaa historiaa, vaikka vapauttavana seikkana toki onkin tietoisuus, ettei hänen työnsä tulosta arvostella tieteellisten vaatimusten mittapuulla.

Näiden alkusanojen jälkeen koettakaamme mahdollisimman lyhyesti luonnehtia työväen herättäjän, politikon ja sanomalehtimiehen Edvard Valpas Hännisen henkilöllisyyttä ja elämäntyötä. Valppaan panos eräiden tärkeiden asiain käsittelyssä on tahdottu esittää verraten laajasti, koska siihen sisältyy merkittävin osa hänen elämäntyöstään samalla kun se parhaiten kuvastaa hänen politiikkansa suuntaviivoja. Kysymys kuvattavan henkilön suhtautumisesta kansalaissotaan taas on siinä määrin erikoislaatuinen ja herätti aikoinaan niin suurta mielenkiintoa, että se vaatii osakseen huomiota myöskin tällaisessa elämäkerrallisessa kirjoitelmassa.

Syntyperä. — Opiskelut.

Edvard Valpas *Hänninen* syntyi 6/9 1873 Saarijärvellä. Hänen isänsä, maanviljelijä Gabriel Hänninen oli syntynyt 1847, tämän isä lampuoti Isak Hänninen oli syntynyt 1814. Valppaan äiti Heta Juhontytär Rutanen oli syntynyt Saarijärvellä 1849. Hänen isänsä maanviljelijä Juho Juhonpoika Rutanen oli syntynyt 1798 ja omisti Hännilä-nimisen talon Saarijärven pitäjän Taipalen kylässä. Valppaan isä Gabriel Hänninen omisti Multialla Multia n:o 3-nimisen maatilan.

Perhe muutti Multialle Saarijärveltä v. 1874 ja edelleen Multialta Ähtäriin v. 1883. Valpas oli siis sekä isän että äidin puolelta maanviljelijäsukua.

Lapsuus- ja nuoruusvuodet kuluivat sangen nykyaikaiseen tapaan, opiskelussa. Käytyään kansakoulun ja sen ohella »nahkurinsällin pitämää pyhäkoulua», niinkuin omakätisissä elämäkerrallisissa tiedoissa sanotaan, poikanen lähetettiin Vaasan alkeiskouluun. Miten koulunkäynti täällä sujui, siitä lienee koulutodistus luotettavin kertoja.

Kun käytettävissämme on ainoastaan yksi Valppaan koulutodistus, jäljennettäköön se tähän:

»Päästötodistus Waasan Alkeiskoulusta.

Kun täkäläisen alkeiskoulun neljännen luokan oppilas Edvard Valpas Hänninen, joka on syntynyt syyskuun 6 p:nä 1873 ja kirjoihin otettu opiston ensimmäiseen luokkaan syyskuun 1 p. 1888, on nyt täydelleen suorittanut sen oppimäärän, joka tästä opistosta laskettavilta vaaditaan, todistetaan tämän kautta, että hän, osottaen kiitettävää (10) käytöstä sekä kiitettävää (10) ahkeruutta ja tarkkaavaisuutta, on saavuttanut seuraavalla tavalla arvosteltuja tietoja tässä mainituissa opin-aineissa:

Uskonopissa kiitettävä 10, suomenkielessä kiitettävä 9, ruotsinkielessä kiitettävä 9, saksankielessä kiitettävä 9, venäjänkielessä tyydyttävä 8, maantiedossa ja historiassa kiitettävä 10, geometriiassa kiitettävä 9, aritmetiikassa ja algebrassa kiitettävä 9, kasvitieteessä kiitettävä 9, eläintieteessä tyydyttävä 8, piirustuksessa kiitettävä 10.

Waasassa 30 p. Toukokuuta 1891. — Opettajakunnan puolesta Eliel Levon, rehtori.»

Todistus puhuu puolestaan. Se osoittaa, että todistuksen saaja on jo koulunpenkkiä painaessaan ollut ahkera kirjatoukka. suhtautuen koulutehtäviinsä suurella antaumuksella. Opiskelu

jatkui Vaasan realilyseossa, jonka 7-luokalla hän oli yksityisoppilaana. Harjoitteli sitten maanmittariksi ja opiskeli yksinään. Valpas sai hyvän pohjan tunnetulle saksankielen taidolleen jo Vaasan lyseossa. Hän näet oli sattunut suututtamaan saksankielen lehtorin ja siksi tämä erikoisesti vaani häntä. Valppaan oli siis pakko valmistautua niin hyvin, että lehtorin vaanimiset raukenivat tyhjiin. »Lehtori tuli siten välillisesti edistämään sosialismin tuntemusta Suomessa», arvelee tämän johdosta jutun kertoja Paavo Leppänen, eikä kylläkään suotta.

Alkuperäisiin suunnitelmiin kuului ylioppilastutkinnon suorittaminen ja sen jälkeen opiskelu teknillisessä korkeakoulussa (eli silloisessa polyteknillisessä opistossa). Valppaan ensimmäisenä ajatuksena näyttää olleen opiskella maanmittariksi, koskapa hän osallistui maanmittausharjoituksiin. Lopullinen päätöksenteko tulevasta elämänurasta sai kuitenkin väistyä kotikulmilta lähdön vuoksi. »Vaasan tavan» mukaan piti aluksi lähdettämän aina »Amerikoihin» asti. Hankittiin jo matkapassikin, joka sentään jäi ainaisesti käyttämättä. Sen sijaan suuntautui matka Helsinkiin, josta olikin tuleva hänen vakinainen työ- ja kotipaikkakuntansa. Jo v. 1896 tapaamme hänet harjoittelemassa muurarin ammattia Helsingissä. Tallella on mm. seuraava työtodistus:

»Nuorukainen Edvard Hänninen on ollut muurauksen ja perustustyön opissa kaksi (2) kuukautta; sillä ajalla on hän käyttänyt itsensä kaikin puolin kiitettävästi, ynnä oppinsa on edistynyt tyydyttävästi joka pyynnöstä todistetaan. Helsingissä 10 p. elok. 1896. Juho Ahde, rakennusmestari, ktta Oskari Lähde, työnjohtaja.»

Muuraustöihin antautuminen oli todennäköisesti yhteydessä arkkitehtiunelmien kanssa. Leppänen näet kertoo tulleensa siihen käsitykseen, että vielä kesällä 1898 kuului Valppaan tulevaisuudensuunnitelmiin ylioppilastutkinnon suorittaminen ja sen jälkeen opiskelu arkkitehdiksi. »Arvelutta vinta vain oli, miten koota varat.» Muurarin ala kuitenkin veti sellaiseen »oppilaitokseen», jonka vaikutuksesta valkolakin tavoittelu ja arkkitehtiunelmat jäivät vain unelmiksi. Järjestäytymisharrastus Helsingin ammattityöväen keskuudessa oli jo niinä aikoina päässyt hyvään vauhtiin. Niinpä työtoverit selittivät nuorelle Edvard Hännisellekin, että muurarien ammattiosastoon sitä on nyt sinunkin liityttävä, kun kerran olet tälle työalalle antautunut. Ja herätyksen siemen lankesi tässä tapauksessa otolliseen maaperään. Harjoittelija liittyi 1896 Helsingin muurarien ammattiosastoon, jonka toimintaan hän sitten vuosien kuluessa monin tavoin osallistui ollen mm. osaston sihteerinä ja pari vuotta sen puheenjohtajanakin. Samana vuonna hän tuli mukaan myöskin Helsingin Työväenyhdistyksen toimintaan. Kirjalliset yritteetkin alkoivat jo orastaa. Nouseva työväenliike ja siihen liittyen omat kirjalliset harrastukset, siinä oli kyllin voimakas tekijä tempaamaan mukaansa nuoren miehen herkästi innostuvan mielen. Kouluopiskelujen suunnittelun täytyi pakostakin ajautua yhä enemmän taka-alalle.

Muurarista sanomalehtimieheksi.

Ehkä pitkä harppaus ylöspäin yhdellä kertaa? Työalan vaihdos kylläkin, mutta tuskin mikään harppaus ollenkaan. Työväen sanomalehtien alkuvuosina oli niiden toimittajain asema kaikkea muuta kuin kadehdittava. Kun Viipuriin ryhdyttiin puuhaamaan ensimmäistä omaa työväen lehteä, haluttiin sen toimittajaksi paikkakunnalla jo aikaisemmin tunnetuksi ja suosituksi tullut sanomalehtimies A. B. Mäkelä (Kaapro Jääskeläinen). Sen johdosta joku tiedusteli Kaaprolta aikoiko tämä tosiaankin jättää »Työmiehen» ja muuttaa takaisin Viipuriin. Kaapro vastasi: »Enkä aio. Työväen sanomalehtien toimitukset meillä Suomessa ovat vielä nykyisin

vaivaistaloja enkä minä halua muuttaa vaivaistalosta toiseen.» Tässäkin pilapuheessa oli totta vähintään toinen puoli, sen todistavat »Työmiehenkin» alkuvuosien vaiheet. Mainittakoon muutamia yksityisseikkoja silloisen tilanteen kuvaamiseksi.

»Työmies» alkoi ilmestyä kerran viikossa maaliskuun 2 p:nä 1895. »Lehden kannattajajoukko oli pieni. Epäilijöitä ja pelottelijoita oli runsaasti.» Wright oli lyönyt päivälliset vetoa, ettei lehti tule elämään 6 kuukautta kauempaa. »Mutta lehden puuhaajilla oli innostusta ja ennen kaikkea *uskoa* työväenliikkeen tulevaisuuteen», sanoi sen ensimmäinen päätoimittaja, opettaja A. H. Karvonen. Mutta kylläpä pienen kantajoukon innostus ja uhrautuvaisuus joutuivat toisenkin kerran kovalle koetukselle, niin monenlaisten ja pahojen vaikeuksien kanssa joutui uusi lehti alkuaikoinaan kamppailemaan. Kaukana siitä olivat lihavat ja päivänpaisteiset olot toimitsijainkin kohdalla.

Kun Matti Kurikka otettiin Työmiehen päätoimittajaksi tammikuulla 1897, suostui johtokunta maksamaan hänelle palkkaa 15 markkaa numerolta vastuunalaisuudesta, uutisista, korjaustyöstä ja korehtuurin luvusta. »Kirjoituksista nauttikoon hän palkkaa samaten kuin lehden avustajatkin», siis senttipalkkio. Toimituksen kustannusarvio ei kuitenkaan saanut nousta yli 40 markan numerolta. Työmies ilmestyi silloin viikkolehtenä. Samana vuonna yritettiin lehti saada kaksi kertaa viikossa ilmestyväksi, mutta vt. kenraalikuvernööri kielsi luvan.

Eräässä johtokunnan kokouksessa myönnettiin toimittaja Matti Kurikalle kokonaista 20 markan rahasumma »käyntiä varten Viipurissa toimittamassa yhtiön asioita sillä ehdolla, jos hän hankkii lehdelle tilaajia ja vähintäänkin 20 kpl yhtiön osakkeita tulee myydyksi».

Samalta vuodelta, 1897, tapaamme johtokunnan pöytäkirjassa merkinnän: »Kun herra Tainio lähtee Päivälehden

puolesta akitatsiuunimatkalle, niin päätettiin pyytää samalla myöskin Työmies-lehden asiamieheksi. Palkkioksi maksetaan 1 mk 50 p:iä päivältä ja puolet kiertomatkapiljetistä rautatiellä.» Vuotta myöhemmin lähetettiin jo Eetu Salin kerrassaan lehden omana asiamiehenä matkalle ja hänelle »suostuttiin maksamaan 4 mk päiväpalkkaa ja matkakulungit, jonka lisäksi hän saa lukea hyväkseen tavallisen asiamiespalkkion».

Valppaan ammattikunta näyttää kulkeneen lehtiliikkeen rahoittajain eturivissä. Helsingin muurarien ammattiosasto ilmoitti nim. marraskuulla 1898 johtokunnalle päättäneensä ostaa 500 markan edestä osakkeita aiotusta työväen sanomalehti- ja kirjapaino-osakeyhtiöstä. Samassa kuussa johtokunta päätti muuttaa lehden 6 kertaa viikossa ilmestyväksi. Tammikuulla 1899 otettiin A. B. Mäkelä Työmiehen toimitussihteeriksi. Valppaankin nimi alkaa esiintyä lehtiliikkeen aikakirjoissa. Työväen Sanomalehti-osakeyhtiön vuosikokouksessa 3 p:nä huhtikuuta 1899 hänet valitaan kokouksen pöytäkirjantarkastajaksi. Saman huhtikuun 6 p:nä pidetyssä johtokunnan kokouksessa Valpas valittiin Työmiehen vakituiseksi aputoimittajaksi. Samassa johtokunnan kokouksessa päätettiin, nähtävästi Valppaan vaikutuksesta, toimitukselle tilata Saksan sd. puolueen päälehti Vorwärts ja kautskylainen kuukausilehti Die Neue Zeit.

Helsingin muuraripiireissä yhäkin elävän »perintätiedon» mukaan muurareilla oli osansa siinä, että Valppaasta tuli sanomalehtimies. Niinä aikoina hän oli työssä postitalon rakennuksella nykyisen Snellmaninkadun varrella. Työtoverit kehoittivat häntä jättämään muurauskauhan ja menemään Työmiehen toimitukseen, johon uutta miestä tarvittiin. Kun Valpas sitten teki »niinkuin sakki päätti», toiset muurasivat hänen muurausvasaransa erään pyöreän pilarin sisään, jossa sen vieläkin vakuutetaan olevan hyvässä tallessa. Kolmisen vuotta kestäneen muurarikauden jälkeen tuli kynä hänen

vakinaiseksi työvälineekseen. Karvosen ollessa päätoimittajana (1895—1896) oli Valpas tuonut Työmieheen »joukon lyyrillisiä runoja, joista joku painettiin, toiset menivät — paperikoriin». Runojen kirjoittaminen näkyy siis kuuluneen hänen ensimmäisiin kirjallisiin harrastuksiinsa.

Mutta silloin ei Työmies enää ollut pelkästään taloudellisissa vaikeuksissa, vaan suorastaan myrskyn kourissa. Kuuluisiksi tulleet *Kurikka-vainot* olivat kohonneet korkeimmilleen. Kuvannollista puhetapaa käyttäen voidaan sanoa, että kun Valpas astui Työmiehen toimituksen ovesta sisään, astui Kurikka siitä ulos, mikäli nim. mitään Työmiehen toimituspaikan ovea silloisissa oloissa katsotaan olleen olemassakaan, toimitus kun oli saanut häätökäskyn vuokra-asunnostaan. Porvarilliset panivat liikkeelle kaikki mahdolliset keinonsa tehdäkseen lopun Työmiehen ilmestymisestä. Lehdeltä kiellettiin paperi ja sen painattamiseen tarvittava sähkövoima. Sähkön menetys korvattiin pyörittämällä painokonetta mies- ja naisvoimin. Tästä uhrautuvasta avusta aatetovereita kiittäessään lehden johtokunta lausui: »Ne hikipisarat, jotka kolmen viikon ajan ovat toveriemme otsilta tippuneet, todistavat selvemmin kuin pitkät puheet ja suuret sanat, että aatteemme juuret ovat niin syvälle juurtuneet, ettei niitä ulkonaisilla mahtikeinoilla voi kuolettaa.» Mutta sitäpä eivät porvarilliset ottaneet uskoakseen. Turhaan koetti Kurikka haeskella toimitukselle uutta asuinpaikkaa. Niinpä siis — sanotaan johtokunnan pöytäkirjassa jo mainitulta huhtik. 6 päivältä — kun »ulkonaisen vainon takia tuntui mahdottomalta mistään muualtakaan saada Työmies-lehden toimitukselle huonetta, päätettiin hyväksyä toimituksen toimenpide, että kaikesta vastarinnasta huolimatta toimitus majailee nykyisessä asunnossaan 1 päivään kesäkuuta». Kuitenkin jupakka päättyi siihen, että »Työmiehen toimitus metsästettiin pois herrain Espiksen varrelta. Itse kaupunginvouti oli kantamassa pöytää pihalle», kertoi Valpas. Väsyneenä henkilökohtaiseen ajojahtiin Kurikka erosi Työmiehen toimituksesta. Väliaikaiseksi vastaavaksi toimittajaksi valittiin A. B. Mäkelä.

Valppaan liittyminen Työmiehen toimitukseen tapahtui siis jokseenkin »lupaavissa» olosuhteissa. Vastustajain harjoittamat vainotoimet, joista edellä mainittiin ainoastaan muutamia esimerkkejä, tekivät varmaankin nuoren miehen mieleen koskaan haihtumattoman vaikutuksen. Kuitenkin porvarilliset sitten myöhemmin aina morkkasivat Valpasta siitä, ettei tällä ollut halua yhteistoimintaan heikäläisten puolueitten kanssa ja väittivät sen todistavan epäisänmaallista mielenlaatua. Hän todella näyttikin saaneen tarpeekseen kerrotunlaisesta »yhteistoiminnasta», joka kuitenkin hänen käsityksensä mukaan koitui lopulta juuri työväenliikkeen vastustajain omaksi vahingoksi: »Kurikka-vainoissa esiintynyt yläluokan kataluus herätti paremmin kuin mikään muu yllytyskeino olisi voinut laajoja kerroksia heitä itseään vastaan.»

Matti Kurikkaan kohdistetun vainon jopa pahoinpitelyjenkin johdosta Helsingin työväki toimeenpani hänen kunniakseen komean kävelyretken, johon osallistui yli 3.000 työläistä. Naiset veivät Kurikalle paljon kukkia. Kaapro Jääskeläinen kirjoitti asiasta Työmiehessä seuraavaan tapaan: Toimitushuoneistomme on kukkasia täysi. Matti, joka on ihanteitten mies, pitää kukista. Itselleen varoitti Kaapro kenenkään tuomasta kukkia. »Minä ottaisin mieluummin perunoita tai nauriita, mutta en mädäntyneitä», sanoi hän.

Tietysti venäläinen virkavaltakin omalla tavallaan osoitti huomaavaisuuttaan myöskin Työmiehen toiminnalle. Syyskuussa 1899 lehti, saatuaan sitä ennen varoituksen, lakkautettiin kuukauden ajaksi, mikä toimenpide ei suinkaan helpottanut sen kireitä taloudellisia vaikeuksia. Lehtiliikkeen yhtiökokous kuitenkin ymmärsi tilanteen ja lausui hyväksyvänsä toimituksen menettelyn ja kannan niihin kirjoituksiin

nähden, jotka olivat lakkautuksen aiheuttaneet. Olihan lakkautuksen alkusysäyskin tiedossa. »Leipurilakon aikana hankkivat leipurimestarit Työmiehelle kuukauden lakkautuksen», kertoi Matti Paasivuori eräässä myöhemmässä katsauksessaan.

Valppaan ja Mäkelän yhteistyö sujui hankauksitta. Mutta kun »Kaapro», vanhemman ajan sanomalehtimiestapoihin tottuneena, horjahti joskus ottamaan liian pitkän ryypyn, aiheutti se muistutuksia järjestyneen työväen taholta. Nämä seikat johtivat siihen, että Valppaasta tuli syksyllä 1900 Työmiehen päätoimittaja Mäkelän tilalle. Annamme jäyhän ja totisen Matti Paasivuoren kertoa tästä päätoimittajan vaihdoksesta: »Toimittaja A. B. Mäkelä ei ollut raitis mies ja sitä käytettiin aseena lehteä vastaan. Mäkelä kyllästyi haukkumiseen ja erosi lehdestä. Paikka julistettiin haettavaksi. Sitä haki kolme miestä, joista ei yksikään ollut siihen sovelias» (yksi hakijoista oli Jean Boldt). »Me pakotimme nykyisen vastaavan toimittajan (Valppaan) rupeamaan lehtemme päämieheksi», kertoi Matti ja jatkoi: »Työmies alkoi voida paremmin taloudellisessa suhteessa, mutta painoviranomaiset laittoivat kuristusnuoria tämän tästä Työmiehen kaulaan. Kuoleman uhalla vaadittiin sen parantamaan tapojaan. Varotuksia ovat meille hankkineet papit ja piispat sekä poliittiset vastustajamme. Tuskin on maassamme toista sanomalehteä, jolla olisi ollut yhtä usein painoesteitä kuin on ollut Työmiehellä.» Näin todisti »Paasi-Matti». Mikä oli painoeste? kysyy nykyaikainen lukija, joka ei ole tottunut lehdestään lukemaan mainintoja sille sattuneista painoesteistä. Painoeste oli se, kun virkavallan asettama ennakkosensuuri keskeytti lehden painatuksen ja määräsi sen sisällyksestä jotakin karsittavaksi pois. Lehden ei sallittu kirjoittaa sillä tavalla eikä niistä asioista kuin se itse tahtoi.

Paasivuoren kuvaus virkavallan suhtautumisesta Työmieheen on oikea, mutta sitävastoin ne, jotka toivoivat lehden

tulevan kokonaan lakkautetuksi, katselivat asiaa toisessa valossa, joten heidän mielestään sillä oli aina vapautta liikaakin. Olihan sosialistinen sanomalehti yhteiskunnassa aivan uusien ihanteitten edustaja ja olihan se ottanut tehtäväkseen puolustaa niiden oikeuksia, joilla vanhan käsityksen mukaan ei ollutkaan muuta oikeutta kuin alistua voimakkaampien tahtoon. Heti työväenliikkeen alkuaikoina seurasi kova kamppailu työväen yhteenliittymisoikeudesta ja muista sen kansalaisvapauksista, jotka olivat mitä suurimmassa määrin aivan mielivallan varassa. Kun sen johdosta työväen sanomalehdet katsoivat velvollisuudekseen puhua myöskin »kotimaisista sortajista», pidettiin sitä porvarillisella taholla kovin pahana ja kerrassaan sopimattomana. Kuka tehtailija hyvänsä saattoi pitää oikeutenaan kieltää työläisiltään yhdistymisvapauden tai rajoittaa sitä mielensä mukaan. Sellaiseen holhoamiseen ryhtyi esim. Högforsin suuren teollisuuslaitoksen johtaja v. 1903, ja kun asiasta tuli julkinen juttu, hän selitti antaneensa työläisilleen seuraavan julistuksen:

»Koska minun velvollisuutenani on suojella työmiehen oikeutta, joka sovussa ja rauhassa, vapaana vieraista vaikutuksista, vilpittömästi ja uskollisesti aikoo, kuten tähänkin asti, täyttää työnsä, olen kullekin työnjohtajalle antanut listan, johon jokaisen, joka täällä tahtoo työskennellä vapaana työmiehenä, samoin kuin tähänkin asti hyvässä sovussa päällystön kanssa, tulee kirjoittaa nimensä, sitoumuksella olla yhtymättä yhdistykseen Teidän oman piirinne ulkopuolella.»

Ken ei suostunut nimeään listaan kirjoittamaan, hänet erotettiin työstä ja häädettiin pois asunnostaan. Valpas kirjoitti tuon menettelyn johdosta Työmieheen leimuavia artikkeleita työväen yhdistymisvapauden kieltämisestä, mutta porvarillinen sanomalehdistö yhtä innokkaasti puolusti tehtaanjohtajan menettelyä pitäen sitä täysin hyväksyttävänä ja esimerkillisenä. Tätä tapausta — samoin kuin muita

samanlaisia — Valpas käytti tehokkaana agitatioaiheena työväenliikkeen hyväksi. Hän kirjoitti mm.: »Tällä kiellolla on tahdottu estää työväenliikkeeseen yhtyminen. Mutta se kielto paraiten näyttää, kuinka välttämätöntä on köyhälistön valtiolliseen toimintaan yhtyminen: tulee saada äänioikeus ja sitten valtiopäivillä sellainen laki, joka määrää yhdistymisvapauden kieltämisen rikokseksi ja sellaisten kieltojen antajat rangaistaviksi. Myös köyhien kansalaisvapaus on saatava turvatuksi.» Eräässä toisessa artikkelissaan otsakkeella »Antakaamme kansan tuomio» hän jatkoi: »On suuresti kiusallista, että meillä (Suomessa) tulee tuhlata voimia sellaisesta keskinäisestä asiasta kuin yhteenliittymisvallasta riitelemiseen. Tämä johtuu meikäläisen vallitsevan luokan lyhytnäköisyydestä ja surkuteltavasti takapajulla olevasta sivistyksestä. Heiltä puuttuu melkein kokonaan käsitys uudemmanaikaisesta taloudellisesta ja sitä seuraavasta sosialistisesta kehityksestä. Omassa keskuudessaankin tunnustavat, että sosialinen sivistys on meillä vielä kapalossaan.» — »Köyhälistö tuntenee taas tässä vakavassa ja periaatteellisesti suuresta merkityksestä olevassa asiassa täytyvänsä luottaa vain itseensä. Näin yksin jätettynä on sillä sitä vaikeampi tehtävä, mutta myös sitä suurempi velvollisuus. Etupäässä siitä itsestään riippuu kansamme huonontavan taantumisen ehkäiseminen ja paremman tilan sille luominen. Suomen köyhälistön valistunut valiojoukko käynee seuraavina lähiaikoina antamaan kansan tuomion tehdasherra Ramsayn menettelystä ja yleensä kansalaisoikeuden loukkaamisesta.»

Niin selvästi ja kiistattomasti kuin tämä onkin kansanvaltaiseen ajatustapaan perustuva kanta, ei siinä vastapuolueitten taholla tahdottu nähdä mitään muuta kuin pelkkää paheksuttavaa kiihoitusta. Työväen keskuudessa kuitenkin yhä lukuisammat henkilöt alkoivat käsittää, että tässä todella oli kysymys heidän oikeuksistaan. He tottuivat tunte-

maan Työmiehen omaksi äänenkannattajakseen. Epäkohtia vastaan tällä tavoin jatkuvasti kamppailemalla kehitettiin ja koottiin sitä järjestynyttä joukkovoimaa, jonka tuli aikanaan olla ratkaisevana tekijänä epäkohtien poistamisessa yhteiskunnasta.

Kun Työmies täytti 10 vuotta 1905, antoi maltillinen tohtori Ursinkin sille kauniin tunnustuksen: »Olet kymmenessä vuodessa kasvanut täysi-ikäiseksi, olet todellinen ihmelapsi. Miten miehuullisesti sinä olet aina puolustanut kaikkia heikkoja kaikkia apua tarvitsevia, köyhälistön suurta joukkoa. Mahtavasti sykkii sydämmeni ilosta, kun ajattelen kaikkea, mitä sinä kymmenessä vuodessa olet aikaansaanut.» A. H. Karvonen, joka ei ollut sosialisti, vaan nuorsuomalainen radikaali, kirjoitti merkkipäivän johdosta: »Olen sangen iloinen, että olen saanut olla mukana perustamassa Työmiestä, jonka vaikutuksesta osaltaan työväenliike on kasvanut mahtavaksi voimaksi, joka varmaan tulevaisuudessa kykenee luomaan uusia onnellisempia oloja maamme köyhälistölle.»

Valppaan sanomalehtitekniikassa esiintyi alkuvuosina paljon huolimattomuutta. Hän tosin pyrki alusta alkaen kehittämään oman itsenäisen tyylinsä, jonka ominaisuuksiin kuuluivat lyhyet lauseet ja mahdollisimman suuri helppotajuisuus, mutta alkuvuosina hän usein päästi lauseet, joskus kokonaiset kirjoituksetkin käsistään kovin keskeneräisinä, liian »helppotajuisina». Osalta tähän epäilemättä vaikutti myöskin toimitusvoimien riittämättömyys, joka pakoitti yhden tai kahden miehen yrittämään saada valmista enemmän kuin voimat sallivat. Näitä sisäisiä olosuhteita selitellen hän lausui v:n 1904 puoluekokouksessa: »Minä olen väliin toimittanut lehteä parikin viikkoa aivan yksin.» — »Toimitusvoimat eivät myöskään ole suuret. Se näkyy jo toimittajain vaihtelemisesta. He pilaavat liialla työllä hermonsa ja lähtevät pois.»

Omasta puolestaan Valpas sanoi pitävänsä sanomalehti-

työstä. Kertoen vastustajainsa suunnitelleen hänen syrjäyttämistään sanomalehtialalta esim. siten, että hänelle järjestettäisiin joku muu toimi, Valpas sanoi olevansa haluton suostumaan toiseen toimeen, koska hän »pitää kirjoittamisesta ja joskus kirjoittaa hiivatin hyvästi». Hän oli siis onnellinen ihminen ainakin sikäli, että oli löytänyt sellaisen työalan, joka häntä miellytti. Sanomalehtitekniikkakin kehittyi sitä mukaa, kuin lehtiliike taloudellisesti vaurastui, ja toimitusvoimien lisääntyessä päätoimittajan henkilökohtainen työtaakka keveni. Voi hyvinkin sanoa, että hänellä oli kirjoitettu sana vallassaan ja tyyli niin omaperäinen, että vakinainen lukija saattoi ilman nimimerkkiäkin hyvin tuntea Valppaan kynästä lähteneet kirjoitukset. Pakinoitsijana hän oli parhaina päivinään työväenlehdistömme onnistuneimpia, mikäli malttoi olla kyllästämättä pakinoitaan liiallisella taktikoimisella. — Kirjallisuuden esittely muodosti huomattavan osan hänen sanomalehtityöstään.

On aivan oikein sanottu, että Valpas »oli maamme ensimmäisiä kansainvälisesti valistuneita sosialisteja. Samalla hän aina seisoi kotimaisella pohjalla eikä mitenkään kaavamaisesti soveltanut oloihimme ulkomaisia oppeja». Yhtä hyvin perusteluin voidaan sanoa, että hän oli meillä ensimmäinen kansainvälisesti valistunut sanomalehtimies. Matti Kurikasta, jota on syyllä sanottu »individualistisen hengen elähdyttämäksi» ja haaveellisuuteen taipuvaksi, ei tässä yhteydessä maksa puhua. Mitä taas tulee hänen seuraajaansa A. B. Mäkelään, oli tämä itsenäinen luonne ja poikkeuksellisen kyvykäs sanomalehtimies, mutta joutui mukaan sosialistiseen liikkeeseen vasta keski-ikäisenä miehenä eikä niin ollen enää voinut saavuttaa kansainvälisesti valistuneena sosialistina sitä merkitystä, johon hänen kykynsä olisivat muussa tapauksessa oikeuttaneet. Valpas saavutti poliittisen kehityksensä kokonaan työväenliikkeessä. Sosialistinen kanta oli hänen ensimmäinen ja ainoa poliittinen kantansa. Hän ehti olla Suomessa ainoastaan yhden sanomalehden, Työmiehen, toimittajana. Laajat kielitaitonsa tekivät hänelle mahdolliseksi tutustua ulkomaiden oloihin hyvin perusteellisesti ja monipuolisesti. Vasta hän järjestelmällisesti seurasi ulkomaiden työväenliikettä ja sen eri virtauksia sanomalehtimiehenä sekä käytti sen tarjoamia opetuksia oman maamme työväenliikkeen hyväksi. Toisilla, kyvykkäilläkään sanomalehtimiehillämme ei ollut siihen samoja edellytyksiä, koska heiltä puuttui vieraiden kielten taito joko kokonaan tai lähes kokonaan.

On luonnollista, että työväenliikkeen suurimman sanomalehden päätoimittajana Valpas oli velvollinen kannanottoon myöskin suurissa menettelytapakysymyksissä ja että nämä kannanotot joutuivat huomion kohteiksi koko maassa.

Työväenliikkeen menettelytapa.

Valpas antaa menettelytavalle eli taktiikalle kerrassaan ratkaisevaa laatua olevan merkityksen. Ellei työväenliikkeellä ole yhteistä taktiikkaa, ei silloin ole olemassa, sanan syvemmässä merkityksessä, koko maata käsittävää yhtenäistä puoluettakaan, ainoastaan irrallisia paikallisia ryhmiä. Ja jos kerran ei ole olemassa puoluetta, kuinkapa silloin voisi puhua myöskään tulosten saavuttamisesta. Mitä on sitten tämä työväenliikkeen taktiikka? Valpas selosteli kantaansa vuoden 1904 ylimääräisessä puoluekokouksessa ja myöhemmin lentokirjasessa (»Mikä menettelytapa?») seuraavaan tapaan:

»Työväenliikkeen menettelytavasta keskustelemisen olisi suonut tapahtuvan arvokkaasti historiallisten opetusten ja taloudellisten suhteiden pohjalla», huomautti hän ja osoitti, miten asia oli aiheuttanut vilkasta mielipidevaihtoa muissakin maissa, kuten Ranskassa, Italiassa, Englannissa, Yhdysval-

loissa, jopa pohjoismaissakin. »Ruotsissa käydään paraikaa pinta- ja pohjakerroksia liikuttavaa taistelua siitä, onko äänioikeusasiaa ajettava luokkataistelun laineita korkeiksi kohottavilla suurlakoilla vai muilla tyynemmillä keinoilla. Vakavaan mietiskelyyn taipuisan ja periaatteista pitävän Saksan työväenpuolueen keskuudessa eivät suuret periaatteetkaan ole voineet yksimielistyttää niin, ettei tätä kiistaa veljien ja veljien välillä olisi, vaan itse periaatteet, joita on erilaisia, ovat siellä antaneet syvämielisiä aiheita tähän.»

Noiden suurta huomiota herättäneiden ulkomaisten esimerkkien oli luultu vaikuttaneen suomalaisiin. »Tamperelaisten ja turkulaisten puoluetoverien taholta on varsin uskoteltu, että menettelytavasta väittelemisen edustajakokouksen asiaksi tekeminen on meillä ihan keinotekoista, ulkomailta tuotua.» Olivathan porvarilliset aina väittäneet, että koko itsenäinen työväenliikekin on keinotekoista, kotimaisia edellytyksiä vailla olevaa ja ulkomailta tuotua. »Ei näin, hyvät ystävät», jatkaa Valpas, »vaan meidän on kaikkien ensiksi ja kaikkia porvarillisia väitteitä vastaan tunnustettava, että meillä on kotimaiset menettelykeinojen etsimisen syyt yhtä hyvin kuin yleensä työväenliikkeen syyt. Tämän voisi todistaa taloudellisilla suhteilla. Vallitseehan näissä äärimmäisiä erilaisuuksia synnyttävä rikkinäisyys. Köyhyyden pimekoissa huomaamme huolien alaisen kansalaissosan. »Työväenliikkeen ns. kermakerros elää taas läheisessä kosketuksessa herrasluokan kanssa. »Kukin varallisuusaste luo eläjiinsä ominaisia ajatuksia. Erimielisyydet ovat siten varmain syiden välttämättä synnyttämiä. Siis todellisesti olevia, eivät keinotekoisia.»

Eräillä ulkomaisilla esimerkeillä tahtoi Valpas sitten todistella, että yhteiset päämäärät eivät vielä riitä luomaan yhteistä puoluetta. »Puolueen muodostavat vasta yksilöt tai yksilöryhmät, joilla on samoja päämääriä ja ainakin pääasiallisesti sama menettelytapa.» Entäpä Suomessa? »Työväen

edustajakokouksissa, ensimmäisestä alkain ja sitäkin ennen, on kehitetty työväenyhdistyksille yhtäläisiä pyrinnöitä. Siten on puolueen muodostumisen toista edellytystä, päämääräin luomista, suurin piirtein ja osaksi yksityiskohtaisesti täytetty.

Toinen puolueena olemisen edellytys, yhteinen menettelytapa, on vielä osaksi aivan luomatta. Kyllä sitä sentään osaksi on. Päämääriä selitetään, eräin poikkeuksin, samansuuntaisesti. Samaan tapaan maksetaan puolueveroja. Yhteinen on puoluetoimikuntakin, vaikka vielä väärällä nimellä 'hallinto' kuin ainakin porvarillisilla. Mutta kuinka on porvarillisiin sekaantuvan toiminnan yhtenäisyys? Jossakin kaupungissa ollaan yhteisissä vaalitouhuissa suomettarelaisten kanssa, jossakin toisessa ruotsalaisten, jossakin muualla suomenkielisten perustuslaillisten, jollakin paikkakunnalla taas jyrkästi vaalilakossa. »Johdonmukaisen ajattelemistavan luvalla teemme väitelmän: Suomessa ei ole tärkeissä asioissa yhdessä toimivaa työväenpuoluetta, vaan ainoastaan erikoisia ja keskenään erimielisiä paikallisryhmiä.

Tämä räikein esimerkein todistettavissa oleva hajanaisuustila on vielä eräs kehittymättömyysaste. Ei suinkaan siihen pysähdytä. Historiallisilla esimerkeillä on todistettavissa, että ulkomailla, jossa kehitys on pitemmällä, on päästy tuosta voimattomuudesta. Samanlaatuisten syiden, anastuksesta kärsiviä yhä lujempaan yhteyteen pakottavain, on arveltu voivan luoda täällä tosiasiallisesti *toimivan* työväenpuolueen. Onnistuihan yhteisten päämääräinkin luominen. Menettelytavan luominen käy epäilemättä ylen lukuisten häiriöiden lomitse, mutta se on onnistuva.»

Minkä asian ympärille sitten voitaisiin yhtyä yhteisin menettelytavoin? Kunnallisvaalit eivät voi riittävästi koko työväenluokkaa yhdistää, koska niihin sekaantuu niin paljon paikallisia harrastuksia. »Koko Suomen järjestyneen työväen yhteismenettelyn luomiseen tarvitaan epäilemättä enemmän

yhtenäistävä tunne- ja ajatuskeskus. Sellaiseksi voi ottaa valtiopäivälaitoksen. Vaaliaikoina ja istuntoaikoina vetää se koko poliittisesti ajattelevan työväen huomion itseensä. Perustuslait sulkevat yhtä puhtaasti sekä maaseutujen että kaupunkien köyhät äänioikeutta vaille. Suurenmoinen luokkatunne syntyy: me olemme ulossuljettuja, ne rikkauksien ja varallisuuden etuoikeuttamina siellä. Siis ero jyrkkä kuin seinä. Mahtavampaa yhtenäisen luokkatunteen aiheuttajaa voinee tuskin olla. Kautta syvien rivien sitoo se äänivallasta osattomat köyhät pyhästi yhteen ja jännittää mielet etuoikeutettuja vastaan. Tällainen tila, jos mikään, on sovelias yhteisen menettelytavan synnyttämiseen.»

Kun sitten hallituksen äänenkannattaja Uusi Suometar levitti uutisen, että valtiopäivät käsketään koolle v. 1904, sanoi Valpas arvelleensa, että nyt tulee sopiva tilaisuus antaa irrallisten puolueosain luokkatunteen vallassa sulautua yhtenäiseksi puolueeksi. »Mutta ihme ja hämmästys. Tamperelaisten taholta alettiin vastustaa. Ei eri osia yhteistoimintaan, vaan kullekin osalle 'vapaus' olla erillään. Rikkinäisyys säilytettävä, vaikka pidettiin puolueen nimeä.» Puoluehallintokaan ei ottanut huomioon ehdotusta, että puoluekokous kutsuttaisiin yhteistä toimitapaa luomaan. »Mutta kun sitten valtiopäiväkutsumus todella oli tullut, heräsi yhtenäistymistarve uuteen vauhtiin. Puoluehallinto päätti kiireen kaupalla kutsua (ylimääräisen) edustajakokouksen. Olisi luullut voitavan tyytyä tähän. Hanke herätti kuitenkin yhtenäistymisen vastustajissa levottomuutta. Tuo ilmeni arveluttavasti Tampereella. — Kansan Lehdessä ehdotettiin lakkoa puoluetta vastaan siten, että yhdistykset eivät olisi valinneet edustajia. Tuo näytti varsin kummalta», totesi Valpas.

Kaikesta huolimatta kuitenkin ylimääräinen puoluekokous pääsi kokoontumaan järjestynyttä työväkeä pätevästi edustavana ja suoritti kieltämättä perustavaa laatua olevan työn

yhtenäisen menettelytavan luomiseksi valtiolliselle työväenliikkeelle. Yhtenäinen menettelytapa, joka silloin vielä sai osakseen kiivasta vastustusta, pidetään nyt kuin itsestään selvänä asiana.

Äänioikeusasia ja suurlakko.

Ennenkuin siirrymme puhumaan Valppaan osuudesta äänioikeusliikkeessä, on palautettava muistiin suurlakkoajatuksen liittäminen äänioikeusliikkeen yhteyteen, sillä aikanaanhan tämä yhteys kehittyi erittäin merkitykselliseksi. Moni vähäinenkin asia on saanut osakseen pitkät alustukset ja tutkimukset. Suurlakon kanssa meillä on jonkunverran toisin.

Äänioikeusasian alusti työväenpuolueen perustavassa kokouksessa 1899 nuorsuomalainen tohtori Santeri Ingman. Tietenkään hän ei suositellut suurlakkoa äänioikeuden saavuttamiskeinoksi. Tämän aseen käyttö pulpahti esille vasta keskustelussa. A. B. Mäkelä siinä ensin tehosti työväen itsenäisen esiintymisen merkitystä: »Alustaja on lausunut toivomuksen, että äänioikeusasian ajamisessa turvauduttaisiin toisiin puolueisiin. Täällä perustetaan meille oma itsenäinen puolue. Äänioikeuskysymys on ohjelmamme ensimmäisiä kysymyksiä, pitäisikö meidän jo sen ajamisessa pyytää toisten armoa? Voi kyllä käydä niin, että joku puolue yhtyy vaatimuksiimme, mutta tälle pohjalle ei toimintaamme ole kuitenkaan perustettava.» Taavi Tainio sitten puheenvuorossaan heitti esille suurlakkoajatuksen: »Yhtenä tehokkaimpana keinona tahtoisin suosittaa yleistä työlakkoa, jota ulkomailla on käytetty hyvällä menestyksellä. Se on täysin laillinen keino ja auttava. Siihen olisi meilläkin viimeisenä keinona turvauduttava.» Eetu Salin ei suinkaan tahtonut olla »vääryyttä vastaan» tällaisessa asiassa: »Yleinen lakko on ainoa tehokas keino, kuten Belgian esimerkki osoittaa», sanoi hän yhtyes-

sään Tainion lausuntoon. Niin vähin perusteluin sitten kokous hyväksyi suurlakkokannan päättäen, että »jos muut keinot eivät vie vaadittujen parannusten aikaansaamiseen vaalioikeusasiassa, yleinen, koko maata käsittävä työlakko viimeisenä keinona sitä varten olisi toimeenpantava». Vasta Viipurin kokouksessa 1901 Valpas nosti harkittavaksi kysymyksen suurlakon toteuttamisen *edellytyksistä*. Ensi ehtona siihen olisi, että koko työväestö on järjestynyt yhdistyksiin, ennen sitä on suurlakon toteuttaminen hänen mielestään mahdoton. Olisi siis »kehoitettava työväenpuolueen jäseniä täydellä tarmolla edistämään ammattikunnallista ja valtiollista järjestymistä» ja suurlakko otettava ohjelmaan vasta sitten, kun suurin osa koko maan työväestöä olisi järjestynyt. Vuolukka tuumiskeli siihen: »Olen aina pitänyt yleistä työlakkoa mahdottomana toteuttaa. Mutta uhkauksena kannatan sitä.» Valpas vastasi: »Jos tahdotaan uhkauksilla vaikuttaa vastustajiin, tulee olla mahdollista joskus toteuttaa uhkaus.» Oulun kokouksessa hän samasta asiasta puhuessaan sanoi: »Meidän olisi kuitenkin yhä tehtävä sellaista valistustyötä, jolla saatettaisiin suurlakkoaatetta leviämään, saatettaisi ihmisiä luottamaan siihen äärimmäisenä taistelukeinona. Samalla on valaistava, ettei sitä keinoa ole heikkojen käytettävä.»

Valppaan osuus eduskuntalaitoksen kansanvaltaistamisliikkeessä.

Puolueella oli nyt Forssan edustajakokouksessa v. 1903 hyväksytty selvä päämäärä: yksikamarinen eduskunta ja sen vaaleissa noudatettavaksi yleinen, yhtäläinen ja suoranainen äänioikeus niin miehille kuin naisillekin. »Forssan julistus» antoi asialle innostavan alkutehostuksen. Mutta miten oli toimittava tämän suuren päämäärän toteuttamiseksi? Puoluehallinto, jonka kotipaikka silloin oli Turussa, piti osanottoa

porvarissäädyn vaaleihin kannatettavana ja tehokkaana keinona uudistuksen toteuttamiseen pyrittäessä. Tämän kannan puolusteluksi sanottiin, että työväen edustus säätyvaltiopäivilläkin on tehokas ase, jota ei saa jättää käyttämättä, koska työväen edustajat pienenä vähemmistönäkin voisivat vaikuttaa puheillaan työväen vaatimusten hyväksi ja viedä alotteita valtiosäätyjen käsiteltäväksi. Viimeisiin eli v:n 1905 säätyvaaleihin osallistumista puolustettiin sen lisäksi sillä perustelulla, että kun silloin valittavilla valtiopäivillä tulee eduskunnan uudistusasia ratkaistavaksi, niin on tärkeää koettaa auttaa edistysystävällinen aines porvarissäädyn vaaleissa voitolle, minkä uskottiin onnistuvan juuri vaaleihin osallistumalla. Sen ohella oli saatava päteviä työväenmiehiä porvarissäätyyn esittämään sosialidemokraattien vaatimuksia ja muovailemaan uudelle eduskuntalaitokselle tarkoitustaan vastaava muoto. Senvuoksi olisi puoluekokouksen ollut jätettävä kunkin kaupungin työväenjärjestöille vapaa valta päättää vaaleihin osallistumisesta, jos porvaristo asettaisi ehdokkaiksi niille mieleisiä henkilöitä. Tällä puoluehallinnon miesten edustamalla kannalla oli huomattavinta kannatusta eräissä suuremmissa maaseutukaupungeissa, varsinkin Turussa, Tampereella ja Oulussa.

Valpas otti määätietoiseksi tehtäväkseen, voisi melkein sanoa elämantehtäväkseen nousta suoranaiseen taisteluun tuota kantaa vastaan, joka antoi porvarissäädyn vaaleihin ja säätyvaltiopäivien työhön osanotolle niin suuren merkityksen kuin se todellisuudessa antoi. Hän piti aivan välttämättömänä ensin selventää käsitykset työväenliikkeen omassa keskuudessa; vasta sen jälkeen voitaisiin käydä voitollisin toivein hyökkäykseen eduskuntauudistuksen puolesta. Erittäin perinpohjaisin todisteluin hän halusi osoittaa kerrassaan erheelliseksi sen luulon, että säätyvaltiopäivien vaaleihin osallistuminen olisi auttava keino toivotun uudistuksen toteuttami-

seksi. Sen auttamattomuus on yleisesti tunnettu, sanoi hän. Ainoa tulokseen johtava tie oli hänen mielestään *työväen joukkovoiman kehittäminen valtiopäivälaitoksen ulkopuolella.* Vaaleihin osallistumista määritellyin ehdoin olisi hän hyväksynyt ainoastaan isänmaallisuussyistä, nim. tukeakseen, mikäli mahdollista, valtiopäivälaitosta venäläisen sorron vastustamisessa. Kun Helsingin työväki syksyllä 1899 olisi ollut halukas vaalitoimintaan, »niin selitettiin ensin selvin sanoin sen luonne, mutta sitten hyväksyttiin käytettäväksi sitä isänmaallisista syistä. Kantaa perusteltiin näin: Siinä poikkeusasemassa, missä maamme nyt on, täytynee myöntää, että vielä *tällä kertaa* olisi työväestön otettava osalleen vastuuta valtiopäivien toiminnasta, jos sille kunniallisesti annetaan sijaa. Olisi suostuttu siihen, että työväenmiehiä valituttamalla valtiopäivät olisivat saaneet tulla *näyttämään* kansaneduskunnalta. Siten olisi isänmaallisista syistä uhrattu se totuus, että ne eivät ole sitä, mutta vain siksi kerraksi.» Mutta porvarilliset valtapuolueet »eivät huolineet työväen periaatteiden uhraamisesta isänmaan hyväksi. Heihin ei silloin vaikuttanut taivuttavasti Työmiehessä annettu neuvo: näin horjuvana aikana on jokainen päätös ja teko saatava semmoiseksi, että koko kansan suuri enemmistö on sen tukena. He työnsivät tukemaan pyrkivät joukot tylysti syrjään.»

Valtiopäivät ovat tosin se keskipaikka, josta voi vaikuttaa taantumusta tai edistystä muihin yhteiskunnallisiin laitoksiin ja ilman niiden toimintaa ei voitu toivoa tyydyttäviä parannuksia myöskään työväen olosuhteisiin. Mutta mitä hyötyä olisi siitä, että muutamia työväen miehiä pääsisi herrain valitsemina ylivoimaisina olevain vastustajain joukkoon? Anomuksia saadaan valtiopäiville muillakin keinoilla. Äänestyksissä taas eivät muutamat työväenpuoluelaiset voi sanottavia vaikuttaa. Puheillako sitten voitaisiin vaikuttaa niin paljon, että vastustajat tulisivat synnintuntoon, tekisivät

parannuksen ja kääntyisivät työväenasian puolustajiksi? Saksan esimerkkiin viitaten Valpas todisteli, että puhumisella ei voida suoranaisesti vaikuttaa lainsäädäntöön eikä valtiopäiviä käännyttää. Vastustajaimme luottamusmiehet ovat lujia vakaumuksen miehiä. »Sitäpaitsi ovat he valitut omistavan luokan etujen mukaisesti puhumaan ja päättämään, joten he sekä valitsijainsa että oman mielensä mukaan toimivat varmaan suuntaan. Vähintäin hymyilyttävää on luulla, että joku työväen puhuja horjuttaisi heidän vakaumuksensa.» Kaikkein vähimmin saattoi toivoa vastustuksen murtuvan niin helposti sellaisessa suuressa asiassa kuin äänioikeusasiassa. Olihan eräs tunnettu lehtori jopa työväenyhdistysten edustajakokouksessa Tampereella puhunut ratsusta, »joka potkii ja piehtaroi ja jota ei ole niinkään helppo saada talliin takaisin, jos se sieltä on kerran ulos tuotu» ja sanonut, että se ratsu on »hurja kansanvalta», jota lehtorin mielestä myöskin yleinen äänioikeus merkitsi.

Vaaleihin osallistumisen tunnustaminen tärkeäksi keinoksi niissä oloissa olisi Valppaan mielipiteen mukaan haitannut myöskin työväen joukkovoiman kokoamista ja aiheuttanut jatkuvasti erimielisyyksiä työväen keskuudessa. Se olisi lamaannuttanut työväenliikkeen voimistumista siitäkin syystä, että olisi totuttu odottamaan joitakin hyödyllisiä tuloksia sellaiselta eduskunnalta, jolta kuitenkaan mitään todella auttavaa ei voinut olla odotettavissa. Olivathan äänioikeusolot aivan mahdottomat. »Pistokokeena» niistä olkoon tässä selostus erään edustajan puheenvuorosta puoluekokouksessa: »Lappeenrannassa on oltu yksimielisesti vaalilakon kannalla. Yhdistyksessä on 300 jäsentä ja niistä *kaksi* vaalioikeutettua. Mitä tehdään silloin vaaleissa. Jos vaaleissa autamme valtaluokkia, tuntevat ne itsensä turvatuiksi ja pettävät taas meidät. Olen jyrkästi vaalilakon kannalla.» Tällaisille työläisten mielipiteille Valpas antoi mitä suurimman arvon,

hänestä oli kerrassaan takaperoista koettaa kiihoittaa vaaleihin osanoton puolelle joukkoja, joilla ei ollut vaalioikeutta. Eikähän sellainen voisi ajan mittaan myöskään vahvistaa kansakunnan puolustuskykyä ulkonaista uhkaa vastaan. Kysymyksen tästä puolesta Valpas kirjoitti:

»Nyt uskallamme tehdä johtopäätöksen: perustuslaillisenkaan harvainvallan tueksi ei tulla koskaan saamaan kaikkia suuria ja vaikuttavia syvien rivien joukkoja, koska jyrkät luokkavastakohdat erottavat ne niitä sortavien harvainvaltaisten vastustajiksi. Koska niitä ei saada *harvainvaltaisen* eduskunnan tueksi, niin siitä johtuu, että niiden, jotka tahtovat vetää syviä rivejä tukemaan eduskuntaa, tulee muuttaa harvainvaltainen kansanvaltaiseksi,» — »Työväellä on paljon varmempi ja vakavampi kansallisen olemuksen säilytyskeino kuin herrain perustuslaki. — Kansan pohjakerrosten laatuun on huomio kiinnitettävä. Työväenliikkeeseen yhtyneet työskentelevät juuri näiden kansan elinvoimana olevien ihmisten päästämiseksi häilyvien ja enempi muista kuin kansan ytimestä riippuvain kasvannaisten alta oloihin, joissa kansan yksilöiden, työtätekeväin ihmisten voimat pääsevät itsetietoisina yhtymään mahtavaksi kansalliseksi voimaksi.»

Säätyeduskuntahan olikin erossa kansasta kuin konsanaan juureton puu. Niinpä vuoden 1904 vaaleissa oli porvarissäädyssä äänestäjiä useassakin kaupungissa vain muutama kymmenen valittua edustajaa kohti: Kuopiossa tuskin 70, Lappeenrannassa 64, Käkisalmessa 35, Torniossa 23, jopa Tammisaaressa 17. Olivatko sillä tavoin valitut todellakin kansanedustajia?

Tehtävänä täytyi siis olla työväen luokkavoiman kokoaminen ja kasvattaminen. Työväenliikkeellä on valtaisan suuri historiallinen tehtävä, joka on suoritettava työväenluokan omalla voimalla. Työväenpuolueiden voimaa on sentähden kartutettava. On lähdettävä alimpain kansankerrosten luo. Heidät on järjestettävä ja luotava siten luja voima, jolla vasta voidaan saavuttaa tuloksia. Ennen ei niitä saavuteta. Täten on työväki saatava niin voimakkaaksi kuin on Oulujoki luodessaan jäitään. Silloin yläluokka vasta voidaan pakottaa myönnytyksiin. Siitä johtuu, että työväenpuolueen on ennen kaikkea meneteltävä niin, että *työläiset luottavat siihen* ja liittyvät sen jäseniksi ja kannattajiksi. Itseensä ja omaansa he luottavat. Siis itsenäisenä ja työväen omana on työväenpuolue pysytettävä, mahdollisimman puhtaana sivuvaikuttimista. Yhteiset vaalipuuhat porvarillisten kanssa sitävastoin olivat aiheuttaneet työväen keskuudessa työväenliikkeen vieroksumista ja eri työväenkerroksissa vihamielisyyttä toisiaan vastaan. Tämän hajaannuksen ja eripuraisuuden syyt oli poistettava.

Tuohon tapaan Valpas perusteli kantaansa mm. alustuksessaan Helsingin ylimääräisessä puoluekokouksessa 1904. Oli meneteltävä sillä tavoin, että yleisen äänioikeuden ja eduskuntauudistuksen toteuttamiseksi voidaan nostattaa mahdollisimman voimakas joukkoliike, joka ulkoparlamenttaarisin keinoin voi taivuttaa vallanpitäjät näihin uudistuksiin. Hän olisi tosin suostunut eduskuntauudistuksen toteuttamiseen asteittain siten, että ensin olisi porvaris- ja talonpoikaissäätyjen äänioikeusolot kansanvaltaistettu ja vasta myöhemmin siirrytty yksikamarijärjestelmään. Mainittu puoluekokous hyväksyi vaalikysymyksessä Valppaan ehdottaman päätöslauselman, jossa sanotaan:

»Koska Suomen työväki, valtiopäiväjärjestyksen mukaan, on sekä maaseuduilla että kaupungeissa estetty ottamasta osaa edusmiesten valitsemiseen ja koska Suomessa on rahavaltaisia puolueita, jotka kieltäytyvät laittamasta työväen vaatimusten mukaista äänestysjärjestelmää ja tällä Suomen kansan puolelta enimmän auttavalla tavalla tukemasta valtiopäivälaitosta sen aseman horjuttamis- ja vallan supistamis-

pyyteitä vastaan, niin päättää kokous, että työväen ei ole valtiopäiväasioissa millään tavalla autettava sellaista tai sellaisia puolueita eikä yhdyttävä niihin.

Sitä vastoin sallii kokous, maamme valtiollisen aseman ja puhtaasti kansanvaltaisten pyrkimysten edut huomioon ottaen, että työväki kannattaa kaikilla sille mahdollisilla tavoilla puoluetta, joka kaikkialla Suomessa, missä se harjoittaa vaalitointa, valitsee henkilöitä, puolueemme paikallisen osan kanssa sovitellen jos paikkakunnalla on työväen puoluejärjestö, jotka suostuvat toimimaan, että porvaris- ja talonpoikaissäädyn valitsemisessa tulisi 21 vuotta täyttäneille Suomen kansalaisille yleinen, yhtäläinen ja välitön äänioikeus.»

Siltä varalta, ettei löytyisi ainoaakaan tuolla tavalla valtiopäivien aseman vahvistamiseen halukasta ja syvien rivien kehitykselle suopeaa puoluetta, päätti kokous, »että puolueeksi yhtynyt työväki on kannattamatta valtiopäivämiesvaaleja ja antamatta puoluemiehiään niille valittaviksi».

Tämä puoluepäätös johti vaalilakkoon, sillä mikään porvarillinen puolue ei suostunut asetettuihin ehtoihin. Tosin puoluepäätös rikottiin »tamperelaisen suunnan» toimesta eräissä kaupungeissa, mutta »valpaslaisen» suunnan voitto puoluekokouksessa muodostui kaikesta huolimatta voimakkaaksi sysäykseksi äänioikeusliikkeelle, jolle jo Forssan puoluekokouksen päätöksillä oli perustava merkitys. Valpas antoi Työmiehen palstoilla jatkuvastikin yhteiskuntamme kansanvaltaistamisliikkeelle selvän ja tiukan taistelusuunnan ja Työmiehen välityksellä tämän liikkeen sanoma levisi kaikkialle Suomeen temmaten suuret työväenjoukot mukaansa. Se oli ainutlaatuista poliittisen valveutumisen aikaa. Nopeasti paisui äänioikeusliike valtaisaksi joukkoliikkeeksi, johon liittyi paljon kannattajia varsinaisten työväenpiirien ulkopuoleltakin, m.m. raittiusliikkeen keskuudesta. Ei mikään asia ollut vielä ennen kyennyt Suomessa synnyttämään

niin laajalle levinnyttä innostusta ja asianharrastusta. Asiasta kirjoitettiin, siitä puhuttiin yksityisesti sekä yleisissä kokouksissa ja mielenosoitustilaisuuksissa. Äänioikeusasia hallitsi koko julkista elämää, se muodostui varsinaisen kansan omaksi asiaksi, vaikka valtiopäivillä se sai osakseen pelkkää kylmäkiskoisuutta. Vuoden 1905 marraskuun suurlakon yhteydessä tämä joukkoliike saavutti lopullisen kohokohtansa, silloin vietiin äänioikeuden ja eduskunnan uudistusasia asialliseen ratkaisuun, jonka virallisesta toteuttamisesta keisarillisessa julistuskirjassa annettiin lupaus. Juuri ulkoparlamenttaarinen tekijä siis sanoi tässä asiassa ratkaisevan sanan, ja työväenpuolue, joka kaiken aikaa johti äänioikeustaistelua, kasvoi sen yhteydessä suureksi ja vaikutusvaltaiseksi puolueeksi. Luottamus työväenjoukkoihin toi tulokseksi työväenjoukkojen luottamuksen.

Henkilökohtaisia muistelmia.

Allekirjoittanut Vuolijoki käyttää tässä yksityisen puheenvuoron esittääkseen henkilökohtaisia muistelmiaan:

»Opin tuntemaan Valppaan jo v. 1902 kevättalvella, jolloin ensi kerran jokunen käsikirjoitus kainalossa marssin Sirkuskatu 1:een, jonka alakerrassa sijaitsi Työmiehen silloin ainoa toimitushuone. Suuren pöydän ääressä istuivat isopartainen Veikko Palomaa, A. B. Sarlin, Reino Drockila ja lähinnä ovea itse Valpas. Käytävän toisella puolen oli taloudenhoitajan huone, jossa istuivat taloudenhoitaja Albin Karjalainen ja korjauslukija Otto Tiuppa. Myöhemmin lehtiliike vaurastui niin, että voitiin vuokrata toisesta kerroksesta laajempi huoneisto, jossa sitten lehteä toimitettiin siihen asti, kunnes se siirtyi viereiselle tontille rakennettuun omaan taloon (nykyisin Paasivuorenkatu 3). Sosialistiksi olin tullut niin sanoakseni yliopistollista tietä, sillä opettajanani kansantaloudessa oli

professori Hannes Gebhard, joka ei siihen aikaan sosialismia pelännyt, vaikkakaan ei siihen ketään kehoittanutkaan, mutta aivan ensi töikseen kuitenkin pisti käteeni Warénin kirjan »Torppariolоista Suomessa», jonka teoksen erikoisen voimakkaan vaikutuksen aina elämässäni muistan. Lisäksi vaikuttivat minuun tohtori Ursinin kirjoitukset sekä professori Sombartin silloin suomalaisena käännöksenä ilmestynyt sosialismia käsittelevä tunnettu teos. Mutta ennen kaikkea olin veljeni välityksellä tutustunut tuomari Lauri af Heurliniin, joka jo silloin oli pitkän aikaa ollut vakaumuksellinen sosialisti ja jonka vaikutus Suomen työväenliikkeessä sen alkuaikoina oli suurempi kuin yleensä tiedetään.

Valpas painatteli minun vaatimattomia tekeleitäni, joista yksi ensimmäisiä, Vandervelden teosta »Kehitys sosialismia kohti» selostava kirjoitus sai kunnian esiintyä Työmiehessä pääkirjoituksen paikalla kesällä 1902. Muistan miten Valpas minulle vakavasti selitti, että sosialistin tie ei ole mikään ruusuinen tie ja kehoitti perinpohjin miettimään ennenkuin antautuu julkiseksi sosialistiksi. Hänen varoituksensa kuitenkin tässä kohden kaikuivat kuuroille korville. Edelleen muistan miten jonkun aikaa myöhemmin toin Valppaalle selostuksen Karl Kautskyn teoksesta Soziale Revolution (joka vuosia myöhemmin ilmestyi suomeksi Väinö Tannerin kääntämänä nimellä Yhteiskunnallinen vallankumous). Lausuttuaan tyytyväisyytensä tästä selostuksesta alkoi Valpas puhua Jean Jaurésin uudesta teoksesta, jota häpeäkseni en tuntenut ollenkaan, mutta johon Valpas oli jo silloin alkukielellä perehtynyt. Tämä vain osoitukseksi Valppaan jo silloin pitkälle ehtineestä lukeneisuudesta. Tämä läheinen aatteellinen kosketus jatkui sitten, edes minun decemvirikauteni sitä keskeyttämättä, sillä monen mielestä työväenliikkeen keskuudessakin saattoi olla eri menettelytapojen kannattajia Venäjän tsaarivallan hyökkäyksiin nähden. Kaikkihan olivat sillä kannalla,

että Suomen oli puolustauduttava ja että hyökkäyksiä oli vastustettava, mutta menettelytavoista saatettiin olla eri mieltä. Näin oli asianlaita siitä huolimatta, että hyvällä syyllä voidaan sanoa myöntymisen olevan huonoa puolustusta, ja näin on käsitykseni mukaan ymmärrettävä myöskin Valppaan suvaitseva käyttäytyminen minuun nähden hänen mm. hyväksyessään minut Työmiehen kesätoimittajaksi ennen suurlakkoa. Tästä kesätoimittajana olemisestani ei kuitenkaan tullut mitään myöhempien ystävieni Yrjö Mäkelinin ja Yrjö Sirolan raivokkaiden hyökkäysten johdosta Kansan Lehdessä. Vasta sitten, kun olin Työmiehessä julkaissut selostuksen menettelytapojeni syistä ja kantani tarkistuksesta tässä asiassa, hyväksyttiin minut käsittääkseni vilpittömään toveruuteen kautta maan, jopa sellaistenkin äärimmäisyyksien taholta kuin Yrjö Mäkelin ja Matti Turkia.

Olin edelleen säännöllisessä kosketuksessa Valppaan kanssa kaiken poliittisen toiminnan suhteen ja olin myöskin tilaisuudessa kuulemaan hänen puheensa, kenties vaikuttavimman puheen, mitä Suomessa oli siihen asti pidetty, nim. hänen puheensa Säätytalon portailta säätyvaltiopäivien »häpeäpäivänä», huhtikuun 14 p:nä 1905, jolloin aatelissääty ja porvarissääty hylkäsivät esityksen äänioikeusuudistuksesta. Seisoin yhdessä tuomari Lauri af Heurlinin ja 30.000 muun henkilön kera piirittämässä Säätytaloa keskiyön hetkellä, jolloin miltei kirjaimellisesti oli toteutettu »veli» Vatasen ohjelma. Hän nim. oli agitatiopuheissaan kehoittanut sulkemaan Säätytalon niin tarkkaan ympyrään, että »porvari ei pääse sieltä ulos ei ovesta, ei ikkunasta, ei savupiipusta eikä häyryluukusta». Kun oli tullut tunnetuksi aatelissäädyn kielteinen päätös, kajahti vierelläni raivokas kiljahdus »alas aateli». Vilkaisten sivulleni huomasin sen tulleen aatelismies Lauri af Heurlinin suusta. Tähän huutoon yhtyi heti 30.000 kurkkua. Kun pian sen jälkeen myöskin porvarissäädyn kielteinen

päätös tuli tunnetuksi, alkoi tuossa valtaisassa väkijoukossa tapahtua levotonta liikehtimistä. Tuntui kuin mustia voimia olisi ollut toimessa. Sadatuksia, kirouksia, uhkauksia, aaltoilevaa liikehtimistä, järjestyneet rivit alkoivat murtua ja hajaantua, taaimmaiset pakkasivat päälle, kuului epäselvää murinaa, synkässä pimeydessä ikäänkuin myrskyn ärjähtelyä. Valpas sanoi likeltään useammalta taholta kuulleensa kehoituksia: puukot esille ja hyökätään sisälle; tuntui aivan mahdottomalta, että mikään ihmisvoima voisi hallita näitä luonnonvoimia, jotka näyttivät olevan joka taholla liikkeessä. Öinen aika pimeyksineen lisäsi tunnelman kaameutta.

Sillä hetkellä Valpas ei epäröinyt, hän silmissä kasvoi joukosta esille. Hän nähtävästi oli noussut jollekin korokkeelle, yhdessä silmänräpäyksessä hän oli tehnyt päätöksensä, koska ainoa keino oli yrittää puhua tälle aaltoilevalle ihmismerelle. Jo ensimmäiset sanat kaikuivat kuuluvina. Valppaan ääni ei ollut erikoisen voimakas puhujaääni, siinä oli jotakin särähtävää, mutta tässä tilaisuudessa ei esiintynyt tuota vivahdusta, vaan ääni kuului selvänä yhdenkään sanan menemättä hukkaan. Siihen tietysti vaikutti se yöllinen hiljaisuus, joka heti syntyi, sillä kaikki kaipasivat hetken mielialaa tulkitsevaa puhetta, ja joka sana upposi kuulijoihin, kuten vesipisarat kuivaan maahan. Hyviä voimia oli valtavasti enemmän kuin pahoja voimia ja Valpas puhui hyville voimille vahvistaen ja terästäen heitä. Kaikki tunsivat, että puhumassa oli suuri ja laaja henki, joka oli heitä voimakkaampi ja kaukonäköisempi. Kun sitten puhujan kehoituksesta Työväen marssin kaikuessa mielenosoituskokouksen järjestyneet rivit alkoivat poistua, niin Helsingin työväki ja samalla Suomen työväki oli voittanut ensimmäisen suuren voittonsa, se oli hillinnyt synkeän vihansa, se oli voittanut itsensä. Historiankirjoittajat ovat usein pahoitelleet, että Fredrik Cygnaeuksen puhetta siinä ikimuistoisessa kansalaisjuhlassa, jossa Maamme-laulu ensi kerran esitettiin,

ei oltu kirjoitettu muistiin eikä siis säilytetty jälkipolville. Samaa voidaan sanoa tästä Valppaan puheesta. Mutta jos nämä kuuluisat puheet, joita vaikuttavaisuudessa voidaan hyvin verrata toisiinsa, olisivat aivan sanatarkastikin tulleet muistiin kirjoitetuksi, niin sopii epäillä olisiko niillä luettuina sama vaikutus kuin niillä oli kuultuina. Cygnaeuksen muotokaunis isänmaallinen paatos ei kaiketikaan vaikuttaisi jälkipolvien lukijoihin samalla tavalla kuin kuulijoihin, samaten Valppaan suuren puheen vaikutus oli voimakkain juuri kuulijoihin eli siis siinä tilaisuudessa, jossa se esitettiin. Sillä hetkellä se oli suurinta, mitä voi kuvitella, mutta tehtävänsä täytettyään sillä ei enää olisi ollut samaa vaikutusta. Pistoolin laukaus ja ukkosen jyrähdys vaikuttavat nekin toisella tavoin kuultuina kuin kerrottuina. Sillä: vox audita perit... — Vastustajainkin taholla jopa sellainen vaikutusvaltainen suurlehti kuin Uusi Suometar antoi Valppaan puheelle täyden tunnustuksen.

Saman vuoden lokakuun viimeisenä päivänä alkoi historiallinen suurlakko. Suurlakon alkamispäivän aattona tapasin tuomari Lauri af Heurlinin, joka kehoitti minua menemään Valppaan luokse ehdottamaan, että seuraavan päivän Työmiehen numeroa ei lähetettäisi virallisesti tarkastettavaksi, vaan että se toimitettaisiin julkisuuteen ilman ennakkosensuuria. Koska seuraava päivä oli maanantai, jolloin porvarilliset lehdet eivät ilmestyneet, tulisi Työmies siten olemaan ensimmäinen sanomalehti, joka niskuroisi sensuuriviranomaisia vastaan. Asialla tuntui olevan miellyttävä poliittis-romanttinen sivumaku. Innostuneena etsin Valpasta ja erinäisten vaikeuksien jälkeen löysin hänet ruokapaikasta Eerikinkatu 3. Koin kuitenkin pettymyksen, sillä Valpas suhtautui ehdotukseeni jokseenkin kylmästi ja kriitillisesti, hän sanoi, että panos oli liian suuri uskallettavaksi ja häämöittävä mahdollinen voitto liian vähäpätöinen riskiin verrattuna. Kun edelleen

pysyin ehdotuksessani, huomautti Valpas, että tällaisten mielenosoitusten takana, jotta niillä voisi olla todella merkitystä, täytyy olla jotakin vakuuttavaa. »Antakaa meille edes 10.000 pistintä, niin minä kyllä hyväksyn tämän ehdotuksen.» Tämä oli hänen kantansa, jota sillä hetkellä en voinut ymmärtää, vaan taisin poistuessani nyreissäni lausua hänelle jotakin epäkohteliasta. Myöhemmin olen kuitenkin tarkemman harkinnan jälkeen tullut ymmärtämään ja hyväksymään hänen kantansa, joka oli se, että työväen laitokset, joita hän oli ollut alusta alkaen perustamassa ja rakentamassa, oli säilytettävä, ja että yksityisellä ei ollut oikeutta panna vaaralle alttiiksi niitä laitoksia, jotka tuhannet työläiset olivat niukoilla pennosillaan saaneet aikaan.

Pitkäaikaiseksi ei nurjamielisyys välillämme kuitenkaan muodostunut, sillä jo pari päivää myöhemmin lakkokokouksessa Rautatientorilla keskustelimme mitä ystävällisimmin. Kokouksessa pidettiin puheita, ja kun joku edellinen puhuja oli juuri poistunut puhujakorokkeelta, kehoitti Valpas minua nousemaan lavalle ja esiintymään. Olin kyllä jonkun verran työväen kokouksissa aikaisemmin puhunut, mutta en milloinkaan valmistumatta, joten katsoin olevani pakoitettu jyrkästi kieltäytymään. Kokouksessa ei ollut valmista ohjelmaa, vaan vallitsi vapaa sana, sillä kansa tahtoi kuunnella ja saada tietoja. Nyt nousi Valpas itse puhujalavalle sekä tasaisessa ja kiihkottomassa puheessaan kehoitti laajentamaan lakkoa aina kotiapulaisiin asti. Mainittakoon pieni esimerkki tämän puheen vaikuttavaisuudesta. Sitä kuulemassa oli mm. Ida Aalbergin jälkeen Suomen suurin luonnenäyttelijätär Elli Tompuri, joka siitä sai sen vasemmistolaisidun ja rakkauden työväkeen, joka on häntä seurannut koko hänen pitkän ja menestyksellisen taiteilijauransa ajan, ja vielä tänäkin päivänä Elli Tompuri lukeutuu Valppaan muiston hartaisiin palvojiin.

Valppaan puhe oli maltillinen ja asiallinen. Samaa ei voi

sanoa kaikista niistä puheista, joita sinä ja seuraavina päivinä Rautatientorilla pidettiin. Niinpä eräs hurmioitunut, myöhemmin kansanedustajanakin tunnetuksi tullut naispuhuja järjesti puheensa loppuun pitkän sarjan »alas» huudettavia. Ensin »alas mateleva senaatti», »punaisen julistuksen» malliin, sitten »alas» kukin sääty erikseen ja tietysti arvojärjestyksessä, siis ensin aatelit, sitten papit, sitten porvarit ja viimeksi talonpojat sekä lisäksi alas bobrikoffilaisuus, alas luokkaoikeus, alas virkavalta jne., kunnes lopulta tultiin herkulliseen huippuun: »alas hullu keisari». Kokoontunut kansanjoukko innostuneena yhtyi jokaiseen alas-huutoesitykseen.

Suurlakon aikana jouduimme muihinkin tekemisiin Valppaan kanssa. Tampereelta saapui nim. ylimääräisellä junalla tamperelaisten lähetystö mukanaan Tampereen työväen kuuluisaksi tullut »punainen julistus», johon myöskin Tampereen perustuslailliset olivat yhtyneet. Ylioppilaskunta oli asettanut keskuudestaan oman ministeriönsä hoitamaan ylioppilaskunnan asioita lakon aikana, valiten siihen 2 miestä kustakin osakunnasta, hämäläisosakunnasta O. V. Kuusisen ja allekirjoittaneen. Tämän ministeristön kokoukseen saapui tamperelaisten lähetystö, johon kuuluivat Yrjö Mäkelin, Eetu Salin ja Kössi Lindström (Kaatra) punaisine marsalkkanauhoineen tuomaan »punaista julistusta» ja pyytämään, että ylioppilaskunta yhtyisi siihen, samalla korostaen, että Tampereen perustuslaillisetkin ovat tämän julistuksen takana. Täten tuli »punainen julistus» ikäänkuin virallisesti tarkistettavaksi ja tietysti käännyin asiassa ainaisen auttajani ja neuvonantajani Lauri af Heurlinin puoleen. Yhdessä julistusta tutkiessamme huomasimme, että perustuslaillisten mukaan saamiseksi oli julistukseen tehty erinäisiä myönnytyksiä työväen puolelta. Tämän jälkeen mentiin tämän julistusasian vuoksi Valppaan luo. Tarkistuksen jälkeen lausui hän mielipiteenään, että yhteensovitus julistuksen sisältöön nähden on

kyllä mahdollinen, kuitenkin sillä ehdolla, että äänioikeus- ja eduskunnan uudistusasiassa ei sovi vähääkään tinkiä työväen aikaisemmin määritellystä selvästä kannasta, tässä asiassa oli oltava ankaran johdonmukaisia. Nyt jatkui retkeilyni Helsingin suurlakkokomitean kokouspaikkaan esittämään asiani tälle komitealle. Suurlakkokomitean puheenjohtaja Paavo Leppänen mainitsee muistelmissaan sos.-dem. ylioppilasyhdistyksen puolesta esitetyn, ettei julistusta »olisi ainakaan tämmöisenään hyväksyttävä. Pahimpana virheenä he siinä osoittivat kohtia äänioikeus- ja eduskuntalaitosta koskevassa osassa, jossa heidän mielestään ne vaatimukset olisi esitettävä täysin selvässä ja kiinteässä muodossa». — Näin syntyi Valppaan myötävaikutuksella se suurlakkojulistuksen yhteensovitusmuodostelma, joka sitten hyväksyttiin myöskin Helsingin lakkokokouksessa ja tuli koko Suomen työväen yhteiseksi kannanilmaisuksi.»

Eduskuntakomitea.

Suurlakon johdosta oli poliittisessa tilanteessa ja yleisessä ajatustavassa tapahtunut suuri muutos, voi sanoa perinpohjainen mullistus. Vielä muutamia vuosia aikaisemmin oli itsenäisen työväenliikkeen syntymistä koetettu selitellä jopa kerrassaan kansalliseksi onnettomuudeksi. Nyt tunnustettiin työväen toiminnan merkitys jo porvarillisellakin taholla. Esimerkkinä käsitteiden muuttumisesta mainittakoon, että arvovaltainen porvarillinen poliitikko, ns. suuren lähetystön toiminnan yhteydessä kuuluisaksi tullut konsuli Eugen Wolff saapui jalansyten suurlakon keskuskomitean kokoukseen lausuakseen kiitoksensa työväen toiminnasta. Komitean pöytäkirjassa marraskuun 4 päivältä on asiasta seuraava merkintä: »Konsuli Wolff kiitti komitean kautta Suomen köyhälistöä, että *he ovat pelastaneet isänmaan.*»

Uusi hallitus asetti valtion komitean, ns. eduskuntakomitean laatimaan tarpeelliset lakiehdotukset eduskuntalaitoksen uudistamiseksi yksikamarijärjestelmän ja yleisen äänioikeuden pohjalla. Valpaskin, joka aikaisemmin oli saanut viralliselta taholta »tunnustusta» ainoastaan painokanteiden muodossa, kutsuttiin työväen edustajaksi eduskuntakomiteaan. Sirola, joka myöskin määrättiin komitean jäseneksi, oli silloin verrattain uusi tulokas työväenliikkeessä ja otti jäsenyyden tässä enimmäkseen hienoista herroista kokoonpannussa komiteassa ehkä hiukan liian juhlalliselta kannalta. Kerran saapui porvarillisten naisten lähetystö pyrkimään komitean puheille esittääkseen sille toivomuksiaan. Tietenkin komitean puheenjohtaja alisti päätettäväksi, päästetäänkö lähetystö sisälle. »Päästetään, jos he ovat kauniita», sanoi Valpas. Sirolaan tämä aito valpasmainen mielipiteen ilmaus oli ilmeisestikin vaikuttanut pommin tavoin, sillä vielä jälkeenpäin kertoessaan hän sanoi sen tehneen »kaamean vaikutuksen». Oltiinhan siinä aikoina tällaisissa tilaisuuksissa perin virallisia ja kaavamaisia. Yksikamarisen eduskunnan mukanaan tuomat vapaammat tuulet opettivat kyllä sitten myöhemmin arvokkaat herratkin, teologi Lauri Ingmania myöten, ymmärtämään ja käyttämään paljon »kaameampiakin» sukkeluuksia.

Eduskuntakomitean mietinnön pohjalla sitten viimeiset säätyvaltiopäivät hyväksyivät eduskuntalaitoksen uudistuksen yksikamariseksi ja yleiseen äänioikeuteen perustuvaksi.

Oulun puoluekokouksessa pitämässään puheessa Valpas loi katsauksen uudistusliikkeen tuloksiin ja katsoi noudatetun menettelytavan olleen oikean, sillä se oli koonnut asian puolelle sadattuhannet kansalaiset ja johtanut verraten hyvään lopputulokseen.

Eräiden työväenmiesten olo porvarissäädyn edustajina.

Tässä yhteydessä tarkastettakoon, mitä tuloksia saavutettiin sillä menettelyllä, jonka mukaan porvarissäädyn vaaleihin osallistuminen oli tärkeää ja suurimerkityksellistä.

Yrjö Mäkelinin vaalipolitiikka aiheutti Tampereen työväen keskuudessa niin suurta erimielisyyttä, että hänen oli erottava Kansan Lehden toimituksesta, minkä jälkeen lehden kanta muutettiin puolueen yleisen kannan mukaiseksi. Mäkelin yritti sitten yhdessä R. Drockilan ja parin muun miehen kanssa julkaista Helsingissä Oikeus-nimistä lehteä Työmiehen »liian jyrkän suunnan» vastapainoksi. Kun uusi lehtiyritys kuitenkaan ei saanut työväen kannatusta, loppui se muutamien numeroiden kokeilun jälkeen. Valpas kuittasi Oikeus-lehti yrityksen lyhyesti huomauttamalla Työmiehessä, että olisi taloudellisesti huonoa sanomalehtipolitiikkaa, jos työväki yrittäisi julkaista pääkaupungissa kahta iltalehteä.

Oliko Yrjö Mäkelinin ja eräiden muiden »oma-aloitteiseen» vaalitoimintaan perustuvalla porvarissäädyn valtiopäiville pääsemisellä hyvinkin suuri poliittinen merkitys? Monet näyttävät yhäkin luulevan, että ainoastaan joku Valpas saattoi sen toiminnan merkitystä väheksyä. Heiltä on ilmeisestikin jäänyt huomaamatta se ennakkoluuloton asiallisuus, jolla esim. Väinö Tanner on mainittua toimintaa arvostellut kirjoituksessaan sos.-dem. puolueen 25-vuotisjulkaisussa. Viitattuaan säätyvaltiopäivälaitoksen aikaisiin äänioikeusoloihin hän kirjoitti: »On selvää, ettei työväellä tämmöisissä oloissa ollut mitään mahdollisuuksia vaikuttaa valtiopäivämiesvaaleihin.» Yleensä senvuoksi oltiinkin vaalilakossa. Kuitenkin vuoden 1905 vaaleissa eräissä kaupungeissa, puoluekokouksen päätöksestä poiketen, osallistuttiin porvarissäädyn vaaleihin. »Valituksi tulikin näissä vaaleissa kolme työväenliikkeen

miestä, nimittäin J. K. Kari Oulusta suomettarelaisten listalla, Heikki Lindroos Tampereelta perustuslaillisten listalla ja J. A. Salminen Turusta samoin perustuslaillisten listalla. Näin oli siis työväellä ensimmäiset edustajansa valtiopäivillä. Tuskin kukaan lienee vakavissaan odottanutkaan heidän saavan mitään erikoista aikaan. Mutta vähemmänkin vaativille lienee heidän valtiopäivillä olonsa muodostunut suureksi pettymykseksi.» Vuoden 1905 puoluekokouksessa työväki päätti edelleen olla vaalilakossa. »Tästä huolimatta otettiin eräillä paikkakunnilla taasen vaaleihin osaa ja valittiinkin porvarillisten listoilla jälleen kolme edustajaa, nimittäin J. A. Salminen ja H. Jokinen Turusta sekä Yrjö Mäkelin Oulusta. *Näiden osuus valtiopäivätyöhön jäi kuitenkin kokonaan merkityksettömäksi.*» Ankarampaa arvostelua heidän valtiopäivämiestoiminnastaan porvarissäädyssä tuskin voisi antaa. Valpas kuvasi tuloksen noin huonoksi jo ennakolta, »tamperelaisen suunnan» sitä kuitenkaan uskomatta. Mutta kokenut kaikki tietää.

Oli suuri onni, ettei Suomen työväki jäänyt hyväuskoisena tuon kokeilun tuloksia odottamaan, vaan käytti tehokkaasti sen käytettävissä olleita, silloisissa oloissa ainoastaan ulkoparlamenttaarisia keinoja äänioikeus- ja eduskuntauudistuksen toteuttamisen hyväksi.

Suhdekysymyksiä.

Poliittiset vastustajat samoin kuin eräät työväenliikkeen miehet, jotka osallistuivat porvarillisen keskusjohdon eli ns. kagaalin järjestämään salaiseen toimintaan, väittivät joskus, että Valppaan suhde venäläistyttäjäin hyökkäyspolitiikkaa kohtaan oli jollakin tavoin epäselvä tai arasteleva. Sellainen uskottelu kuitenkin merkitsi vain sitä, että nuo henkilöt suuressa omahyväisyydessään eivät tahtoneet tunnustaa mitään

arvoa muulle kuin omalle toiminnalleen. Valpas oli tässäkin asiassa itsenäisen politiikan kannalla. Hänen mielestään työläiset voivat tehokkaimmin vastustaa venäläissortoa oman sosialistisen toimintansa puitteissa.

Yrjö Mäkelinin johtaman tamperelaisen lähetystön käynti kenraalikuvernööri Obolenskin luona v. 1904 aiheutti jälkikaikuja. Valpas leimasi Työmiehessä sen kumarrusmatkaksi. Mäkelin piti sellaista arvostelua suurena loukkauksena ja väitti arvostelun johtuvan vain persoonallisista syistä sekä puolusti menettelyään sillä, että tuollaisilla käynneillä saadaan työväen mielipiteet korkeissa piireissä tunnetuiksi. Valpas vastasi: »On siihen muitakin tapoja. Forssan kokouksen päätökset tulivat hyvin pian tunnetuiksi.» Perusteetonta olikin puhua persoonallisten vaikutteiden aiheuttamasta arvostelusta. Tässähän oli vastakkain kaksi aivan erilaista periaatteellista ajatustapaa. Valppaan katsantokannan mukaan emme saaneet etsiä apua keisarin edustajilta. Kun työväenliike kerran oli periaatteellisella vastustuskannalla koko keisarillista hallitusjärjestelmää vastaan, niin olisi ollut toimintatehomme heikontamista, jos olisi otettu tavaksi käydä tekemässä pyyntöjä keisarin edustajille ja ruvettu siltä taholta apua odottamaan. Päinvastoin oli koetettava kehittää sellaisia työväen joukkovoimia, jotka saisivat koko keisarillisen valtajärjestelmän horjumaan, kenties kukistumaankin. Tampereen puoluekokouksessa 1905 Valpas kertoikin tavanneensa Helsingissä venäläisiä sosialidemokraatteja ja suositteli kokoukselle yhteistoimintaa Venäjän sosialidemokraattien kanssa perustellen kantaansa seuraavaan tapaan:

»Venäläinen sosialidemokratia luo vapautta. Se jäsenluvullaan voi musertaa hallituksen telkeet. Se varmaan luo pian sellaisen tilan, että sitten rauhallisilla keinoilla päästään eteenpäin. Kun siellä ja meillä on samanlainen ohjelma, voidaan periaatteelliseen yhteistoimintaan ryhtyä, ja ehkäpä soveltuvat menettelytavatkin samanlaisiksi. Kun nyt olemme sanoneet itsemme irti porvareista, on syytä etsiä uusia liittolaisia. On syytä yhtyä niihin satoihin tuhansiin, ehkäpä miljooniin, jotka Venäjällä taistelevat vapauden puolesta. Se takaa varmemmin voittoja kuin pikkumainen yhteistoiminta meidän pikkumaisten porvariemme kanssa, jotka eivät omalla avullaan ole saaneet takaisin edes omiakaan oikeuksiaan. Kun me yhdymme Venäjän sosialidemokraatteihin, joiden ohjelmassa on rajamaiden sisäinen itsenäisyys, luomme kerran Suomenkin sisäisen riippumattomuuden.»

Aivan lyhimmittäin sanoen hänen kantansa merkitsi sitä, että oli koetettava kehittää kumousliikettä sortovallan kukistamiseksi. Venäjän vallankumoukseltahan silloin odotettiin helpotusta Suomenkin tukalaan tilaan.

Mutta tietysti tuotakaan »ylhäisissä piireissä» käyntiä vastustavaa kantaa ei sopinut noudattaa liian kaavamaisesti. Olisi voinut käydä kohtalokkaaksi jättää kokonaan huomioonottamatta ne, joilla kerran vielä oli valta ja voima käsissään. Se jouduttiin Helsingissäkin kokemaan v:n 1905 suurlakon eli kansalaislakon aikana. Kun lakon jatkuessa alkoi näyttää siltä, että toiveet vallankumouksen voitosta Venäjällä sillä kertaa raukeavat, oli lakon johdon tästä seikasta vedettävä asianomaiset johtopäätökset. Olivathan Helsingin »vahtikoirina» venäläisten hallitseman Viaporin linnoituksen samoin kuin heidän sotalaivastonsa tykit. Ei siis ollut varaa antaa venäläisille vallanpitäjille vääriä käsityksiä suurlakon johdon otteista. Lakkolaiset olivat, pahempia seurauksia välttääkseen, velvolliset noudattamaan hyvää järjestystä ja pysymään harkituilla linjoilla. Venäjän valtakunnan ja keisarin oikeuksiin kajoaminen olisi voinut raivostuttaa venäläiset tykistöineen tulittamaan Helsinkiä, ja nähtävästi oltiin lakkokomiteassa siitä täysin selvillä. Tosin tohtori Hannes Ryömä kirjoitti jälkeenpäin eräässä muistelmakirjoituksessaan, että

suurlakkokomitea rohkeine otteineen »leikki tulella» välittämättä ottaa huomioon, että venäläiset tykistöineen olisivat voineet pommittaa Helsingin rauniokasaksi. Arvatenkaan Ryömä ei tiennyt, että lakkokomitea oli ottanut tilanteen huomioon ja pitänyt tarpeellisena informoida korkeinta venäläistä päällystöä niistä lakkolaisten otteista, joiden arveltiin voivan synnyttää noissa korkeissa herroissa väärinkäsityksiä. Niinpä suurlakkokomitea lähetystönsä kautta ilmoitti kenraalikuvernöörille, ruhtinas Obolenskille marraskuun 4 pnä, mitä samana päivänä toimitettavalla »torisenaatin» vaalilla tarkoitetaan eli siis, että oli tarkoitus alistaa vaalin tulos keisarin vahvistettavaksi. Ruhtinas olikin lähetystölle selittänyt olevansa ilmoitukseen tyytyväinen. »Ruhtinas oli samalla ilmoittanut, että hän ei tule missään tapauksessa käyttämään väkivaltaa, jos komitea takaa järjestyksen ja väestö ei hyökkää venäläisen väestön kimppuun.» Valpas, joka oli huomannut liian suurta halua ruhtinaan puheilla käynteihin, vastusti suurlakkokomiteassa tämän lähetystön lähettämistä, mutta ilmeisestikin komitean enemmistöllä oli tällä kertaa pätevät perustelut menettelylleen.

Oulun puoluekokouksessa 1906 Valpas puhui suhtautumisesta venäläiseen virkavaltaan. Hän lausui, että uuden eduskunnan tärkeimmäksi tehtäväksi tulee koettaa hankkia lisää oikeuksia itselleen. Mutta tämä hanke kohtaa venäläisen virkavallan vastustuksen. Venäläinen virkavalta on kavala, osoitti hän. Hän piti tarpeellisena tutkia, mitä mahdollisuuksia olisi käyttää suurlakkoa taivutuskeinona eduskunnan vallan lisäämiseksi.

Eduskuntatyössä.

Valppaan osallistuminen eduskuntatyöhön on siksi huomattava, että se ansaitsisi tulla joskus kuvatuksi laajemminkin kuin mihin tämän suppean kirjoituksen puitteissa on tilaisuutta. Hän otti kansanedustajan tehtävän vakavalta ja tunnolliselta kannalta. Pyrkimättä esiintymään repäisevien aloitteitten tekijänä — eikähän eduskunnalla koskaan ollutkaan työn puutetta — oli hän sitä kiinteämmin mukana muussa eduskuntatyössä. Harvat edustajat jaksoivat niin uskollisesti istua paikallaan istuntosalissa kuin hän. Tuntikausia, joskus päiväkausiakin ja myöhäisinä yöhetkinä jatkuneiden keskustelujen aikana useimmat edustajat poistuivat istuntosalista ravintolan puolelle tai muuanne »tupakkavaliokuntaan». Valpas vaan istui paikallaan tarkkaavaisena tehden huomioitaan puhujista ja heidän puheittensa sisällyksestä. Eihän hänellä, tupakoimattomalla miehellä, ollut erikoista viehätystä »tupakkavaliokunnan» istuntoihin. Sitävastoin hän ei ollut läheskään yhtä säännöllinen osanottaja oman puolueen eduskuntaryhmän kokouksissa. Kun jotakin erikoista oli kokouksen työlistalla taikka hänellä omassa mielessään, silloin hän kyllä ilmestyi ryhmän kokouksiin.

Kun yksikamarinen kokoontui ensimmäisille valtiopäivilleen alkukesästä 1907, silloin Valpaskin nähtiin ahkerana osanottajana alkuvaikeuksien kanssa painiskelevan eduskuntaryhmän kokouksissa. Ensimmäinen laajakantoisempi kysymys istuntokauden alussa oli kannan määrääminen puhemiesvaaliin nähden. Oliko sosialidemokraattisen ryhmän asetettava oma puhemiesehdokas vai eikö? Huomattavimpina väittelijöinä asiassa esiintyivät toisaalta tohtori af Ursin ja toisaalta Valpas. Ursin oli tuonut mukanaan kokoukseen ison pinkan vieraskielisiä kirjoja, joista otteita suomentamalla hän koetteli todistella, että ryhmän, ollakseen yhtä viisas kuin toverit olivat ulkomailla olleet, ehdottomasti tulisi koettaa saada oma mies valituksi eduskunnan puhemieheksi. Valpas vastusti sitä kantaa seikkaperäisesti, vaikkakin pelkkään ulkomuistiinsa turvautumalla. Puhemiespaikka kuuluu enem-

mistölle, ja kun eduskunnassa on porvarillinen enemmistö, eivät vähemmistönä olevat sosialidemokraatit ole velvolliset asettamaan omaa puhemiesehdokasta, vaan on porvarillisten annettava täyttää puhemiespaikka omalla miehellään. »Elkäämme viitsikö puhemiehen asettamisella antaa eduskunnalle sosialidemokraattista esimiesleimaa ennenkuin eduskunta on sisältä sosialidemokraattinen. — Vaikea lienee löytää hyötyä, mitä sosialidemokraatti puhemiehenä muuten voisi tehdä. Sillä eihän se saa vasarallaan taivutetuksi porvarillista enemmistöä äänestämään työväen etujen puolesta», sanoi hän kantansa perusteluksi.

Valppaan kanta voitti ryhmässä suurella enemmistöllä, ryhmä päätti olla asettamatta omaa miestä puhemiesehdokkaaksi ja tyytyä ensimmäisen varapuhemiehen paikkaan. Kieltämättä tämä kanta olikin silloisissa oloissa aivan oikea jo puhtaasti käytännöllisistäkin syistä. Eihän ryhmällä ollut sopivaa omaa miestä puhemiehen vaativalle paikalle eikä muutenkaan varaa uhrata omaa miestä puhemiehen tehtäviin muiden valtiopäivätöiden kustannuksella niissä oloissa. Näin määriteltyä kantaa noudatti ryhmä sitten kuuden vuoden ajan.

Kun sosialidemokraattinen ryhmä mainittujen valtiopäivien alussa vaikutti ratkaisevasti siihen, että P. E. Svinhufvud tuli perustuslaillisten porvarillisten puhemiesehdokkaaksi ja päätti vaalissa kannattaa hänen ehdokkuuttaan, ei tämä päätös Valpasta tyydyttänyt. Käyttämässään puheenvuorossa hän pyysi ryhmältä lupaa saada äänestää puhemiesvaalissa tyhjällä lipulla. Niin hän sitten tekikin, ollen Suomen eduskunnassa ensimmäinen tyhjän äänestyslipun käyttäjä. Tyhjien lippujen käyttäminen aiheutti alkuaikoina paljon paheksuvaa arvostelua sekä eduskunnassa että sanomalehdistössä, mutta myöhemmin ovat porvarillisetkin edustajat usein syyllistyneet tähän moitittuun menettelyyn.

Mainittakoon tässä Valppaan ensi esiintymisestä eduskun-

nassa. Ensimmäisen istuntokauden alkupuolella suomettarelainen edustaja Eino Sakari Yrjö-Koskinen teki eduskunnassa ehdotuksen, että eduskunnan täysi-istunnot aina aloitettaisiin rukouksella eli jonkinlaisella yleisellä hartaushetkellä, siis jokseenkin samaan tapaan kuin pappissäädyssä aikoinaan oli tapahtunut. Asiasta virisi jossakin määrin kiusallinen keskustelu, jossa muutamat porvarilliset puhujat näyttivät haluavan käyttää tätäkin asiaa agitatioaiheena ehdotuksen vastustajia vastaan, ikäänkuin kysymyksessä olisi ollut uskonnollisten ja uskonnottomien välisen rajan vetäminen. Tästä harmistuneena Yrjö Sirola huomauttikin, että hänen luullakseen kyllin monet olivat jo saaneet nimensä ja hurskautensa sanomalehtiin, joten keskustelu voitaisiin lopettaa. Valpas, ilmeisesti peläten, että tätäkin asiaa voitaisiin jälkeenpäin käyttää eduskunnan ulkopuolella kiihoitusaiheena sosialidemokraatteja vastaan, säyseässä puheenvuorossaan halusi tehostaa, ettei tahdottu vastustaa rukousta, vaan ainoastaan esillä olevaa ehdotusta rukousten toimittamisesta eduskunnan istunnoissa. Äänestyksessä eduskunta suurella enemmistöllä hylkäsikin Yrjö-Koskisen ehdotuksen, jonka joku uskonnollinen porvarillinen puhujakin keskustelussa totesi vähemmän harkituksi.

Tällaisesta tuloksesta kuitenkin eräät porvarilliset edustajat näkyivät haluavan osoittaa mieltään Valppaalle ikäänkuin olisi ollut hänen syynsä, että tämä huonosti harkittu ehdotus tuli hylätyksi. Niinpä kahvilan puolella pöydällinen porvarillisia edustajia ryhtyi sanailemaan Valppaan kanssa, puhuen jotakin Jumalan pilkasta ja uskonnon vastustamisesta, joten hänen oli ryhdyttävä suorastaan puolustamaan itseään. Kääntyen porvarillisen pöytäkunnan puoleen hän vastasi heille seuraavaan tapaan: »Yrjö-Koskisen ehdotuksen vastustaminen ei voi olla uskonnon vastustamista, vielä vähemmän Jumalan pilkkaa, mutta ajatelkaahan nyt mikä seuraus olisi voinut olla

sen hyväksymisestä. Suomen eduskunnan täysivaltaisina jäseninä voi perustuslain mukaan olla myöskin toiseen eikä yksistään luterilaiseen uskontokuntaan kuuluvia henkilöitä, joiden uskonnollinen rituaali kieltää heiltä toismielisten hartausmenoihin osanoton. Se olisi siis loukkaus heidän uskonnollisia tunteitaan vastaan, ellei tasapuolisuuden vuoksi järjestettäisi Suomen eduskuntaan myöskin kreikkalaiskatolista liturgiaa.» Porvarilliset edustajat eivät vastanneet, vaan poistuivat hiukan muristen, nähtävästikin ajatellen, miten huonosti kreikkalaiskatolinen messu sopisi Suomen eduskunnan istuntojen alkajaismenoihin.

Tämä pikkutapaus kuvaa mainiosti Valppaan väittelytapaa. Hän usein kehitti vastustajansa kannan sen loogilliseen äärimmäisyyteen asti, täten saattaen vastustajan itsensä huomaamaan kannan mahdottomuuden. Hänen mielipiteensä olikin se, että suora saarnaaminen ja moralisoiminen ei lähimmäistä auta, ellei lähimmäinen itse opi ajattelemaan omilla aivoillaan; siihen heidät oli siis herätettävä.

Sanomalehtimiehenäkin Valpas johdonmukaisesti noudatti uskonnollisen suvaitsevaisuuden kantaa. Toisten ihmisten uskonnollisia tunteita ei saanut loukata, tunnustaen siis tälläkin tavoin uskonnon yksityisasiaksi. Eikä Työmiehelle tullutkaan kanteita Jumalan eikä uskonnon pilkasta.

Valpas ei pitänyt tapanaan puhua puhumisen vuoksi. Vähemmän tärkeisiin keskusteluihin hän harvoin osallistui, mutta kun tärkeät asiat olivat esillä, kun oli esillä valtiolliset suurkysymykset, teollisuustyöväen tai maalaisköyhälistön olosuhteet, valtion raha-asiat, viranomaisten harjoittamat mielivaltaisuudet, kansalaisten julkisen toimintavapauden kohtalo, kansanvaltaisen järjestelmän puolustaminen ja kehittäminen, raittiusasia, kansansivistyksen edistäminen ym. sellaiset ja kun oikean asian puolustamisessa voimanlisäys näytti olevan tarpeen, silloin hän oli aina valmis heittäytymään otteluun milloin

pitemmin lausunnoin, milloin taas lyhemmin väittelypuheenvuoroin. Harvoin hänen puheensa lienevät olleet porvarillisille mieluista kuultavaa, mutta kuuntelivat he niitä kuitenkin. Nehän olivat tavallisesti asiallisesti hyvin perusteltuja, vaikkakin muodollisesti taistelysävyyn viritettyjä, jopa välistä pikku ilkeyksilläkin höystettyjä, niinkuin tosin usean vastustajankin puheet. Ero oli vain siinä, että harva vastustaja kykeni perustamaan esiintymisensä yhtä runsaisiin asiatietoihin kuin hän.

Valpasta enemmän kuin ketään muuta on syyttäminen siitä »laittomuudesta», että välihuudahdukset ovat tulleet Suomen eduskunnassa käytäntöön. Ulkomaisten parlamenttien kuulijaparvekkeilla vieraillessaan hän oli tietenkin tuohon tapaan tutustunut ja huomannut sen keskustelujen eloisuutta lisääväksi. Joka tapauksessa hän otti tavakseen tehdä välihuudahduksia toisten edustajain puhuessa, ja paha esimerkkihän tarttuu aina helposti kuin tuli tappuraan, se toteutui tässäkin. Puhemies Svinhufvud tosin ei säästänyt voimiaan koettaessaan tukahduttaa pahaa alkuunsa. Jonkun edustajan ollessa puhujalavalla puhumassa hän koetti vaistota, milloinka mieliala salissa oli kehittynyt välihuudoille otolliseksi, otti silloin puhemiesnuijan käteensä ja käänsi tutkivan katseensa useimmiten juuri Valpasta kohti ollakseen valmis tarpeen vaatiessa antamaan tiukan ojennuksensa: »Hiljaa» taikka »Puhujaa ei saa häiritä.» Joku onnellinen saattoi selviytyä välihuudostaan puhemiehen muistutuksetta, mutta Valpas ei koskaan. Myöskin myöhempi puhemies Lundson näytti olevan aivan erikoisesti varuillaan Valppaan välihuutojen suhteen ja koetti pitää järjestystä omalla tavallaan. — »Ei nyt ole puheenvuoro edustaja Valpas-Hännisellä», tokaisi hän kerran Valppaan välihuudon kuultuaan. »Ovat täällä huudelleet muutkin», vastasi Valpas puolustuksekseen.

Valppaan kantaa kansallisissa kysymyksissä kuvaa hänen esiintymisensä Suomen oikeuksien puolesta Venäjän vallankumouksen jälkeen.

Suomen ollessa Venäjään yhdistettynä Venäjän keisari oli samalla Suomen suuriruhtinas, jonka tuli hallita tätä maata sen omien lakien mukaan. Mutta kun sitten Venäjän vallankumous teki lopun keisarivallasta, menetti keisari samalla myöskin Suomen suuriruhtinaan aseman. Kenelle kuuluivat siis tämän jälkeen suuriruhtinaan suomalaiset oikeudet? Niitä ryhtyi käyttämään Venäjän väliaikainen hallitus. Valpas ei sitä hyväksynyt, vaan selitti, että nuo oikeudet kuuluvat Suomen kansalle ja että niiden kohtalosta voi päättää ainoastaan Suomen eduskunta; samaa mieltä muuten olivat useat itsenäisyyskantaa edustavat porvarilliset juristitkin. Kun sitten eduskunta kokoontui uusien vaalien jälkeen syksyllä 1917, ei Valpas suostunut jättämään edustajavaltakirjaansa väliaikaisen hallituksen määräämän henkilön tarkastettavaksi, minkä johdosta ikäpuhemies, professori Wrede, ei päästänyt häntä osallistumaan eduskunnan ensimmäiseen istuntoon. Valpas vetosi asiassa eduskuntaan kirjelmällä, jossa huomautti, että edustajain valtakirjain tarkastajan asettaminen oli nyt, kuten oli ennenkin ollut, suomalainen hallintotoimi, jota saa käyttää ainoastaan Suomen viranomainen. Venäjän väliaikainen hallitus ei ollut voinut saada vallankumouksessa oikeutta asettaa Suomen eduskunnan jäsenten valtakirjain tarkastajaa. Kun se nyt kuitenkin oli tällaisen määrännyt, niin oli tätä tarkastajaa Valppaan käsityksen mukaan pidettävä laittomasti asetettuna. Näin asetetulle tarkastajalle hän ei sanonut haluavansa viedä valtakirjaansa tarkastettavaksi, vaan pyysi eduskunnalta, että hän saisi edustajavaltakirjansa nojalla olla edustajana valtiopäivillä.

Puhemiehistön esityksestä eduskunta hyväksyikin Valppaan edustajaoikeuden ainoastaan parin ruotsinkielisen edustajan sitä vastustaessa. Kaikki muut eduskunnan jäsenet olivat esittäneet valtakirjansa usein mainitun tarkastajan hyväksyttäväksi, kuitenkin sosialidemokraattiset edustajat samalla esittäen vastalauseen sen johdosta, että tarkastaja oli Venäjän hallituksen määräämä, jota tekoa pidettiin laittomana sekaantumisena Suomen sisäisiin asioihin. Miehen kannalla on arvoa vasta silloin, kun hän sitä käytännössäkin noudattaa. Tätä ajatustapaa toteutti Valpas tässäkin tapauksessa, jossa todella tärkeä ja laajakantoinen periaate oli kysymyksessä ja paljon enemmänkin kuin vain periaate.

Niinkuin tiedetään, lopulta jouduttiinkin siihen, että eduskunnan oli vielä ennen v:n 1917 loppua julistauduttava korkeimman vallan haltijaksi, ja tätä korkeinta valtaa käyttäen se sitten joulukuun 6 päivänä julisti Suomen itsenäiseksi tasavallaksi, mikä päätös siis samalla merkitsi Suomen irtautumista Venäjän valtakunnan yhteydestä, vaikkapa välien selvittämiseen tarvittiin vielä muutakin.

Harvinaisessa määrässä oli Valppaalla kykyä pitää päänsä kylmänä ja ajatuksensa selkeänä vallankumousajan kuumina päivinäkin. On voitu todeta, miten hän eduskunnan suljetussa istunnossa joulukuulla 1917 antoi ns. itsenäisyyssenaatille tarpeellista opetusta tunnustuksen hankkimistavasta Suomen itsenäisyydelle. Hän huomautti Suomen itsenäisyystoiminnan kahdesta eri vaiheesta. Ensimmäinen vaihe oli se, että perustuslakiemme mukainen hallitsijanvalta oli vallankumouksessa ilman muuta siirtynyt eduskunnalle. »Tässä adressissa on tunnustettu se periaate, niinkuin jo aikaisemmin eduskunnan päätöksessä. Mutta keisarin ja suuriruhtinaan oikeuden siirtyminen eduskunnalle ei suinkaan ole rikkonut Haminan rauhansopimuksen sitä kohtaa, jolla Suomi luovutettiin Venäjälle. Siinä kohdassa nimenomaan sanottiin, että luovutus

tapahtui itse Venäjälle. Kun julistauduttiin itsenäiseksi, niin rikottiin se kohta yksipuolisesti ilman Venäjän suostumusta.» Kun eduskunta valtuutti senaatin ajamaan itsenäisyysasiaa, niin olisi, jatkoi Valpas, »välttämätöntä hankkia Venäjän nykyiseltä väliaikaiselta hallitukselta suostumus, sitoumus siitä, että se suostuu laskemaan meidät irti Venäjästä». Ts., Suomen itsenäisyydelle oli hankittava ihan ensiksi Venäjän tunnustus ja vasta sen jälkeen mentävä pyytämään samanlaista tunnustusta muilta ulkovalloilta. Näin täytyikin senaatin lopulta menetellä, vaikka tämä hyvä neuvo ei kelvannut sille suomalaisen sosialistin antamana, vaan se uskoi asian vasta sitten, kun joutui kokemaan, että ulkomaiset hallituksetkin asettavat Suomen itsenäisyyden tunnustamisen ehdoksi sen, että Haminan rauhansopimuksen toinen asiapuoli, Venäjä ensimmäisenä antaa tämän tunnustuksen ja siten suostuu päästämään Suomen irti Venäjästä. Maallikkonakin kykeni Valpas ymmärtämään myös asian valtio-oikeudellisen puolen ja pysymään puhtaasti realipoliittisella kannalla.

Suomen itsenäisyyden toteuttamisen ollessa päiväjärjestyksessä v. 1917 hän syventyikin perusteellisesti suomalaisvenäläisiin valtio-oikeudellisiin kysymyksiin ja kirjoitti niistä sekä samalla Suomen itsenäisyyden lopullisesta toteuttamisesta laajoja asiakirjoja, jotka vieläkin todistavat, miten paljon hän uhrasi aikaansa ja työtä tälle asialle. Kaukana siitä, että hänen kannassaan olisi ollut jotakin epäröintiä taikka epäselvyyttä, hän suorastaan omistautui mainittuna vuonna tälle asialle enemmän kuin millekään muulle. Tämä tosiseikka selvittänee sen, minkätähden Valppaan oli myöhemmin niin vaikea käsittää, että hän on porvariston eniten vihaama mies. Kuinka saattaa kansansa itsenäisyyden ja vapauden puolesta kaikkensa ponnistanut henkilö olla omassa maassaan eniten vihattu mies, se oli hänestä suorastaan ihmeellistä.

Mikäli tiedetään, Valppaan kirjoittamia valtio-oikeudellisia

selityskirjoituksia käytettiin hyväksi silloin, kun sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän lähetystö syksyllä 1917 kävi Pietarissa taivuttamassa neuvostohallituksen antamaan tunnustuksensa Suomen itsenäisyydelle ja sen eroamiselle Venäjän valtakunnan yhteydestä.

Kun ensimmäiset uutiset saapuvat.

Mitä viralliset asiakirjat sisältävät Suomen ja Venäjän välien lopullisesta selvittelystä? Tästä asiasta on mustaa valkoisella myöskin eduskunnan pöytäkirjoissa. Eduskunnan istunnossa 8 pnä tammikuuta 1918 ilmoitti silloisen hallituksen esimies, senaattori P. E. Svinhufvud Suomen itsenäisyyden saavuttamista ensimmäisistä tunnustuksista ulkovaltain puolelta: Venäjän, Ruotsin ja Ranskan hallitukset olivat tunnustaneet maamme itsenäisyyden. Antaessaan tunnustuksensa oli Venäjän hallitus samalla ilmoittanut, että tulee asetettavaksi erityinen sekakomitea valmistamaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka johtuvat Suomen eroamisesta Venäjästä.

Istunnossaan 18 pnä tammikuuta 1918 eduskunta sitten valitsi yksimielisesti edellämainittuun sekakomiteaan seuraavat jäsenet: pankinjohtaja, senaattori J. K. Paasikivi, kauppaneuvos Lars Krogius, senaattori Leo Ehrnrooth, dosentti V. O. Sivén ja edustajat E. Valpas-Hänninen, Oskari Tokoi ja Evert Huttunen. Näin joutui Valpaskin *eduskunnan valitsemana* jäseneksi Suomen ja Venäjän välien selvittelykomiteaan, jonka toiminta aikanaan oli koituva hänelle sangen kohtalokkaaksi.

Puolue- ja järjestötehtävissä.

Tällä alalla suoritti Valpas runsaan ja monipuolisen työmäärän.

Työväen Sanomalehtiosakeyhtiön johtokunnan jäsenyys

antoi paljon lisätyötä miehelle, jota vastuuntunne liikkeen menestyksestä kannusti työhön. Työmies-lehti kirjapainoliikkeineen kärsi vuosikymmenen ajan pahoja huoneistovaikeuksia. Usein keskusteli johtokunta oman talon hankkimisesta, mutta aina raukesi asia samasta syystä: varoja hankkeen toteuttamiseksi ei ollut. Lopulta päätettiin ryhtyä todenteolla yrittämään. Johtokunnan kokouksessa 3 pnä maaliskuuta 1905 »harkitsemaan olisiko mahdollista saada yhtiölle omaa taloa valittiin komiteaksi herrat Hälleberg (Paasivuori), Valpas ja Ylen». Tämä alote johti myönteiseen tulokseen, yhtiölle saatiin oma, tarkoitustaan vastaava talo.

Helsingin Työväenyhdistys, jonka johtokunnassa Valpas toimi kymmenisen vuotta, myöskin valitsi hänet uuden talonsa rakennustoimikuntaan. Kun, Leppäsen sanoja käyttääksemme, »Valppaan arkkitehtivaistot olivat silloin herkimmillään», oli hänen jäsenyytensä rakennustoimikunnassa hyvänä voimanlisäyksenä. Hänen ehdotuksestaan mm. tehtiin piirustussuunnitelmiin useita muutoksia, jotka tulivat huomattavasti lisäämään talon käytännöllisyyttä. Talon rakennusvaiheista Valpas laati kuvitetun julkaisun »Torpista kivitaloon».

Hän oli perustamassa Suomen muurarien koko maata käsittävää keskushallintoa 1898 ja toimi sen jälkeen mainitun keskushallinnon sihteerinä. Oli myöskin niiden mukana, jotka syksyllä 1899 ryhtyivät Helsingissä toimiin koko maata käsittävän ammattiyhdistysten edustajakokouksen kokoon kutsumiseksi ja ensimmäisen *ammattijärjestön* perustamiseksi. Niinikään hän osallistui Helsingin paikallisen työväenpuolueen perustamiseen 1898 ja kuului sen hallintoon. Valpas on tunnustettu Suomen *työläisnuorison* ensimmäiseksi herättäjäksi. Jo tämän vuosisadan alussa julkaisemassaan kirjasessa »Työläisnuoriso mukaan» hän esitti sen kannan, että kenen on nuoriso, sen on tulevaisuus, samalla myöskin osoittaen, millä

tavalla nuorisoon on suhtauduttava, jotta se saataisiin nousemaan tapojen ja sivistyksen suhteen korkeammalle tasolle.

Valpas oli innokas painin ja yleensä *urheilun* harrastaja, kuuluen meidän työläisurheilumme uranuurtajiin. Omakohtainen urheilu ja voimailu tosin rajoittui kotivoimisteluun punnuksia ja kuulaa välineinä käyttäen, päivittäisiin kävelyretkiin, soutuun, ja hiihtoon kajaanilaisilla suksilla, mutta sitä innokkaammin hän oli mukana ohjailemassa ja avustamassa urheilevaa nuorisoa. Hän toimitti Työmiehen urheiluosastoa ja valvoi huolellisesti, että esim. painikilpailujen tuli saada lehdessä hyvä ennakkomainonta, joka oli välttämätön yleisömenestyksen saavuttamiseksi. Hän oli mukana perustamassa Työväen Urheilulehteä ja kirjoitti sen ensimmäiseen numeroon pääkirjoituksen.

Raittius ja työväenliike kuuluivat yhteen Valppaan periaatteessa ja käytännössä, hänhän oli henkilökohtaisestikin raitis ja oli tehokkaasti mukana kieltolakitaistelussa. Viipurin puoluekokous 1901, johon hän osallistui puoluehallinnon jäsenen ominaisuudessa, hyväksyi hänen ehdotuksestaan *raittiusasiasta* seuraavan ponnen: »Koska työväenpuolueen ohjelman mukainen työväen henkinen ja aineellinen kohoaminen edistää raittiutta, niin velvoittaa jo se raittiushaluisia yhtymään työväenliikkeeseen.»

Puolueen järjestösäännöt. Varsinkin eduskuntalaitoksen uudistus, joka avasi työväellekin tilaisuuden osallistua vaalitoimintaan ja toi mukanaan uuden vaalipiirijaon, vaati järjestömuotojen uudistusta. Valpas laati Oulun puoluekokouksen hyväksyttäväksi puolueen uuden laajan »perustuslain» eli järjestösäännöt, joka ehdotus varmaankin oli vaatinut tekijältään paljon työtä ja päänvaivaa. Sääntövaliokunnan sihteerinä hän sitten sorvasi ehdotukseensa ne muutokset, jotka kokous piti tarpeellisena. Puolueen uusien sääntöjen mukana tuli järjestörakenteeseen monta uutuutta: kunnallisjärjestöt

kunnallistoimikuntineen, piirijärjestöt piiritoimikuntineen, puolueäänestys, puolueneuvosto, puoluetoimikunta puoluehallinnon tilalle jne. Näin saatuihin sääntöihin on myöhemmin tehty käytännön tarpeellisiksi osoittamia muutoksia.

Kieliasian tultua esille Suomen Ruotsalaisen työväenliiton alotteesta Valpas esitti Oulun kokoukselle laatimansa julkilausumaehdotuksen, jossa mm. sanotaan, että »kansainvälisen sosialidemokratian osana Suomen sosialidemokraattinen puolue julistaa, että se tunnustaa kullekin kansallisuudelle oikeuden vaatia täyttä kielensä käyttämisen ja kehittämisen vapautta». Tällä tahdottiin ehkäistä kieliriidan aiheuttama eripuraisuus työväen keskuudessa sekä sellainen kielellinen viha ja vaino, joka tekisi »erikielisten työläisryhmien yhteistoiminnan työväenliikkeessä vaikeaksi ja osaksi vallan mahdottomaksi». Julkilausuma hyväksyttiin yksimielisesti. Tätä periaatteellista linjaa sitten käytännössä seurattiinkin. Niin tehtiin esim. uuden eduskunnan kielioloja v. 1907 järjestettäessä, jossa sosialidemokraattien mm. Ursinin johdolla oli toimittava suomen- ja ruotsinkielisten porvarillisten kieliriitaisia harrastuksia hillitsevänä ja tasoittavana tekijänä, missä tehtävässä onnistuttiinkin, koskapa eduskunnan kieliolot ovat jatkuvasti pysyneet silloin järjestetyllä kannalla.

Vapun vietto. Työväen mielenosoituspäivän määräämisestä tuli Viipurin kokouksessa 1901 kovat kiistat. Päätettiin jo, että sitä vietetään edelleen kesäkuun 1 sunnuntaina, koska vappu on meillä Suomessa liian kylmä ja luminen. Valpas harrasti tässäkin asiassa kansainvälisyyttä, oli siis vapun puolella ja ehdotti, että »vaikka kokous oli päättänytkin mielenosoitukset toimeenpantavaksi kesäkuussa, olisi vapunpäivää kuitenkin koetettava viettää yleisenä vapaapäivänä». Nipinnapin sai hän ehdotuksensa keskustelunalaiseksi. Tainio kannatti Valppaan ehdotusta, mutta hänen puhuessaan sattui silloisia oloja kuvaava välikohtaus, jolle ei voi olla hymyilemättä. Kokous ei näy ollenkaan kärsineen eräästä köyhyyden aiheuttamasta yhteiskunnallisesta epäkohdasta, nim. panttilaitoksen käyttämisestä puhumista. Pöytäkirjassa on asiasta seuraava merkintä:

»*T. Tainio* kannatti ehdotusta, koska vapunpäivää ei voida pitää mielenosotuspäivänä, kun muutamien miesten vaimojen vaatteet ovat pantissa. (Melua. Hävytön vale. Alas Tainio. Puhe keskeytetään).» Seuraavassa puheenvuorossaan Tainio selitti laskeneensa leikkiä joittenkin edustajain »perinpohjaisista syistä», mutta taaskin syntyi melu. Valppaan ehdotuksen käytyä valiokunnassa päätettiin lopulta pienellä enemmistöllä, että »Suomen työväen on mikäli mahdollista vietettävä vapunpäivää mielenosoituspäivänä pysymällä silloin pois työstä». Tämän päätöksen seurauksena on vapunpäivästä sitten tullut Suomessakin työväen kansainvälinen juhlapäivä.

Kuuluttuaan *puoluehallintoon* jo Tampereella 1905 valittuna, valittiin Valpas Oulussa 1906 puoluetoimikunnan puheenjohtajaksi. Tästä tehtävästä hän kuitenkin erosi ennen seuraavaa puoluekokousta ns. Perttilä-selkkausten vuoksi, joiden selkkausten aiheuttamiseen hänellä kuitenkaan ei ollut mitään osuutta.

Kansainväliseen työväenjärjestöön kuulumisen merkitystä Valpas selosteli jo Viipurin kokouksessa. Kun puolue sitten seuraavana vuonna liittyi kansainväliseen sosialistiseen sihteeristöön, oli Valpas siinä melkein koko ajan puolueen edustajana. Ensi kerran hänet siihen valittiin Forssassa 1903 ja sitten kerta toisensa jälkeen, viimeksi Tampereella 1913, ja hänen edustuksensa jatkui siihen asti, kunnes tämä järjestö eli ns. toinen internationale joutui ensimmäisen maailmansodan kuohuissa hajoamistilaan.

„Revisionistit ja siltasaarelaiset".

Snellmanista filosofina on sanottu, että hänet voidaan lukea hegeliläiseen vasemmistokeskustaan. Valppaasta voimme sanoa, että hän kuului sosialistisen internationalen vasemmistokeskustaan. Olihan sosialidemokraattisten puolueittenkin piirissä eri menettelytapa- ja mielipidevirtauksia.

Saksalainen E. Bernstein ryhtyi tutkimuksissaan väittämään, etteivät Karl Marxin teoriat enää kaikissa kohdin pidä paikkaansa, minkä johdosta marxilaisen työväenliikkeen ohjelmakin hänen mielestään on tarkistuksen eli revision tarpeessa. Tällä tavoin syntyi nimitys revisionismi ja revisionismista muodostui oikeistososialistinen työväenliikkeen suunta. Bernstein oli revisionisti n:o 1 ja kaikki hänen kannattajansa revisionisteja. Bernsteinin huomattavin vastaväittäjä oli tunnettu marxilainen teoreetikko Karl Kautsky. Valpas oli kautskylaisen keskustasuunnan kannattaja, vaikkakin Kautskyn vanhetessa tätä jonkin verran radikaalisempi. Sen mukaan oli pysyttävä Marxin hahmoitteleman luokkataisteluopin kannalla. Erikoisen tärkeä oli siinä työväenliikkeen itsenäisyys, jota ei saanut rajoittaa liitoilla porvarillisten puolueitten kanssa. Porvarillisiin hallituksiin osallistuminen pidettiin hyväksyttävänä ainoastaan poikkeustapauksissa, niinkuin esim. rauhan pelastamiseksi sodan uhatessa ja demokraattisen järjestelmän pelastamiseksi taantumuksellisen kaappauksen uhatessa. Yksityisten puolueen jäsenten toivottiin käytännössä johdonmukaisesti seuraavan hyväksyttyä yleislinjaa, heidän vapauttaan silti mitenkään rajoittamatta. Tätä marxilaista keskustakantaa sanottiin meillä myöskin jyrkän luokkataistelun kannaksi. Valpas teroitti usein yksityiskeskusteluissa, että tämä kanta ei suinkaan saa merkitä sanajyrkkyyttä eikä riehahtelevia, uhkarohkeita otteita. »Siinä suhteessa oikeistolaiset ovat jyrkempiä kuin meikäläiset», sanoi hän.

Työmies-lehti Valppaan johdolla ryhtyi selittämään, että meillä Suomessakin valtiollinen työväenliike jakautuu kahteen sivustaan, nim. toisaalta marxilaisiin ja toisaalta sovittelupolitiikkaa harrastaviin revisionisteihin, vaikka täsmällisempää kielenkäyttöä tietenkin olisi ollut puhua puolueen oikeistosta ja vasemmistosta. Revisionistien kirjoihin joutuneet eivät tahtoneet mielellään ottaa vastaan tätä uutta nimitystä, vaan sanoivat, ettei suinkaan Valppaan politiikan arvostelu ilman muuta ole vielä revisionistisuuden todistus. Vastavetona he puolestaan alkoivat nimitellä vasenta sivustaa valpaslaisiksi ja siltasaarelaisiksi, Työmieshän majaili Siltasaarella. Näiden kahden sivustan välillä sitten jatkui väittelyn kahinaa menettelytavoista vuodesta vuoteen.

Mutta vaikka Valpas kaikessa puoluetoiminnassa edustikin omaa kantaansa tiukasti ja johdonmukaisesti, hän ei suinkaan pyrkinyt pakkokeinoin tukahduttamaan vastakkaista sivustaa. Hänen mielestään, jos kerran halutaan saada puolue kasvamaan suureksi ja voimakkaaksi, sen keskuudessa oli sallittava eri suuntavirtauksia ja mitä laajin mielipidevapaus turvattava samaan päämäärään pyrkivälle jäsenistölle. Kerran hän eräässä yksityisseurassa, johon kuuluivat hänen lisäkseen E. Gylling, Kalle Hakala ja varatuomari Anton Kotonen, kehoitti viimemainittua ryhtymään revisionistien johtajaksi. Hän katsoi tämänkin suunnan olemassaolon maassamme perustuvan taloudellisiin syihin. Sen pohja on maaseudun taloudellisissa oloissa, kun sitävastoin kaupunkien ja teollisuuskeskusten työväestö taloudellisesta asemastaan johtuen on jyrkemmän luokkataistelun kannalla. Mutta revisionistien asiaa on Suomessa ajettu huonosti, sanoi hän, ja niinpä siis Kotosen, kun hän kerran mielipiteiltään kallistui tuohon suuntaan, toimintatarmoisena ja riittävät pohjatiedot omaavana miehenä olisi ryhdyttävä niiden johtajaksi. Kotonen

kuitenkin, epäilemättä hyvään itsetuntemukseen perustuen, sanoi, ettei hänestä ole puoluejohtajaksi.

Valppaan kantaa toisinajattelevia puolueen jäseniä kohtaan kuvaa myöskin hänen esiintymisensä J. K. Karin senaattoriasiassa. Kun Kari meni jäseneksi v. 1905 perustettuun ns. Mechelinin senaattiin ja kun hänet senaatissa olon vuoksi ehdotettiin Oulun puoluekokouksessa 1906 erotettavaksi puolueesta, Valpas vastusti erottamista ja perusteli kantaansa seuraavaan tapaan: Oli koetettava ottaa huomioon, mitkä vaikuttimet olivat johtaneet toveri Karia. »On selvää, että puhtaasti köyhälistön kannalta katsottuna pidetään hänen tekoaan moitittavana. Me olemme Työmiehessä heti kun Kari tuli senaattiin, leimanneet sen vääräksi, mutta me teimme sen toisilla syillä. Kari itse on kasvanut toisenlaisissa piireissä Marxin mukaan täytyy ottaa huomioon se elinkeskus, missä ihminen on kasvanut. Toveri Kari on, kuten tunnettua, käynyt läpi Suomen hyvin vanhoilliset koulut. Sitten on hän liikkunut piireissä, jotka ovat varsinaisen työväen piirin ulkopuolella ja saanut sieltä toisenlaisia ajatuksia kuin köyhälistön keskuudessa. Sitten kun hän on lukenut sosialidemokraattista kirjallisuutta, hän näyttää kallistuneen revisionistiseen suunnan mukaan löytää kyllä koko joukon puolustaan ja sen suunnan mukaan löytää kyllä koko joukon puolustеita tuollaiselle hallitukseen menolle. Kun Kari on mennyt tuollaiseen laitokseen, on hän tehnyt sen parhaassa tarkoituksessa, kuten hän itse sanoi.» Valpas siis tahtoi ainoastaan päätettäväksi, että sosialidemokraattisen puolueen jäsen ei saa tästä lähtien enää kuulua senaattiin. Karille jää silloin jälelle joko kuulua senaattiin tai puolueeseen. Hänen mielestään tämä olisi ainoa oikea ratkaisu. Niinkuin tiedetään, kokouksen enemmistö kuitenkin päätti erottaa Karin puolueesta.

Vuosina 1904—05 käydyissä menettelytapaväittelyissä Valpas ja Yrjö Mäkelin, edustaessaan puolueen vastakkaisten

sivustain mielipidevirtauksia, eivät malttaneet olla, ottelun kuumuudessa, värittämättä kirjoituksiaan ja puheitaan toistensa henkilökohtaisella mustamaalailulla. Molempien kunniaksi on kuitenkin mainittava, että he myöhemmin avoimesti myönsivät tapahtuneet liioittelut sekä että he kokemusten ja iän lisääntyessä oppivat suhtautumaan toisiinsa täysin asiallisesti joutumatta »tukkanuottasille» eduskuntatyönkään yhteydessä.

Naisten toimintaa avustamassa.

Vaikka Valppaan »virnistelyt» naismaailmaan päin herättivät usein erimielisyyttäkin, on kuitenkin totta, että hän avusti suurella harrastuksella työläisnaisten alkavaa järjestötoimintaa. Rouva Ida Aalle-Teljo, joka oli mukana naisten toiminnassa alusta alkaen, muistelee tätä avustusta mielihyvin. Kylläpä avustus olikin niinä aikoina tarpeen, kun ottaa huomioon työläisnaisten silloisen aseman. Kun Helsingin työväenyhdistyksen naisosasto virallisesti perustettiin v. 1898, pyydettiin tähän kokoukseen, varovaisuuden vuoksi, toisesta leiristä puheenjohtaja neiti Lucina Hagman. Siihen sitten porvarillisten naisten avustus loppuikin. Mutta työväenliikkeen miehistä Valpas, Kurikka ja Mäkelä liittyivät naisosaston jäseniksi. Aikaisemmin olivat porvarillisen naisliikkeen johtohenkilöt käyneet puhumassa työläisnaisillekin, mutta kun nämä nyt alkoivat perustaa omia järjestöjään, ei puhuja-avustusta siltä taholta enää tullut. Sitä tarpeellisempaa oli saada puhujia omista piireistä. Valpas kävikin alkuvuosina usein puhujana naisosaston järjestämissä juhlissa ja muissa tilaisuuksissa, kosketellen puheissaan erikoisesti naisille ja lapsille läheisiä kysymyksiä, kuten suojelulainsäädännön tarpeellisuutta, sivistyskysymyksiä, raittiuden merkitystä kodin viihtyisyydelle jne. Pari vuotta myöhemmin oltiin jo niin pitkällä, että voi-

tiin kutsua koolle koko maata käsittävän naisliiton perustava kokous. Siinä kuitenkin oli meneteltävä taitavasti luovimalla, että silloisesta ammattijärjestökiistasta huolimatta saataisiin — niinkuin lopulta saatiinkin — myös turkulaiset ja tamperelaiset naiset mukaan yhteiseen liittoon. Kokous kesti kolme päivää ja Valpas seurasi sen menoa koko ajan Työmiehen edustajana, kirjoittaen lehteen uudelle liitolle myötämieliset selostukset. Kolmannen kokouspäivän illaksi järjestetyssä päättäjäisjuhlassa Valpas piti innostavan puheen. Ennen pitkää pääkaupungin työläisnaisten toiminta vaurastui niin, että kyettiin lähettämään puhuja-apua maaseudullekin.

Yrjönkadun »torpalla» vielä majailtaessa naisosasto päätti kerran miesten »kiusalla» järjestää sellaisen perhejuhlan, johon ei päästetä miehiä ollenkaan, vaan ainoastaan osaston jäseniä. Mutta kun Valpas oli naisosaston jäsen, saapui hän juhlaan niinkuin muutkin jäsenet ja oli tilaisuuden ainoa mieshenkilö.

Kerran päätti naisosasto järjestää erikoisen naisten äänioikeusmielenosoituksen Rautatientorille. Jännittyneinä aprikoitiin, onnistuukohan niin rohkea yritys naisille vai tuleeko osanottajia liian vähän. Niitä kuitenkin saapui yli odotusten, torin täydeltä. Kokouksen jälkeen sen järjestäjät ja monet muut, Valpas niiden mukana, palasivat »torpalle». Ilo hyvästä yleisömenestyksestä oli tietenkin yhteinen, ainoastaan osanottajain numerollisesta määrästä lausuttiin eri mielipiteitä. Siinä keskustelussa Valpas heitti niin keskentekoisen »vitsin», että Ida, mielenosoituskokouksen johtohenkilönä pillahti itkuun.

Hajapiirteitä.

Oulun puoluekokouksessa oli mieliala korkealla. Olihan juuri saavutettu eduskuntauudistus ja valmistauduttiin ensimmäisiin vaaleihin. Valpas näkyi pitävän tarpeellisena huomauttaa, ettei sovi »laulaa ennenkun puut ovat reessä» ja varoitti liiallisista voiton toiveista.

»Vielä löytyy paljon työläisiä, jotka tulevat äänestämään pappien ja muiden mukana. Monet naiset tulevat äänestämään virsikirjalla, monet papit äänestävät tuhannella akalla (naurua). Vieläpä miestenkin keskuudessa on mielipiteitä, jotka ovat sosialidemokratialle vastakkaisia. Tästä seuraa, että työväenpuolueen äänimäärä ei tule kovin suuri monilla paikkakunnilla. Minä olen voinut lyödä useita vetoja siitä, että sosialidemokraatteja ei tule eduskuntaan 50. Täällä on maisteri Väinö Vuolijoki, jolta minä tulen saamaan kahvit ja kaikki, jotka ovat meidän seurassamme silloin, kun tulee tieto eduskuntavaalien tuloksista, saavat sen vedon perusteella maisterilta kahvit (naurua). (»Päivälliset lupaan, ellei tule yli 50», huutaa Vuolijoki.) Toivon, että silloin olisi niissä maisterin kekkereissä yhtä suuri joukko kuin nyt täällä. Minä varmaan tulen voittamaan. Ja sitten me syömme vankasti. Meille tulee sinne uuteen eduskuntaan vain jonkinlainen pieni vähemmistö. Siis voitto, joka on saavutettu, ei ole niin kovin suuri.»

Puolue sai vaaleissa 80 edustajaa. Vuolijoki siis voitti, joten »maisterin kekkerit» päivällisineen menivät sivu suun.

Paavo Leppänen kertoilee: »Turussa ollessani pidettiin siellä muistaakseni kesällä 1907 puolueen sanomalehtimiesten ja lehtien taloudenhoitajien yhteinen kokous. Ensimmäisen kokouspäivän iltaa vietimme 'Pikku-Pukin' ulkoravintolassa. Tietysti siellä pidettiin puheitakin ja sitä enemmän puhuttiin muuten. Varsinkin Tainiolla tuntui olevan koko paljon hampaan kolossa Valpasta vastaan ja hän käytti tilaisuutta latautuman purkamiseen. Monet veikot seurasivat tilaisuuden isännän esimerkkiä.

Valppaalla oli ainoastaan kaksi julkista puolustajaa. Sirola sanoi, että tosin tuntui siltä kuin Valpas käyttäisi työssään

liian tylsää sahaa, mutta se tunnustus meidän oli kuitenkin annettava, että hän aina sahaa oikeaan suuntaan.

Karjalainen: Valpas on taloudellinen, jota teistä ei kukaan ole, ja te saatte pitää suunne kiinni.

Valpas itse ei näihin hyökkäyksiin lainkaan vastannut. Sen sijaan hän kääntyi vaimoni puoleen — istuimme samassa pöydässä — ja sanoi:

— Pyydän anteeksi, mutta ei rouvan pidä tästä pahastua. Näiden tämmöisten istuntojen ohjelmaan tavallisesti kuuluu minun haukkumiseni.»

Harvoinhan — ja silloinkin vain kuokkavieraana — Valpas muuten oli mukana näissä ravintola-»istunnoissa».

Arvostelut eli »haukkumiset», niinkuin silloin hyvätuulisesti sanottiin, eivät suinkaan olleet mitään harvinaisuuksia, sillä kuuluihan varsinkin lehtien yhtiökokousten ja piirikokousten ohjelmaan lehtien ja niiden toimittajain toiminnan arvostelu. Hyvin tunnetuksi tuli Tainion määritelmä niistä. Saatuaan jossakin kokouksessa aikamoisen sanaryöpyn lehtensä osaksi hän oli lausunut: »Nämä tällaiset haukkumiset kuuluvat meidän lehtimiesten vakinaisiin palkkaetuihin.»

Paavo Leppäsen kerrottiin eräässä Työmiehen yhtiökokouksessa evästäneen Valpasta lausumalla: »Seuraavan kerran, kun haukut Heikki Renvallin, jätä akka rauhaan.»

Tainion ja Valppaan henkilökohtaiset välit eivät olleet niin särmikkäät kuin edellä kerrotusta voisi luulla. Tainio itse kertoi niistä Valppaan vankilassa ollessa: »Olimme kaukana toisistamme politiikassa, mutta henkilökohtaisesti läheisessä kosketuksessa ja keskustelimme paljon politiikasta.»

Taloudenhoitaja Albin Karjalaisen tunnustus Valppaan taloudellisuudesta pitää paikkansa paremmin kuin Leppänen ehkä tiesikään. Leppänen kertoo, miten hänestä, entisestä Valppaan muurarikaverista tuli v. 1900 Työmiehen toimittaja: eräänä iltana Valpas sanoi »torpalla», että »hänelle on myönnetty varoja apuvoimien palkkaamiseen toimitukseen, joten voit huomenaamulla tulla töihin. Minä tietenkin menin. Palkkaa sain 100 mk kuukaudelta.» Johtokunnan pöytäkirja kertoo samasta asiasta: »Herra Hänniselle annettiin valta ottaa apulainen toimitukseen 150 markan kuukausipalkalla.» (Silloin näet oltiin vielä herroja, vasta suurlakossa muututtiin tovereiksi.) Valpas siis säästi tässäkin kaupassa lehtiyhtiölle 50 markkaa kuukautta kohti. Tasapuolisuuden vuoksi on kuitenkin mainittava, että lehtiyhtiön vaurastuttua hän oli avokätisempi toimittajatovereitaan kohtaan. Maailmansodan aikana, rahan arvon aletessa, hän järjesti johtokunnassa toisillekin Työmiehen toimittajille palkankorotukset heidän pyytämättään.

Anarkismin ja terrorismin vastustajana

oli Valpas johdonmukainen ja väsymätön palaten usein näihin asioihin sekä lentokirjasissa ja muissa kirjoituksissa että puheissaan, erikoisesti sellaisina levottomina ajankohtina, jolloin mainitut suunnat saattoivat yrittää tavallista toimeliaammin kalastella itselleen kannattajia työväen keskuudesta. Hänen todisteluaineistonsa niitä vastaan oli runsas ja mahdollisimman vakuuttava, niinkuin tarkoitus vaatikin, sillä Valppaalle oli tärkeintä saada lukijansa ja kuulijansa vakuuttuneiksi anarkismin ja terrorismin sekä hyödyttömyydestä että vahingollisuudesta ja siten pelastaa työläiset eksymästä harhapoluille.

Menettelytapa-alustuksessaan Helsingin puoluekokouksessa 1904 hän puhui anarkistisista ilmiöistä mm. seuraavaa:

»Miksi me sitten vastustamme anarkisteja, jos he tarkoittavat epäkohtain poistamista hirmutöillä? Ensiksi sentähden, että me emme hyväksy murhia. Toiseksi sentähden, että erikoisia yksityisiä murhaamalla ei voida muuttaa järjestelmää. Kolmanneksi siitä syystä, että anarkistiset yhteiskuntakuvi-

telmat, päämäärät, ovat jo nimeltäänkin ja useat suunnitelmiltaan sellaisia, että niiden saavuttamista voi pitää aivan mahdottomana. Neljänneksi siitä syystä, että sellaiset murhatyöt eivät saa niin runsaasti kannattajia, että anarkisteilla olisi oleva kyllin voimaa pannakseen yhteiskuntasuunnitelmansa käytäntöön, sillä murhan käyttäminen työntää ehdottomasti inhimillisimmät ainekset sitä inhoamaan ja vastustamaan, siis anarkismin vastustajiksi.»

Eräässä toisessa puheessaan hän lausui, että me »koetamme poistaa niitä yhteiskunnallisia epäkohtia, jotka anarkismiin johtavat. Mikäli me neuvomme toisenlaisia menettelytapoja, sitä vähemmän ihmiset turvautuvat tuollaisiin.»

Mutta niin väsymättömästi ja tuloksellisesti kuin Valpas esiintyikin anarkismia ja anarkistisia ilmiöitä vastaan, ei se kuitenkaan voinut estää sellaista halpamaista menettelyä eli eräänlaista anarkismia, että porvarilliset sanomalehdet, jopa usein eräät heikäläiset kansanedustajatkin vastoin parempaa tietoaan syyttelivät sosialidemokraatteja ja joskus Valpasta henkilökohtaisestikin milloin minkinlaisten, levottomissa oloissa sattuneiden huligaanitekojen aiheuttajiksi, sepitellen aivan mielikuvituksellisiakin juttuja. Vastatessaan tuonsuuntaisiin syytöksiin v:n 1917 toisilla valtiopäivillä Valpas lausui mm.:

»Mutta ryöstöt eivät kuulu kummallekaan, ei marxilaisille eikä revisionisteille. Sivistyneen ihmisen pitäisi olla siitä edes hiukan selvillä, edes sen verran selvillä työväenliikkeestä, että tietäisivät sosialidemokratian olevan jotain aivan toista kuin anarkismi, että Marx ja Engels jo eläessään tappelivat anarkismia vastaan niin paljon kuin voivat, että anarkismi syntyy yhteiskunnallisista oloista niiden eräällä taloudellisella kehitysasteella. Niinkään etevät henkilöt kuin Marx ja Engels eivät voineet estää anarkismia syntymästä, vaan paisui se niin voimakkaaksi, että melkein tukahdutti sosialidemokraattisen liikkeen eräissä maissa, hävitti ensimmäisen internationalen. Jos oikeistolaiset eivät tunnustaisi olevansa niin sivistymättömiä ja tietämättömiä kaikesta työväenliikkeestä ja anarkismin synnystä, niin heidän täytyisi tunnustaa olevansa niin suuria keljuja, että vastoin parempaa tietoansa koettavat tehdä viattomia ihmisiä syypäiksi tekoihin, joihin he eivät ole syypäitä. Täällä on tapahtunut samanlaista syyttämistä, jota Hufvudstadsbladet käytti väittäessään, että minä järjestin pörssimellakat, olin niissä varsinaisena regissöörinä. Vein syyttäjän raastupaan. Syyttäjä sai sakkoa 200 markkaa», koska ei voinut todistaa syytöstään.

Varovaisuus politiikassa.

Venäläisvallan aikana monet väittivät Valppaan politiikkaa liian varovaiseksi. Varovaista se tosin olikin, mutta hän ei perustanut politiikkaansa mielikuvitukseen eikä toiveajatteluun, vaan pyrki ottamaan huomioon tosiasiat. Hän katsoi työväenliikkeen silloisissa oloissa olevan vaarallisessa ristitulessa huomauttaen eri yhteyksissä mm. siitä, että jokin porvarillisten lähetystö oli kerran käynyt venäläisen kenraalikuvernöörin luona pyytämässä Työmies-lehden lakkauttamista. Työväenliike saattoi siis perustaa toimintansa ainoastaan työväen oman kannatuksen varaan, joten esiintymistapa oli sovellettava tämän tosiseikan mukaisesti. Eikä tämä suinkaan ollut yksistään Valppaan kanta. Kun eduskuntauudistuksen jälkeen puoluetoiminta pääsi vakaantumaan, oli se monet vuodet puolueen enemmistön kanta, joka joutui tappiolle vasta vallankumousajan myllerryksessä. Tämä »konservatiivisuus» kiteytettiin v:n 1911 puoluekokouksessa puoluepäätökseksi, joka tosin ei ollut Valppaan kirjoittama. Perusteluissa sanottiin porvarillisten politiikasta, että »he tahtovat kyllä käydä Suomen työväen avulla suomisyöjäin kimppuun, mutta käyvät yhtaikaa suomisyöjäin avulla työväen kimppuun ja

viimemainitussa tarkoituksessa pyrkivät suomisyöjäin kanssa sovintoon.» Valpaslaista »arkuutta» parhaiten kuvaava kohta puoluekokouksen ponsissa kuuluu näin:

»Valtiollisen sorron yhä kiristyessä ja suuntautuessa yhä pahemmin Suomen työväenluokan etuja ja luokkataistelua vastaan on entistä välttämättömämpää noudattaa vakavaa, tosiolojen eikä epävarmain toiveiden mukaan harkittua puolustusmenettelyä; on pysyttävä erossa puolueemme hylkäämistä taistelutavoista, samoin ärsyttävistä hyökkäyksistä, joiden seurauksia ei ole punnittu; valvottava vankan puoluekurin noudattamista sekä katsottava aina, millä tavalla toimien voidaan olla mahdollisimman varmoja järjestyksen säilyttämisestä työväen riveissä, pimeäin voimain provokatooristen yritysten häpeään joutumisesta ja edesvastuuttomien yltiöpäiden vaarallisten yllytysten raukeamisesta; sekä muutenkin pidettävä silmällä, ettei minkään meidän oman tai meidän kenties estettävissämme olevan toiminnan kautta työväen nykyisten vähäistenkään luokkataisteluoikeuksien supistaminen tai ryöstäminen käy työväen vihollisille helpommaksi, vaan että se käy yhä vaikeammaksi.»

Tässä esiintyvää kantaa ei voitane sosialistisin perusteluin osoittaa vääräksi vielä nytkään.

Voimain keskitys.

Kun nyt jälkeenpäin tarkastelee Valppaan elämäntyötä, niin huomaa helposti, että hän harjoitti suunnitelmallista voimainsa keskitystä, tietenkin vain siinä määrin kuin se on mahdollista sanomalehtimiehelle, jonka täytyy koettaa hankkia tietoja kaikilta mahdollisilta aloilta. Mikään inhimillinen ei saisi olla hänelle vierasta. Tietojen hankinnan suhteen hänellä ei ole tilaisuutta ankaraan keskittymiseen, mutta toiminnassa kuitenkin melkoisessa määrässä, ja toiminnassa

Valpas keskitti voimansa aina joihinkin tärkeisiin erikoiskysymyksiin saadakseen niissä jotakin tuntuvaa aikaan. Juuri tästä syystä hän kieltäytyi monista tehtävistä, joihin hänet tahdottiin valita ja joskus valittiinkin kieltäytymisestä huolimatta. Varsinkin alkuaikoina oli hyvin yleisenä sellainen käsitys, että ken saa leipänsä työväenliikkeen tai jonkin työväen liikelaitoksen palveluksessa, hänen on oltava valmis ottamaan vastaan järjestötehtäviä kuinka paljon hyvänsä. Kun Valpas rimpuili sellaista vastaan, väittivät monet, että hän pakoilee vastuuta eikä suostu käytännölliseen toimintaan jne. Kun Forssan kokouksessa Valpasta ehdotettiin »puoluehallinnon» eli nykyisen kielenkäytön mukaan puoluetoimikunnan jäseneksi (ensi kerran hänet oli valittu tähän luottamustoimeen Turussa 1899), hän ilmoitti, että »minä en voi monien toimieni tähden ottaa tointa vastaan». Tamperelainen Vuolukka sanoi toivovansa, että Työmiehen päätoimittaja »vihdoinkin alkaisi ottaa osaa puoluehallinnon käytännölliseen toimintaan, eikä aina koettaisi vetäytyä siitä syrjään». Valpas vastasi: »Minä otan osaa kuutena päivänä viikossa, joskus sunnuntaisinkin, käytännölliseen toimintaan.» Ja kyllähän on enemmän kuin totta, että työväen lehtien toimituksissa oli alkuaikoina toimittajille »käytännöllistä toimintaa» vaivaksi asti, koska lehdissä oli toimitusvoimia aivan liian vähän. Tietenkin Valpas valittiin Forssassa puoluetoimikuntaan, tosin vain varajäseneksi, kieltäytymisestään huolimatta. Yhtä huonolla menestyksellä hän kieltäytyi puoluetoimikunnan puheenjohtajan toimesta Oulun kokouksessa 1906. »Minä olen päättänyt käyttää voimani Työmiehen hyväksi ja se tarvitsee voimain lisäystä, siksi olen pakotettu kieltäytymään koko puoluetoimikunnasta», selitti Valpas. Mutta hänhän oli toiminnallaan puoluekokouksessa esiintynyt edukseen. Mitäpä siis kieltäytymiset auttoivat.

Voimain keskitystä eli sitä aikoinaan niin kuuluisaa »vas-

tuusta vetäytymistä» täytyi pakostakin olla, muuten ei Valpas olisi voinut edistää eräitä Helsingin järjestyneen työväen ja eräitä Suomen työväenluokan tärkeitä yrityksiä niin tuntuvalla henkilökohtaisella panoksella kuin todellisuudessa tapahtui, mikä seikka onkin tulosten perusteella todettavissa. Erikoisesti kahteen asiaan hän uhrasi elämänsä parhaat voimat. Toinen niistä on äänioikeustaistelu, jota kesti useita vuosia, ja toinen on »Työmies-»lehti. Tämä lehti oli melkein »kehdosta hautaan» Valppaan hartaan huolenpidon alaisena. Paljonhan »Työmiestä» haukuttiin, eikä suinkaan aina aiheetta. Mutta toisaalta on totta, että melkein tyhjästä lähtien se kasvoi ja varttui juuri Valppaan johdolla. Minkälaiseksi kasvoi? saatetaan kysyä. Kasvoi ja varttui sellaiseksi, että se saavutti ja säilytti suurten työläisjoukkojen luottamuksen. Lehti ei suinkaan pysynyt pystyssä lihavilla ilmoitustuloilla, vaan sen varsinainen elinvoima oli siinä, että työväenluokka tunsi sen omakseen, että kymmenettuhannet työläiset tilasivat, ostivat ja lukivat sitä sekä pitivät sitä äänenkannattajanaan. Useina vuosina se oli maan eniten levinnyt sanomalehti. Lehti oli työväenliikkeen erottamaton osa. Molemmat vaurastuivat käsikädessä. Lehtiliikekin vaurastui niin, että kykeni hankkimaan kelvolliset välineet kirjapainoineen ja oman arvokkaan toimitalon. Tyhjästä alettuina ne ovat tuloksia, jotka puhuvat puolestaan. »Työmiehen» talon ja sen vierelle kohonneen Helsingin Työväenyhdistyksen talon aikaansaamiseksi on kylläkin tarvittu tuhansien ja kymmenienkin tuhansien työläisten uhrautuvaa avustusta, mutta yhtä välttämättömiä ovat tässä rakennustyössä olleet työväen luottamushenkilöitten rehelliset ja väsymättömät ponnistukset, heidän suuri asianharrastuksensa ja heidän järkkymätön uskonsa ja luottamuksensa sen asian oikeuteen ja jalouteen, jota tällä toiminnalla on tahdottu edistää.

Mikä oli Valppaan suhde kansalaissotaan?

Tässä ei ole ollenkaan kysymys juriidisesta hiusten halkomisesta, vaan historiallisen totuuden selville saamisesta sekä Valppaan kannasta poliittiselta ja moraaliselta näkökulmalta katsoen. Minkätähden ei Valpas vastustanut kapinaa? ovat jotkut kysyneet. Mutta kuka sen on todistanut, ettei hän sitä vastustanut? Kysymys onkin siis asetettava juuri niin kuin se on otsikossamme tehty.

Puoluemiestenkin keskuudessa esitettiin asiasta osaksi ristiriitaisia käsityksiä. Niinpä kirjoitti Sasu Punanen: »Valpas oli epäjumala. — Mutta eihän se ollut Valppaan syy, että kansa valitsi epäjumalakseen hänet, niin heikon miehen, joka ei heittäytynyt poikkiteloin virran eteen, vaan vetäytyi sivuun, sanoen, että vikaan menee, mutta sille minä en mitään voi, sehän oli kansan, tämän sosialistisen kansan vika.»

Matti Paasivuori kirjoitti maaliskuulla 1920: »Pidän Valpasta syyttömänä kapinaan ja luulen, että kymmenet tuhannet työläiset ovat kanssani samaa mieltä. Päinvastoin hän oli kapinan ja kaiken aseellisen toiminnan vastustaja ja siitäpä syystä punakaartilaiset eivät hänestä pitäneetkään. Valpas-Hännistä porvaristo vihaa syystä, että hän on parikymmentä vuotta palvellut työväenliikettä. Mutta *laillisesti* ei häntä nyt kapinajuttujen yhteydessä voida tuomita.»

Sivuutamme tässä kuitenkin vihat ja rakkaudet samoin kuin laillisuusseikkainkin tutkistelun ja koetamme yksinomaan etsiä vastausta kysymykseen miehen kannasta.

Paavo Leppänen sanoo tulleensa ajatelleeksi, että »jos Valpas olisi pannut nimensä ja voimansa vaakaan samoinajattelevien kokoamiseksi taisteluun, ehkä mahdollisesti siten olisi aseellinen kapina voitu välttää. Ehkäpä siten olisi saatu kokoon enemmän voimaa kuin mitä senaikuisella poliisilla oli. Mutta sekin on vain kuvittelua, josta on vaikea sanoa, olisiko

se vastannut todellisuutta.» Niin, sopiihan muistaa, että kun esim. Helsingin Työväenyhdistyksessä oli v. 1916 jäseniä 8.004, oli niitä 1917, kumousvuonna 23.846 ja Helsingin kunnallisjärjestössä lähes 30.000. Ei ollut todellakaan helpoimpia tehtäviä koettaa ohjailla tätä kuohuilevaa ihmismerta oikeille raiteille. Valpas sanoikin silloin: »Täällä Helsingissä ei tosiaan mikään yksityinen voi tehdä suurlakkoa, ei kukaan yksityinen agiteerata työväkeä. Mutta ei myöskään voida estää sitä. Itse porvarien menettely synnyttää työväkeen mielialan ja se johtaa taisteluun.» Kuitenkin oli hänellä niissäkin oloissa oma strategiansa ja hän uskoi ajan työskentelevän sen eduksi. Kesällä 1917 pidetyssä puoluekokouksessa hän teki voimakkaan rynnäkön saadakseen politiikkansa voitolle puoluekokouksessa ja samalla koko puolueessa. Hän yritti saada asiainkulusta lujan otteen ohjaillakseen sitä määrätietoisesti *kehityksellliseen* suuntaan. Se oli Valppaan viimeinen voimakas yritys, jolla hän tahtoi ehkäistä puolueen joutumasta seikkailupolitiikan tielle, se oli harkittua taistelua uutta suunnistautumista vastaan, mutta vastustava sivusta Kuusisen ja eräiden toisten johdolla kehitti ottelun henkilökohtaiseksi taisteluksi Valpasta vastaan. Valppaan ja Kuusisen teiden erkaneminen kävi syrjäisillekin erittäin selväksi tässä keskustelussa puolueen suhtautumisesta hallitukseen. Kuusinen sai menettelytapavaliokunnassa pienen enemmistön, Valpas kannattajineen esitti mielipiteensä vastalauseessa. Keskustelu näiden kahden mielipideryhmän välillä kehittyi jokseenkin kärkeväksi, jopa osalta sapekkaaksikin. Valiokunnan enemmistön kanta voitti 70 äänellä 37 vastaan. Valpas jäi siis kokouksen tärkeimmässä asiassa auttamattomasti vähemmistöön. Parlamenttaaristen tapojen mukaan hän ei tämän johdosta ollut velvollinen menemään »hallitukseen», so. puoluetoimikuntaan, eikä olisi siihen näissä oloissa suostunutkaan. Kuusisen sivusta, kuten näkyy, saavutti äänestyksessä jok-

seenkin loistavan voiton. Sopii kuitenkin epäillä, ymmärsivätköhän kaikki enemmistön mukana äänestäneet, mistä kaikesta tässä äänestyksessä pohjaltaan oli kysymys ja mihinkä uuden johtajan, Kuusisen, politiikka oli lopulta vievä. Miten hyvänsä, ratkaisu oli tapahtunut ja enemmistön johtajat osasivat käyttää voittoaan hyväkseen aina vuoden 1918 tapauksiin asti. He iloitsivat, ja syystä kylläkin, että Valppaan vaikutusvallalle oli annettu ruhjova isku. Kuitenkin monet silloiseen enemmistöön kuuluneista ovat myöhemmin, sitten kun huonosti kävi, yhtyneet siihen huutoon, että juuri Valppaan olisi pitänyt estää kapina ja että juuri hänen vallassaan se olisi ollut.

Olisiko mahdollisesti joku toinen kyennyt löytämään tehokkaampia keinoja kapinaan johtaneen virtauksen vastustamiseksi, se jää tässä avoimeksi kysymykseksi. Tosiasia vaan on, että ketään muutakaan ei siihen tehtävään noussut, vaikka tilaisuutta yrittämiseen epäilemättä olisi ollut.

Valpas tunnettiin työväenliikkeen piireissä kaiken aikaa aseellisen toiminnan ja aseellisen varustautumisen vastustajana. Niinpä Oulun puoluekokouksessa menettelytavasta keskusteltaessa hän lausui mm.:

»Luulen, että tämän nojalla voimme tulla siihen tulokseen, että meidän työläisjoukot eivät voisi suurta osaa suorittaa, jos meillä olisi armeijat vastassa. Ei siis maksa ruveta browningeilla varustautumaan sen varalle. Olen sitä mieltä, että meidän ohjelmasta jätetään tuollainen aseellinen varustelu kokonaan pois.» Mutta kun puhuja sanoi olevan pelättävissä, että jonakin sopivana hetkenä yritetään aseellisten joukkojen avulla kukistaa sosialidemokratia ja kieltää sen toiminta miltei kokonaan, niin »siltä varalta olisi meidän velvollisuus ryhtyä jonkunlaisiin toimenpiteisiin». Näillä toimenpiteillä hän selitti tarkoittavansa sitä, että »sitä mahdollista poliisikuntaa, joka on tarkoitettu meitä vastaan», samoin kuin sotaväkeä, jos

sellainen perustetaan, olisi meidän toimesta niin valistettava, etteivät ne lähde »jokaiseen katukahakkaan tappelemaan», eivät yleensä suostu käyttämään aseitaan rauhallisia ja aseettomia kansanjoukkoja vastaan. »Sotaväestäkin voi tulla sosialidemokraatteja, jotka voivat suurina hetkinä käyttää aseitaan kansan suojelemiseksi.»

Helsinkiläisissä puoluepiireissä kyllä Valppaan asenne tunnettiin jokseenkin yleisesti ennen kansalaissotaakin. Jo se seikka, että hän, jäätyään puoluekokouksessa vähemmistöön, vetäytyi syrjään aktiivisesta puoluetoiminnasta, puhui sinänsä paljon. Mutta sen lisäksi hän puoluemiesten keskuudessa suoraan lausui mielipiteensä lukuisat kerrat. Allekirjoittanut Hämäläinen osaltaan muistaa joukon sellaisia tapauksia. Suurlakon aikaan syksyllä 1917 oli Työmiehen toimituksessa eräänä päivänä muutamia suurlakkokomitean jäseniä. Nuorille miehille ominaisella innostuksella he selittivät, että nyt ollaan menossa suoraa päätä sosialistiseen järjestelmään. »Me tämän toverin kanssa kuitenkin jäämme porvarilliseen yhteiskuntaan», sanoi Valpas yksikantaan, viitaten vierellään seisovaan tunnettuun puoluemieheen, jonka kanssa hän juuri oli lähdössä ulos. Lehtiyhtiön johtokunnan kokouksessa hän oli lausunut pahoittelunsa siitä, että suurlakkokomitea valitsi kokoontumispaikakseen Työmiehen toimitushuoneiston. Työmiehen Venäjän-osaston toimittajalle hän kerran antoi omassa työhuoneessaan perinpohjaisen läksytyksen siitä, että tämä oli suinpäin heittäytynyt bolshevikkien vanaveteen kirjoitellen lehdessä tavantakaa sen suunnan puolesta. Kansalaissodan juuri alettua tapasi Valpas eräänä aamuna helsinkiläisen järjestömiehen, silloin miliisilaitoksessa toimivan Juuso Suomisen ja kysyi tältä:

— Mitäs nyt luulet tästä vallankumouksesta tulevan?

Vastauksen asemasta Suominen kysyi vuorostaan:

— Mitäs Valpas luulee tästä tulevan?

— Tästä tulee suuri pannukakku, vastasi Valpas.

»Vallankumouksellisesta ylioikeudesta» soitettiin kerran Valppaan toimituspuhelimeen ja kysyttiin, suostuisiko hän mainitun oikeuden jäseneksi. Saatuaan kielteisen vastauksen kysyjä sen jälkeen tiedusti, eikö Hämäläinen mahdollisesti siihen ryhtyisi. »Ei hän rupea sellaiseen», vastasi Valpas ilman muuta minunkin puolestani, koska tiesi aivan hyvin minun yleisen kantani.

Puolueneuvoston toiminnasta sivuun jäämistään Valpas perusteli sillä, että neuvoston kokouksessa heinäkuulla oli Kuusisen sivusta yrittänyt saada aikaan sellaisen päätöksen, joka olisi käytännössä merkinnyt Valppaan erottamista puolueesta. Hänen vaikutustaan ei omaan päämääräänsä pyrkivä ryhmäkunta sietänyt. Itsenäistä harkintaa ja arvostelua ei saanut olla. Syksyllä perustetusta »Työväen toimeenpanevasta komiteasta», joka edusti sos.-dem. puoluetoimikuntaa, Ammattijärjestöä ja punakaartia, muodostui valtio valtiossa. Sillä oli selkänojanaan aseellinen voima, eikä sen siis tarvinnut sietää vapaata mielipiteitten muodostusta. Minä tosin yhä kuvittelin, että tilanne voisi vielä kaikesta huolimatta selviytyä rauhallisesti ja kirjoittelin Työmieheen tätä päämäärää silmällä pitäen. Eräänä päivänä joulukuun lopulla saapui sitten toimitukselle Helsingin punakaartilaisten nimessä lähetetty postikortti, jossa uhattiin, että jos sellainen kirjoittelu ei lehdessä lopu, he tulevat särkemään kirjapainokoneet, ja »ettekä voi sitä mitenkään estää», vakuutettiin lopuksi. Valpas tuli minun työhuoneeseeni ilman tavanomaista hyvätuulista ilmettään, mainittu postikortti kädessään ja sanoi, että hänen kai täytyy lehdessä ilmoittaa, etteivät sellaiset kirjoitukset ole hänen kirjoittamiaan. Sitä hän ei kuitenkaan tehnyt. Mutta ilman sitäkin minä ymmärsin, että minun oli tämän jälkeen rajoituttava kirjoittelemaan vähemmän tulenaroista asioista. Mahdollisuudet aseellisen

toimintasuunnan julkiseen vastustamiseen olivat silloin todellakin äärimmäisen rajoitetut. Siitä huolimatta Valpas halusi julkisestikin, erikoisesti eduskunnassa, vaikuttaa kehitykselliseen suunnan hyväksi sillä tavoin kuin se hänen mielestään oli mahdollista ja aikaa voittaen tuloksia tuottavaa. Hänen kriitillinen suhtautumisensa »uutta politiikkaa» kohtaan käykin selville hänen eduskuntapuheistaan, vaikka yhteiskunnallinen sivistys vastustajain leirissä nähtävästi oli niin alkeellisella tasolla, ettei siellä kukaan kyennyt ymmärtämään, mitä puoluerajan toisella puolen sanottiin. Tammikuun alkupuolella 1918 pidetyssä eduskunnan istunnossa Valpas lausui mm.:

»Vallankumous on tehnyt Suomen työväenliikkeessä epäilemättä suuria muutoksia. Minä en ole ollut tilaisuudessa edes ottamaan selvää, mitä kaikkia ilmiöitä ja mitä kaikkia liikkeitä työväenliikkeen yhteydessä nykyään on. Näin ohimennen minusta näyttää kuitenkin, että siellä on olemassa useita eri suuntia. Ne voidaan ryhmittää ainakin neljään eri ryhmään. Yksi, lähinnä porvareita, on anarkistinen ryhmä, joka panee toimeen kaikenlaisia pikku tekoja, joilla ei toteuteta sosialidemokraattista yhteiskuntaa. Toinen ryhmä näyttää olevan sellainen, joka arvelee nyt jo ajan tulleen panna toimeen jonkinlainen sosialinen vallankumous Suomessa. Se ryhmä ei ole vieläkään kuollut, niinkuin ed. Alkio olettaa, vaan elää edelleen ja mahdollisesti tulee toimimaankin, jos esimerkiksi suurissa Europan maissa sodankin yhä kestäessä ja sodan päätyttyä tulee voimakkaita vallankumousliikkeitä, varsinkin jos Ruotsissa. Kolmas ryhmä on niitä, jotka ajattelevat, että *taloudellinen kehitys Suomessa ei ole vielä niin pitkällä, että sen perusteella voidaan mitään sosialistista vallankumousta panna toimeen* (ja tämä oli juuri Valppaan oma ryhmä, on tässä välissä huomautettava). Neljäs ryhmä on sitten äärimmäinen revisionistinen ryhmä, joka arvelee, että sitä työväenluokan avulla yksistään ei voida panna toimeen. Kuten sanottu, voisi luetella ehkä muitakin ryhmiä. Emme tällä hetkellä tiedä, minkälaisiksi ne sodan kestäessä tulevat muodostumaan tai sodan päätyttyä. Epäilemättä työväelle tulee paljon selvittelyä näistä eri ryhmistä. Mahdollista on, että niistä haarautuu eri puolueitakin — siitä emme tällä hetkellä tiedä vielä. Mutta pesän selvittelyn tulee suorittamaan työväki itse, ei ed. Alkio tule sitä suorittamaan, eikä se oikeastaan kuulu eduskuntaan, se suoritetetaan puoluekokouksissa jne. Kun tämä hämminki menee ohi, aletaan päästä väljemmille vesille.»

Ehkäpä porvarillisissa ryhmissä tämänkin puheen johdosta aprikoitiin, ettei se voinut olla mitään muuta kuin kiihoituspuhe. On kuitenkin aivan selvää, että Valpas siinä koetti valmistella itselleen tietä työväenliikkeen eri ryhmitysten perinpohjaisempaan erittelyyn ja valaisevampien suuntaviivojen esittämiseen. Mutta hän tahtoi tehdä sen aikaan ja tapaan nähden omien laskelmiensa mukaisesti, sillä hän piti aina erikoisen tärkeänä tulla oikein ymmärretyksi juuri *työväen* keskuudessa. Käytännössä koetellun, terveeseen harkintaan perustuvan politiikan hän kuvitteli jälleen pääsevän voitolle siinä *puoluekokouksessa*, jonka silloinen sd. puoluetoimikunta oli vakuuttanut kutsuvansa koolle saman vuoden toukokuulla lopullisesti määrittelemään puolueen menettelytavan. Tässä luvatussa puoluekokouksessa tullaan — niin kaavaili Valpas — toiminta palauttamaan normaalisille raiteille ja — työväen mielialan vähitellen rauhoittuessa — aseellisen taistelun suunnitelmat pistämään paperikoriin, työväenliikkeen silti tarvitsematta mennä pirstaleiksi.

Niinkuin hänen edelle otetusta puheestaankin näkyy, Valpas vastusti kansalaissotaa marxilaisilla syillä, vastusti siksi, koska hän marxilaisen teorian kannattajana oli sitä mieltä, että sosialistisen järjestelmän toteuttaminen edellyttää

vissiä taloudellisen kehityksen astetta, eikä ollut vakuuttunut siitä, että Suomen taloudellinen kehitys olisi vielä ehtinyt sille asteelle.

Toisen asiapuolen vastuunalaisuus.

Samalla on kuitenkin välttämätöntä huomioida, että Valpas oli kaiken aikaa kyllin selvillä siitä, miten yhteiskuntarauhan säilyminen on riippuvainen myöskin porvarillisten asennoitumisesta. Valaiseva on tässä suhteessa se selostus, jonka tunnettu virolainen sosialidemokraatti, Viron perustavan kansalliskokouksen jäsen, kirjailija M. Martna jälkeenpäin, valaehtoisessa lausunnossaan valtiorikosoikeudelle antoi keskusteluistaan Valppaan kanssa. Martna lausui mm.:

»Helsingissä ollessani tammikuun alussa v. 1918 sain minä herra Valppaasta sen käsityksen, että hän edellytti Suomessa tapahtuvan syvälle ulottuvia rauhattomuuksia ja joka päivä pelkäsi aseman kärjistyvän. Toiselta puolen mainitsi hän mainittujen rauhattomuuksien provokatoorisena syynä olevan porvarillisten puolueiden taipumattoman kannan, jolle viimemainitut asettuivat asiain sovinnollisen järjestämisen suhteen semmoisiin kysymyksiin nähden, joita vallankumouksellisten suuret joukot pitivät tärkeimpinä vaatimuksinaan ja joista he, oman mielipiteensä mukaan, eivät voineet luopua. Mitä vähemmän porvarillisten taholta osoitettiin sovinnollista mieltä, sitä suuremmaksi kehittyi 'rahvaan parlamentin' eli yleisten kansankokousten vaikutus. Valppaan selityksien mukaan vaadittiin jo silloin mainituissa yleisissä kokouksissa paljon enemmän kuin sd. puoluejohto ja eduskuntaryhmä vaativat. Suhde kansanjoukkojen ja eduskunnan välillä alkoi kärjistyä, luottamus ei ainoastaan eduskuntaan, vaan myöskin puolueen johtoon rupesi horjumaan. Suuret joukot olivat ulkoilmakokouksissa jo ehtineet sanoutua irti puolueesta ja tilanne kärjistyi kärjistymistään. Kysymykseni johdosta painosti herra Valpas, että Venäjältä saapuu Suomeen paljon kiihoittajia ja että semmoiset ainekset — täkäläisestä puolueesta ja puoluejohdosta välittämättä jopa ylenkatsoenkin viimemainittujen toimintaa — pyrkivät omasta alotteestaan nostattamaan yli äyräitten kohoavaa kuohuntaa. Valppaan mielipiteen mukaan olisi mainittua tarkistamatonta kiihoitustyötä pitänyt vastustaa juuri sillä keinoin, että eduskunta olisi osoittanut suurempaa myöntyväisyyttä. Hän pelkäsi, että muussa tapauksessa 'katuparlamentin' vaikutus voittaisi puoluejohdon vaikutuksen anastaen viimemainituilta johdon. — Mutta hän ei kumminkaan ollut vielä tykkänään heittänyt toivoaan. Hän odotti, että terve järki Suomen eduskunnassa vielä pääsee voittoon ja toivoi hän, että eduskunta, oivaltaen vaaran, luopuu kielteisestä kannastaan niin, että raaka väkivalta ei pääsisi valloilleen.

Tämä oli noin 15—18 pnä tammikuuta 1918. Kun 1 pnä helmikuuta palasin Helsinkiin, oli sisäinen sota jo puhjennut. Valppaan toiveet eivät olleet toteutuneet.»

Suunnitelma kansalaissodan lopettamiseksi.

Elettiin keskellä kansalaissotaa. Se oli raskas todellisuus, jota ei kukaan voinut tehdä olemattomaksi. Optimistisen ajatustapansa mukaisesti Valpas kuitenkin alkoi, todennäköisesti jokseenkin pian kumousyrityksen alettua, mietiskellä, että jollakin tavoin on taas tästäkin tilanteesta selviydyttävä.

Jo helmikuulla puhui hän allekirjoittaneelle Hämäläiselle, samoin Martnalle ja eräille muille aikomuksestaan valmistaa ehdotus sovintorauhan aikaansaamisesta, mikä ehdotus sopivan hetken tultua esitettäisiin molempien taistelevien puolten käsiteltäväksi. Rauhansuunnitelmaansa hahmoitellen hän samalla koetti tunnustella, missä määrin sillä olisi maaperää

eri tahoilla. Työväen keskuudessa hän tiesikin olevan lukuisasti rauhan harrastajia. Eräänä maaliskuun päivänä hän sitten sanoi, että oli tarpeen puhua asiasta Kansanvaltuuskunnan miesten kanssa, jotta rauhanasian hyväksi voitaisiin jatkuvasti toimia tarvitsematta tulla leimatuksi salaliittolaisiksi. Menimme siis yhdessä Kansanvaltuuskunnan taloon, jossa tapasimme Kuusisen, Mannerin, Sirolan ja Gyllingin. Kun Valpas lyhyesti esitti tarkoituksensa sovintorauhaan pyrkimisestä, vastasi Kuusinen hiukan äresssä sävyssä: »Ainahan rauhan saa.» Hän tahtoi rauhanehdotuksista puhumisen jätettäväksi myöhäisempään aikaan, koska luuli, että sotilaallinen tilanne tulee lähiaikoina huomattavasti muuttumaan punakaartin eduksi. Silloin olisi rauhanehdotuksille työväen taholta enemmän realista pohjaa. Keskustelun lopputuloksena kuitenkin oli lupa toimia rauhansuunnitelmien hyväksi. Työväen taholta oli siten mahdollisuus kansalaissodan lopettamiseen jo maaliskuussa.

Useampien viikkojen aikana Valpas tekikin voitavansa saadakseen rauhanalotteelle kannatusta myöskin porvarillisten keskuudesta. Mainittakoon ohimennen, että maalaisliittolainen kansanedustaja K. A. Lohi — tietysti ensin vahvasti epäröityään — uskalsi tulla Valppaan kutsumana Työmiehen toimitukseen tutustumaan rauhansuunnitelmaan ja keskustelemaan siitä. Oikeudessa valallisena todistajana kuultuna Lohi kertoi asiasta mm., että Valpas pyysi häntä apunaan vaikuttamaan siihen suuntaan, että koetettaisiin aikaansaada sovinto taistelevien puolien kesken. Lohi oli neuvonut Valpasta kääntymään kenraali Mannerheimin puoleen ja oli V. ilmoittanut hänellä olevankin se aikomuksena, mutta oli sitä mieltä, että sitä ennen oli koetettava saada yhteinen pohja sovinnolle tällä puolen rintaman. Valpas oli luvannut laatia ehdotuksen sitä varten. Lohi oli myöhemmin käynyt uudelleen Työmiehen toimituksessa, jossa Valpas oli hänelle

antanut joitakin kappaleita ehdotustaan pyytäen Lohea jakamaan sitä kansanedustajille. Lohi kertoi niin tehneensäkin ja oli joukko maalaisliittolaisia kokoontunut asiasta neuvottelemaan, mutta ei ehdotusta oltu hyväksytty, joten asia raukesi. Muutoin oli Valpas puheissaan, jatkoi Lohi, vastustanut aseellista toimintaa ja ollut sitä mieltä, että sosialistista yhteiskuntaa ei vielä voida perustaa. — Maalaisliittolaiset siis hylkäsivät rauhanehdotuksen eikä muissakaan porvarillisissa piireissä haluttu ottaa puhetta sovintorauhasta työväen kanssa kuuleviin korviin. Valppaan suunnitelma, joka oli tarkoitettu neuvottelujen pohjaksi, sisälsi ehdotuksen eräiden kiireellisten valtiollisten ja sosiaalisten kysymysten ratkaisemistavasta rauhanneuvottelujen yhteydessä. Ehdotuksen mukaan olisi sota ollut kiireellisesti lopetettava ja niin hyvin punakaartin kuin valkokaartin luovutettava aseensa valtiovallan määräämille toimitsijoille. Välirauhan aikana olisi kokoontunut v:n 1917 vaaleissa valittu eduskunta selvittämään tilannetta. Sen olisi tullut asettaa väliaikainen hallitus, jossa ehdotuksen mukaan olisi tullut olemaan 12 sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ehdottamaa jäsentä ja samoin 12 toisten eduskuntaryhmien ehdottamaa jäsentä. Eduskunta olisi laatinut Suomen tasavallalle uuden kansanvaltaisen valtiomuodon, ja ellei se olisi siitä päässyt yksimielisyyteen, olisi kaksi valtiomuotoehdotusta ollut asetettava yleisen kansanäänestyksen ratkaistavaksi. Edelleen olisi eduskunnan ollut säädettävä laki torpparien itsenäistämisestä, kunnallisen järjestysvallan ja sotilaallisen rajavartioston perustamisesta. Väliaikaisen hallituksen kiireellisimpiin tehtäviin olisi sopimusehdotuksen mukaan tullut kuulumaan myöskin toimenpiteet elintarviketilanteen helpottamiseksi, kansalaisvapauksien turvaaminen, uusien eduskuntavaalien toimittaminen kesällä 1918 jne.

Rauhanehdotus on painettuna kokonaisuudessaan Työväen Arkistossa säilytettävänä.

»Parasta oli, että kävi niinkuin kävi», ovat monet sanoneet kansalaissodan romahdusmaisesta loppuratkaisusta. Meidän mielestämme kuitenkin tämän onnettoman taistelun päättäminen sovintorauhaan olisi ollut paras mahdollinen ratkaisu. Siten olisi paljon pahaa vältetty ja tuhansia ihmishenkiä säästetty. Valppaan rauhanalote kansalaissodan raivotessa oli kuin valon leimahdus pimeydessä, se on todistus tekijänsä poliittisesta kaukonäköisyydestä ja oikeasta isänmaallisuudesta, muodostaen arvokkaan päätepisteen suomalaisen kansanvaltaisuustaistelijan poliittiselle toiminnalle.

Maanpakolaisena.

Rauhansuunnitelman karillemeno epäilemättä antoi Valppaalle porvarillisten mielialoista synkemmän käsityksen kuin hänellä muuten oli ollut ja vaikutti kenties ratkaisevasti siihen, että hän — Etelä-Suomessa maihin nousseiden saksalaisten jo ollessa marssilla Helsinkiä kohti — huhtikuun 4 päivänä liittyi eräiden toisten pääkaupungista lähtijäin seuraan ja matkusti junalla Pietariin. Alkuaan hänen tarkoituksensa ei ollenkaan ollut siirtyä pois maasta, koska hän kapinasta erossa pysyneenä kuvitteli, ettei häntä täällä mikään rangaistus uhkaa. Kansalaissodan loppupuolella hän oli kerran kysynyt J. W. Kedolta, pitäisikö hänen tämän mielipiteen mukaan poistua maasta, Kedon kuitenkaan voimatta antaa mitään neuvoa. Lopulta hän — samoin kuin moni muu aseettomiin kuuluva — päätti siirtyä aseellisen riehunnan jaloista ulkomaille, ja kun muut tiet olivat suljetut, ainoa mahdollisuus oli siirtyä Venäjälle. Pietariin mentyään hän siellä seuraavina kuukausina toimitti jonkun aikaa Vapaus-nimistä emigranttilehteä aikaisempaa sosialistista kantaansa seuraten, mm. arvostellen Suomen kumousyritystä ja vastustaen siinä aloitettua työväenliikkeen suuntautumista. Tämä ei tietenkään miellyttänyt

Suomen kumousyrityksen entisiä johtomiehiä Kuusista, Manneria, Sirolaa, Turkiaa ym., jotka Venäjälle siirryttyään julistautuivat kommunisteiksi ja perustivat siellä suomalaisen kommunistisen puolueen. Valppaan kirjoittelu lopetettiin lakkauttamalla Vapaus-lehti. Hänen olostaan Pietarissa kirjoitti eräs suomalainen pakolainen Suomen Sosialidemokraatissa:

»Suuren osan maanpakolaisuusajastaan kulutti Valpas kotoisessa vaatimattomassa asunnossaan. Lueskeli ja suomenteli, siinä hänen varsinainen työnsä. Hankki ja valmisti ruokansa ja täytti pakolliset neuvostovallan työvelvollisuudet. Parikin kertaa oli tämän kirjoittajalla tilaisuus nähdä hänet lotjasta kantamassa halkoja rannalle pinoon. Periaatteellisten erimielisyyksien vuoksi eivät sikäläiset suomalaiset pakolaiset suvainneet lukea häntä joukkoonsa. Pietarissa hän aivan eristettynä kärsi raskasta aikaa.»

Alkutalvesta 1919 hän päätti palata Suomeen, jossa toivoi saavansa tilaisuuden jatkaa sitä työtä, jolle oli elämänsä omistanut.

Vangitseminen ja tuomio.

Tultuaan rajan yli itä-Suomessa hänet vangittiin lähellä rajaa joulukuun alussa. Vangittuna hänet ensin vietiin Sortavalaan, jossa etsivän keskuspoliisin sikäläisen osaston johtaja Eino Parmanen toimitti alustavat kuulustelut.

Tutkintovankeus kesti joulukuusta seuraavan vuoden toukokuuhun. Oikeudenkäynnissä Valpas mm. laajassa puolustuskirjelmässään yksityiskohtaisesti kiisti syytökset osallisuudesta kapinaan. Myöskin virallisen syyttäjän kutsumien todistajain todistukset olivat syytetylle edullisia. Osallistumista »Suomen ja Venäjän välisten suhteiden selvittelykomitean» työhön piti syyttäjä maanpetoksena. Tämä sekakomitea,

jossa Valpas toimi eduskunnan valitsemana, aloitti työnsä ennen kapinaa ja sen suomalaisen osaston puheenjohtajana oli senaattori J. K. Paasikivi. Komitealla oli kokous ennen kapinaa myös tammikuun 16 pnä. Seuraava kokous piti olla maanantaina 28 pnä. »Mutta sillä välin oli tapahtunut tunnettu kaappaus. Suuren suunnitelman toteuttaminen laillisesti asetetussa komiteassa oli katkaistu, se ajatus ei tahtonut pystyä mitenkään päähäni», selitti Valpas. Vielä maanantaina hän sanoi yrittäneensä tiedustella puhelimitse Paasikiveltä, tuleeko kokouksesta mitään, mutta ei tavannut tätä puhelimeen. Kun tohtori Gylling, joka ei ollut alussa yhtynyt kapinaan, oli pyydellyt häntä sekakomitean kokouksiin ja kun hän sai kuulla siellä esille tulevista suurista asioista, ryhtyi hän osanottoaan uudestaan harkitsemaan ja arveli silloin olevan tilaisuuden sellaisiin arvokkaisiin myönnytyksiin Venäjän puolelta Suomen hyväksi, joihin myöhemmin tuskin tilaisuutta tulisi sekä niin ollen suostui edelleen käymään komitean joissakin kokouksissa.

Kapinan alkaminen, selitti Valpas oikeudessa, oli tullut hänelle yllätyksenä. Häntä ei ollut kertaakaan kutsuttu sitä edeltäneisiin salaisiin neuvotteluihin, joita oletti olleen. Tammikuulla 1918 ei hän ollut voinut aavistaakaan, että kapinaa puuhattaisiin *salaa* vastoin puoluekokouksen ja puolueneuvoston päätöksiä, joiden mukaan puolueen menettelytavasta tultaisiin lopullisesti päättämään *toukokuulla* pidettävässä ja uusilla vaaleilla valittavassa puoluekokouksessa. »Puolue-elinten päätöksiä oli totuttu pitämään rehellisinä», selitti hän.

Toukokuun 29 pnä 1920 valtiorikosoikeus julisti äänestyksen jälkeen syntyneen päätöksen, jossa Valppaan sanotaan »osallistuneen kapinan alkuunpanemiseen» ja jolla hänet tuomittiin »valtio- ja maanpetoksesta yllyttäjänä ja tekijänä

pidettäväksi elinkautensa kuritushuoneessa sekä menettämään kansalaisluottamuksensa ainiaaksi».

Kuultuaan tuomion oikeuden istunnossa Valpas lausui: »Sellainen tuomio syyttömälle!»

Tuomion arvostelua eduskunnassa.

Valppaan tuomiota arvostelivat useat sosialidemokraattiset edustajat eduskunnassa parissakin eri yhteydessä. Siten esim. välikysymyskeskustelussa 24. II. 1923 Ed. Paasivuoren ym. välikysymykseen, jossa kosketeltiin v:n 1918 tapauksista tuomittujen amnestia-asiaa, vastasi tässä istunnossa silloinen pääministeri Kyösti Kallio selitellen hallituksen kantaa. Ed. Paasivuori arvosteli yksityiskohtaisesti erityisesti Valppaan tuomiota ja sen perusteluja, esittäen niitä vastaan hyvinkin painavia todistuksia. Kun virallinen syyttäjä oli valtiorikosoikeudessa väittänyt Valppaan osallistuneen sos.-dem. puolueneuvoston kokoukseen tammikuun 21 p:nä 1918 ja olleen siinä yhdessä toisten kanssa valmistamassa julistusta venäläiselle sotaväelle ja tämän väitteensä tueksi esittänyt joitakin asiakirjoja, joiden mukaan mainitun kokouksen sihteeri Nestori Aronen olisi kuulusteluissa sanonut Valppaan tuohon kokoukseen osallistuneen, luki Paasivuori tuota väitettä vastaan Arosen antaman kirjallisen todistuksen, jossa Aronen kieltää koskaan sanoneensa sellaista kuin syyttäjä oli väittänyt hänen sanoneen. Samoin luki Paasivuori J. E. Janatuisen kirjallisen todistuksen, jossa tämä sanoo puolueneuvoston pöytäkirjasta havainneensa, että Valpas ei ollut läsnä nimihuudossa mainitussa puolueneuvoston kokouksessa eikä ottanut osaa asiain käsittelyyn. Samoin todisti Paasivuori sd. eduskuntaryhmän alkuperäisillä pöytäkirjoilla, ettei Valpas osallistunut niihin ryhmän kokouksiin, joissa »Me vaadimme»-julistusta käsiteltiin ja valmisteltiin.

Paasivuoren puheen jälkeen pääministeri Kallio aivan lyhyesti toisti erään aikaisemman lausuntonsa, että »Valppaan asian tutkiminen ja tuomitseminen on ollut vaikeampaa kuin aktiivisten kapinanjohtajain, joille on todisteita teoissaan, sillä Valpashan ei ollut aktiivisesti kapinassa mukana, joten siinä suhteessa todisteet eivät ole yhtä selviä kuin moneen muuhun nähden.»

Oli huomiota herättävää, ettei Kallio ollenkaan ryhtynyt kumoamaan Paasivuoren kovakouraista arvostelua Valppaan tuomiosta.

Keskustelun jatkuessa ed. Svento lausui porvarillisille: »Te syytätte esim. Valpasta siitä, että hän on ollut johtavassa asemassa, ja yleensä teidän syytöksenne tekevät sen vaikutuksen, että Valpas-Hännisen syy on ollut vain siinä, että hän oli Valpas-Hänninen.»

Venäläiselle sotaväelle osoitetusta julistuksesta lausui ed. Viik, että Valppaalla ei ollut sen laatimisessa mitään osaa, »niinkuin hän ei myöskään ollut läsnä siinä kokouksessa, missä julistuksesta päätettiin eikä ylipäänsä siihen aikaan ottanut osaa sosialidemokraattisen puolueen toimintaan, niinkuin tietää jokainen, joka siihen aikaan otti osaa», sekä lisäksi huomautti: »Ymmärrän kyllä, että niinkuin pääministeri Kallio lausui, Valpas-Hännistä oli vaikea tuomita. Mutta valtiorikosoikeus voitti senkin vaikeuden, niinkuin monet muut.»

Edustaja Reinikainen kiinnitti huomiota pääministeri Kallion pidättyväisyyteen: »Minä äsken odotin, että herra pääministeri, kun hän pyysi puheenvuoroa, tulee ruhjovasti osoittamaan, että ne syytökset, jotka ed. Paasivuori täällä osoitti, että ne asiakirjat, jotka ed. Paasivuori täällä esitti, ovat vääriä, mutta me turhaan sitä odotimme. Minä luulen, että tässä asiassa on herra pääministerin hyvin vaikea mennä kumoamaan niitä väitteitä, joita ed. Paasivuori on täällä tehnyt. Eiköhän liene niin, että ne ovat tosia etenkin senkin

jälkeen, kun teidän oma äänenkannattajanne tässä asiassa on lausunut mm.: »Mitä Valppaaseen tulee, niin on meidän käsityksemme ollut se, että hän aina ajoi työväenasiaa sosialidemokraattisessa hengessä ja lopulta koetti käyttää vähentynyttä vaikutusvaltaansa kapinan estämiseksi. Hän oli omituinen erakkoluonne, jonka ajatus porvareista ei ollut koskaan korkea, mutta työväenasiaa luulemme hänen vilpittömästi ajaneen ilman henkilökohtaisia etupyrkimyksiä. Parlamentaariseksi sosialidemokraatiksi virheineen ja vastenmielisyyksineen olemme hänet aina käsittäneet.»

Yleisvaikutelmana näistä Valpasta koskevista keskusteluista Paasivuori kirjoitti jälkeenpäin: »Häntä ei syytetäkään siitä, mitä hän kapinan aikana teki, vaan siitä, ettei hän estänyt kapinaa. Mutta sehän oli hänelle silloin ylivoimainen tehtävä.»

Osanotto sekakomitean toimintaan.

Valppaan tuomion perusteluissa sanotaan, »että syytetty on toiminut kapinallisten hallituksen eli n.k. kansanvaltuuskunnan ja Venäjän hallituksen asettamassa Suomen ja Venäjän välisten suhteiden selvittelykomiteassa, jonka toiminta johti sopimukseen, missä mm. Suomen alueita laittomasti luovutettiin Venäjälle». Yksinomaan tähän perusteluun nojautui tuomio maanpetoksesta. Suomen alueilla tarkoitetaan tässä Inon patterialuetta, sillä mistään muusta Suomen alueen luovutuksesta ei ollut kysymystäkään. Sallittakoon allekirjoittaneen Sulo Wuolijoen, joka selvittelykomitean sihteerinä toimineena tuntee tämän asian ja joka siitä saamansa neljän vuoden kuritushuonetuomion on jo kaksikymmentä vuotta sitten täydelleen sovittanut, todistaa seuraavaa:

Porvarillisellakin taholla pidettiin tärkeänä, että tällainen komitea toimii. Autenttisia todistuksia siitä voisin esittää omista pöytäkirjoistani, mutta kun luovutin ne takaisinanto-

lupausta vastaan, Valppaan juttua varten, etsivälle keskuspoliisille enkä saanut niitä takaisin ja kun uuttakaan jäljennöstä oikeuden pöytäkirjoista sodan kestäessä ei ole saatavissa, niin mainitut pöytäkirjat eivät ole nyt käytettävissä. Ne sisältävät lausuntoja sellaisilta tunnetuilta henkilöiltä kuin professori A. H. Virkkunen, senaattori Juhani Arajärvi, tohtori Santeri Ivalo, professori Väinö Voionmaa, tuomari Heikki Ritavuori, joka todistajalausunnossaan komitean työn maalle hyödyllisyydestä mainitsi mm. senaattori J. K. Paasikiven ja professori Väinö Salmisen nimet. Yleensä käsitettiin tämän komitean toiminta erilliseksi kansalaissodasta, mistä yhtenä todistuksena voi mainita, että Karjalan sivistysliiton sihteeri kirjailija Iivo Härkönen liittonsa luvalla säännöllisesti kävi avustamassa komitean toimintaa. Tämän on Härkönen itsekin kertonut kahdessa sanomalehtikirjoituksessaan heti kansalaissodan jälkeen, vaikkakin vaatimattomana miehenä hiukan väheksyen omia ansioitaan.

Erikoisesti oli Valppaan ja kaikkien muidenkin suomalaisten pyrkimyksenä raja-Karjalan eli Vienan ja Aunuksen liittäminen Suomeen. Tämä pyrkimys oli niin yleinen, että yksinpä O. V. Kuusinen, minun ollessani lähdössä Pietariin tekemään ja allekirjoittamaan sopimusta tästä asiasta, mitä vakavimmin evästi minua: koeta nyt sinäkin tehdä kaikkesi, että Karjalan asukkaat saisivat tilaisuuden kansanäänestyksellä päättää haluavatko kuulua Venäjään vai Suomeen. Kun epäröin tulisiko kansanäänestys antamaan Suomelle suotuisan tuloksen, hän leikilliseen tapaansa vastasi: kyllä ne äänestävät Suomeen liittymisen puolesta, jos luvataan heille kymmenen markkaa rahhoo ja rautatie.

Petsamon saamista Suomelle pidettiin näissä neuvotteluissa mitä tärkeimpänä. Erikoisesti on jäänyt mieleeni professori Väinö Voionmaan sanat: konservatiivisuudella on niin suuri valta, että jos Venäjän asialliset vallanpitäjät ovat yhden

kerran paperilla myöntäneet Petsamon Suomelle, niin seuraavien hallitusten on paljon helpompi se hanke toteuttaa, vaikka kansanvaltuuskunta kaatuisi huomenna ja bolshevikit ylihuomenna. Kun joku asia on yhden kerran myönnetty, on sillä jo silloin konservatismin voima. — Se tosiasia, että Petsamo nykyisin kuuluu Suomelle, on ratkaisevasti tämän komitean aikaansaannos. Eräänlainen jännitys mielessä katselinkin vierellä seisten, miten Lenin ja Stalin piirsivät nimensä tätä asiaa koskevan sopimuskirjan alle.

Usein mainitussa komiteassa ei kertaakaan ollut puhetta Inon patterialueen luovuttamisesta Venäjälle. Sitä ei kukaan komitean venäläisistä jäsenistä edes vaatinut, joten siitä ei voinut olla mitään keskustelua. Kysymyksen otti esille vasta Pietarissa kansankomissaarien neuvoston kokouksessa meriasiain kansankomissaari Raskolnikoff, joka suorastaan kiljuvalla äänellä puheenvuorossaan selitti, että jos venäläiset luovuttavat Inon patterit vieraalle vallalle, niin samalla he myöskin saavat räjähdyttää Kronstadtin linnoitukset ilmaan. Tämä puhe muutti tilanteen. Kansanvaltuuskunnan lähettämät edustajat Tokoi ja Gylling eivät katsoneet heidän valtuuksiensa riittävän suostumuksen antamiseen Inon patteriasiassa, heillähän ei ollut valtuutta luovuttaa Suomen aluetta tuumaakaan. Asia oli siis jätettävä kansanvaltuuskunnan ratkaistavaksi. Kansanvaltuuskunta, aivan oikein käsittäen, että nyt oli tehtävä valinta Petsamon ja Inon patterialueen välillä, päätti suostua mainitun patterialueen luovuttamiseen. Kuten sanottu, sekakomiteassa ei Inon kysymys koskaan ollut esillä, joten Valppaalla yhtä vähän kuin muillakaan komitean jäsenillä ei ollut mitään tekemistä Suomen alueen Venäjälle luovuttamisen kanssa.

Toisena puolena komitean toiminnassa oli venäläisen sotaväen evakuoiminen Suomesta ja venäläisten irtaimen omaisuuden koskemattomana jättäminen tänne. Mutta ennen kun

mikään venäläinen sotaväen osasto tai laitos uskalsi poistua Suomesta, täytyi heillä olla jonkunlainen kuitti tai muu asiapaperi todistuksena heidän hallussaan olleesta omaisuudesta näytettäväksi asianomaiselle virastolle Pietarissa, muuten he joutuvat hirtettäväksi, selittivät he. Mutta kun he saavat sekakomitean leimalla varustetun asiapaperin luetteloineen ja arviointeineen luovutetuista tavaroista, niin he mielihyvin matkustavat heti pois. Näitä todistuksia täytyi komitean tai sen sihteerin valmistaa melkein lukemattomia. Tuhansittain venäläisiä onnistuttiin täten evakuoimaan. Komitean toiminnan tästä puolesta tyydyn mainitsemaan vain pari esimerkkiä.

Venäläiset sanoivat itsellään olevan mm. lääketieteellisiä kojeita ja lääkeaineita yli 20 miljoonan markan arvosta, silloisen rahan arvon mukaan, yksistään Fennian hotellin kellarissa. He selittivät haluavansa poistua Suomesta ja jättää nämä varastot tänne, mutta vaativansa yksityiskohtaiseen arviointiin perustuvan luovutuskirjan kaikesta tänne jättämästään. Käännyin tällöin lääkintähallituksen silloisen pääjohtajan, arkkiaattori J. J. Karvosen puoleen, joka oli asiaan hyvin innostunut ja sanoi, että välttämättömästi on saatava toimeen joku alikomitea, johon kuuluu pari lääkäriä ja joku apteekkari. Erinäisten vaikeuksien jälkeen onnistuinkin saamaan kokoon tällaisen komitean ja lääkeaineet ym. jäivät Suomeen. Myöskin professori Faltin auttoi meitä kiitettävästi.

Vielä yksi esimerkki evakuoinnista. Kotkasta soitettiin kerran, että venäläiset ovat siellä pois lähdössä ja ovat vallanneet junan, jonka ovat lastanneet täyteen tavaroita, minkä lastin arvokkaimman osan muodostaa anturanahka. Kotkalaiset kysyivät, mitä heidän olisi nyt tehtävä. Puolestani kysyin, kuinka paljon on venäläisiä. Heitä sanottiin olevan kolmesataa. Silloin annoin määräyksen: ottakaa kolmesataa yksi punakaartilaista ja vallatkaa tavarat pois. Henkilökohtaiset kapistuksensa ja matkamuonan he saavat ottaa mukaansa, mutta muu tavara on jätettävä tänne. Näin myöskin pienen kahinan jälkeen tapahtui.

Että hyvinkin laajoissa piireissä pidettiin sekakomitean toimintaa hyväksyttävänä, sitä todistaa sekin, että komitealle saapui yli kuudensadan maanomistajan korvausanomukset niistä vahingoista, joita venäläiset olivat tehneet heidän omaisuudelleen patteritöiden yhteydessä tai muuten. Anomusten tekemisen sekakomitealle täytyi näiden maanomistajain käsityskannan mukaan merkitä samaa kuin kansanvaltuuskunnan tunnustaminen.

Tammisaaren „yliopistossa".

Allekirjoittaneen Wuolijoen henkilökohtaisia muistelmia: »Mieleeni on jäänyt Eino Pekkalan ja minun tulo Tammisaareen ja yksi ensimmäisistä keskusteluistamme vartijamme kanssa. Päävahdissa olomme jälkeen jouduimme kuuluisaan ns. Närpiön kasarmiin, jossa isäntävartijana oli erikoisen komea tyyppi, tunnetun talonpoikaissäädyn edustajan Idänpään-Heikkilän poika, vielä isäänsäkin komeampi poika, aikoinaan suurten kartanoiden omistaja, mutta nyt maailman hiukan murjomana vanginvartijan uralle suistunut. Hän ei siis voinut sanoa niinkuin eräs toinen vartija, joka pojille rintaansa röyhistäen kehaisi: »Ottakaa huomioon, että työmiehestä sitä minäkin olen alkanut.» Tämä vartija Heikkilä oli vangin kannalta puhuttuna mukiinmenevä mies, sillä hän oli verrattoman laiska ja jonkunverran huumorintajuinen.

Meiltä hän tiedusteli heti lämpimiltään, että mitäs herrat ovat tehneet, kun ovat tänne joutuneet. Me tietysti vakuutimme yksimielisinä, ettemme kerrassaan mitään.

— Juu, juu, sanoi Heikkilä, että niinhän ne asiat taitavat tässä maailmassa olla. Lammilla oli ennenaikaan muuan

vanginkuljettaja, joka kysyi kyydittävältään pojalta, että mitäs pahaa sinä olet tehnyt. »En yhtään mitään», vastasi poika. Kuljettaja sanoi tällöin: »On se ihmeellistä tämä maailman meno, sillä minäkin olen ollut 45 vuotta vankivyörärinä, enkä ole vielä kertaakaan syyllistä kuljettanut.» Ja Heikkilä lisäsi: tuskin täällä tässäkään vankilassa on muita syyllisiä kuin tuo Edvard Valpas.

— Mitäs pahaa Valpas sitten on tehnyt? tiukkasimme me taistelunhaluisina.

— En minä hänen pahoja töitään tiedä, vastasi Heikkilä, mutta itse hän sanoo olleensa työväenliikkeen palveluksessa, ja ehkä on siis johdonmukaista, että porvaristo häntä siitä rankaisee.

Tämän ojennuksen saatuamme tunsimme Pekkalan kanssa olomme hiukan noloksi.

Sama Heikkilä tapasi kerran Valppaan verekseltään rikoksesta eli »rysän päältä», kuten vankilakielellä sanotaan. Kuuma vesi oli vankilassa hyvin haluttua tavaraa ja sen jakelu oli tarkoin säännöstelty. Tätä vettä tarvitsivat talon »täysihoitolaiset» kahvin valmistukseen. Panemalla pakkiin kuumaan veteen kahvia hautumaan saatiin erinomaisen juontikelpoista kahvia. Kahvijauhoa, sokeria, milkkipurkki eli tilkka maitoa oli joka miehellä. Säännönmukaisesti saatiin kuumaa vettä aamuin ja illoin, mutta tekihän mieli saada kahvia keskipäivälläkin. Veden lisäjakelu kävi siten, että keittiön suuressa padassa keittiöpojat kiehauttivat kuumaa vettä juuri siksi ajaksi, kun Heikkilä meni päivälliselle. Silloin tavallisesti vahtimestari Kaarle Mänty, Jyväskylästä, Heikkilää matkien huudahti kimeän teennäisellä äänellä. »Joko kaikki tietää?» Tällöin hyökättiin kilvan joka »murjusta» keittiöön vettä varastamaan, tietysti Valpas muiden mukana, sillä yleensä tunnettuahan oli hänenkin kahvihampaansa pakotus. Erään kerran hän sai keittiöpojilta pakin lainaksi veden kuljetukseen, kun omassa pakissa oli ruuan jätteitä, ja nopeasti astellen hän kiikutti tämän aarteensa koppiin piilottaen sen siellä sänkyyn peitehuovan alle. Onnettomuudeksi kuitenkin Valppaan pakissa oli pieni reikä, josta kuuma vesi iloisesti liritti tuskin näkyvänä juovana pitkin harmaata lattiaa.

Heikkilän salapoliisivaistot, vaikkeivät olleetkaan herkkyydellä pilatut, heräsivät heti hänen hoksatessaan tämän pienen juovan, joka johdatti hänet Valppaan ovelle ja siitä yli kynnyksen sängyn jalkapään kohdalle. Sormellaan sänkyä osoittaen hän kääntyi huoneen asukkaaseen ja jylhällä äänellä tiedusteli: »Ei suinkaan Valpas vaan ole ollut luvattomasti kuumaa vettä ottamassa?» Valpas vaikeni, sillä tunnustaa ei sopinut eikä kieltääkään viitsinyt. Heikkilä jatkoi: »Kyllä se on nyt viisainta, että Valpas siirtää veden tästä pakista pitävämpään pakkiin, kun näkyy tuo sairaanhoitajatarfröökynäkin olevan tänne päin tulossa, ja mitähän hän Valppaasta ajattelee nähdessään sängyn tuossa reilassa. Voisin minä tästä viedä Valppaan johtokuntaankin, mutta olkoon nyt tällä kerralla.»

Tuo uhkaus johtokuntaan viemisestä oli peloittava, sillä johtokunnassa ei kukaan »kastumatta» läpäissyt. Vartija oli aina oikeassa ja vanki väärässä, vangin sanalla kun ei ollut mitään arvoa. Seurauksena oli pimeätä koppia ja vettäleipää kahdeksaanvuorokauteen saakka, lisäksi kirjevaihto-oikeuden ja tapaamisoikeuden menettäminen jopa puoleksi vuodeksi. Kaikkein lievimmässä tapauksessa annettiin »hylly rooki» eli ehdollinen tuomio, mutta silloin oli ehdonalaisuusaika elettävä niin, että, Heikkilän sanoja käyttääkseni, ehdonalaisuutensa menetti jos käänsi silakan kupissaan toisin päin kuin vartija oli määrännyt. Minkäänlaista valitusoikeutta ei tuomiosta ollut, ja jos muista epäkohdista valitti, niin valitusten kohtalo ei suinkaan kehoittanut tätä toimintaa jatkamaan. Itse tein kerran valituksen Tammisaaren pakkotyölai-

toksen epäkohdista eduskunnan oikeusasiamiehelle. Asian käsittelyllä ei herra oikeusasiamies pitänyt erikoista kiirettä, sillä henkilökohtaisesti useampaan kertaan kiristystä harjoitettuani sain päätöksen tältä arvon herralta yli puolentoista vuoden kuluttua, jolloin olin jo vapaalla jalalla. Päätös oli 17 konekirjoitettua sivua pitkä ja oli sen alla nimi Hugo Lilius.»

Vankilan ruokaolot antoivat Valppaallekin tilaisuuden kokemuksiin materialistisen käsityksen paikkansa pitäväisyydestä. Ruvettuaan saamaan ruokapaketteja vankilan ulkopuolelta hän sanoi voivansa kirjoittaa runosäkeitä 30 % enemmän kuin aikaisemmin. Näitä ruokalähetyksiä toimitettiin hänelle niin usein kuin oli lupa lähettää eli ensin kerran viikossa ja lopulta kaksi kertaa kuukaudessa. Alkuaikoina lähetettiin myöskin rahaa Valppaan tilille, jotta hän saisi itselleen maitoa, jota oli lupa ostaa litra päivässä. Tarkkaa olikin vankilan komento pakettien suhteen, sillä kun eräälle vangille kerran saapui kaksi kappaletta sipuleita, niin ne takavarikoitiin. Hän nosti siitä aika hälinän uhaten välikysymyksellä eduskunnassa. »Tahtovatko herrat, että hallitus kaatuu näihin kahteen sipuliin», kovisteli hän.

Valpaskin vetosi kerran eduskunnan oikeusasiamieheen saadakseen tuomionsa tarkistetuksi, mutta oikeusasiamies Åkesson kieltäytyi muotosyillä ottamasta asiaa käsiteltäväkseen. Tasavallan presidentti alensi Valppaan tuomion kahdeksan vuoden kuritushuonerangaistukseksi. Kun rangaistusajasta sai säännösten mukaan osan ehdonalaiseksi, pääsi Valpas viidettä vuotta kestäneen vankeuden jälkeen vapaaksi keväällä 1924.

Yksityinen kirjeenvaihto.

Sanomalehtimiehet ovat yleensä laiskoja yksityiskirjeitten kirjoittajia. Syy siihen on selvä: sanomalehtimies joutuu

kirjoittamaan niin paljon lehtensä palstoille, että yksityiskirjeitten kirjoittaminen jää vähiin, lukuunottamatta kirjeenvaihtoa sukulaisten kanssa. Näin oli asianlaita Valppaankin suhteen. Yksityiskirjeissään hän mielellään käytti leikillistä tyyliä. Hänhän harrasti yksityiskeskusteluissakin tovereitten kanssa leikillistä pakinatyyliä, ja hän tuskin lienee sinutellut ketään, vaan puhutteli työtovereitaankin kolmannessa persoonassa. Kun muut tavallisesti sanovat: mitäs siitä ajattelet? mitäs nyt aiot tehdä? jne., sanoi Valpas vastaavissa tapauksissa: mitäs hän siitä ajattelee? mitäs hän nyt aikoo tehdä? aikookos tarjota kahvit? jne.

Mutta vaikkakin vähähaluinen kirjeenvaihtoon, oli hän sitä halukkaampi keskustelemaan kirjoista ja niiden sisällyksestä, ja jos keskustelukumppani puolestaan osoitti jotakin aktiivisuutta, saattoi hän vastalahjaksi kuulla seikkaperäisiä selostuksia ulkomaisista kirjauutuuksista, tavallisimmin teoreettisista. Kun allekirjoittanut v. 1927 palasi Atlantin takaa, kertoilin Valppaalle vaatimattomia huomioitani sikäläisestä kirjallisesta elämästä. Eräs mainitsemani kirjanen kiinnosti häntä siinä määrin, että hän halusi saada sen lainaksi. Seuraavana vuonna kirjoitin kirjeen asuinpaikkakunnaltani ja pyysin kirjasen palauttamista, koska arvatenkin halusin jostakin syystä silmäillä sitä uudestaan. Kun kirjanen sitten muutaman päivän kuluttua saapui postissa, oli sen lehtien välissä kirje, joka on vastaanottajan tittelistä alkaen sitä humoristista pakinatyyliä, jota Valpas niin mielellään viljeli suullisissakin keskusteluissa. Kaikessa lyhykäisyydessään se on näin kuuluva:

»K. K. Tiedemies Kaarlo Hämäläinen.

Toimitettuamme huolellisen kotitarkastuksen kirjastossamme löysimme vääräuskoisen teoksen Did Jesus Ever Live?, jonka levittämisestä voi tulla kuritushuonetta, ja muistimme, että se kuuluu Teille, minkä perusteella lähetämme sen sinne samalla tietää antaen, että emme ole käyttäneet siinä ilmoi-

tettuja vääryyksiä mihinkään sepustukseen, mistä kaikesta kirjoitamme Teitä kunnioittaen — s.»

Sama »pikku-ässä» oli Työmiehen aikoina yksi Suomen tunnetuimpia kirjailijanimimerkkejä.

Loppuvuosilta.

Vankeudesta päästyään Valpas toimi Suomen Ammattijärjestön kirjallisena sihteerinä, mm. toimittaen järjestön julkaisuja. Tässäkin asemassa ollessaan hän seurasi tarkoin ulkomaiden työväenliikettä ja hankki runsaasti ammatillista liikettä ja taloudellisia oloja koskettelevaa ulkomaista kirjallisuutta, jota käytti työssä hyväkseen. Työväki oli jo silloin jakaantunut poliittisesti kahteen leiriin, mutta ammatillisen liikkeen keskuudessa oli päätetty noudattaa »linnarauhaa», joten voitiin toimia samoissa järjestöissä poliittisista erimielisyyksistä huolimatta. Yhteistyö Ammattijärjestönkin piirissä ylipäänsä sujui tyydyttävästi.

Poliittisesta jakaantumisesta oli kuitenkin seurauksena, ettei voitu kuulua ammatilliseen internationaleen. Kun mainitun ns. Amsterdamin kansainvälisen järjestön edustaja kerran saapui Helsinkiin, päätti Ammattijärjestön toimikunta olla asettumatta hänen kanssaan mihinkään kosketukseen. Valppaan mielestä ei kuitenkaan ollut paikallaan kieltäytyä neuvotteluista. Samoina aikoina pidettiin ammatillisesti järjestyneen työväen yleinen kokous. Valpas sanoi aikovansa mennä sinne puhumaan tästä kansainväliseen järjestöön suhtautumisesta. Eräät toiset, jotka uskoivat tuntevansa paremmin työväen mielialaa, pitivät parempana luopua koko sellaisesta yrityksestä. Vaikka Valppaalla olikin aina sellainen käsitys, että ns. johtajat eivät todellisuudessa johda työväenliikettä, vaan ovat pikemminkin joukkojen johdettavana, hän kuitenkin meni kokoukseen ja puhui siellä kantansa mukaisesti

sillä seurauksella, että hänet huudettiin alas. Työväen suuren osan mielipiteet olivat silloin kärjistyneimmässä murroskaudessaan. Paria vuotta myöhemmin olisi Valppaan mielipiteitä varmaan jo kyetty ymmärtämään paljon paremmin, sillä nehän perustuivat suureen asiantuntemukseen ja pitkäaikaiseen kokemukseen.

Valppaan sosialistinen kanta pysyi muuttumattomana, siitä on todistuksena niin myöhään kuin 1936 Halmisen »Sointula»-kirjaan annettu kirjoitus »Vanhat ja uudet ihanteet». Siinä hän selvin perusteluin osoittaa, että sosialismin toteuttaminen on riippuvainen taloudellisista edellytyksistä, pysyen siten tällä alkuperäisellä marxilaisuuden kannalla loppuun asti. Eräiden lausumat arvelut Valppaan puoluekannan muuttumisesta ovat siis täysin perusteettomia.

Kun Suomen Ammattijärjestö lakkautettiin ns. lapualaiskautena 1930, jäi Valpas työttömäksi. Omalle vakinaiselle alalleen, nim. sanomalehtityöhön hänellä ei ollut tilaisuutta päästä vankeudesta palattuaan ja nyt meni viimeinenkin työpaikka. Oli suuri vahinko, ettei hänen työkykyään ja runsaita tietojaan osattu käyttää työväenasian hyväksi, vaikka mahdollisuuksia ei suinkaan puuttunut. Hänhän olisi ollut kuin itseoikeutettu kirjoittamaan erään tärkeän osan Suomen työväenliikkeen historiaa, sen vanhimman osan. Se olikin jo kerran joutumaisillaan hänen tehtäväkseen. Kun lakkautettujen ammatillisten keskusjärjestöjen varoja, jotta ne voitaisiin loppujen lopulta pelastaa työväenliikkeen tarkoituksiin, sijoitettiin väliaikaisesti Skandinavian maihin, heräsi pääkaupungin ammattiyhdistysmiesten keskuudessa ajatus, että näistä varoista voitaisiin osoittaa joku määrä työväenliikkeen historian kirjoittamista varten. Tämä ajatus katsottiin sitäkin luonnollisemmaksi, koska kirjoittajaksi olisi voitu saada Valpas, jolla oli tehtävän edellyttämä taito, asiantuntemus ja arvostelukyky. Asiasta neuvoteltiin ennakolta hänen kanssaan ja hän

suostui ottamaan tehtävän vastaan. Jonkun verran esitöitäkin sitä varten hän jo ehti tehdä ja mikäli tiedetään, hänen suunnitelmiinsa kuului mm. A. B. Mäkelän elämäkerran kirjoittaminen. Kun sitten lakkautettujen ammatillisten järjestöjen varain lopullisesta kohtalosta neuvoteltiin Helsingissä pidetyssä kokouksessa, esittivät eräät ammattiyhdistysmiehet, että näistä varoista varattaisiin 100.000 markkaa Suomen työväenliikkeen historian kirjoittamiskustannuksiin ja että tämän historian kirjoittaminen annettaisiin Valppaan tehtäväksi. Ehdotus ei kuitenkaan saavuttanut kokouksen enemmistön hyväksymistä. Niin ollen Valpas ei saanut tilaisuutta työväenliikkeen historian kirjoittamiseen. Se oli kieltämättä eräässä suhteessa korvaamaton vahinko. Hän tunsi työväenliikkeen vaiheet ja siinä toimineet huomattavimmat henkilöt aina niiltä ajoilta asti, jolloin se alkoi vähitellen muodostua työväenliikkeeksi sanan nykyaikaisessa merkityksessä. Erikoisesti työväenliikkeen alkuvuodet 1890-luvulla olisivat hänen kuvaaminaan saaneet arvokasta ja kiintoisaa valaistusta. Keitä olivat ne miehet, jotka suorittivat merkittävintä osaa esim. pääkaupungin työväenliikkeen alkuvaiheissa, millä tavalla ja minkälaisissa oloissa he sen kulloinkin tekivät, valtaisa osa näitä seikkoja koskevista tiedoista on mennyt ikuisesti maan rakoon Valppaan mukana. Yksistään A. B. Mäkelän elämäkerran kirjoittamatta jääminen on valitettava. Jonkunverran enemmän arvonantoa ja oikeudenmukaista kohtelua olisi Valpas ansainnut aikalaisiltaan.

Työttömäksi ja ilman tuloja jäätyään Valpas oli mieleltään kovin masentunut. Kirjallisia töitä hän kyllä edelleen teki, mm. kirjoittaen ja painattaen omaan laskuunsa jonkun näytelmän, mutta niistä hänellä ei liene ollut sanottavasti tuloja. Tulojen puutetta hän koetti korvata ruokailumenoissaankin, jopa saiturimaisuuteen asti menevällä säästäväisyydellä. Kun käytiin kesäisin souturetkilläkin, oli Valppaalla eväinä ainoastaan kuivaa leipää ja kaljaa, kertoo eräs hänen silloinen seurustelukumppaninsa. Sairaalaan jouduttuaan hän itsekin sanoi mainitulle vanhalle seurustelukumppanilleen, että kuppilaruokailu voi olla osalta syynä hänen vatsatautiinsa. Joka tapauksessa on selviö, että hänen kotiolonsa olisivat niin suhteessa kuin toisessakin kipeästi kaivanneet emännän huolenpitoa, jota vailla naimattoman miehen koti oli aina ollut.

*

Edellä on koeteltu hahmoitella pääpiirteitä Edvard Valppaan julkisesta toiminnasta. Niinkuin tästä esityksestäkin selvinnee, hän suoritti pitkän ja tuloksellisen työpäivän työväenliikkeen palveluksessa. Hänen vaikutuksensa tuntuu siinä jatkuvasti parin vuosikymmenen ajan. Hän pyrki tietoisesti ja johdonmukaisesti kehittämään työväenliikkeen suureksi ja voimakkaaksi, jotta se kykenisi vähinerin saavuttamaan tarpeellisia korjauksia yhteiskuntaoloihin ja myöskin, sitten kun aika olisi täytetty, toteuttamaan sosialistisen talousjärjestelmän. Herätys- ja järjestämistyö olikin varsin menestyksellistä vaikeista valtiollisista oloista huolimatta. Niin hyvin väestökeskuksissa kuin maalaiskylissäkin saatiin työtätekevät satatuhantisin joukoin mukaan. Huomattavia suoranaisia korjauksiakin ehdittiin saavuttaa sekä teollisuustyöväen että maalaisväestön oloihin sen jälkeen, kun eduskuntauudistus oli ensin saatu toteutetuksi. Vuosikymmenen ajan ehti Valpas toimia eduskunnan jäsenenä. Taavi Tainio vaikutti nuoressa parlamenttaarisessa elämässämme valloittavalla, säkenöivällä puhujataidollaan, Valpas taas suureen lukeneisuuteen ja teoreettiseen valmennukseen perustuvalla asiallisuudellaan. Sama tietorikkaus oli pohjana myöskin hänen puoluetoiminnassaan. Hän oli työväenliikkeemme nousukauden huomattavimpia henkilöhahmoja, aatteellisessa merkityksessä pitkät ajat sen keskeisin henkilö, sen on työväenliikkeen historia aikanaan

joutuva toteamaan. Hän oli harvinaisen ahkera »juttutupaelämän» harrastaja, ts. hän omasta puolestaan piti välttämättömänä, että työväenliikkeen luottamushenkilö on säännöllisessä kosketuksessa työväen maailmaan voidakseen, niinkuin joskus sanotaan, kuunnella sen sydämen sykintää. Hän omisti elämänsä parhaat voimat kokonaan työväenluokan asialle. Yksityisoloissaan hän eli asuntoa, vaatetusta ja ruokailua myöten tavallisen työmiehen vaatimatonta elämää, jossa huomattavimpana vaihteluna oli säännöllinen teatterissa käynti.

*

Edvard Valppaan elämä päättyi pitkähkön sairauden jälkeen Helsingin Marian sairaalassa 11 pnä tammikuuta 1937. Hänen tomunsa kätkettiin Hietaniemen hautausmaahan tuhansiin nousevan työläisjoukon saattamana. Hautauksen järjesti Helsingin muurarien ammattiosasto ja Suomen muurarien liitto. Haudalle on myöhemmin pystytetty vaatimaton muistomerkki Helsingin muurarien ammattiosaston ja Helsingin työväenyhdistyksen vapaajäsenten osaston alotteesta kerätyillä varoilla. Muistokivessä nähdään pronssiin valettuina Valppaan kasvonpiirteet ja sen alaosaan on tekstattu sanat: »Suomen työväen herättäjälle. Kiitollinen työväki.»

Kirjallinen jäämistö.

Mitä uusia piirteitä tuo Valppaan kirjallinen jäämistö hänen henkilökuvaansa?

Kun eräs tutkija ryhtyi tutustumaan Mark Twainin kirjalliseen jäämistöön, sanoi hän jännittynein mielin ajatelleensa, että tuleekohan Twain puhumaan meille voimallisesti »Jordanin tuolta puolen». Jotakin samanlaista jännitystä tunsi allekirjoittanut Hämäläinen käydessään tutustumaan Valppaan kirjalliseen jäämistöön tätä kirjoitusta varten. Olihan

hän vankeudesta päästyään vapaa vakinaisesta sanomalehtityöstä, ja vaikka pitkäaikainen vankeus olikin horjuttanut miehen muuten lujaa terveyttä ja hopeoittanut hiukset, niin tiedettiin kuitenkin hänen ahkerasti uurastaneen ulkomaisenkin tietokirjallisuuden parissa. Hänen poikkeuksellinen luku- ja tutkijaharrastuksensa oli aikaisemminkin eräille puoluetovereille tunnettu. Valppaan kirjastoon, jonka hänen kuolemansa jälkeen osti tuomari Eino Pekkala, luovuttaen sen myöhemmin Työväen Arkistolle, kuuluu yli 7.000 nidettä. Tämä tieto kirjaston mittasuhteista lienee antanut laajemmillekin piireille jonkunlaisen aavistuksen miehen lukuharrastuksista. Tietenkin lukemisella ja tutkimisella oli määrätty tarkoituksensa, kuten tavallisesti, se ei ollut mitään ajanvietelukemista. Mitä teoreettisia kirjoituksia siis on syntynyt?

Kirjallinen jäämistö on kylläkin melkoisen runsas, mutta sittenkin sitä tarkastellessa tunsi ihmettelevää pettymystä. Vankeusvuosien kuluminen kaunokirjalliseen näpertelyyn, kertomusten ja runojen kirjoittamiseen sekä suomenteluun ei suinkaan ihmetytä, kun tietää, että poliittisen kirjallisen työn tekeminen vankilassa oli nimenomaan kielletty. Julkaisemattomia mielikuvituksen tuotteita, varsinkin runoja, onkin monet vihkoset. Oliko siis Valppaan kynä vankilaelämysten ja niihin liittyvien pettymysten jälkeen suuntautunut melkein yksinomaan kaunokirjallisille aloille? Oliko suurten ranskan-, saksan- ja englanninkielisten teosten tutkiminen jäänyt jokseenkin hedelmättömäksi, kirjallisiin yrityksiin virikkeitä antamattomaksi puuhaksi? Näitä kysymyksiä aprikoidessani tapasin Valppaan vanhan helsinkiläisen seurustelukumppanin. Hän alkoi omasta aloitteestaan kertoa, suuresti pahoitellen ja ihmetellen, Valppaan kirjallisessa jäämistössä tapahtuneesta tuhotyöstä. Valppaan kuoleman jälkeen, kertoi hän, olivat eräät lähisukulaiset toimittaneet hänen kirjastossaan omalaatuisia järjestelyjään. Kirjojen välistä ja muualtakin olivat he

koonneet jälkeenjääneitä muistiinpanoja ja käsikirjoituksia polttaen niitä uunissa suuret määrät. Kertoja sanoi tehneensä huomautuksen tuhoamistyötä vastaan, mutta käsikirjoitusten polttamista jatkettiin siitä huolimatta selittämällä, ettei niitä sellaisia mihinkään tarvita. Tietenkään ei voi sanoa mitään varmaa poltettujen käsikirjoitusten laadusta, mutta luultavalta, jopa aivan todennäköiseltä tuntuu, että juuri sitä tietä ovat menneet Valppaan viimeisten elämänvuosien aikaiset tietokirjoitukset, ne, joita hänen kirjallista jäämistöään tarkastellessa kaipaa. Mitä oikeutusta ja järkeä oli siinä, että mentiin polttamaan muistiinpanoja ja käsikirjoituksia, sillä tuskinpa on uskottavaa, että se olisi tapahtunut Valppaan itsensä antamasta käskystä? Käsikirjoitusten polttaminen ilman sellaista käskyä olisi todellakin ollut kohtalokasta tuhotyötä, joka on hävittänyt ehkä arvokkaitakin kirjallisen työn tuotteita. Onko todellakin sellainen onnettomuus tapahtunut, se jäänee ikuiseksi arvoitukseksi.

Suomeen tullessa oli Valppaalla ollut mukanaan käsikirjoituksena eräs Pietarissa kirjoittamansa suurehko kirjateos. Sen oli poliisi takavarikoinut vangitsemisen yhteydessä. Teos lienee joutunut Parmasen huostaan. Katkeroitunein mielin puhui Valpas usein siitä, ettei hän milloinkaan saanut takaisin tätä teostaan, vaikka hän vankilasta päästyään teki asiassa voitavansa.

Runoilu-»kärpänen» oli purrut Valpasta jo nuoruusvuosina eikä sen jälki lakannut koskaan tuntumasta. Vuosien kuluessa hän painatti eri julkaisuihin lukuisia varsinkin ivarunojaan. Hänen jäämistössään on runoja paljon enemmän, mutta pääasiallisesti vakavasisältöisiä. Ne käsittelevät työväen oloja, naisten elämää, rakkausasioita ja monia muita aiheita.

Attentaatti kuollutta miestä vastaan.

Eräs entinen etsivän keskuspoliisin virkamies, Eino I. Parmanen nimeltään, teki pari vuotta sitten rumia syytöksiä Valpasta, silloin jo kuollutta miestä vastaan. Kirjoittamassaan »Taistelujen kirjassa» Parmanen julkaisi häväistyskirjoituksen tahtoen todistella, että Valpas olisi myynyt itsensä keisarivallan aikana Venäjän valtiollisen poliisin eli ohranan salaiseksi asiamieheksi ja antanut ilmi omia puoluetovereitaankin mainitun valtiollisen poliisin salaiselle asiamiehelle »Waldburgille». Valpasta vastaan taisteltiin tahallisilla valheilla jo hänen eläessäänkin, ja Parmasen rumista syytöksistä täytyy sanoa, ettei niitä voi pitää muuna kuin yrityksenä työväenaatteen halventamiseksi, johon samalla sisältyy kuolleen muiston häpäiseminen. Parmasen jutut jääkööt tässä yhteydessä omaan arvoonsa.

Sulo Vuolijoki. *Kalle Hämäläinen.*

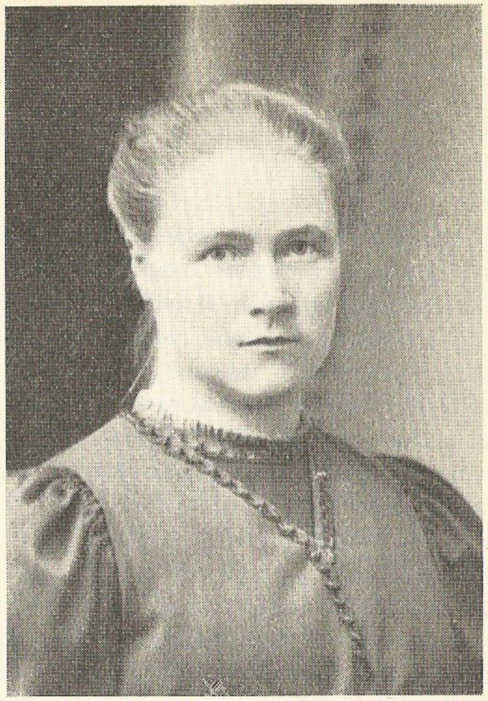

HILJA PÄRSSINEN

Vuosisadan kahden ensimmäisen kymmenluvun ajan oli Hilja Pärssinen teoreettisessa mietiskelyssä, sosialististen kysymysten tutkijana ja työväen lehtien kirjoittajana suuntaa antava niiden nuorten naisten keskuudessa, jotka olivat ryhmittyneet perustamansa Suomen sosialidemokraattisen naisliiton ympärille. Hän osasi käyttää kynää taitavammin kuin kukaan muu heistä. Kirjoituksillaan hän loi naisliikkeemme aatteellisen pohjan mutta oli mukana selvittelemässä myöskin ammatillisesti järjestyvien naisten kysymyksiä ja hahmoittelemassa työväen sivistystyön suuntaviivoja. Poliittisen ja kirjallisen valistustyönsä ohella hän oli Hilja Liinamaana työväenjulkaisujen eniten suosima runoilija. Aina kuolemaansa saakka hän julisti aatteitaan ja ihanteitaan runomitassa työväenluokalle, kansalaissodan jälkeen kuitenkin yhä harventuvassa tahdissa. Hänen runojensa julistus saavutti sellaiset, jotka koskaan eivät olisi jaksaneet lukea tavallista lentolehtistä: lapset ja nuoret. Ainakin kaksi työväenliikkeessä kasvanutta sukupolvea on siten saanut maailmankatsomuksellisia vaikutteitaan hänen aatteellisesta runoudestaan.

Kielitaitoisena Hilja Pärssinen joutui sosialidemokraattisessa naisliikkeessä luomaan sen kansainväliset suhteet. Hän käänsi ahkerasti ulkomaalaisten julkaisujen kirjoituksia suomenkielisiin. Monen monilla ulkomaanmatkoillaan hän tutustui henkilökohtaisesti kansainvälisen työväenliikkeen johtajapersoonallisuuksiin ja välitti tietoja meistä muualle.

Kun maamme sosialidemokraattinen naiskeskusjärjestö perustettiin, ei Hilja Pärssinen v. 1900 vielä ollut saapuvilla koska hanke oli aluksi helsinkiläisten puuhaa ja etualalla olivat mm. Iida Aalle-Teljo sisarineen, Miina Sillanpää, Maria Laine, Olga Tainio, Fiina Pietikäinen ym. mutta ensimmäisessä varsinaisessa liittokokouksessa Turussa v. 1902 hän edusti jo Talikkalan työväenyhdistyksen naisosastoa ja toikin toisten viipurilaisten Mimmi Kontulaisen ja Anni Torvelaisen kanssa, joista viimemainitulla oli sulhasensakin, »Viipurin» toimittaja Anton Huotari mukanaan, sellaisen voimapanoksen, että naisliiton johto siirtyi seitsemäksi vuodeksi Viipuriin. Hilja Pärssinen valittiin sekä liiton puheenjohtajan että sihteerin toimia hoitamaan. Tämä uusi tulokas oli Tiiliruukin kansakoulun opettajatar, joka lennokkaalla, innoittavalla esiintymisellään oli voittanut vilkkaitten karjalaisten suosion vaikka olikin syntyään pohjalaisia.

Lapsuus ja opiskeluvuodet.

Ajan sosiaalisesti vapaamielinen ja rohkea henki toi työväenliikkeeseen vuosisadan ensimmäisinä vuosina runsaammin nuorta sivistyneistöä kuin koskaan myöhemmin, mutta Hilja Pärssinen pysyi vuosikausia ainoana oppikoulusivistyksen saaneena naisena. Hän oli lisäksi papin tytär, joten hänen mukaan tulonsa uskonnollisesti vieroksuvaan työväenliikkeeseen tuntuu sitäkin yllättävämmältä. Hänen isänsä pastori K. Lindgren oli pappina Pietarsaaren kihlakuntaan kuuluvassa Halsuan seurakunnassa, siellä Hilja tytär syntyi 13 pnä heinäkuuta 1876.

Vaikka Hilja Pärssisen kuolemasta on tätä kirjoitettaessa kulunut vasta vajaa 9 vuotta, on eräiden hänen kohtaloonsa liittyvien persoonallisten syiden vuoksi ollut vaikea saada hänen lapsuudestaan ja vanhempainsa kodista tietoja. Hänen

lähin omaisensa, piippolalainen kansakouluopettaja O. Loimio, ent. Lindgren, on pastori Lindgrenin perhettä koskeviin tiedusteluihin vastannut seuraavasti:

»Puolestani en pidä tarpeellisena ja sopivana, että vanhempieni rauhallinen, tyyni ja uuttera työskentely eräseudun kansan ja Suomen kirkon hyväksi ensinkään sekoitetaan Hilja Pärssisen elämäntyöhön, vielä suuremmalla syyllä senkin vuoksi, ettei hänen edustamansa aate aina ole ollut aivan vaaratonta laatua, vaan on ollut päinvastoin johtamassa maatamme vaaraan. Mitään kehuvaa muistojulkaisua ei mielestäni hänen elämäntyönsä kaipaa.»

Tämä, sisarestaan näin jyrkän tuomion antava veli ilmoittaa olevansa vanhin lapsi samassa kodissa, jossa Hilja oli nuorin. »Lapsena ja vähän varttuneempana koululaisena pidettiin Hilja sisarta etevänä, kaunosieluisena ja tarmokkaana henkilönä, mutta samalla kiivasluontoisena ja ympäristöään hallitsemaan pyrkivänä käskijänä.»

Veljen mainitsemat luonnepiirteet olivat muidenkin arvostelijoiden mukaan ominaisia nuorelle Hilja Lindgrenille, niihin tahtoisi kuitenkin lisätä herkän sosiaalisen oikeudentunnon ja ihanteellisuuden, vilkkaan seurustelutaidon sekä yleensä elävän harrastuksen kanssaihmisiään kohtaan, mitkä kaikki ominaisuudet aiheuttivat, että sekä opettajat että koulutoverit pitivät hänestä. Halsualta Hilja lähetettiin ensin suomenkieliseen tyttökouluun, Oulun kunniakkaaseen koulukaupunkiin, myöhemmin hän jatkoi koulunkäyntiään Kokkolassa. Miten vilkas ja lahjakas Hilja tyttönen oli jäänyt opettajiensa mieleen, kuvannee parhaiten se, että hänen entinen oululainen opettajattarensa Mimmi Bergh vapisevalla vanhuksen käsialalla kirjoitti Hiljalle v. 1918 varoittavan kirjeen, ettei tämä sotkeutuisi punaisten puuhiin eikä vieraantuisi kristinuskosta, niinkuin hän oli kuullut tapahtuneen, mutta ei jaksanut uskoa sitä. Hän sanoo toivovansa, että Hilja

olisi se sama hyvä ja turmeltumaton tyttö, joka tunnin jälkeen kävi hänelle näyttelemässä runojaan.

Koulunsa käytyään Hilja päätti ruveta kansakoulun opettajaksi. Hän valmistautui tähän tehtävään Sortavalan seminaarissa, missä hän lienee tutustunut tulevaan mieheensäkin, joka oli lopettamassa seminaarin kurssejaan samoihin aikoihin kun Hilja niitä alotti. Jaakko Pärssinen sai aluksi opettajapaikan Uudeltamaalta ja sinne hakeutui Hiljakin ensimmäiseen väliaikaiseen opettajapaikkaansa Helsingin maalaiskunnassa. Rakastunut opettajapari kävi yhdessä polkupyörillä raittiustyötä tekemässä ja kiintyi yhä enemmän toisiinsa.

Runoilijayrityksiä.

Hilja taisi vielä niihin aikoihin, hyvää lukupäätään lukuunottamatta, olla aivan tavallinen ja tunteellinen herttainen papintytär, joka kirjoitteli ahkerasti runojaan, lähettäen niitä »Uuteen Kuvalehteen» ja »Nuoreen Suomeen». Avioliittonsa hän solmii 23-vuotiaana Jaakko Pärssisen kanssa, joka oli Karjalan kannaksen lapsia, talonpoikaisista vanhemmista ja elättänyt itseään oman ilmoituksensa mukaan maanviljelystöillä, kunnes v. 1892 haki oppilaaksi Sortavalan seminaariin. V. 1900 pääsivät Pärssis-puolisot opettajiksi samaan kouluun Viipurissa, ja samana vuonna julkaisee nuorikko ensimmäisen runokokoelmansa. Sen nimi on »Primuloita» ja se sisältää kauniita, herttaisia pikku runoja J. H. Erkon ja kansanlaulun henkeen, tulkiten vienoja lemmensuruja ja -iloja.

»Uneksia uskaltaapi
pienoinen primula veris
päivästä ja perhosista
kesän suuresta sulosta.

Se jo herää — hallahanko
vaiko herää hymyilyihin? —
Pienoinen primula veris
uneksia uskaltaapi.»

Kirjanen sisältää runoja sinipiioista, kukista, kultakutrisista neitosista ja soreista sulhoista, narsisseista ja kieloista sekä ruusutarhoista. Niiden kirjoittaja itse on sinisilmäinen, vaaleatukkainen hento tyttönen, joka suomalaiseen kansallistuntoon heräneenä sopisi symbolisoimaan vaikka itse kansanrunon hengetärtä. Nuori opettajatarrouva ei suinkaan haaveksi tulevaisuuttaan yhteiskunnallisena toimihenkilönä, eikä missään tapauksessa naisasianaisena vaan — runoilijana. Mutta jo hänen ensimmäisessä runokokoelmassaan kangastaa kuitenkin määrätty pyrkimys aatteellisuuteen ja sosiaaliseen ihanteellisuuteen, runoissa mainitaan sellaisia asioita kuin yhteisyys, veljeyden aate, rauhan aate jne. Jo näihin aikoihin hän on kiihkeä raittiusihminen niinkuin hän oli elämänsä loppuun saakka, ollen aina valmiina kynällään ja puheillaan esiintymään alkoholin käyttöä vastaan.

Eräässä esikoisteoksen runossa esitetään seuraavia hiukan surumielisiäkin ajatuksia:

»Ystävyyttä ostat vaan
lempes peittyy arkihuoliin.
Tingit ihanteistas puoliin
myyt ne vielä kokonaan.

Tahi ehkä himoinnet
hengen mailla kuuluisuutta.
Saarnaat oppia sä uutta
jota itse epäilet.»

Arkinen elämä yrittää ilmeisesti tärvellä kuvitelmia omaksutuista kauniista ihanteista. Mutta mikä on sitten tuo uusi oppi, jota nuori mieli vielä itsekin epäilee? Se on työväenliike, joka hurmaa sosiaalisella radikaalisuudellaan mutta samalla peloittaa uskonnollisessa ja vanhoillisessa kodissa kasvanutta tyttöä. Ei ainoastaan Hilja Pärssisellä ollut voitettavanaan omia sisäisiä epäilyksiään, niitä oli myöskin hänen viipurilaisella aatetoverillaan Anni Torvelaisella, jonka tämän kirjoittajalle kertomat henkilökohtaiset muistelmat saattavat valaista Hilja Pärssisenkin silloisia epäilyjä. Annikin toimi innokkaasti mukana raittiusriennoissa samoinkuin seurakunnan laulukuorossa ja hän kertoo ensimmäisen kerran lähdettyään työväentalolle taistelleensa kauan itsensä kanssa, koska työväentalon yhteydessä oli oluttupa, jota työväenyhdistyksen silloiset jäsenet ahkerasti käyttivät. Lisäksi peloitti se, että oli kerrottu eräiden työväenyhdistykseen kuuluvien olevan — jumalankieltäjiä. Ehkä Hilja Pärssisellä oli juuri samanlaisia taisteluja! Kuin itseään rohkaistaakseen hän kirjoittaa: »Ihmisyyttä aina aja, niin oot jaloin valloittaja.» Hiljan silloisista poliittisista harrastuksista mainittakoon, että hänellä »Primuloissaan» on lisäksi eräitä intomielisiä säkeitä »Vapaalle sanalle» ja alakuloinen runo »Suomen miehen talvimietteitä», joka on päivätty helmikuulla 1899. Silloin kun odotettiin Suomen kesää, tulikin armoton, hyytävä talvi, mietiskelee nuori laulaja.

Viipurin Tiiliruukissa opettajana.

Tiiliruukin kansakoulun opettajattarena — hänen miehensä on muuten koulun johtajaopettaja — hän tutustuu oppilaittensa kautta esikaupunkityöläisten kurjiin oloihin. Tiiliruukin kehnoissa hökkeleissä viihtyy köyhyys, juoppous ja kaikenlainen surkeus. Nuori opettajatar haluaa tuoda noiden onnettomien ihmisten maailmaan järjestystä, siisteyttä ja viihtyisyyttä ja hän alkaa toimia heidän hyväkseen. Eikä kestäkään kauaa kun hänen työnsä jälkiä alkaa näkyä valistusharrastusten lisääntyessä paikkakunnalla. Mutta Hilja-rouva ei osallistu ainoastaan koulunsa lähimmän ympäristön harrastuksiin, hän ottaa osaa kaikkiin viipurilaisiin yhteiskunnallisiin rientoihin.

Vaikka hänen miehellään on aluksi samanlaisia aatteellisia pyrkimyksiä, hän rauhallisena mietiskelijänä vetäytyy useimmiten kirjojensa pariin kuin aktiivinen Hilja. Jaakko Pärssinen jatkaa ahkerasti ja tarmokkaasti opiskelujaan Viipurissa olonsa aikana. Jo vuonna 1901 hän suorittaa ylioppilastutkinnon, alkaen sen jälkeen sitkeästi ponnistella yliopistollisissa luvuissa. Kesäisin Jaakko Pärssinen kuitenkin näyttää puuhanneen muissakin asioissa kuin tenttikirjojensa parissa, vuonna 1903 tiedetään hänen olleen »Viipurin Sanomain» toimittajana. Ottaen huomioon levottomat ajat, vuoden 1905 suurlakkotapahtumat, voi todeta Hiljan kyenneen innoittamaan miestänsä sitkeihin ponnistuksiin, koska v. 1906 Jaakko Pärssinen suorittaa filosofian kandidaatin tutkinnon ja vihitään maisteriksi seuraavana vuonna. Miten suurta tapausta tämä Hiljalle on merkinnyt, osoittanee parhaiten, että hän Työväen Arkistoon on lahjoittanut tätä promotiota koskevat paperit. Avioliiton ensimmäisten vuosien onnellista taustaa vastaan — perhe-elämä on sopuisaa, kumpikin ponnistelee kauniin kodin aikaansaamiseksi ja Hilja tuntee kunnianhimonsa tulleen tyydytetyksi myöskin avioliitossaan — on katseltava hänen myöhempien vuosiensa katkeria pettymyksiä. Toistaiseksi tuntee kumpikin vielä henkisissä harrastuksissa astuvansa samaa tahtia elämän tiellä. Molemmat aviopuolisot ovat passiivisen vastarinnan ihmisiä, heidän kodissaan käy silloin tällöin hyvinkin salaisia vieraita, venäläisiä vallankumouksellisia. Toimitetaanpa heidän kodissaan kerran kotitarkastuskin.

Jaakko Pärssinen on, syytä hänen ensimmäisen vaimonsa työväenliikkeeseen liittymiseen tiedusteltaessa kertonut, että Tiiliruukiin tultua rupesivat työläiset hakemaan Hiljaa, joka oli heidän asioistaan kiinnostunut, ensin kokouksiinsa osanottajiksi ja sitä myöten puhujaksi. Viipurissa niinkuin muissakin suurimmissa kaupungeissamme, olivat vuosisadan alun sivistys- ja valistusriennot hyvin voimakkaita. Vapaamielinen sivistyneistö oli vuosisadan vaihteessa vielä mielellään mukana työväen kulttuuriharrastuksia ohjaamassa ja johtamassa. Passiivisen vastarinnan ensimmäisiin miehiin kuului tri J. A. Lyly, joka »Viipurin Sanomain» toimittajana, Viipurin työväenopiston johtajana ja nuorsuomalaisena politiikkona oli perustamassa aikoinaan työväenyhdistystä Viipuriin toimien sen ensimmäisenä puheenjohtajanakin. Luulen tri Lylyn vaikutuksen Hilja Pärssiseen olleen tavallista innostavampaa, koska hän vuosikymmeniä jälkeen kirjoittaa eräässä muistelmassaan: »Mitä tohtori Lylyyn tulee, olen varma, että hän entisenä oululaisena jo nuoruudessaan oli saanut herätteitä, koska koulutyttövuosinani enemmän kuin neljäkymmentä vuotta sitten jouduin tietämään, että kiellettyä, venäläistä vallankumouskirjallisuutta tuli yli rajan Torniosta Ouluun ja sieltä vietiin rautateitse Pietariin, että »kerran Romanovin kruunu romahtaisi», kuten näistä kuljetuksista minulle eräs innostunut lyseolainen usein kertoi». Tri J. A. Lyly oli siis eräs niistä, jotka henkilökohtaisella vaikutuksellaan vetivät Hilja Pärssistä työväenliikkeeseen vaikka näiden kahden entisen oululaisen tiet sitten nopeasti erkanivat työväenpuolueen tultua Turussa perustetuksi vastoin Lylyn odottavaa kantaa puoltavaa ehdotusta, mikä sitten vaikutti että Viipurin työväenyhdistyksen puheenjohtaja vähitellen alkoi siirtyä syrjään.

Mitä Hilja Pärssisen opettajaominaisuuksiin tulee, on hänen entinen tiiliruukkilainen kansakouluoppilaansa, toimittaja Lyyli Takki muistellut häntä tarmokkaana ja vilkkaana sekä myös herkästi kiivastuvana opettajana, joka vaati lapsilta, että heidän oli osattava koulussa mutta samalla voitti heidät puolelleen.

Mukaan sos.-dem. työläisnaisliikkeeseen.

Turun liittokokouksessa v. 1902 edusti Hilja Pärssinen siis Talikkalan naisosastoa. Hänet valittiin kokouksen toiseksi sihteeriksi ja toiseksi valittiin mies tässä niinkuin perustavassakin liiton kokouksessa, koska sihteeriksi ajateltu helsinkiläinen Olga Tainio ei voinutkaan saapua. Pöytäkirja, jota Hilja Pärssinen ja turkulainen räätäli F. J. Syrjälä yhdessä olivat laatimassa, on kuitenkin niukkasanainen päätöspöytäkirja, josta ei paljoakaan saa käsitystä tempperamenttisen, asiaaninnostuneen opettajaedustajan esiintymisestä, vaikka hän valloittikin kokouksen osanottajat niin, että hänestä tuli liiton puheenjohtaja ja liittotoimikunta siirrettiin hänen kotikaupunkiinsa Viipuriin. Toinen sihteeri, josta sittemmin tuli amerikalaisen »Raivaajan» toimittaja on myöhemmin asiasta kertoessaan luullut, että hänen valitsemisensa naisten kokoukseen oli »kykykysymys» mutta vähän muutakin koska »olin niinä aikoina Matti Kurikan liehuvalla kiharatukalla ja punaisella kaulanauhalla varustettu nuori mies, jolla seikalla saattoi olla omat hyvät vaikutuksensa naisten kokouksessa». F. J. Syrjälä laati tyylistä päättäen pöytäkirjan. Liiton puheenjohtajan tehtävän vastaanottaminen oli suuri tapaus toiselle sihteerille, se muutti tietysti ratkaisevasti Hilja Pärssisen elämänkulkua. Järjestökirjeiden, lentolehtisten ja artikkelien kirjoittaminen vie osan siitä tarmosta, mikä muuten olisi kohdistunut runojen sepittämiseen. Vielä naisliiton johtoon joutumisvuotenaan hän julkaisee teoksen »Kyllikki ja Lemminkäinen», mutta sen jälkeen tuleekin sitten viiden

vuoden tauko. Lyyrillisen runosisältönsä puolesta on toinen runokirja esikoisen sisar, teknillisessä taituruudessa ja runollisessa poljennossa huomaa kuitenkin hiukan kehitystä. Tämä kokoelma sisältää yksinomaan rakkauslyriikkaa, sovitettuna kansanlaulun aihepiiriin. Ylpeä Kyllikki unelmoi kaukaisesta sankaristaan, kokee sitten Lemminkäisensä kanssa rakkauden riemun, uskoo luottavaisesti tulevaisuuteensa valittunsa rinalla, mutta aavistelee samalla onnettomuuksiakin, peläten Lemminkäisen sotaan lähtemistä. Koko kirjalle antaa leimansa naivin tunteellinen ja ihanteellinen sävy.

Naisliiton toiminta oli aluksi niin vähäistä, että sen työt saattoi alussa hyvin hoitaa sivutoimena. Lukuvuodet Hilja Pärssinen puuhaa oppilaittensa parissa, käy ahkerasti puhumassa ja kirjoittaa runon pyydettäessä niihin vaatimattomiin julkaisuihin, joita vuosisadan alusta työväen keskusjärjestöt ja parastaikaa perustettavat kustannusliikkeet alkavat julaista.

Puhujana käyminen ei vuosisadan alussa ollut helppoa. Kokouspaikkoja oli vähän, tilapäissuojat olivat kylmiä ja epämukavia, joku kokouksen järjestäjistä otti tavallisesti puhujan luokseen yöksi. »Oli yövyttävä ahtaissa asunnoissa, huonesopukoissa, jonka joku hyvä toveritar, tehdastyöläinen, tarjosi», sanoo Hilja itse eräässä muistelmassaan. Mutta impulsiivisella Hilja Pärssisellä on ollut kauniita ja väkeviäkin elämyksiä näillä matkoillaan Viipurin läänin kasvavissa teollisuuskeskuksissa ja muuallakin Suomessa. Lainatkaamme esim. seuraavaa:

»En milloinkaan unohda kuuluisan Voikkaan lakon v. 1903 aikuisia suuria lakkolaiskokouksia, joissa Frans Tila rajattomassa innossaan paljasti työläisnuorukaissydämensä hehkun. Kun tehdas ei antanut alueellaan lupaa kokouksiin, niin piti monisatalukuinen väkijoukko talvipakkasella maantiellä ja sen reunuksilla kokouksiaan. Sain sosialidemokraattiselta

naisliitolta määräyksen mennä Voikkaalle ja muistan, kuinka tuo lumikentille häädetyn työväen näkeminen toi mieleen vertailun englantilaisen »karttaliikkeen» (chartismin) ajoilta, jolloin työläiset pitivät öisin kaupunkien ulkopuolella tulisoihtujen valossa kokouksiaan.»

Äänioikeustaistelu.

Taistelu naisten äänioikeuskysymyksestä tempaa luonnollisesti Hilja Pärssisen mukaansa. Kun vuoden 1902 liittokokouksessa oli vilkkaasti keskusteltu hallituksen yrityksestä syrjäyttää naiset talonpoikais- ja porvarissäädyn äänioikeuden laajentamishankkeesta, päätettiin ryhtyä julkaisemaan naisten äänioikeuskysymystä käsittelevää halpahintaista kirjallisuutta. On helppo arvata, kuka joutui tätä naisten asemaa selostavaa »kirjallisuutta» laatimaan. Mutta Viipurissa ollen ei Hilja Pärssinen kuitenkaan joutunut hoitamaan äänioikeustaistelua niin aktiivisesti kuin esim. helsinkiläistoverit Miina Sillanpää, Ida Aalle-Teljo, Emmi Huttunen ja muut. Sosialidemokraattiset naiset esiintyvät kaikki jyrkästi täydellisen äänioikeuden puolesta, vastustaen eräiden porvarillisten naisten yrityksiä määritellä äänioikeus tulorajojen perusteella. Ahkerasti pidetyissä ylimääräisissä liittokokouksissa selostaa Hilja Pärssinen äänioikeusasian kehitystä, esittää työläisnaisten vaatimuksia ja valistaa tovereitaan kamppailuun asian puolesta. Hän kertoo taistelustamme myöskin ulkomaalaisille tovereille, ennenkaikkea Klara Zetkinille, jotka jännittyneinä seuraavat suomalaisen naisen uranuurtajatyötä.

Työväenliikkeessä mukana olevat naiset tuntevat nyt niinkuin myöhemminkin miten heitä agitationin temmellyksessä koetetaan vetää kahtaalle, toisaalla puhutaan ehjästä ja yhtenäisestä naisrintamasta, toisaalla työväenluokan rintamasta riistävää luokkaa vastaan. Ja Hilja selittelee omilleen:

»Heille (yläluokan naisille) onkin äänioikeuskysymys 'naisasia', jolla tahtovat saman luokan naiset tehdä täysin tasa-arvoiseksi saman luokan miesten rinnalla, mutta meille se on työväenkysymys,, jolla tahdomme nostaa sorretut taloudellisesti korkeammalle. Erotus heidän ja meidän pyrkimystemme välillä ei ole siis muodollinen vaan oleellinen.»

Kun miltei neljänkymmenen vuoden takaa joutuu selailemaan sitä paperisotaa, mitä vuoden 1905 suurlakkotapahtumien ja sitä seuranneiden poliittisesti kiihkeiden aikojen vaiheessa suoritetaan naisten kysymyksistä, tuntee Hilja Pärssisen innostuneen ja kiihkeän äänen muita selvempänä ja vakuuttavampana. Hän vetoaa lentolehtisissään milloin raatajasiskoihin, milloin kovaosaisiin, hän on toisissa asiallinen, toisissa lennokas ja raju, mutta jokaisen lauseen takaa kuultaa persoonallinen vakaumus ja intomieli.

Esimerkkinä Hilja Pärssisen eloisasta journalistisesta tyylistä lainattakoon »Naiset mukaan» kirjasesta kuvaus huhtikuun 14 päivän illan ja yön mielenosoituksista vuonna 1905:

»Samaan aikaan kun asia oli säädyissä ratkaistavana, oli työväki järjestänyt suurenmoisen mielenosoituksen säätytalon ympärille. Yli 20.000 kansalaista marssi punaliput ylhäällä kulkueessa tunnussanana »kansan tahto on korkein laki», »alas laki, joka riistää naisilta äänioikeuden», »yleinen äänioikeus» jne. Säätytalon edustalle, odottaen siellä ratkaisua klo 6:sta yli puolen yön. Vakavissa puheissa tulkittiin Helsingin työväen ja raittiusväen vaatimukset. Harvoin voi eduskunta niin todenteolla nähdä, että se oli vain rahavallan kannattama. »Alas aateli», jyrähti mahtava kansan huuto.

Eri säätyihin järjestetyt lähetit toivat odottaville joukoille tietoja, joita jännityksellä kuunneltiin. Ilta kului. Tuskalliseksi tulivat vilussa värjöttävän joukon tunteet. Yhä kasvoi kansan joukko. Pimeä ilta, Säätytalon valaistut ikkunat, sisällä itsekästä rahavaltiutta, ulkona osattomain sankat

joukot. Mutta vielä kerran mielen tyyneyttä ja loukattu köyhälistö hajaantui laulettuaan Työväen marssin, — se hajaantui tällä kertaa tappiolle.joutuneena, mutta mielessään lujasti vakuuttuneena, että se toisella kerralla oli voittava.»

Näinä aikoina huomaa Hilja Pärssisen vähitellen saavan vaikutteita myöskin ulkomaalaisten työväen julkaisujen kirkirjoituksista. Esim. Miina Sillanpään julkaiseman »Työläisnaisen» toinen numero v. 1906 sisältää runsaasti suomennoksia saksalaisten sosialidemokraattien »Die Gleicheit» (Tasa-arvoisuus) lehdestä. Ennenkuin Suomen sos.-dem. naisliiton tulisieluinen puheenjohtaja on tavannutkaan Klara Zetkiniä, hän jo ihailee Saksan työläisnaisten älykästä ja innoittavaa johtajaa. On luonnollista, että myöhempinä vuosinaan, tavatessaan itseään 20 vuotta vanhemman rouva Zetkinin, kiintyy häneen entistä enemmän. Molemmat ovat entisiä kansakoulunopettajia. Mutta suurlakkovuosien tienoilla hän ei joudu juuri kosketuksiin muiden ulkomaalaisten kuin venäläisten vallankumouksellisten kanssa, joita ahkerasti Suomen kautta kulkee länteenpäin ja takaisin ja jotka tuon tuostakin joutuvat etsimään maastamme salaista turvapaikkaakin. Moni heistä vierailee Pärssisten taloudellisesti vaurastuvassa kodissa.

Kun työläisnaisten ylimääräiseen edustajakokoukseen v. 1906 saapuu venäläisiä vieraita, tervehtää puheenjohtaja heitä lennokkaalla puheella kiittäen heitä vapaustaistelustaan ihmisyyden hyväksi. Samalla hän ei kuitenkaan saata itsetietoisesti ja onnellisena olla mainitsematta, että »nykyhetkellä olemme äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden omaajia. Tuo on saavutettu miesten ja naisten sisarellisella osanotolla luokkataisteluun» ja tohtori Margarita Margulies vastaa: »— — — Me sosialidemokraattisen järjestön naisyhdistyksen edustajat tervehdimme teissä ensimmäistä naista, joka Euroopassa on saavuttanut täydelliset valtiolliset oikeudet. Me tervehdimme teissä

vapaan kansan vapaata naista. Te olette väsymättömällä taistelullanne voittaneet mieli- ja väkivallan. Pienestä suureen saakka te olette yksimielisesti halveksineet teitä sortavaa tsarismia — — —»

Noiden kokousten aika on suurta Hilja Pärssiselle niinkuin se on kaikille aktiivisille naisille maassamme. Hän kulkee ja näyttää jokaiselle kiinnostuneelle Klara Zetkinin onnittelusähkösanomaa. Suuri voitto on saavutettu ja on suunniteltava vaalitaistelua. Hilja Pärssinen uskaltaa uneksia siitä, että hänestäkin tulisi kansanedustaja, kolmikymmenvuotiaana, nuorekkaana, kiihkeänä, halukkaana toimimaan työväenluokan hyväksi. Hän ei ole saanut avioliitossaan lapsia ja koti ei vie häneltä paljoakaan hänen levottomasta toimintatarmostaan. Ei ole vain kauniita sanoja, vaan todella vakavasti tajuttua tunnetta kun hän vuotta aikaisemmin työläisnaisliiton kokouksessa oli verrannut työväen aatetta rakkaaseen lapseen, jota kohtaan tulee tuntea äidillistä lempeä. »Köyhälistön äidin rakkaus on ylevää. Köyhä äiti tietää, miten kolkossa kolkossa kodissa rakas lapsi saa kasvaa nälän, taudin ja vilun vaiheella. Hän uhraa kaikkensa lapselleen. Työväen aate on meidän yhteinen lapsemme. Yhteiskunta se kolkko koti, jossa monet surmaa henkivät tuulet huokuvat. Kärsimykset aatteemme kehto, itku sen kehtolauluja. Sitä on entistä hellemmin hellittävä, että se kasvaa voimakkaaksi sankariksi, jonka suojassa yhteiskunta tulee onnelliseksi ja valoisaksi.»

Kun seuraa kaikkea sitä, mitä Hilja Pärssinen ensimmäiseen vaalitaisteluunsa lähtiessä kirjoittaa, niin saattaa todeta hänen ensinnä olleen räjähtämäisillään positiivista innostusta työväenluokan ja erikoisesti sen naisten ja lasten aseman kohottamiseksi, mutta sitä mukaa kuin vaalitaistelu kiihtyy, tulee siihen panoksena suuttumus poliittisia vastustajia kohtaan, sillä taistelun tuoksinassa sanotaan molemmin puolin

asioita, jotka herättävät vihaa ja katkeruutta. Ja Hilja on luonteeltaan helposti ärtyvä väittelyyn ja kinasteluun.

Hilja Pärssinen oli monien mukana olleiden arvostelun perusteella kuitenkin suhteellisen siivosanainen vaaliagitaattori, vaikka hänellä olikin tempperamenttia runsaasti. »Karjalassa», tri Lylyn entisessä lehdessä häntä pilkataan kansanomaiseksi tekeytymisestään ja väitetään hänen harjoittavan vaalikalastusta oikein paikatussa hameessa. Hilja puolustautuu heti vastakirjoituksessa selittäen että matkustaminen oli niin vaivalloista, erikoisesti työväen puhujalle, ettei sopinut juhlavaatteissakaan lähteä.

Tosiasia lienee, ettei Hilja-rouva ollut niitä naisia, jotka liikoja tuhlailevat ulkonaisen asunsa koristamiseksi. Toveritkin usein pilkkasivat hänen säästäväisyyttään. Vanhoja liittokokous- ja kansanedustajaryhmäkuvia katsellessa saattaa nimittäin todeta, että Hilja Pärssinen useimmiten on yksinkertaisemmin ja ilottomammin pukeutunut kuin muut liittotoimikunnan jäsenet ja sosialidemokraattiset naisedustajat. Erikoisesti silmiinpistävä on eroavaisuus, jos häntä vertaa ystäväänsä, ompelijattarena elämänuransa alkaneeseen Anni Huotariin, jonka pukimissa aina on jotain siroa sievää pitsiröyhelystä tai nauhakoristetta. Ennen kansalaissotaa Pärssisten kodissa ahkerasti seurustellut henkilö on kertonut Hiljan pukukysymyksissä olleen toisaalta muodin oikuista piittaamaton sinisukka vaikka toisaalta piti kuitenkin tärkeänä hyvän kankaanlaadun ja puvun kunnollisuuden. Naisellista »turhamaisuutta» ei hänessä ollut eikä tarvinnutkaan olla, sillä hän oli varsinkin nuoremmalla puolella ikäänsä sorea nainen. Joka tapauksessa hän oli hyvin siisti eikä hänessä ollut homsantuun vikaa, niinkuin »Karjalan» viittaus saattaisi luulemaan. Muutamia vuosia ennen kuolemaansa hän mielellään opasti nuorempia kansanedustajia pukuasioissa neuvoen että ennenkaikkea oli kiinnitettävä huomiota puvun laatuun.

Niissä valokuvissa, jotka tämän kirjoittajan käsiin on joutunut, on Hilja Pärssinen vain yhdessä huomiota herättävän muodikkaasti puettu, se on otettu Lontossa v. 1913.

Paikkahameessa tai ei, niin vaalitaistelun tuoksinaan Hilja kuitenkin heittäytyy kiihkeämmin kuin monien muiden piirien naiset, hän ei pelännyt väittelyjä poliittisten vastustajainsa kanssa, vaan suorastaan etsii niitä. Tekla Hultin oli ehdokkaana samassa vaalipiirissä kuin hänkin ja kansan suhtautumisesta heihin kumpaankin on Hilja myöhemmin kertomut seuraavan muistelman:

»Kerran sain soutajan, joka vei minua Uuraasta Tervajoelle. Mies kuuli, että olin eduskuntaehdokas. Hän oli puhelias ja jutteli vaaleista. »Niin, kyllähän täällä nuorsuomalaiset saavat ääniä, ja parasta se onkin.»

— Kuinka, oletteko sekin nuorsuomalainen?

— No, eihän sitä nyt meikäläinen mitään puoluetta, mutta kyllä sentään vaaleihin mennään.

— Ja tekin, työmies, äänestätte porvaria?

— Kuka te sitten oikein olette?

Sanoin nimeni.

Mies päästi naurun ja lausui: »Minä kun luulin, että se on Tekla Hultin. Vai Hilja Pärssinen! No niin, tietysti minä olen sosialisti, mutta kun luulin, että te olette Tekla Hultin, niin ilman vain sille mieliksi juttelin. Hah, hah, haa! Te ymmärrätte — tietysti olen työväen puolta — kuinkas muuten ja niinhän ne ovat toisetkin tällä seudulla. Ei täällä herrat työväen ääniä taida verkkoonsa saada. Hah, haa!

Ja sitten me nauroimme molemmat makeasti hupaiselle tilanteelle.»

Eduskuntaan valittiin sitten 9 sosialidemokraattista ja 11 porvarillista naiskansanedustajaa. Vain sen ainoan kerran olivat porvarit naiskysymyksessä sosialidemokraatteja edellä. Naisedustajat ovat kertoneet herättäneensä aluksi suurta

huomiota ja heitä katseltiin missä he liikkuivatkin. Kun ainakin meikäläiset edustajat olivat suhteellisesti nuoria, useimmat alle 30, he tunsivat itsensä ujoiksi ja avuttomiksikin, mutta silti oltiin heti alussa tarmokkaassa touhussa naisille tarpeellisten lakialotteiden tekemiseksi.

Kansanedustajana.

Ensimmäisillä valtiopäivillä Hilja Pärssinen oli työväenasiain valiokunnan jäsen, sivistysvaliokunnan ja toimeenpanevan valiokunnan varajäsen. Hän esiintyy jo istuntokauden alussa huomattavasti enemmän kuin muut naispuoliset ryhmätoverinsa. Ensimmäisen puhevuoronsa hän käytti ilmeisesti hetken tunnelman inspiroimana ja se koskee Helsingin poliisin menettelyn arvostelua. Eräs lause on lisäksi erittäin kuvaava Hilja Pärssiselle. Hän sanoi nimittäin: »Jos ei eduskunta nyt pane mitään ohjia poliisilaitoksen suurelle virkainnolle, niin kuka tietää, millä tavalla eduskunnan naiset rupeavat täältä kotiin pääsemään, sillä ei ole kovinkaan miellyttävää mennä tuohon synkkään yöhön kaupungin kaduille vaeltamaan epätietoisena siitä, tuleeko poliisin käsittelyn esineeksi.» Miina Sillanpää on muinaisia muistellessaan maininnut Hiljaa kovin araksi luonteeltaan. Kerrankin oli joku juopunut kadulla lähestynyt heitä kumpaakin ja hätääntynyt Hilja oli huutanut: »Älkää tulko tänne, täällä on Miina Sillanpää.» Tätä ei herra ollut oikein ottanut uskoakseen, koska vastasi sammaltaen: »Eikä ole», mutta jätti heidät kuitenkin rauhaan. Yökään ei taitanut olla niin synkeä kuin Hilja kuvitteli neitsytpuhetta pitäessään, koska elettiin toukokuun loppua. Hiljan arkuudesta mainittakoon vielä hänen koirapelkonsa, jonka jo hänen kansakouluoppilaansa saattoivat todeta, kun luokka liikkui yhteisillä retkillä. Aatteellisissa asioissa ei Hiljassa sensijaan koskaan ollut mitään epäröintiä

tai arkuutta havaittavissa. Niinkuin hän nuorena opettajana vuosisadan alussa piti sytyttäviä puheita esikaupungin kansalle, niin hän myöhemminkin pelkäämättä meni tilaisuuksiin, joissa toisin ajattelevat saattoivat ryhtyä puhujaa häiritsemäänkin.

Ensimmäinen varsinainen Hilja Pärssisen aloite koski »kotien perustamista turvattomia lapsia, aviottomia äitejä ja heidän lapsiaan» varten ja siinä jutussa saikin Hilja runsaasti käyttää sanaa selittääkseen, oliko hän siveettömien naisten asialla. Lukuunottamatta kiivaita väittelypuhevuoroja eduskunnassa sai hän puolustautua vanhoillista sanomalehdistöä vastaan, joka väitti häntä sekä vapaan rakkauden kannattajaksi että nuorison pahentajaksi koska puolusti aviottomia lapsia. Vastatessaan »Mikkelin Sanomain» ja »Viipurin» syyttäviin kirjoituksiin hän huomauttaa, ettei halua lainkaan loistaa »modernisilla» mielipiteillään mutta ei myöskään pidä synnyttämistä rikoksena, koska kerrotaan jo Jumalankin luomisessa sanoneen: lisääntykää ja täyttäkää maa, joten lasten syntymistä on maailman alusta pidetty luonnollisena asiana. »Kuka julkenee kipuja kärsineen äidin leimata synnin tehneeksi. Minä en ainakaan ja luulen, että minuun tässä asiassa yhtyy jokainen valistunut kansalainen». Samalla hän ivailee tekopyhiä miehiä, joilla laillisen »kristillisen» vaimon lisäksi saattaa olla toisia, vähemmän tai enemmän julkisia. »Jo nuorena aloin arvostella tuollaista porvarillisen elämän siveettömyyttä.»

Hilja ei tietenkään onnistunut aloitteensa läpiajamisessa, mutta turvattomien äitien asia ei silti häivy hänen mielestään vaan hän alustaa liittokokouksissa kysymystä kerta toisensa jälkeen, puhuupa hän asiasta puoluekokouksissakin. »Työläisnainen» sisältää tuon tuostakin hänen aviottoman naisen asemaa monipuolisesti valaisevia kirjoituksiaan. Itsenäisyytemme aikana, vankeusvuosiensa jälkeen palattuaan jälleen eduskuntaan Hilja saattoi todeta sosialisen lainsäädännän

kehittyneen hänen toivomaansa suuntaan ja aviottomien, turvattomienkin äitien saaneen asiaan kuuluvia oikeuksia. Hän ei kuitenkaan ennättänyt nähdä erästä toivettaan toteutettuna, Miina Sillanpään aloitteesta perustettu Ensi-koti valmistui Helsingissä vasta v. 1941.

1890-luvun realismi oli jo aikoinaan tuonut kirjallisuuteen kysymyksen kaksinaismoraalista ja Minna Canth oli pontevasti esiintynyt sitä vastaan. Työläisnaisten järjestöissä putkahtaa väittely aviottomien äitien asemasta usein esille ja Hilja Pärssinen edustaa puhtainta kirjallisuuden edustamaa kantaa. Runoissaan hän tunteilee naiskohtaloilla, joissa häikäilemättömän herrasmiehen viettelemä tyttönen joutuu prostitutsionin uhriksi.

Sosialipsykologisen tutkimuksen kehittyessä ja todistaessa, että yksinomaan taloudellisista syistä ei kukaan joutunut prostitueeratuksi, vaimeni harrastus työläisnaisten piireissä heitä kohtaan mutta sensijaan harrastus lisääntyi vuosien mittaan turvattomassa asemassa olevia lapsia kohtaan. Tarmokkaammin kuin muut järjestöt juuri sosialidemokraattiset naisyhdistykset esittivät vaatimuksiaan aviottomien lasten oikeuksista aviolapsen rinnalla. Näiden asioiden selvittelyssä Hilja Pärssisellä on merkittävä osuutensa. Hanakammin kuin kenenkään muun, joutui Hiljamme kamppailuun ja väittelypuhevuoroihin Hilda Käkikosken kanssa, jonka sosiaalisesti ja poliittisesti vanhoilliset mielipiteet häntä suututtivat. Nämä kaksi naista olivat useasti vastakkain periaatteellisista naisasiakysymyksistä.

Jo eduskuntamme alusta alkaen Hilja käyttää intohimoisimmat ja väkevimmät puheensa raittiusasian puolesta. Ensimmäisillä valtiopäivillä hän seitsemässä puhevuorossa käsittelee raittiuskysymystä eri puolilta. Myöhemmin hänet nähdään aina puhujalavalla kun vaaditaan mallasjuomaveroja, kieltolakia jms.

Tuntuu luonnolliselta, että Hilja käyttää puhevuoroja yksityisten oppikoulujen valtioavun puolesta. Hän oli aina erittäin myötämielinen yhteiskouluille ja myöhemmin Pärssispuolisot perustivatkin oman yksityisen oppikoulun. Hän on paljon esillä kansakouluopettajien ja pappien palkkakysymyksessä. Hänenhän täytyi tuntea näitä asioita, mutta yllättävää on, ettei hän ole erikoisen myötämielinen kansakoulunopettajien asialle. Hän huomauttaa kansakoulunopettajien pitkästä kesälomasta, jolloin he voivat hankkia itselleen runsaasti lisäansiota ja kun hän myöhään yöllä nousee puhumaan leipomotyöntekijäin asiasta ja istumiseen kyllästynyt eduskunta vaatii vain äänestystä, hän sanoo kimmastuneena: »Koska täällä on jaksettu kuunnella kymmenen tuntia kansakoulunopettajien palkasta, niin jaksettanee kuunnella vielä puolen tuntia leipureistakin». Laajasti hän selostaa leipomotyöntekijäin vaikeita oloja ja vaatii heidän työaikaansa lyhennettäväksi 10 tuntiin päivässä.

Useampaan otteeseen hän eri asioiden yhteydessä painostaa velvollisuuttaan ajaa ennenkaikkea ruumiillisen työntekijöiden asioita koska hän on heidän edustajanaan valittu eduskuntaan.

V. 1907 ilmestyneen runokokoelman nimi on »Taistelun tuoksinasta» ja se ilmestyy Työväen Sanomalehti O.Y:n kustannuksella. On kuin kirjoittajana olisi aivan toinen henkilö kuin esikoisteoksen, haaveileva papintytär, tämä toinen on innostunut luokkataistelija, tietoinen sosialisti.

»Soi Internatsionaale
ja rivit tulvehtii.
Lumoten punalippu
korkeella hulmusi.»

Hänen myötätuntonsa alaluokan kärsivien puolesta on aitoa ja liikuttavaa. Jo runojen nimetkin puhuvat puolestaan: »Kuokkamies», »Kirvesmies», »Tehtaantytön laulu», »Eräälle palvelijattarelle», »Ompelijatyttö, »Apurinainen» (Uupunut apurinainen putoaa rakennustelineiltä), »Luutamummo» jne. Jos kaikissa edellisissä on liiallista, nyt jälkeenpäin äitelältäkin tuntuvaa senttimenttaalisuutta, saattaa leimuavissa agitatiorunoissa sensijaan helähtää metallista pontevuutta:

»*Vastaa* köyhälistö.

Yhä vielä odotatko
että rikkaat etus vaalii
Yhä vielä kumarratko
luona kurjan ryöstösaaliin.
Köyhälistö sanas anna,
astu kansain veljestyöhön.
Lippus korkealla kanna,
paistakoon se ajan yöhön.»

Miten hyvin nuo säkeet ovatkaan vastanneet yleisön tunnelmaa, kun ne innostunut lausuja sinkosi vaalikokouksiin saapuneelle yleistä ja yhtäläistä äänioikeuttaan ensi kertaa käyttämään valmistuvalle kuulijakunnalle. Nykyaikaisen proletaarirunouden kannalta Hilja Liinamaan silloisissa runoissa on liian paljon kelmeyttä, varjoja ja ryysyä, mutta 1890-luvun realismi tässä kantoi hiukan tunteilevaa jälkihedelmää. Toisinaan Hilja näyttää pysähtyneen ajattelemaan lapsuutensa vuosien ja nykyisen ajan eroa, toteaa vieraantuneensa entisistä ystävistään, jotka uskossa ovat löytäneet »sen rauhan tyynen rannan» kun hän sensijaan kantaa povessaan ainaista taisteluhalua.

Miten ahkeraan Hilja Liinamaa kirjoittaa juhlarunoja eri tilaisuuksiin, osoittaa jo seuraava luettelo »Taistelun tuoksinan» sisältämistä runoista: Kuopion työväentalon vihkiäisiin, Kuopion kauppa-apulaisyhdistyksen 10-vuotisjuhlaan, Mikkelin

tv:n 15-vuotisjuhlaan 1905, Helsingin pitäjän Suomelan kansakoulun 10-vuotisjuhlaan 1906, Ompelijatarten edustajakokoukseen v. 1906.

Kun ajattelee miten työntäyteisiä muutenkin noiden vuosien on täytynyt olla, joiden aikana Hilja on juhlarunojaan sepitellyt, saa aavistuksen hänen henkisestä joustavuudestaan ja työteliäisyydestään. Taiteellinen tuotanto ei luonnollisestikaan tällaisissa oloissa voi olla aina ehdottomasti täysipainoista.

Persoonallisia suhteita ulkomaille.

Ulkomaanmatkat alkavat vähitellen merkitä hänelle yhä suurempaa elämänsisältöä ja henkistä avartautumista. Ensimmäisten aikana hän tunnelmoi vain yleensä paheksuvasti suurkaupungin humuista, kuten esim. v. 1907:

»Asuin Schonebergissa ja illoin katselin levotonta nautinnonhimossaan sairasta kaupunkia, jonka ravintoloissa vielä yöllä tulet loistivat. — Voineeko ihmissuku enään koskaan palata luonnon lähteille, ajattelin. Näyttipä toivottomalta.» Mutta jo Stuttgartin suuresta sosialististen naisten kongressista samana vuonna hän kirjoittaa toisenlaiseen sävyyn.

»Myös naisia kaikista kansallisuuksista oli saapunut. Jos joku Suomen porvarillinen lehti olisi täällä edustettuna, niin olisi sillä naisten puvuista paljon kirjoittamista, sillä niin erilaiset ne ovat. Tuossa on yhdellä tukka pitkin pituuttaan auki, tuuhea ja kihara, ulettuen liki vyötäisiä. Tuossa intialainen kansallispuvussaan, englantilaiset omituisissa hameissaan, ranskalainen kiristetty kuin muurahainen ja itävaltalaiset somissa reformipuvuissa. Nähtiinpä eräs mies Sveitsistä, luonnonfanaatikko, paljain jaloin ja säärin, lyhyessä nahkaviitassa köysi vyöllä ja avopäln valuvalla tukalla.»

Tämän »porvarillisen» pukuesittelyn jälkeen hän kuvaa

eräitä esiintyjiä, erikoisesti kiittäen aikaisempaa ihannettaan Klara Zetkiniä, joka on Hiljan mielestä verraton ja raju puhuja. »Suomen porvarit menettäisivät ainiaaksi rauhansa, jos sellaista kuulisivat.»

Yhä uudelleen ja uudelleen palaa Hilja Pärssinen näiltä matkoilta tultuaan naisasiaan, kieltäen vanhojen sosialistien käsitysten mukaan naisasian tarpeellisuuden proletaarinaiselta, jolle vapaus tulee työväenluokan vapautuksen rinnalla. Hän kuvaa työläisluokan naista riistettynä ja sorrettuna ja painostaa että tällaiselle ei ole mitään hyötyä, jos hän astuu yläluokan naisen rinnalle heläyttelemään feministisiä sävelmiä, joita joskus kyllä saattaa kuulla työläisnaistenkin kokouksissa. Runossaan »Naiselle» hän kuitenkin kiivailee eräitä vääriä vanhanaikaisia naiskasvatusperiaatteita vastaan:

Sinä nöyryyttä neuvot lapsille
ja laitat ruuan ja vaatteet,
mut unohdat innon ja uljuuden
ja kauniit, kantavat aatteet. —

Mutta kun Imatran työväenyhdistyksen naisosasto v. 1911 tekee ehdotuksen naisliiton lakkauttamisesta ja että puoluetoimikunnan yhteyteen perustettaisiin vain jonkinlainen naisjaosto, esiintyy Hilja Pärssinen hyvin pontevasti tällaisiakin pyrkimyksiä vastaan huomauttaen, että eräiden naisia koskevien kysymysten selvittämistä varten on naisten toiminta tarpeen. »Rohkeneeko kukaan sanoa, että naisilla esim. olisi nyt äänioikeus, ilman naisten erikoistoimintaa. — Ei voi odottaa, että miehet meille tekevät valmista työtä, itse meidän on työtä tehtävä. Emmehän me suojeluslakiasioissakaan voi asettua odottamaan, että miehet ratkaisevat niitä meille edulliseen suuntaan, itsehän meidän täytyy kaikin voimin niiden ratkaisuun vaikuttaa.» Sitten hän luettelee joukon kysymyksiä,

joiden ratkaisussa tarvitaan erikoisesti naisasiaa työväenliikkeen keskuudessa.

Vuosi vuodelta näyttääkin Hilja Pärssinen sitten vähitellen vakiintuvan myötämielisyydessään naisasiaa kohtaan. Hilja itse on sekä eduskunnassa että puoluekokouksissa ja naisliiton liittotoimikunnan kokouksissa ensimmäisten joukossa puhumassa juuri näiden naisten erikoiskysymyksien puolesta. Senjälkeen kun liittotoimikunta v. 1909 muutetaan Helsinkiin ja jääkin sinne, ei hän enää ole niin kiinteästi mukana liiton toiminnassa koska toiminta valitsijoiden joukossa Viipurin itäisessä vaalipiirissä tuntuu hänestä kaikkein tärkeimmältä. Hänen työnsä kantavatkin siellä hedelmää ja hän tuntee saavansa kaunista tunnustusta toiminnastaan, sillä esim. vuoden 1910 vaaleissa hän tulee vaalipiirissään valituksi eduskuntaan korkeimmalla henkilökohtaisella äänimäärällä. Anni Huotari on kertonut itse kerran kuulleensa, miten Hilja jossain kokouksessa oli puheensa jälkeen kovasti tiukannut keskustelua, mitä ei ollut hänen yrityksistään huolimatta syntynyt. Sanokaa nyt toki jotain, oli hän huudahtanut. Silloin oli eräs kuulijoista sanonut karjalaisen hyväntahtoisesti: »Sitähän myö, mitä rouvakin.»

Pärssis-puolisot ovat siirtyneet Helsinkiin, kun Hilja on luopunut opettajatoimestaan ja Jaakko Pärssinen joutunut kansakoulun tarkastajaksi hoitaen hänkin piiriään Helsingistä käsin. Heidän kotinsa on kaunis kulttuurikoti. Lyyli Takki on kertonut että kotioloissaan Hilja vaikutti kaikkea muuta kuin epäkäytännölliseltä runoilijalta. Raha-asioissa hän oli säästäväinen ja melkein turhantarkka kotoisen järjestyksen ihminen. Ei tomun hiukkaakaan saanut olla missään, jokainen esine oli hievahtamatta paikallaan. Esim. tuolin ja pöydän jalkoja ei saanut oma tai vieras kolhia, vaan piti istua sievästi ja tasaisesti. Kotona harrastettiin innokkaasti kirjallisuutta, Hilja hankkii runsaasti ulkomaalaisia sosialistisia kirjoja mutta

keräilee miehelleen myöskin kasvatusopillisia teoksia. Mutta myöskin musiikilla oli keskeinen asema koska Jaakko Pärssinen rakastaa musiikkia ja soittaa hyvin pianoa.

Eräitä periaatteellisia kysymyksiä.

Mielenkiintoista on todeta miten Hilja Pärssinen suhtautuu uskontoon. Vuosisadan alkupuolella keskusteltiin työväen järjestöissä useasti työväestön suhteesta uskontoon ja kirkkoon. Hilja Pärssinen eli herkästi mukana ajan tunnelmissa ja vaikutelmissa. Vuoden 1909 liittokokouksessa hän Vera Ostroumovin maltillisen alustuksen johdosta kiivailee turhaa suvaitsevaisuutta vastaan, koska se johtaa vain välinpitämättömyyteen. Sensijaan olisi tärkeätä aina osoittaa, miten eri uskontomuodot ovat täynnä inhimillisiä erehdyksiä. Hilja ilmoittaa kammoksuvansa, että kirkollinen ja uskonnollinen pimitys saisivat vaikuttaa ilman vastustusta. V. 1917 on Hilja vielä jyrkemmällä kannalla, ehdottaen ponsilauselmaa, jossa sanottaisiin että »uskonnonopetus, ollen ristiriidassa totuuden, luonnontieteitten ja siveysopin kanssa vaikuttaa turmiollisesti nuorisoon samalla kun sitä pitämällä koulun ohjelmassa, lyödään laimin terveitten ja jalostavien käsitysten istuttaminen, senvuoksi vaatii kokous, että uskonnonopetus on poistettava kouluista ja sijalle asetettava siveys- ja yhteiskuntaoppi.»

Näihin aikoihin Hilja Pärssinen on monissa muissakin asioissa suuri kieltäjä, mutta jos lukee hänen runojaan saattaa siellä tavata eräitä hartaita uskonnollisiakin mietteitä. Hänen niinkuin niin monen muunkin sosialidemokraatin kirkkoa vastustava kanta johtuu siitä ärtymyksestä, minkä papisto meillä epäsosiaalisella ja koko työväenluokalle välinpitämättömällä kannallaan aiheutti. Lähestyttiin vuotta 1918 ja vas-

tustamisen halu ja epäluuloisuus toisin ajattelevia kohtaan lisääntyi kuukausi kuukaudelta.

Yhtä innokkaasti kuin työväen suhteesta kirkkoon ja uskontoon keskusteltiin järjestöissä myöskin siviiliavioliittokysymyksestä. Eräillä radikaalisimmilla tahoilla puolustettiin jopa vapaata omantunnon avioliittoa ja sellaisia olikin solmittu työväenliikkeen miesten ja naisten kesken. Hilja Pärssinen vastustaa jyrkästi kantaa, että avioliitto jätettäisiin kaikkea virallista vahvistusta vaille, »siis vapaalle sopimukselle, mitä muotoa voitaisiin hyvinkin mielivaltaisesti käyttää ja mistä käytännöstä vaimo lasten äitinä kärsisi kun saattaisi minä hetkenä tahansa joutua lapsineen oman onnensa nojaan.» Kun eräissä työläispiireissä pidettiin siviiliavioliittolaki jo sellaisenaan päämääränä, joka muuttaisi avioliiton sen solmineille kumppaneille inhimillisemmäksi, huomautetaan Hilja Pärssisen ja 30 muun liittokokouksen osanottajan ponnessa v. 1909: »Samalla tahdomme kuitenkin käsityksenämme merkitä, että avioliittokysymys ei ole siviiliavioliitolla ratkaistu. Siihen jää yhä edelleen kapitalismin vaikuttamat nurjuudet, ja vasta sosialismin voitettua, yksilöjen voidessa ilman taloudellisia esteitä järjestää avioliittosuhteensa, tulee tämä asia järjestymään terveellä ja onnellisella tavalla.»

On luonnollista, että Hilja Pärssisen tempperamentilla ei naisliiton johtaminen käynyt ihan hankauksitta. Vuodesta 1911 alkaa näkyä määrättyä äksyilevää syrjään vetäytymisen halua, milloin on kysymyksessä sihteerin toimen täyttäminen, milloin palkkakysymyskin. V. 1912 on lyhyt uutinen »Työläisnaisessa», johon Hilja Pärssistä ei enää ole muutamaan kuukauteen merkitty toimitussihteeriksi, että liittotoimikuntaan valitut Pärssinen ja Kanervo ovat ilmoittaneet, etteivät tule ottamaan osaa toimikunnan työhön ja että heidän tilalleen kutsutaan varajäsenet. Naisliiton ollessa taloudellisissa vaikeuksissa oli Hilja Pärssinen haluton panemaan takuilla t.m.s.

alttiiksi omaa yksityisomaisuuttaan. Useamman kuin kerran harjoittaa Hilja Pärssinen sen sijaan kirjoituksissaan tilitystä työväenliikkeen sisäisestä hengestä ja toimihenkilöiden ominaisuuksista. »Työläisnaisessa» hän huomauttaa, että luottamuspaikoille olisi kartettava asettamasta anarkistisia tai pikkuporvarillisia aineksia. Hän huomauttaa, että puolueessamme on kirjailijoita, eduskuntaehdokkaita, sanomalehtimiehiä ja puhujia, jotka ovat käyneet porvarillisen yhteiskunnan kouluja niin että heihin on koetettu istuttaa vanhoillista säätyrajoihin ja etuoikeuksiin nojautuvaa elämänkäsitystä.»

Hilja Pärssinen, naisliiton ainoa kouluja käynyt toimihenkilö, tuntee suurta epäluuloa muita oppineita kohtaan. »Vaikka otaksummekin, että enemmillä puolueeseemme liittyneillä oppineen köyhälistön jäsenillä on ollut tätä arvostelukykyä, niin kumminkaan emme voi tietää, onko se ollut kyllin voimakas leimaamaan koko heidän persoonallisuuttaan. Sen vuoksi se ei yksin riitä, eikä riitä joidenkuiden sosialististen kirjojen lukeminen, ei edes ohjelman hyväksyminen vaan kaiken tämän lisäksi tarvitaan katkeamaton yhteys köyhälistöluokkaan s.o. työväen elämän tarkka tuntemus ja työväenluokan ajatustavan ymmärtäminen. Tätä kaikkea ei opita muutamissa kuukausissa, ei tähän myöskään kyetä pintapuolisella asianharrastuksella, siinä voidaan vain sitkeästi ja lujasti varttua koko ihmisijän kestävässä aatteen työssä ja tunnollisessa puoluetoiminnassa.»

Vaaleja on runsaasti koska mikään eduskunta ei istu täyttä kauttaan vaan valtiopäivät tuon tuostakin hajoitetaan ja uudet vaalit on toimeenpantava. Pingoitettu vaalitaistelu johtaa määrättyyn kiihkeään luokkataistelusävyyn. Mutta myöskin koko poliittinen tilanne johtaa kuilujen muodostumiseen eri yhteiskuntakerrosten välillä. Vuoden 1905 radikaalisuutta seuraa pian vanhoillisuuden ja taantumuksen

ajat. Vuonna 1909 vietetään monin tavoin maassamme Suomen Venäjään liittymisen 100-vuotisjuhlaa ja Hilja Pärssistä ärsyttävät moiset juhlimiset. Hän kirjoittaa »Työläisnaisessa» otsikolla: »Suomettarelaisuus myrkyttää kansaamme» kiihkeän kirjoituksen itsenäisyytemme puolesta. Vallanalaisuus on aina hänen mielestään nöyryytystä, joten ei voi siis väittää että Suomella olisi hyvä olla Venäjän turvissa. Turhaa on hänen mielestään myöskin kuvitella, että Venäjä haluaisi pitää meitä poikkeusasemassa. Saamme aina olla valmistuneita kaikkein pahimpaan.. Kuinka silloin voisimme juhlia ikeen alle joutumisen kunniaksi. Eihän toki.» Aina muissakin tilaisuuksissa myöhemmin Hilja Pärssinen puhuu yhtä täsmällisesti ja selvästi maamme vapauden ja itsenäisyyden puolesta, mikä tässä erikoisesti todettakoon koska hän myöhemmin punaisten johtomiehenä pakeni Venäjälle ja häntä sieltä palattuaan syytettiin maanpetturuudesta niinkuin muitakin kohtalotovereitaan.

Aatteellisena runoilijana.

Runoilutyötään Hilja harrastaa ahkerasti maailmansotaa edeltäneinä vuosina. Hän julkaisee kolme pientä runokokoelmaa vuosina 1908—11, etupäässä julisteellista runoutta. Silloin tällöin huomaa hiukan alakuloisempia, väsyneen ihmisen tunnelmia. Hän kertoo »Mun täytyy» runossa ennen hengittäneensä kevätruusujen suloa, mutta näkevänsä kaikessa »syysluonnon kalpean kulon» ja elämän ankaran todellisuudessa täytyy vain ponnistaa eteenpäin ja häätää kaikki turhat sulohaaveet luotaan.

»Musta virta» niminen runokokoelma ilmestyy Amerikassa v. 1912. Hilja Liinamaa ei kai ole ainoastaan tahtonut paeta venäläistä sensuuria ja painostusta lähettäessään parhaita runojaan suomalaiselle kustantajalle Atlannin toiselle puolelle, vaan aatetoverit siellä ovat teoksen kustantamista pyytäneet.

Hänen kehitystään parhaiten valaiseva ja taiteellisesti mielenkiintoisin runokirja on itsensä Otavan kustannuksella vallankumouskuukausina 1917 julaistu »Elämän harha». Runoilija on päässyt »elomme vaelluksen keskitielle», hän on neljäkymmentä vuotias, taloudellisesti vakiintunut säästäväisyytensä ja työteliäisyytensä avulla. Maisteri Jaakko Pärssinen on valmistautunut laajempiin tieteellisiin töihin, Hilja kertoo mielellään asiasta kiinnostuneille aviopuolison kasvatusoppia käsittelevästä tohtorin väitöskirjasta. Käytännöllinen järjestötyö naisliitossa ei sido häntä niinkuin aikaisempina vuosina, hänellä on ollut aikaa syventyä ja keskittyä lyyrillisiin tunnelmiin. Hän viljelee uutta runomuotoa, on vapaampi ja syvempi laulajana kuin milloinkaan ennen, hän ei halua enää käyttää kansanlaulun sovinnaisia säkeitä.

»Elämän harhan» ensimmäinen runo ilmaisee uutta sävyä samalla kun se antaa aavistuksen siitä onnellisesta odotuksesta, joka työväenliikkeen johtohenkilöiden mielen maassamme täytti:

Halki harhain.

Läpi sumun, kautta humun,
halki harhain,
tulta lyö ja salamoi.
Syttynyt on hehku parhain,
välkkyy uuden aamun koi.
Näämme ihmeellistä unta:
alla aavan taivon sinen
ihmiskunta
onnellinen. —
Ajan kellonlyönnit soi.

Uudessa kokoelmassa on luonnollisesti runsaasti yhteiskunnallisia runoja, mutta niissä on tällä kertaa todella taiteellista näkemystä niinkuin runoissa »Pettu» ja »Kaleeriorjat», usein ne ovat symboolisia. Monessa hänen säkeessään viiltää kipeä uuden yhteiskunnan kaipaus, mutta samalla hän, huvilan omistaja, joka viettää kesät luonnon parissa, tuntee kyllästymistä kaupunkielämää kohtaan yleensä eduskuntatyön pingoitettuun ja siihen aikaan tavallisesti öiseen aikaan suoritettuun työhön väsyneenä. Määrätynlaista tervettä luonnonihailua on hänessä ollut ennenkin, mutta nyt se alkaa vallata alaa ennen muita harrastuksia. Toisissa runoissa kuultaa illusioninsa menettävän keski-ikäisen ihmisen ilotonta rehellisyyttä ja alakuloisuutta sen vuoksi että sodan tuhoamassa maailmassa on niin paljon nälkää, pimeyttä ja kuolemaa.

»Kunne kuljen, kussa käyn,
yhä kohtaan saman näyn:
repaleinen ryysynuttu,
kurjuustaru suruntuttu.» (»Repaleiset»)

Mutta sitten kuin poikkeuksena koko kirjan yleistunnelmasta on sellainen reipas taistelulaulu kuin »Ilolla tervehdän», jossa persoonallisesti on esitetty runoilijan mahtiponsi ja joka julistusrunona kohoaa jollakin tavoin ajan ja paikan yläpuolelle:

Ilolla tervehdän
jokaista aatosta, mi syttää
sydämet, jotka nukkui untaan.
Se salamana yötä häikäisee
ja lankee valheen valtakuntaan
ja herättää ja hämmästyttää.

Ilolla tervehdän
jokaista säkenöivää sanaa,
min hehkumieli julki linkoo.
Se kaikkehen, mi lahoo, mätänee,
kuin säilä kuolettava sinkoo
ja ainiaaksi kuoloon manaa.

Ilolla tervehdän
jokaista tekoa, mi vastaisuuteen
kuin kiila sitkas ponnistaapi.
Sen eessä repee kaikki kelvoton,
ja terve sijahan vain saapi,
niin elo siirtyy uomaan uuteen.

Ilolla tervehdän
mä uskoa, mi siirtää vuoret
ja elävöittää kasteen lailla,
saa vihannaksi elon aavikon
ja yhdistävi mielet nuoret
jo käymään aamunkoiton mailla.

Samaan reippaaseen sävyyn soivat runot »Sydämelleni» ja »Mä kiitän», ne uhkuvat keski-ikäisen ihmisen varmuutta ja toiminnan iloa. Teoksessa on kaunis hymni »Vapaalle Venäjälle» kuvaten miten Pohjolan yöstä rientää tähtien soihtu ja vapaata Venäjää tervehtää.

Julkaistessaan »Elämän harhan» seisoi Hilja Pärssinen runoilijana ja politiikkona elämänsä korkeimmalla kohdalla, hän tunsi vallankumouksen toteuttavan unelmiaan ja tuovan rajattoman määrän toimintamahdollisuuksia. Mutta jo ennen vuotta 1918 alkavat kohtalokkaat vastoinkäymiset kunnes sisäinen suuri murtuminen tapahtuu vasta kansalaissodan jälkiselvittelyjen yhteydessä.

Asianomainen tiedekunta hylkää Jaakko Pärssisen kasvatusopillisen väitöskirjan tieteellisesti heikkona. Hilja kertoo katkerana siihen vaikuttaneista syistä. Maassamme oli juuri silloin ollut kirjaltajain lakko ja kirjapainot eivät pystyneet tuottamaan täysipainoista työtä. Tieteellinen kritiikki oli hänen mielestään ollut tavallista ankarampaa. Myöskin ajan poliittisilla ristiriidoilla oli hänen käsityksensä mukaan ollut vaikutuksensa. Heitä pidettiin molempia punaisina, joihin suhtauduttiin kielteisesti. Hän on nyt niinkuin aina vakuutettu sekä miehensä lahjakkuudesta että tunnollisuudesta tehtävänsä suorittajana. Väitöskirjan hylkäämisen jälkeen Helsingin yliopistossa Jaakko Pärssinen lähtee Saksaan ja saavuttaa siellä tutkielmallaan tohtorinarvon.

Kansalaissodan tapahtumat.

Kun punaisten hallitus v. 1918 muodostetaan, on siinä kaksi naisjäsentä, Hilja Pärssinen ja terijokelainen Hanna Karhinen, hänen paras ystävänsä ja edustajatoverinsa noihin aikoihin. Jaakko hoitaa kouluhallituksessa jotain edesvastuullista tehtävää. Kun punaisten lyhyt valtakausi on lopussa, pakenee Hilja Pärssinen miehensä kanssa Venäjälle niinkuin monet muutkin työväenliikkeen johtohenkilöt. Ennen lähtöään hän Viipurissa piti puheen, joka oli sävyltään sellainen että sitä käytettiin valtiorikosoikeudessa erittäin raskauttavana asiakirjana.

Pärssis-puolisot eivät kuitenkaan jää Venäjälle, vaan palaavat takaisin. Ensimmäisen paniikkitunnelman häivyttyä kävi kaipaus kotimaahan ja varakkaaseen kotiin siksi voimakkaaksi. Hiljan muistelmista käy selville, että hän tajusi tehdyt poliittiset erehdykset ja että hän heti käsitti, ettei Venäjällä oltu menossa kohti inhimillisyyttä ja vapautta. Yhtä suorasti kuin aina, hän jo Venäjällä esittää vastenmielisyytensä siellä muodostettavaa järjestelmää kohtaan. Tämä ei ollut sitä uuden ihmiskunnan luomista, josta hän niin monet kerrat oli runoissaan puhunut. Kumpikin tuomitaan vankeusrangaistukseen, Hilja saa 12 vuotta, Jaakko huomattavasti pienemmän tuomion.

Sivullisen on näistä ajoista vaikea saada mitään tajuttavaa psykologista kuvaa. Toverit ja ystävät olivat hajaantuneet kaiken maailman tahoille, useimmat naiskansanedustajista istuivat jo vankilassa siihen aikaan kun Hilja palasi Suomeen ja hänen juttunsa joutui käsiteltäväksi. Mutta vankilassa hän sitten joutuu taas kosketuksiin entisten tovereinsa kanssa.

Vankitoverit ovat kertoneet Hiljaan tavattomasti koskeneen, saatuaan tietää miehensä armonanomuksesta, jossa tämä syyllisyyttään punaisten puuhiin selittäessään huomauttaa vaimonsa suuresta vaikutusvallasta. Itse asiassa Jaakko Pärssisen perustelu tuntuu todelta, vaikka hän olikin ollut sosialidemokraatti vakaumukseltaan, ei hän ollut tuntenut politiikkaan niin suurta kiinnostusta kuin vaimonsa. Hilja oli aktiivisempi luonteeltaan kuin miehensä. Mutta juuri näihin aikoihin olisi kai Hilja eniten kaivannut aviokumppaninsa henkistä tukea ja tunsi olevansa aatteensa marttyyri. Hän purki sisäiset patoutumansa ja suuttumuksensa usein rajuissa, hysteerisissä kohtauksissa, toisinaan tuskallisissa sairaustunnoissa, mutta vapautui siten ahdistuksestaan ja pääsi vähitellen henkiseen tasapainoon. »Muistojen mailta» runokokoelmassa on sikermä lauluja, joille runoilija on antanut yhteisen nimen »Kauhujen yöt» ja niiden sisällöstä saa oikeastaan käsityksen, minkälaisella koetuksella aktiivisen, herkän Hiljan hermosto on ollut. Kuitenkin hän näissäkin runoissa on tavoittanut kansan runon ja sadun kauneuttakin:

»Huutaa horna, hirtehiset
viskelevät vimmojaan.

Kiitää keijut kummalliset
silkkisissä hunnuissaan.

Muurit huokaa, nauraa ovet,
hyppii lankakeräset.
Ikkunoissa inhat lovet,
mataa niistä käärmehet.

Syöjättären kynnet syöpyy
saakka sydänverehen.
Sielu harhaa, kauas yöpyy.
— Istun, istun vavisten.

Lyyli Takki kertoo tapaamisestaan Hilja Pärssisen kanssa v. 1920 kun Hilja oli saanut lopullisen tuomionsa:

»Emme olleet nähneet toisiamme sitten maaliskuun v. 1918, siis likipitäen kahteen vuoteen. Odotin näkeväni työväenliikkeen tunnetun esitaistelijattaren ja työntekijän kenties hyvinkin entisestään muuttuneena viimeksi kokemiensa kovien vaiheitten jälkeen. Olihan mm. eräissä lehdissä kierrellyt joku aika takaperin uutinen, että toverimme henkinen tila olisi surkuteltavan huolestuttava. Miten toisin kuitenkin oli laita, sen voin huomata jo ensi katsannolta kun tov. P. astui vanginvartijan saattamana paikalle. Iloisempana ja vapaampana en ollut häntä koskaan nähnyt. Oli kuin olisimme vasta eilen viimeksi tavanneet.

— — —

Tov. P. tiesi kyllä alun ja arvasi lopun siitä, miten eräillä tahoilla arvostellaan hänen lausuntojaan neuvostojärjestelmästä. Hän puolestaan on tullut nykyiselle kannalleen monien vaikeitten taisteluitten ja raskasten omakohtaisten kokemusten perusteella. Hänen siveellinen vakaumuksensa on se, että

vääryyttä ja väkivaltaa vastaan on meidän noustava kaikessa ja kaikkialla, harjoittivatpa tuota vääryyttä ja väkivaltaa kutka hyvänsä.»

Suomen työväenliikkeen keskuudessa oli alkanut katkera suuntataistelu. Kun niin moni sos.-dem. naisliikkeen aktiivisimmista naisista istui vankilassa, astuivat aivan uudet voimat etualalle ja eräät kommunistisen katsomuksen omaksuneet saivat johdettua monen naisjärjestön väärälle tolalle. Tästä oli seurauksena että sekä »Työläisnainen» että liitto menetettiin kommunisteille ja niiden sosialidemokraattien, jotka alkoivat puuhata omaa naisjärjestöä, oli annettava sekä keskusjärjestölle että julkaisulle uusi nimi. Hilja seurasi kiinnostuneesti vankilasta käsin mikäli siihen oli mahdollisuuksia, Suomen sos.-dem. työläisnaisliiton ja »Toverittaren» syntyä. Toisaalta niin Hiljan kuin muidenkin ent. naiskansanedustajain tuki vankilasta käsin innosti vapaudessa eteenpäin ponnistelevia jälleenrakentajia.

Mutta Hilja Pärssistä ei vankilassa kiinnostanut ainoastaan kotimaan vaan koko Euroopan työväenliikkeen asiat. Hän kyseli kuulumisia tapaajilta, tiedusteli ulkomaalaisia tovereita, joihin kosketus oli katkennut kokonaan. Hiljahan oli maailmansotaa lähinnä edeltäneinä vuosina tuntenut yhä suurempaa harrastusta Englannin työväen naisliikettä kohtaan. Hänestä oli tullut niin suuri englantilaisuuden ystävä että hänen kodissaan Laivurinkadun varrella Helsingissä oli englantilainen sininen huone. Mutta myötämielisyytensä hän säilytti myöskin Klara Zetkiniä kohtaan. Kun eräät helsinkiläiset puoluetoverit saivat luvan mennä Hämeenlinnaan siellä olevia naisvankeja tervehtimään, alkoi Hilja Pärssinen heti tiukata, oliko Klara Zetkin vasemmistososialistien edustajana tullut valituksi Saksan valtiopäiville, sinne kun kerran oli valittu kaksi vasemmistonaista. Tiedusteli sitä kuin elinkysymystään, hymähti kertoja hyväntahtoisesti. »Niin Hiljan

tapaista! Emmekä me poloiset voineet hänen tiedonhaluaan edes tyydyttää.»

Klara Zetkinin asennoituminen kommunismiin saattoi olla Hilja Pärssiselle eräänlainen elinkysymys. Tieto siitä ei tuntunut erikoisen rohkaisevalta.

Vankilassa kärsi Hilja eniten siitä, ettei saanut haluamaansa kirjallisuutta, hänelle ei annettu tieteellisiä sen paremmin kuin pyytämiään klassillisiakaan teoksia.

Ennen lopullista vapautumistaan joutui Hilja tovereineen vielä traagillisen erehdyksen uhriksi. Kun punaisia ruvettiin armahtamaan, sattui erään johtajien armahduksen yhteydessä että Hämeenlinnan naisvankilasta päästettiin vapaaksi viisi sellaista, joita ei armahdus vielä koskenut. Kaksi jatkoi Hämeenlinnasta matkaansa heti kotiseudulleen mutta Hilja Pärssinen, Ida Aalle-Teljo ja Anni Savolainen tulivat Helsinkiin ja menivät Kluuvikadun Elantoon syömään. Siellä vapaudestaan kiitollinen ja riemastunut Hilja näki entisen Oulun kouluaikojen tuttavansa, silloisen pääministeri Kyösti Kallion, jota meni tervehtimään ilmoittaen, että tässä me nyt sitten olemme. Kallio tuntui hämmästyneeltä, hän ei ollut kuullut Hiljan armahtamisesta mitään ja Ida Aalle-Teljo on kertonut että he näkivät pääministerin menevän puhelimeen mutta eivät enää kiinnittäneet asiaan huomiota. Illalla he sitten lähtivät Miina Sillanpään luo kun siellä sattui olemaan eräs puoluetovereitten kokous, oli iloista tavata vanhoja tovereita. Ei kuitenkaan kestänyt kauaa ennenkuin juhlijoitten pariin pyrki outoja vieraita, vapauteen juuri päästettyjen vangitsijoita. Heitä pidettiin pari viikkoa Helsingissä ja puolueen johto koetti tehdä kaikkensa jotta armahduksesta tulisi tosi. Muiden osalta kai se olisi onnistunutkin mutta Hiljan syyteainesta pidettiin niin raskauttavana ettei häntä vielä voitu armahtaa ja hänen mukanaan saivat palata Hämeenlinnaan muut neljä vankia, jotka vapautettiin kuitenkin ennen Hiljaa.

Elämä alkaa vankeuden jälkeen.

Mutta vihdoin koitti hänellekin armahduksen aika ja v. 1923 ilmestyneen runokokoelman nimi onkin »Jälleen vapaana». Se ilmestyy nytkin Työväen Sanomalehti Oy:n kustannuksella. Tässä teoksessa eivät pääse julkisuuteen vielä Hiljan parhaimmat vankilarunot. Kansalaisluottamusta vailla olevana ja poliittisen suhtautumisen ollessa vielä ankaraa vapautuneeseen punikkivankiin, ei hän uskalla antaa aidointaan ja ehkä ei tunne niihin vielä tarpeeksi pitkää etäisyyttä voidakseen itse ratkaista niiden arvon. Hänen vapauteen salakuljettamansa käsikirjoitukset olivat erikoisia: runoja oli kirjoitettu lakanankappaleelle, ompelutuvan tilkuille, klosettipaperille ja jos jonkinnäköisille paperilappusille.

Runoilijan ja naisasianaisen kohtalo näyttää Hämeenlinnan korkeitten ikkunoitten takana eniten Hiljaa kiinnostaneen. Erikoisesti naisasiatilitykseen liittyy läheisesti kaksi runoa, joista »Suffrageetta» nimistä kannattaa selostaa koska siinä on näiden vuosien mietteitä tavallista selvemmässä valaistuksessa. Nuori nainen vannoo jumalainsa eessä rakastavansa aatettaan »kunis suonissani syke palaa». Neitsyt pyhä käy kiirastuliin aatteensa puolesta mutta sitten saapuu mies, joka puhkee haasteloihin lempiväin ja tunnustaa rakkautensa. Neito arvelee ettei hän ole luotu syleilyihin. »Syvään silmäsin mä kurjuussyihin, niitä poistamaan mun johtaa tie.»

»Mua karta, vihkivaloin olen
solmittuna pyhään aatteeseen.
Mua pelkää, sydämesi polen, —
lähestynet, — sairaaksi sen teen.

Eelleen rientää tuima taistelija
rintamassa väsymättä ain.
Pyhä neitsyt — kumma uneksija
tuttu kärsimysten, vankilain.

Vankilassa ollessaan oli Hilja usein uhannut olla palaamatta entiseen yhteiseen kotiin, mutta rehellisenä ja loppuun saakka ihanteellisena hän kuitenkin näkee itsensäkin syyllisenä, on valmis sovintoon ja rakentavaan yhteistyöhön. Hän on vankilatuttujensa keskuudesta löytänyt uuden holhotin, nuoren, kauniin lesken lapsineen, kummankin hyväksi tahtoo Hilja työskennellä ja antaa heillekin suojaa ja turvaa. Uudessa runokokoelmassaan hän kuvaa pientä tyttöstä, joka tuo hänelle kesän viimeisen kukan:

»En ole emosi minä,
noin suloista en synnyttää mä tainnut,
kuin ruusu ikään
sinut elämä minulle toi.»

Hän tuntee olevansa läheisimmässä ympäristössään tarpeellisempi kuin milloinkaan ennen. Pienet holhokit tarvitsevat häntä, monet ympäristössä olevat turvattomat naiset. Sotaleskien taloudellisen elämän järjestelystä ei huolehdittu niinkuin nykyään tehdään ja punaisten lesket saivat eläkkeensä vasta mummoina, raadettuaan sitkeästi ja urhoollisesti poikiensa, itsenäisen maan vapauden lunastajien, 1939 talvisodan urhoollisten soturien puolesta. Myöskin työväenliike tarvitsi Hilja Pärssistä. Henkisen työvoiman puute oli huutava. Häntä aletaan heti käyttää puhujana ja luennoitsijana, hänen kynänsä tuotteita alkaa jälleen näkyä sekä »Kansan Työssä» että »Suomen Sosialidemokraatissa». Näyttää siltä niinkuin jälleenrakennustyö todella hänenkin kohdaltaan olisi alkanut sodan hävityksen jälkeen. Mutta siitä ei koskaan tullut mitään todellista uutta, Hilja Pärssinen joutui elämään raunioilla, hän tiesi sen itse paremmin kuin kukaan muu. Hän oli uupunut kaikesta siitä, mitä tapahtui vuoden 1917 jälkeen hänelle henkilökohtaisesti ja koko kansalle yhteisesti. Hän on vankilassa kirjoittanut enemmän satiirisia runoja kuin milloinkaan aikaisemmin, hän näkee ruman ja halpamaisen ihmiselämässä selvemmin kuin nuorena ja keski-ikäisenä, hän tuntee olevansa vanha viisikymmenvuotiaana.

»Naisasian ajo on tautina sulla.
Et muuta sä nää, sun sietäispä
naisvankilaan elinkautiseksi tulla,
naisvihaajana jopa kuolisit sä.»

Vuonna 1926 Kansanvallan kustantamana ilmestyy runokokoelma »Muistojen mailta», sisältäen persoonallista, syvää surumielisyyttä, hiljaista alistumista vanhuuteen ja kuolemaan. Vielä salaisuudessa jäytävä sairaus tekee sielussakin työtään vaikka sairauden uhkaama tuho vielä joiksikin vuosiksi vältetään. Hilja Pärssisen rintasyöpä leikataan ja hän alkaa vähitellen vaikuttaa terveeltä ja työkykyiseltä.

Hilja Pärssinen saa odottaa vuoteen 1929 ennenkuin hän jälleen tulee valituksi eduskuntaan, edellisissä vaaleissa ei hänellä vielä ollut kansalaisoikeutta. Uusia voimia on kasvanut niiden tilalle, jotka tuhoutuivat tai joutuivat syrjään vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä eikä Hilja enää epäile sivistyneistön mukaan tuloa, vaan tervehtää lämpimästi jokaista uutta tulokasta sosialidemokraattiseen naisliikkeeseen. Hän opettaa mielellään meitä nuorempia antaen neuvoja miten on valiokunnissa työskenneltävä, miten on kirjoituksilla tehtävä asiaansa tunnetuksi, hän agiteeraa puhumaan täysiistunnoissa silloinkin kun asianomainen itse ei sitä ollut ajatellut. Hän ilmaisee harrastustaan keskustelemalla siitä, mitä toiset ovat tehneet.

Nuorten ohjaaminen onkin Hiljalla aina ollut ikäänkuin veressä. Esim. Lyyli Takki muistelee, miten hän ollessaan aloitteleva keltanokka, sai Hilja Pärssiseltä kaikenlaisia neuvoja. Tämä patisteli häntä kirjoittelemaan lehtikirjoituksia,

milloin kylvettäjien, milloin rakennustyöntekijättärien, milloin minkin työläisnaisryhmän työoloista.

Viimeisenä kansanedustajakautenaan Hilja kuitenkin yhä kiinteämmin itse supistaa harrastuksiaan yksinomaan kulttuurikysymyksiä ja raittiusasiaa kohtaan. Häntä ei enää vimmastuta että opettajien palkasta puhutaan enemmän kuin leipurien asioista, hän puhuu niistä itsekin käsittäen muidenkin kuin vain työväenluokkaan kuuluvien kysymysten hoitamisen sos.-dem. ryhmän velvollisuudeksi. Yhtä intohimoisesti kuin hän aikoinaan työskenteli työväenasiainvaliokunnassa hän nyt syventyy sivistysvaliokunnan asioihin puhellen siellä esillä olleista kysymyksistä aina yksityiskeskusteluissakin. Niinkuin aikaisemmin Hilda Käkikoski oli herättänyt hänessä taisteluvaistoja, hän nyt on ahkerasti väittelyssä kiihkeästi ja hermostuneesti esiintyvän ikl:läisen kansanedustaja Hilja Riipisen kanssa, toisinaan suoritetaan sanasotaa eduskunnan käytävilläkin väitellen kenellä on oikeus missäkin huoneessa oleskella.

Hiljan kiivaus ja helppo ärtyväisyys purkautuu toisinaan odottamatta. Tämän kirjoittaja oli vuoden 1929 paikkeilla saapuvilla eräässä Helsingin työväentalon valistustilaisuudessa, jonne oli kutsuttu sosialidemokraattisia naisia. Siellä Hilja Pärssisen piti puhua. Hän tulikin iloisena ja vilkkaasti jutellen opintosaliin, pysähtyi nähdessään pienen kuulijakunnan, parikymmentä henkeä ja alkoi kimmastuneena sättimään helsinkiläisiä, jotka eivät ymmärrä järjestötoiminnasta yhtään mitään. Ne, jotka olivat saapuneet tilaisuuteen saivat niellä moitteet niiden puolesta, jotka eivät olleet saapuneet.

Eduskunnan sos.dem. naisedustajain joukossa on Hilja Pärssinen keskeisin persoonallisuus, joka on aina valmis keskustelemaan sekä aatteellisista, poliittisista että persoonallisistakin asioista. Hän kertoo »tyttäristään», kasvateiksi ottamistaan ja vähitellen aikuisiksi valmistuvista nuorista neidoista,

kertoo Jaakon koulusta, muistelee menneitä. Hilja Pärssisen eläessä oli eduskunnan harmaa naisten huone eloisten keskustelujen ja viihtyisän yhdessäolon kokoontumispaikka. Me nuoremmat saimme vanhemmilta kansanedustajilta kuulla lukemattoman määrän kaskuja menneiltä ajoilta.

Viimeiset elinvuodet.

Runosuoni ei enää ole ehtymätön niinkuin nuoruudessa mutta aina on Hilja Pärssinen valmis kirjoittamaan tilausrunoja suuriin juhliin, on sitten kysymys työväenyhdistysten 30- ja 40-vuotisjuhlista, urheilevista naisista, opintokerhoista ja tietysti ennenkaikkea raittiusharrastuksista. Hän koettaa kotipaikkakunnallaan olla mukana lasten järjestötyössäkin.

Viimeinen kipeä kohtalonisku tulee kun hänen avioliittonsa ratkaisevasti purkautuu. Silloin vanha sairaus uusiutuu nopeasti.

Kun Hilja Pärssinen syksyllä 1935 astuu, eduskunnan alkaessa työnsä, harmaaseen naisten huoneeseen, jossa miltei kaikki sosialidemokraattiset naiskansanedustajat olivat, sanoi hän meidän häntä iloisesti tervehtiessä kesän jälkeen: »Täältä tulee kuoleva ihminen.» Ja miltei yhteen menoon kertoo hän sitten avioliittonsa dramaattisesta loppunäytöksestä, täynnä kipeää vihaa ja katkeruutta, valmiina kostamaan sillä ainoalla tavalla, jonka tiesi toiseen koskevan: taloudellisella. Hän halusi riidellä jokaisesta yhteisen kodin esineestä.

Parin viikon perästä hän joutuu sairaalaan, toivoo leikkauksen pelastavan niinkuin se oli pelastanut edelliselläkin kerralla, mutta sen toimittamista siirretään ja siirretään. Me muut käsitimme, että siitä ei olisi voinut olla enää mitään hyötyä. Kun toverit istuvat hänen vuoteensa äärellä, juttelee hän kaikenlaista, entiseen nopeaan, mutta nyt jo hiukan sekavaan ja väsähtäneeseen tapaansa. Hän muistelee hiukan humoris-

tisesti riitelyjään poliittisten vastustajainsa kanssa, lähettää sovittavia terveisiä Hilja Riipisellekin, mitkä sitten tulkitaan eduskunnassa niin masentavan väärin. Kun hän kerran sanoo: »Pian menee sitten Halsuan pastorin tytär Hilja Lindgren isiensä tykö», tulkitaan se kirkosta luopuneen kääntymiseksi kristinuskoon. Kristitty Hilja oli aina ollut eikä hänessä mitään kääntymystä viimeisellä hetkellään tapahtunut. Hän ei edes sellaisia asioita ajatellutkaan. Raskaitten elämysten jäljet tuntuivat monin tavoin kipeinä ja hän koetti viimeisillä tarmonsa jätteillä päästä sielulliseen tasapainoon.

Hänen ruumiinsa poltettiin Krematoriossa, ja pienen pieni ystäväpiiri kävi hakemassa myöhemmin hänen tuhkauurnansa asettaakseen sen asianomaiseen lokeroon Krematoriossa. Teki pahaa, että häntä, joka itse asiassa oli rakastanut ihmisiä, suri persoonallisesti ja läheisesti perin harva. Työväenliikkeessä ja erikoisesti sosialidemokraattisessa naisliikkeessä tunnettiin jo sillä hetkellä hänen työnsä kuuluneen menneisyyteen vaikka selvästi tajuttiin, että se oli uranuurtajatyötä.

Hilja Pärssisen avaamia teitä on ollut helppo kulkea.

Viimeisessä runokokoelmassaan hän runossa »Muistojen puutarhassa» oli itse sulkenut portin elämänsä kukkatarhaan:

»Ja syksy tulee, talvi myös,
ja raskas pettymys.
Puutarhassa mun unteni
käy turma, hävitys.
Edessä portin suljetun
on villiköynnös vain.
— Jäin yksin. — Vietän muistoa
rakkaitten vainajain...»

Sylvi-Kyllikki Kilpi.

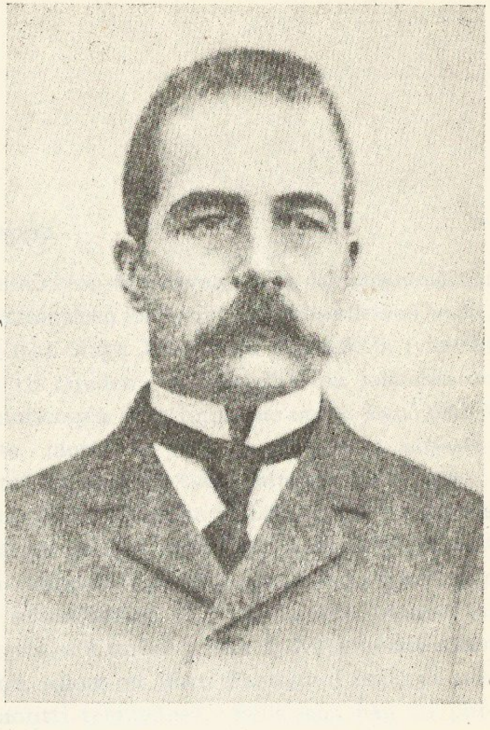

MATTI PAASIVUORI

Lapsuus ja kotitorppa.

Suomen työväenliikkeen tienraivaajien ja sen ensimmäisen puolivuosisataistaipaleen johtavilla paikoilla olleiden henkilöiden joukosta kohoaa Matti Paasivuori jäyhänä ja jykevän monumentaalisena yli muiden. Esitaistelijoiden joukossa on ollut monia tulisieluisempia herättäjiä, parempia kynämiehiä ja organisaattoreita, mutta ei yhtä uupumatonta järjestömiestä, rohkeata taistelijaa eikä työväenluokan asian uskollista puolustajaa kuin Matti Paasivuori. Lähes puoli vuosisataa hän oli työväenliikkeen — niin valtiollisen kuin taloudellisenkin — toimissa ja tehtävissä, ja aina kun tuli kysymykseen vaikean tilanteen selvittäminen ja vastuun kantaminen tai oli annettava vastustajalle tuntuva isku työväenluokan asian eteenpäin viemiseksi, silloin oli Matti Paasivuori esillä ja mistään tinkimättä suoritti tehtävänsä. Sellaisena hän on piirtänyt nimensä työväenliikkeen vaiheisiin ja jää pysyväksi esikuvaksi nuoremmalle polvelle sen jatkaessa uranuurtajien aloittamaa työtä.

Etelä-Pohjanmaan lakeuksien Suupohjan puoleisella kulmalla eli viime vuosisadan puolivälissä valtaosaltaan perin köyhää ja ryysyistä kansaa. Vain harvat olivat varakkaita, suuri enemmistö oli kääpiötilain viljelijöitä, torppareita, mäkitupalaisia tai paikasta toiseen siirtyviä päivätyöläisiä. Asuintilat olivat useinkin suurelle lapsilaumalle liian ahtaat,

ruoka yksinkertaista ja niukkaa. Mutta vapaan lakeuden henki ja eteenpäin pyrkivä mieli oli näiden vähäväkisten elämän kannustajana. Teollisuuden päästessä 1870-luvulla alulle siirtyi väkeä kaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin, mutta tuhannet Etelä-Pohjanmaan pojat ja tytöt hankkiutuivat naapuri- ja sukulaisavun turvin »rapakon taakse», Amerikkoihin.

Ilmajoella — Suupohjan lakeuden reunapitäjässä — Jaakko Ilkan kotiseudulla, synnytti toukokuun 5 pnä v. 1866 Hälleberg-nimisessä torpassa koturina asuvan päivätyöläisen Antti Hällebergin puoliso Sofia pojan, jolle kasteessa annettiin nimi Matti. Pojan vanhemmat olivat palvelleet samaa taloa toinen renkinä, toinen piikana, ja syntynyt poika oli heidän ensimmäisensä ja jäi myöskin ainoaksi, sillä isä kuoli suurena nälkävuonna 1868, pojan ollessa vajaan kahden vuoden ikäinen. Isän kuoltua äiti muutti poikineen entisestä vanhempiensa torpasta »kartanon» torppaan asumaan kahden sisarensa ja näiden lasten kanssa. Tästä Mäkirinteen torpasta tulikin Matin »kotitorppa», jossa hänen varhaisimmat lapsuusvuotensa — kahdesta kahdeksaan vuoteen — kuluivat. Torppa sijaitsi lakeuden laidassa, vihreän nurmikon ympäröimänä, ja sen karkeasti rakennetun tuvan ikkunasta oli avoin näköala aina kirkolle asti. Kuuluipa sinne joskus kirkonkellojen soittokin. — Isältään perimänsä Hälleberg-nimen Matti muutti v. 1906 Paasivuoreksi, ei mistään suomalaisuuskiihkosta, vaan — kuten hän itse myöhemmin kertoi — yksinkertaisesti siksi, että toverit eivät osanneet lausua hänen ruotsalaista nimeään läheskään oikein.

Niin varaton kuin Matti Paasivuoren äiti olikin, hän oli käsistään toimekas ja ahkera työihminen. Kesäisin hän kävi päivätöissä lähiseudun torpissa tai taloissa ja vapaa-aikoinaan hoiti lehmää, jopa paria lammastakin, joille ruoka saatiin isoisten maiden tienvieriltä ja peltojen pientareilta. Talvisin äiti kutoi kankaita, sukkia, nauhoja ym., ja näin saaduilla rahoilla hankittiin perheelle välttämätön toimeentulo. Kun perheessä ei ollut kuin äiti ja poika, oli elämän eteenpäin vieminen helpompaa, kuin mitä olisi ollut laita, jos lasten lukumäärä olisi ollut suurempi. »Kerjuulla en ole koskaan käynyt», vakuutti Matti Paasivuori kertoessaan lapsuudestaan, mikä todistaa hänen äitinsä ahkeruutta ja kätevyyttä.

Kesällä 1874 Matin ollessa kahdeksan vuotias, poika joutui kokemaan sen ajan torppariperheissä hyvin tavallisen näytelmän. Torpan vaatimattomat maat — pieni ala mökin ympärillä — tahdottiin liittää talon maihin, koska Matin täti, jolle torppa oli annettu eliniäksi asuttavaksi, oli keväällä kuollut. Niin tuli eräänä päivänä isäntä voudin ja kolmen miehen kanssa häätämään torpan asukkaita. Poika sai katsella, kuinka vieraat miehet hajoittivat tuvan, joka olisi vielä pitkäksi aikaa antanut suojaa näille omaa asuntoa vailla oleville ihmisille. Mutta sitä ei maanomistaja sietänyt. Hän tahtoi näyttää mahtinsa. On varmaa, että näistä ensimmäisten lapsuusvuosiensa huomioista ja kovista kokemuksista Matti Paasivuori sai ensimmäiset mielijohteet siitä, että yhteiskuntajärjestys ei ollut oikea, koska se perustui vääryyteen ja väkivaltaan.

Ansiotyötä ja vaellusvuosia.

Täytettyään 8 vuotta Matti sai ryhtyä itse elatuksen hankintaan. Hän pääsi kesäksi erääseen taloon lammaspaimeneksi, josta palkkana annettiin ruoka ja talonväen lasten vanhoja vaatteita. Seuraavana kesänä hänet uskottiin jo lehmiä paimentamaan, mitä jatkuikin viisi vuotta. Talvisajat poika asui äitinsä kanssa saaden tältä ensimmäiset ohjaukset kirjainten tuntemiseen ja lukutaitoon, joita taitoja hän sittemmin kehitteli päästyään renkipojaksi paimenenaolovuosien jälkeen. Jo 12-vuotiaana Matti otti rengin pestin erääseen isohkoon torppaan. Miehen töihin oli pojan nyt tartuttava, mutta tanakka-

rakenteisena hän selvisi niistä kuten myöhemmin monista raskaammistakin tehtävistä. Vuoden palveluun jäi torpan renkinä-olo, sillä poika kaipasi vaihtelua, etsi parempaa. Pitäjän kievarissa tarvittiin kyytipoikaa ja siihen hyväksyttiin Matti. Ei työ ollut tässäkään helppoa, sillä jatkuvasti, monasti yökaudetkin, oli oltava kyydissä.

Jo niihin aikoihin tuon varttuvan nuorukaisen mielessä kangasteli pyrkimys eteenpäin ja ylöspäin. Uusi renginpesti otettiin vuoden kyytipoikana olon jälkeen. Ja nyt osuikin Matti-poika taloon, joka vei nuorukaisen kehitystä hyvän matkan eteenpäin. Palveluspaikka sijaitsi pitäjän kansakoulun lähellä. Sunnuntaisin opettaja antoi koulua käymättömille opetusta kirjoittamisessa ja laskennossa. Lyijykynän hankittuaan poika kirjoitteli vapaa-aikansa kirjainkoukeroitaan päreille ja puupalikoille, koska paperia ei ollut riittävästi saatavissa. Myös hikiset ikkunaruudut piirreltiin täyteen kirjaimia. Näin saavuttikin Matti kirjoitustaidon, jolla hän niin paljon hyvää suoritti työväenluokan asian ajamisessa. Laskentoa opetti hänelle lisää eräs Vaasassa koulua käynyt talon poika. Hyvämuistinen kun oli, painuivat opetukset nuorukaisen mieleen ja antoivat askartelua aivoille. Näinä vuosina Matti kävi myöskin rippikoulun, mikä olikin hänen ainoa koulunkäyntinsä. Kaiken muun, minkä pitkällä ja työteliäällä elämäntaipaleella tietoa ja taitoa tarvitsi, hän joutui hankkimaan »maailmanrannan kiertokoulussa», kuten hän itse hieman ironisesti tapasi sanoa.

»Syksyllä 1881 (15 vuotiaana) en enää ruvennutkaan rengiksi, vaan pistin eväspussin selkääni ja lähdin onneani koettamaan Vaasan rautatielle, jota silloin rakennettiin», kertoo Matti Paasivuori ensimmäisestä maailmalle-lähdöstään. Ja tästä lähdöstä alkavatkin hänen pitkät ja vaiherikkaat, mutta useinkin synkät ja vaikeat vaellusvuodet. Näitä vuosia sai Paasivuori laskea itselleen lähes kaksikymmentä, joiden aikana

yksistään jalkamatkaa tuli tehdyksi lähes parituhatta kilometriä. Mutta tätä »maailmanrannan kiertokoulua» hän kävi avosilmin ja lämmin sydän sykki tämän maan kovaosaisten auttamiseksi. Varmaa on, että ilman tätä, useinkin kovakouraista koulutusta ei Matti Paasivuoresta olisi tullut sellaista uskollista esitaistelijaa ja kerran omaksumansa vakaumuksen sitkeätä puolustajaa, jollaisena hänet Suomen työväenluokka tuntee.

Vaasan ratatyömaalta ei Matti kuitenkaan saanut työtä. Hän joutui jalkapatikassa etsimään halonhakkuuta, ja saikin sitä Alavudelta. Kun varat olivat vähissä, ei työn päätyttyä matkustaminen etelään, jonne mieli paloi, käynyt mahdolliseksi. Siksi hän kevättalvella v. 1882 painui takaisin Ilmajoelle ja otti siellä rengin pestin. Mutta vain muutaman kuukauden tätä tehtävää riitti, sillä jostakin aivan mitättömästä syystä tuli isännän kanssa riita, joka päättyi tappeluun ja aiheutti, että Matti pääsi jälleen vapaaksi. Nyt oli edessä tuttu jalkamatka Ilmajoelta Hämeeseen. Matka kulki Kurun ja Ruoveden kautta. Välillä hän hakkasi mm. Kurussa halkoja ja oli 8 viikkoa tukkitöissä. Kävelymatka keskeytettiin pääsiäisen pyhiksi Tampereelle ja sieltä jatkettiin Toijalaan, josta junalla Hämeenlinnaan. Tämä oli Matin ensimmäinen rautatiematka. Muutaman viikon työskentely rakennuksella Hämeenlinnassa auttoi matkarahojen saantia, vaikka päiväpalkka olikin vain 1 mk 50 p. Niin jatkui matka Helsinkiin.

Tästä ensimmäisestä Helsingissä-olostaan on Matti Paasivuori itse kertonut hyvin sattuvasti ja ajan oloja kuvaavasti, joten se kerrottakoon hänen omilla sanoillaan:

»Kun siinä tuskittelin tämän elämän kieroutta, tuli huoneeseen toinen niistä miehistä, jotka talon portilla olivat seisoneet ja joilta olin kortteeria kysynyt, sekä sanoi minulle: 'Lähde nyt minun kanssani, niin minä toimitan sinut ajamaan

vosikkaa.' En tarvinnut kahta käskyä. Lähdimme heti. Hän kertoi, että talossa jossa olin kortteeria, ei asunut muita kuin viinanmyyjiä, huonoja naisia ja hampuuseja, ja kuvaili minulle koko sen surkeuden ja kurjuuden, mikä siellä elämisestä seuraa. Menimme Antinkadulle taloon n:o 12. Täällä asui ruotsalainen huonojalkainen ajuri N-r, jota haukuttiin 'maitokuskiksi'. Minä outo maalaispoika, joka en tuntenut kaupunkia enkä osannut ruotsinkieltä, rupesin rengiksi issikalle. Palkkaa minulle luvattiin 5 mk kuukaudelta. Otin tämän paikan vastaan siksi, että kaupungissa kuulin olevan huonon työnsaannin, etenkin oudolle. Arvelin, että olen yhden kuukauden tässä siksi kun tulee enemmän työtä niin sitten siirryn muihin töihin.

Pari päivää kului ennenkuin minut pantiin ajamaan kaupungille. Mutta sitten minun käskettiin pukea issikan ruma kauhtana päälleni ja topattu korkea ryssänkuskin hattu päähäni ja lähteä siinä asussa hevosen kanssa kaupungille. Tein niin. Pirssiin en uskaltanut ajaa, koska en tiennyt säännöistä. Ajoin katua ylös, toista alas ja otin kyydin kun sattui. Tällä tavalla ajelin kaupungilla ja painoin katukilvissä olevat katujen nimet tarkoin mieleeni.

Ei kestänyt monta päivää, kun tiesin kaikki kadut kaupungissa sekä muut tarpeelliset talot: synnytyslaitoksen, sairashuoneet, poliisikamarit, hotellit, Kaivopuiston, Alppilan, teatterit ja — mitkä olivat kaikista tärkeimmät — tyttöpaikat! Niitä oli siihen aikaan Helsingin kaupungissa paljon. Kokonaisia suuria taloja oli niiden hallussa. Puuluukut ulkopuolella ikkunoissa osoittivat paikkoja, joissa herrat mässäsivät ja tappelivat.

Issikoita seisoi kymmenittäin noitten talojen pihoissa ja porteilla odottaen herroja. Se oli issikalle ansiota odottaa herraa tyttöpaikasta. Siinä voi ansaita yössä 20 mk.

Tulin tuntemaan nämä yhteiskunnalliset laitokset ja osaksi

niiden asukkaatkin. Ne olivat enimmäkseen ruotsinmaalaisia tyttöjä. Väliin keskellä päivää ottivat ne issikan, käskivät ajaa Esplanaadinkatua alas kauppatorille ja Aleksanterinkatua ylös ja taas alas. Se oli tavaran näyttelemistä ostajille, herroille.»

Ajurina olo päättyi kuuden viikon kuluttua. Kun Helsingistä oli vaikea saada työtä, tuli Matin tietoon, että Vantaanjoella Helsingin lähellä oli saatavissa tukinuittoa. Sekin työ oli aivan lyhytaikaista. Helsinki oli jätettävä, koska uutta työtä ei ollut, ja jalkapatikassa Paasivuori, työtä välillä tehden, vaelsi Hattulan kautta Tampereelle ja sieltä laivalla Visuvedelle, josta jälleen jalan saapui kotipitäjäänsä Ilmajoelle. Vaasan rautatie valmistui näinä aikoina, ja Matti pääsi ratatöihin Sydänmaan ja Vaasan välillä. Mutta näistäkin töistä oli taas lähdettävä. Jälleen veti — ehkä koti-ikävä — Ilmajoelle. Kaksi vuotta Matti nyt renkinä oli eri taloissa ja viihtyi, niin kuin hän itse myöhemmin kertoi, erinomaisesti, koska oli »pihkaantunut erääseen neitoseen» ja neitonen pihkaantunut Mattiin. Tästä suhteesta ei kuitenkaan kehittynyt sen pitempää tuttavuutta. Syksyllä v. 1886 alkoi jalkamatka jälleen etelään, Tampereen, Pälkäneen ja Kangasalan kautta välillä töitä tehden Helsinkiin.

Helsingissä Matti kokeili useampia työaloja, kävi talven kuluessa kursseja Kansankodissa, Polyteknikkojen talolla ja muuallakin — piirustusta ja laskentoa opetellen, ja kuunteli luentoja kartuttaen siten tietomääräänsä. Mutta kun Helsingissä ei ollut oikein sopivaa työpaikkaa ja ehkä aikaisemmin Ilmajoella syntynyt »suhde» neitoseen lisäksi vaikutti sen, että hän jälleen syksyllä matkusti Ilmajoelle ja palveli renkinä samassa talossa missä edellisenäkin kesänä. Keväällä 1887 hän matkusti Vaasaan ja tarjoutui vapaaehtoisena sotaväkeen. Ei kuitenkaan kelvannut — käskettiin tulla myöhemmin. Nyt sattui sellainenkin päähänpisto Vaasan laivarannassa, että oli päästävä merille. Mutta sopivaa laivaa ei kuitenkaan

ollut, ja niin raukesi tämä merillelähtö. Levottomana ja uutta elämää etsivänä hän ensimmäisellä vuorolaivalla matkusti Vaasasta Helsinkiin. Tämä olikin Matin ensimmäinen merimatka, ja sellaisena elämys lakeuksien lapselle, jonka kotiseutu tarjosi nähtäväksi hyvin vähän vesialueita.

Helsingissä oli viikonpäivät etsittävä työtä ennenkuin sellaista löytyi — tavallista sekatyötä. Tuli kannetuksi tiiliä ja olluksi mukana maankaivaustöissä eri rakennuksilla. Seuraavana keväänä, siis v. 1888, Matti siirtyi varsinaisesti kirvesmiehen töihin ja sai tuon kunnianarvoisan kirvesmiestittelin, jota hän käytti myöhemmin niin eduskunnan jäseneksi kuin senaattoriksikin tullessaan. Kesällä 1888 oli Paasivuoren astuttava sotaväkeen. Arpa määräsi Matin reserviin, jonka harjoitukset pidettiin kesäisin 1889—1891 Laihialla. Reservi-harjoitusten päätyttyä hän säännöllisesti kiireesti matkusti Helsinkiin, jossa talvikaudet työskenteli. Siirsipä hän muuttokirjansakin v. 1891 Helsinkiin, pitäen siitä lähtien maan pääkaupunkia kotipaikkanaan. Reservivuosien talvikausina hän työskenteli kirvesmiehenä ja puutöissä eräissä puunjalostustehtaissa ja vieläpä konepajoissakin. Vuosina 1893—94, jolloin maassa vallitsi ankara työttömyys, oli työnsaanti hyvin vaikeata, mutta toimeliaana miehenä hän erään toverinsa kanssa perusti vaatimattoman puusepänverstaan, jossa he valmistivat kauppiaille potkukelkkoja. Levottomana ja uutta tietoa ja kokemusta kaivaten ei Matti jaksanut Helsingissä työpaikkoja odotella, vaan matkusti syksyllä 1894 työnetsintään Kivennavalle ja Terijoelle. Täältä hän kesällä 1895 palasi laivalla Pietarin kautta Helsinkiin. Pietarissa olo oli lyhytaikaista, mutta antoi kuitenkin Matille ylimalkaisen kuvan tsaarinajan Venäjästä, johon hän myöhemmin saattoi puheissaankin usein viitata kuvaillen Venäjän työväenluokan senaikaisia oloja.

Kun Helsingissä eivät työolot olleet vieläkään erityisen

valoisat, siirtyi Matti Kotkaan, työskennellen siellä 3 kuukautta. Kotkasta kävi matka jälleen Viipuriin, jossa myöskin teki kirvestöitä 3 kuukautta. Mutta keväällä 1896 hän siirtyi jälleen Helsinkiin. Kun Helsingissä oli rakennustyöläisten lakko, joutui hän osallistumaan tähän taisteluun. Kysymyksessä oli taistelu 10 tunnin työpäivästä, jota silloin ensikerran järjestyneen työväen voimalla yritettiin toteuttaa. Seuraavan kesän ja kevään Paasivuori työskenteli Helsingissä saaden mm. eräällä puusepäntehtaalla työstä potkut koska työläiset omalla päätöksellään ottivat käytäntöön 10-tuntisen työpäivän. Talvella 1898 joutui Matti kolmen toverinsa keralla erään helsinkiläisen puunjalostustehtaan lähettämänä työskentelemään 4 kuukautta Terijoella, josta työn loputtua siirtyi jälleen Helsinkiin. Oltuaan talvella 1898 kuukauden parrunveistossa Vihdissä, hän palasi Helsinkiin, mihin nämä 17 vaellusvuotta nyt päättyivätkin. Seuraavat vuodet hän teki Helsingissä kirvesmiehen töitä, kunnes v. 1903 valittiin Helsingin Paikallisjärjestön sihteeriksi. Tämä merkitsi siirtymistä työväenliikkeen palkattuihin tehtäviin.

Herättäjänä ja järjestömiehenä.

Ensimmäisen välittömän kosketuksen yhdistystoimintaan sai Paasivuori keväällä 1891 liityttyään Helsingin kirvesmiesten sairaus-, hautaus- ja eläkerahaston osakkaaksi, mihin rahastoon hän kuuluikin useita vuosikymmeniä. Saman vuoden syksyllä ryhtyivät Helsingin kirvesmiehet puuhaamaan omaa ammattiyhdistystä. Aikaisemmin oli Helsingissä jo toiminnassa rakennusalan ammattiyhdistyksiä uunintekijöillä, kivimiehillä ja muurareilla, joittenka kautta eräät kirvesmiehet olivat saaneet kosketusta ammattiyhdistysliikkeeseen. Kirvesmiesten osasto perustettiin vuoden lopulla, ja vuoden 1892 alussa Paasivuori liittyi sen jäseneksi. Monien alkuvai-

keuksien, työttömyyden ja alhaisten palkkojen, mutta lähinnä jäsenten puutteessa lopetti sanottu yhdistys toimintansa syksyllä v. 1893. Matti Paasivuori oli tämän yhdistyksen johtokunnan varajäsenenä.

Syksyllä 1905 Paasivuori oli keskeisimpänä toimihenkilönä perustamassa Helsingin Työväenyhdistykseen kirvesmiesten ammattiosastoa. Tämän ammattiosaston piirissä hän työskentelikin yhtämittaisesti, kunnes joutui vakinaiseksi toimihenkilöksi ammattiyhdistysliikkeeseen. Kaikki mahdolliset luottamushenkilön tehtävät ja toimet hän tässä yhdistyksessä vuosien varrella hoiti saavuttaen osaston jäsenten puolelta jakamattoman ja ainutlaatuisen tunnustuksen. Arkailematta hän oli aina valmis tarttumaan tehtäviin ammattilaistensa edustajana ja puhumaan heidän puolestaan, milloin vain tarvittiin. Kun hän lisäksi kaikki vapaa-aikansa käytti tietopiirinsä laajentamiseen, tulivat edustus- ja luottamustehtävät hoidetuksi tavalla, johon vain harvat sen ajan kirvesmiehistä pystyivät.

Helsingin kirvesmiesten toimesta pidettiin Helsingissä kesäkuun 27—28 päivinä v. 1899 kirvesmiesten ensimmäinen maatakäsittävä yleinen kokous. Kokouksen avaajana esiintyi Matti Paasivuori, lausuen saapuneet »ammattiveljet tervetulleiksi yhteiseen työhön ammattinsa ja koko työväestön eduksi. Alku on aina vaikeata, mutta kun kerran on alkuun päästy, on silloin mahdollisuus edistymiseen», lausui kokouksen avaaja. Tässä kokouksessa alusti Paasivuori ensimmäisen keskustelukysymyksen: »Miten saataisiin 10-tuntinen työpäivä kaikkialla maassamme kirvesmiesten työaloilla käytäntöön». Tämä, ajan oloihin katsoen päiväntärkeä kysymys esitettiin kokoukselle laajasti ja käsitteitä selventävästi. Niinpä lausui alustaja, että »työpäivänlyhennysasia on yksi mitä tärkeimpiä kysymyksiä työväen keskuudessa, siitä riippuu työpalkkojen nouseminen, mahdollisuus kehittymiseen henkisellä alalla, se on

välttämätöntä terveydellisistä syistä, perhe-elämän onni ja keino epäsiveellisyyden poistamiseen». Keinoina siihen, miten 10 tunnin työpäivä voidaan toteuttaa, esitti alustaja mm., että kirvesmiesten ammattiyhdistyksiä perustetaan kaikille niille paikkakunnille, missä sellaisia ei aikaisemmin ole, ja kirvesmiehiä kehoitetaan liittymään niihin jäseniksi. Ammattiyhdistyksissä oli työpäivän lyhennyksen tarpeellisuutta selvitettävä keskustelujen, yleisten keskustelukokousten, esitelmien, sanomalehtien ja työväenkirjallisuuden avulla. Vaatimus työnantajille oli esitettävä yhteisesti kaikkien rakennusalalla toimivien ammattikuntien kanssa. »Työnantajalle esitetään ensiksi pyyntö työpäivän lyhentämiseksi, mutta ellei hän siihen taivu, on vastuksen voittamiseksi turvauduttava työlakkoihin, joita kuitenkin on vasta viime keinoina käytettävä, jos aika ja asema on sellainen, että on toivoa voitosta.» Keinojen viimeinen kohta oli eräs Paasivuoren johtavia periaatteita hänen ammattiyhdistystoiminnassaan. Kun järjestön taholta vaadittiin uhkavaatimuksen jättämistä työnantajalle, astui Matti Paasivuori aina ja kaikissa vaiheissa esiin ja vakavan verkkaiseen tapaansa esitteli syitä ja tekijöitä, jotka oli huomioon otettava, ennen kuin lakkoaseeseen tartutaan. Työpäivän lyhennyskysymyksestä muodostuikin Paasivuorelle eräs hänen merkittävimpiä elämäntehtäviään. Hän oli mukana 12-tuntisesta päivästä siirryttäessä 11-tuntiseen ja johtavana henkilönä Helsingin rakennustyöväen taistelussa 10-tuntisen työpäivän puolesta. Helsingin Työväen vappukokouksessa 1892 alusti Matti Paasivuori tiettävästi ensimmäisen kerran yleisessä tilaisuudessa kysymyksen 8-tuntisen työpäivän käytäntöön ottamisesta. Työpäivän lyhennystaistelussa eduskunnassa ja monissa valtion komiteoissa esiintyi Paasivuori erinomaisella asiantuntemuksella. Vuosien varrella hän oli hankkinut laajan tietomäärän siitä, miten työajan lyhennys eri maissa oli tapahtunut ja miten lainsäädäntö kehittynyt. Kun

hänellä tämän lisäksi, kuten a kaisemmin on todettu, oli erinomainen muisti, saattoi hän milloin tahansa lähdekirjoihin turvautumatta selvittää, mitenkä jonkin yksityisen ammattikunnan työajanlyhennys jossakin maassa oli tapahtunut, millaisia taisteluja vaatimuksen puolesta oli käyty ja mitä asianomaisen maan lainsäädäntö sillä hetkellä asiasta sanoi.

Kirvesmiesten ensimmäisessä yleisessä kokouksessa valittiin Paasivuori Kirvesmiesten liittohallinnon jäseneksi, vieläpä sen puheenjohtajaksikin. Kokouksessa oli käsiteltävänä myöskin kysymys siitä »miten saataisiin väkijuomat poistetuksi työpaikoilta». Paasivuoren mielestä oli ainoa mahdollinen keino väkijuomien käytön supistamiseksi ehdoton väkijuomien kieltolaki. Työtaistelukysymyksen yhteydessä oli käsiteltävänä lakkojen teko-oikeus. Tällöin tähdensi Paasivuori sellaisten työlakkojen välttämättömyyttä, »joihin oli ryhdyttävä työnantajien vainon kohteeksi joutuneiden työläisten turvaamiseksi». Omista kokemuksistaan hän tiesi, miten vaikeisiin oloihin työntekijä saattoi joutua silloin, kun työnantajat asettivat hänet vainon alaiseksi. Kokous päättikin asettaa ammattiosastojen ja -yhdistysten »kaikinpuolisen suojeluksen alaisiksi ne henkilöt, jotka työväen asian ajamisen tähden joutuvat työnantajan sorrettaviksi».

Kirvesmiesten toisessa maatakäsittävässä edustajakokouksessa Viipurissa heinäkuulla 1901 Paasivuori edusti Helsingin kirvesmiehiä. Väliaikaisen liittohallinnon puheenjohtajana hän esitteli asiat ja valmisti useimmat päätöslauselmat tässä kokouksessa. Kysymyksen agitatiotyöstä ammattilaisten keskuudessa, sairaus- ja hautausapurenkaitten perustamisesta, työkirjan käytännössä pitämisestä sekä kysymyksen, olisiko ammattiyhdistysväen välittömästi liitytttävä työväen puolueeseen, hän juuri alusti kokoukselle. Jo näistä kysymysten otsikoista huomaa, miten monipuolisesti alustaja oli perehtynyt työväen ammatillisiin kysymyksiin. Kokouksen pöytä-

kirja todistaa Paasivuoren jo silloin omaksuneen vankan ja pahimmissakin vaikeuksissa kestävän vakaumuksen ammattiyhdistysliikkeestä.

Kun Ammattijärjestön perustamisyritykset vuosien 1899—1900 vaihteessa epäonnistuivat, kaivattiin Helsingin ammattiyhdistysväen piirissä keskuselintä, joka hoitaisi palkkaliikkeet, mutta myöskin muita sellaisia tehtäviä, joihin osastojen toimitsijat eivät pitkältä työpäivältään saaneet aikaa. Valmistelujen jälkeen perustettiin v. 1903 Helsingin Paikallisammattijärjestö-niminen keskuselin ja sen sihteeriksi valittiin Matti Paasivuori, joka ryhtyi toimeensa tammikuussa 1904, hoitaen tehtävää aina elokuulle 1906, jolloin hän siirtyi sihteerin tehtäviin vastaperustetussa Ammattiliittojen Keskusvaliokunnassa. Mainittu valiokunta oli Helsinkiin sijoitettujen maata käsittävien ammattiliittojen yhteinen toimikunta, jonka tehtävänä oli valmistaa ja kutsua koolle Ammattijärjestön perustava kokous.

Jo ennen Paikallisen Ammattijärjestön sihteeriksi joutumistaan sai Paasivuori suorittaa monia vaikeita ja edesvastuullisia luottamustehtäviä. Kun maaseudulla puhkesi lakko ja puoluehallinnolta tai joiltakin ammattiliitoilta pyydettiin lakon johtajaa, lähetettiin tavallisesti Paasivuori lakkopaikalle.

Näillä lakkopaikoilla tehdyillä matkoillaan tuli Paasivuori toteamaan, mitenkä toivotonta oli useimmissa tapauksissa työväestön liikehtiminen ilman ammatillisia järjestöjä. Useimmat lakot olivat hetken katkeroitumisen synnyttämiä ja monissa tapauksissa aivan järjestymättömien tekemiä. Tavallisesti jokin työväenyhdistys sai lakon hoitaa, mutta kun sen omat voimat eivät riittäneet, turvauduttiin helsinkiläisiin, jotka taas puolestaan keräsivät varoja ja lähettivät Paasivuoren lakkolaisten keskuuteen yrittämään sovintoa lakon lo-

pettamiseksi. Paasivuori on itse useissa työväen tilapäisjulkaisuissa kuvaillut näitä matkojaan. Lakkolaiskokouksia oli pidetty metsissä ja maanteillä ja vieläpä yönkin aikana metsissä. Rikkurien värväyksen estäminen oli sen ajan lakonsovittajien tärkeimpiä tehtäviä. Kun puute jo ensimmäisinä lakkopäivinä ahdisti lakkolaisia, oli lakonsovittajan hankittava myöskin avustusvaroja mahdollisimman nopeasti. Kun sen ajan lakoissa työnantajat tavallisesti käyttivät taistelukeinoina myöskin asunnosta-häätöjä, oli asuntojen hankkiminen hädänalaisiksi joutuneille sovittajan tehtävänä.

Työväenliikkeen vanhempi historia vuosisatamme alussa todistaa kymmenin jopa sadoin tapauksin niistä vaikeuksista, joita työ- ja palkkaolojen korjaamisessa työntekijöille oli. Näiden vaikeuksien selvittäjänä Maati Paasivuoren rauhallinen ja jäyhä olemus tuotti monta hyvää tulosta. Jonkun toisen miehen hoidossa useat sen ajan palkkaliikkeet olisivat päättyneet vieläkin huonommin, mutta Paasivuoren väsymätön ja täydellä antaumuksella suoritettu työ pelasti monta vaikeaa tilannetta.

Näistä Paasivuoren matkoista taistelupaikoille mainittakoon mm. kolme joulua, jotka hän joutui viettämään lakkolaisten keskuudessa eri puolilla maata hoitamassa suuria mutta epäonnistuneita lakkoja. Joulun 1903 hän oli Varkaudessa toteamassa, miten kurjista oloista puhjennut epätoivoinen taistelu jouduttiin häviämään. Vuoden 1904 jouluna Paasivuori seurasi Voikkaan suurta lakkoa, joka on kaikkein katkerimpia Suomen työväenliikkeen historiassa. Ja kolmannen joulunsa v. 1905 vietti Paasivuori Värtsilässä, jossa metallityöläiset kävivät sitkeää taistelua parempien työehtojensa puolesta.

Ei ollut helppoa noina ensitaistelujen aikana esiintyä suureksi osaksi järjestymättömien työntekijäin edustajana jo ennakolta häviöön tuomittujen taistelujen johdossa. Työnantajat eivät yleensä tunnustaneet sivulta tullutta lakkolaisten edustajaksi, ja viranomaiset olivat useimmiten työnantajien puolella vainoten ja ahdistaen henkilöä, joka yritti lievittää taistelujen luomaa katkeruutta ja hankkia avustusta suurimmassa puutteessa oleville lakkolaisille. Lakkolaispaikalla kävi usein niin, että Helsingistä saapuneelle luottamusmiehelle ei saatu asuntoa. Kukaan ei uskaltanut ottaa, tai kerta kaikkiaan asuntoja ei ollut. Usein oli marssittava pitkät matkat, ennen kuin löysi majapaikan tai sai ruokaa. Kaiken palkkana oli vielä työläisten katkera mieliala, kun taistelu päättyi häviöön. Luottamusmiestä moitittiin siitä, ettei voinut jakaa avustuksia eikä estää rikkurien saantia. Mutta Paasivuori kesti moitteet. Hän oli parhaan kykynsä mukaan yrittänyt, mutta niissä oloissa ja tietämättömän työväestön parissa ei mahdottomia voinut saada aikaan.

Helsingin Paikallisjärjestön sihteerin asemassa — josta palkkaa maksettiin 100 mk kuukaudessa — Paasivuori joutui satojen palkkaliikkeiden ja työriitojen selvittäjäksi. Varsinkin kun vapaammat tuulahdukset kävivät valtiollisessa elämässä Bobrikovin murhan ja vuoden 1905 marraskuun suurlakon jälkeen, työselkkausten lukumäärä kasvoi Helsingissä ennen tuntemattomaan määrään. Kaikissa näissä työ- ja palkkariidoissa joutui Paasivuori olemaan mukana joko aivan välittömästi hoitaen niitä tai sitten välillisesti seuraamassa niiden kulkua järjestön sihteerinä. Tässä yhteydessä ei ole tilaa eikä Paasivuoren elämän vaiheiden kannalta ehkä tarpeellistakaan käsitellä kaikkia näitä työriitoja, mutta muistiin kannattaa merkitä pari sellaista, joista erityisesti käy ilmi Paasivuoren vankka käsitys ammattiyhdistysliikkeen taistelukeinoista ja taktiikasta sekä hänen henkilökohtainen taitonsa käsitellä kokouksissa ja neuvottelupöydän ääressä vaikeittenkin kysymysten esillä ollessa niin työnantajia kuin työntekijöitäkin.

Leipurin ammatissa oli yötyö aivan yleistä. Työntekijäin taholta oli jo parin vuosikymmenen ajan yritetty vapautua yötyöstä, mutta aina epäonnistuttu. Keväällä 1905 jättivät Helsingin leipurit työnantajilleen Matti Paasivuoren laatiman kirjelmän, jossa tiedusteltiin, eikö yötyötä voitaisi poistaa ja viikon seitsemäs työvuoro lopettaa. Asiallinen ja maltillinen kirjelmä sai työnantajien puolelta myönteisen vastaanoton, mutta he ilmoittivat voivansa poistaa yötyön vasta syyskuussa 1906, siis noin puolentoista vuoden kuluttua. Työnantajain vastaus ei tyydyttänyt leipureita. Lakkoa näytti vaikealta välttää. Paasivuori sai aikaan sovittelukomitean ja siinä hän aivan erikoisella sitkeydellä ja taitavuudella, josta sovittelukomitean pöytäkirja on todisteena, sai asiat hoidetuksi siten, että molemmat puolet allekirjoittivat työsopimuksen, joka tuli voimaan kesäkuun 1 pnä 1905 ja jolla sopimuksella yötyö Helsingin leipomoissa lopetettiin. Sopimuksessa oli erinäisiä yksityiskohtaisia määräyksiä työn alkamisesta ja päättymisestä sekä juhlapäivien aattoina tehtävästä työstä. Leipurien liikehtiminen yötyön poistamiseksi tapahtui merkittävän kivuttomasti, mutta tämä kaikki johtui Paasivuoren erinomaisesta taidosta käsitellä niin työnantajia kuin työntekijöitäkin. Tuo taito hänellä oli erityisesti työläisiin nähden, mikä ilmeni edellistä selvemmin saman vuoden joulukuulla Siltatehtaan laivaveistämöllä syntyneen työselkkauksen hoidossa.

Valtiollinen suurlakko syksyllä 1905 oli innostanut nuorempia työläisiä hoitelemaan asioita työpaikoilla tavalla, joka ei soveltunut järjestyneen työväen toimintamuotoihin. Aiheen oli antanut työnantaja ottamalla työhön ns. »lahtarikaartilaisia», henkilöitä, jotka olivat olleet suurlakossa punakaartia vastaan. Näillä miehillä oli lisäksi ampuma-aseet työpaikalla. Siltatehtaan työläiset järjestivät telakalla mielenosoituksia revolverimiehiä vastaan vaatien näiden erottamista. Isännistö suuttui ja ilmoitti irtisanovansa koko työväen joulukuun 21

päivästä. Kun heti irtisanomisen jälkeen erotettiin muutamia miehiä, päättivät Siltatehtaan laivaveistämön miehet joulukuun 12 pnä kokouksessaan aloittaa lakon 14 pnä ilman lain määräämää irtisanomista. Paasivuori oli valittu muutama päivä aikaisemmin hoitamaan tätä riitaisuutta, ja huolimatta siitä että työntekijät uhkasivat lakolla ilman laillista irtisanomista, piti hän yhteyttä työnantajiin ja saikin heiltä niin paljon myönnytyksiä, että lakon lopettaminen kävi mahdolliseksi.

Lakkolaisten kokouksessa Työväentalolla ehdotti Paasivuori keskusteltavaksi, »eikö lakko olisi lopetettava». Tästä Paasivuoren puheesta on jälkimaailmalle säilynyt lähes täydellinen jäljennös. Kun se on laatuaan erikoinen — siinähän aivan perusteellisesti selvitetään lakko ja lakon merkitys kuin myöskin ne mahdollisuudet, mitä lakkoon lähdettäessä on otettava huomioon — on aihetta ottaa tuo puhe tähän yhteyteen. Siitä selviää, mitenkä jo 40 vuotta sitten ammattiyhdistysliikkeemme kunnianarvoisa uranuurtaja selkeästi ja johdonmukaisesti määrittelee ne seikat, jotka lakkoon lähdettäessä olisi aina otettava huomioon. Ne ovat tosiseikkoja, jotka työväestön sietää vielä tänään painaa mieleen, sillä niitä vastaan on rikottu jatkuvasti aivan viimeaikoihin asti.

Paasivuoren puhe Siltatehtaan laivaveistämön työläisten kokouksessa joulukuun 13 pnä 1905 sisälsi pääasiassa seuraavaa:

— Työlakko on verrattain helppo aikaansaada, mutta saada työlakko päättymään työväelle voitoksi, että sillä saavutetaan niitä parannuksia joita tavoitetaan, on vaikeata. Lakkoa tehdessä täytyy ottaa huomioon muitakin seikkoja kuin vaatimusten oikeudellisuus. Se ei paljon auta työlakossa, ovatko työväen itsensä mielestä vaatimukset oikeita ja kohtuullisia vai eivätkö sitä ole. Siinä täytyy lakkoa tehdessä ottaa ennenkaikkea huomioon aika. Onko työnantajalla kiireitä töitä, eli tilauksia suoritettavana, joita hän ei voisi lykätä pitemmäksi aikaa tekemättä. Millä tavalla työväki on

järjestäytynyt ja varustautunut taisteluun. Onko pidetty huolta siitä millä lakon aikana eletään. Vielä täytyy ottaa lakossa huomioon ammattikunnan asema teollisuudessa. Onko siihen helppo saada lakkopettureita tai rikkureita. Ammattiin, jota ei ole helppo oppia ilman oppia käymättä, on vaikeampi saada rikkureita kuin ammattiin, jossa ei ammattitaito tule niin paljon kysymykseen. Jälkimäisen tapaisessa ammatissa työlakolla harvoin mitään voitetaan, sillä heidän paikkansa on verrattain helppo täyttää. Useammat työlakot ovat juuri lakonrikkurien tähden menneet nurin.

Työlakko täytyy toimeenpanna vakavasti harkiten. Jos ei niin tehdä, niin lakoilla hankitaan itselleen parannusten sijaan katkeria kärsimyksiä ja kurjuutta.

Meillä viime vuosina toimeenpannuista työlakoista on paljon katkeria kokemuksia. Lakkoja on toimeenpantu ilman tyyntä harkitsemista. Aika on ollut useinkin huonosti valittu, mutta kun lakontekoon on innostuttu, niin ei ole enää joudettu sen toimeen panemiselle soveliaampaa aikaa odottamaan. Niin on tehty lakkoja välittämättä kävi kuinka kävi.

Alussa on yksimielisyyttä, mutta kun on kulunut viikko tai pari, niin jo osa lakontehneistä pettää toverinsa ja menee petturiksi, syövät sanansa, tai sen lupauksen, jonka lakon alussa tovereillensa ovat antaneet.

Onnistumaton lakko hävittää usein moneksi vuodeksi työväestön luottamuksen yhteenliittymisen voimaan. Hävityn lakon jäljestä etsitään syyllisiä. Yksi ja toinen kiroaa ja sanoo: Sen ja sen syy oli, että se lakko tehtiin niin sopimattomalla ajalla. Pyydän teitä toverit tarkkaan harkitsemaan tätä lakkoa! Minun mielestäni on aika perin huonosti valittu. Työnpuutteen vuoksi on jo ennen tätä sulkua sanottu osa irti työstä. Minusta näyttää, ettei Siltatehtaalla tällä kertaa ole mitään kiireitä töitä. Joulu on kolmen viikon päästä, jolloin tuo tehdas on tavallisesti seisonut. Työväen olisi nyt

oltava työssä siihen asti kun työnsulku alkaa, sillä parin viikon palkka perheelliselle miehelle huonona työaikana on suuresta merkityksestä. Lakkoa ei ole alettu sillä tavalla, että se saisi taloudellista kannatusta toisten osastojen puolelta. Ammattiosaston olisi pitänyt 20 päivää ennen sen toimeenpanemista hankkia paikallisjärjestöltä lupa. Nyt se on toimeenpantu kysymättä siihen keneltäkään lupaa. Tällaisessa tapauksessa ei lakolla ole helppoa saada toisten ammattikuntain kannatusta. Vapaaehtoinen keräys ei tällä kertaa tuota paljoa, sillä kaikki keräävät varoja suurlakon varalle, jota nyt kaikkialla valmistellaan. Työväen olisi nyt säästettävä voimiaan tuon suuremman ja tärkeämmän taistelun varalle, sillä äänioikeuden työväelle valloittaminen on tärkeämpi kuin yhden ja toisen ammattikunnan pikkukysymykset.

Äänioikeuden avulla pääsee työväki lainsäädännöllistä tietä parantamaan työväen asemaa ja oloja, joita tähän asti on yksinomaan ammattikunnallista tietä työlakkojen ym. kautta koetettu parantaa. Pyydän teitä vielä kerran vakavasti harkitsemaan tätä lakkoa! Onko mahdollista tällä lakolla jotakin voittaa? Jos ei ole järkeviä syitä esille tuotavana, joilla lakon jatkamista puolustettaisiin, niin on sellainen menettely kevytmielistä; ja lakko päättyy työväelle häviöksi, jolla ei voiteta mitään, vaan sen sijaan hankitaan sadoille perheille ansaitsemattomia kärsimyksiä.

Puheensa jälkeen kehoitti Paasivuori lakkolaisia käyttämään puhevuoroja kysymyksestä: »Jatketaanko lakkoa, vai joko se lopetetaan?» Lakon jatkamisen puolesta, niin kertovat asiakirjat, eräät puhujat korostivat mitenkä laivatelakalla oleva keskentekoinen venäläinen laiva täytyi aivan parin päivän kuluessa laskea mereen. Ellei sitä voida tehdä aiheuttaa se tehtaalle suuria sakkoja. Tämä väite osoittautui kuten tavallista mielikuvituksen tuotteeksi, sillä laiva laskettiin veteen vasta runsaan kuukauden kuluttua. Eräs toinen puhuja

puolusti lakon jatkamista sillä syyllä: »Jos lakkoa jatketaan, niin siitä tulee ainakin työnantajille suurempi vahinko.» Nyt sai Paasivuori aiheen täydentää aikaisemmin esittämäänsä puhetta kysymällä osanottajilta: »Onko lakon tarkoituksena saada vain työnantajille vahinkoa? Eikö lakoilla tarkoiteta hankkia työntekijöille joko taloudellisia etuja tai enemmän vapautta ja ihmisarvon mukaista kohtelua? Te ette siis itsekään usko tällä lakolla saavutettavan mitään muuta kuin työnantajille suurempaa vahinkoa. Teidän tulee huomata, että työntekijät siitä sittenkin enimmän kärsivät. Lakkoja ei saa panna toimeen työnantajain vahingoittamistarkoituksessa, vaan niitä pannaan toimeen sen tähden, että sen avulla työväelle etuja ja oikeuksia hankittaisiin.» Kun eräs puhuja puolusti lakon jatkamista sillä syyllä, että työläiset olivat kärsineet herrain sortoa, kysyi Paasivuori: »Luuleeko toveri sillä lakosta jotakin voitettavan, jos työväki on saanut kärsiä sortoa» — »ei», kuului vastaus lakkolaisten joukosta. Kokouksen tuloksena oli, että lakon lopettamisen puolesta äänesti noin 250 työläistä ja lakon jatkamista puolusti ainoastaan 3. Lakko päättyi heti alkuunsa. Paasivuoren edellä lainattu puhe vaikutti 40 vuotta sitten ratkaisevasti työläisten päätökseen. Samat perusteet lakkotaktiikassa ovat tänäänkin voimassa ja vielä tulevina päivinä kelpaavat menettelytapaohjeeksi ammattiyhdistysliikkeessä.

Järjestöihmisenä Paasivuori oli kaikkein uskollisimpia. Jokaisessa tilaisuudessa, missä suinkin oli mahdollisuus esiintyä työväen asian tunnetuksitekemiseksi tai toimia sen oikeutettujen vaatimusten puolesta, oli Paasivuori innokkaana työntekijänä. Työpaikoilla hän ruokatunneilla luki työtovereilleen jotakin käsiinsä saamaa hyvää kirjaa tai otteita ilmestyneistä sanomalehdistä. Näissä tilaisuuksissa hän hankkikin ammattiyhdistysliikkeelle monia jäseniä. Jos työmailla, niin kuin usein tapahtui, oli ammattiyhdistystoiminnan vastustajia, väitteli hän nuorukaisen intomielellä näiden kanssa. Tavallisimmin päättyivät väittelyt Paasivuoren voittoon. Tieto hänen rohkeasta esiintymisestään levisi työpaikoilta muidenkin ammattiyhdistysten piiriin, ja häntä pyydettiin milloin minkin järjestön kokoukseen tai iltamaan selostamaan ammattiyhdistysliikettä. Kävipä niinkin, että kun jonkin toisen ammattiryhmän tuli esittää palkka- ja työehtoasioitaan työnantajilleen tai työnjohtajilleen, pyydettiin Matti Paasivuorta mukaan selostamaan asiaa. Useissa uudistalojen »harjannostajaisissa» hän esiintyi puhujana, eikä läheskään aina pysynyt pelkässä juhlatyylissä, vaan sovitti sopivasti väliin työväenasiaa.

On muuten merkittävää, että huolimatta rohkeasta ja varmaotteisesta esiintymisestä työntekijäin asioitten puolesta ei häntä työnantajain taholta viimeisinä ammattilaisvuosinaan vainottu. Siltäkin taholta todettiin, että hänen esiintymisensä oli harkittua, vailla ylisanoja ja ilkeämielistä kiihkoilua — samat piirteet jotka hänessä myöhempinäkin vuosina oli todettavissa.

Niissä lukuisissa järjestöissä, joissa Matti Paasivuori toimi, edusti hän aina henkilöä, jota kaikki katsoivat kunnioittavasti. Hänen laajat tietonsa, jotka hän kokemusperäisesti oli hankkinut, sekä perusteellinen harkintansa antoivat tuon luottamuksen. Mitään hätäilyä ja ohimenevää huitaisua vakavissa asioissa ei Matti Paasivuori sietänyt. Jos tehtävä oli otettu, täytyi se viedä loppuun, kuitenkin huomioonottaen ne mahdollisuudet, joita asian ajamiselle sillä kertaa oli. Matti Paasivuoren sadat pöytäkirjat järjestöjen ja yhdistysten kokouksista todistavat kirjoittajan vakavaa otetta pukiessaan sanoiksi ne päätökset, joista kulloinkin oli kysymys. Tämä on sitäkin merkittävämpää, koska hän kouluakäymättömänä oli itseopiskelulla hankkinut taidon panna ajatuksensa paperille siten, että ne vielä lähes puolivuosisataa jälkeenpäinkin ovat

täysin ymmärrettäviä, vieläpä kirjalliselta asultaankin tyydyttäviä.

Suomen työväenliikkeen vanhempi historia ei tunne monta niin peräti uskollista järjestömiestä kuin mitä oli Matti Paasivuori. Hänelle oli järjestöuskollisuus kaikki kaikessa. Tämä tuli usein esille työväenliikkeen ns. suuntariitojen yhteydessä. Vaikka hän jo 1890-luvulla Valpas-Hännisen tultua työväenliikkeeseen liittyikin »valpaslaisiin», ei hän kuitenkaan ollut mukana läheskään kaikissa Valppaan edesottamuksissa. Henkilökohtaisesti he olivat läheiset toverit, joilla oli luottamuksellinen suhde keskenään, mutta suuntariitojen esille tullessa Paasivuori vetäytyi — henkilöistä riippumatta — sille puolelle, jossa käsitti parhaiden voivansa työväenliikettä palvella. Kun kerran oli keskustelua ns. »tannerilaisuudesta» ja eräistä muista puolueen sisällä liikkuvista virtauksista, ja hänen kantaansa asiasta tiedusteltiin, vastasi Paasivuori tunnettuun verkkaiseen tapaansa: »Minun löydätte aina siltä puolelta, missä työväenjärjestötoiminta tuottaa työväenluokalle enimmän välitöntä etua, miehet siitä tai tästä suunnasta eivät minulle suurtakaan merkitse.» Ja näin todella myös oli. Paasivuoren lähes puolivuosisataisen järjestötoiminnan ajalta ei löydä yhtään huomattavampaa tapausta, jolloin hän olisi jonkin suunnan tai henkilökysymyksen pohjalta määritellyt kantaansa tai suhdettaan toiminnan kohteisiin. Menipä hän tässä niinkin pitkälle, että vielä 60-vuotiaana otti v. 1926 ammattijärjestön puheenjohtajan tehtävät, vaikka hyvin tiesi, että järjestön johdon enemmistö oli voimakkaasti Moskovaan päin kallellaan. Hän näki tilanteessa, jolloin Ammattijärjestön olemassaolo oli vakavasti uhanalaisena, velvollisuudekseen yrittää tehdä jotain yhtenäisen toiminnan ylläpitämiseksi. Että hän ei siinä onnistunut, ei ollut hänen syytään, vaan toisten.

Ammattiyhdistysliikkeen toimihenkilönä.

Suomen Ammattijärjestön perustamisvalmistelut — syksyllä v. 1906 ja keväällä 1907 olivat Paasivuoren huolena. Hän avasi kokouksen tervehtien edustajia ja esiintyi jokaisessa asiassa esittelijänä, perustellen ne rauhalliseen ja jäyhään tapaansa. On erityisesti pantava merkille se kaukokatseisuus, joka Paasivuoren puheenvuoroissa jo tässä kokouksessa esiintyy. Erityisesti hän korosti keskitetyn toiminnan suurta merkitystä. »Silloin kun on kysymyksessä olojen parantaminen, ei se ole yhden pienen ryhmän asia, vaan koko työväen asia», vakuutti Paasivuori. Pienten ammattiliittojen perustaminen oli vielä silloin yleisenä huutona. Näitä vastaan asettui Paasivuori antaen lukuisissa puheenvuoroissaan hyvät läksytykset pikkuliittojen suunnittelijoille ja säilyttäjille. »Yksityisen ammattiosaston ei ole sallittava kuulua suoraan Ammattijärjestöön, vaikka se tuntuisi kuinka kansanvaltaiselta», sanoi Paasivuori. Pitkän toimintansa aikana ammattiyhdistysliikkeessä ei hän koskaan tinkinyt liikkeen keskitysperiaatteesta. Olipa kysymys mistä ammatti- tai työläisryhmästä tahansa, hän piti aina kiinni koko teollisuutta käsittävästä järjestöstä. Vaikka hän itse oli ammattilainen ja pienestä ammattiryhmästä, jonka keskuudessa ylläpidettiin ammattikuntalaisten henkeä, ymmärsi hän jo varhain sen suuren voimanlisän, minkä teollisuusliittomuoto ammattiyhdistysliikkeelle antaa.

Ammattijärjestön perustavassa kokouksessa valittiin Matti Paasivuori korkeimmalla äänimäärällä järjestön toimikunnan jäseneksi. Monelta taholta esitettiin häntä puheenjohtajaksi, mutta hän kieltäytyi, koska ehdolla oli myöskin kielitaitoinen Eero Haapalainen, josta järjestön ensimmäinen puheenjohtaja tehtiinkin. Ammattijärjestön toimikunnan jäsenenä oli Paasivuori jatkuvasti vuoden 1918 tapauksiin asti. Puheenjohtajan paikalla hän joutui olemaan monet vuodet milloin varsinai-

sena puheenjohtajana, milloin varapuheenjohtajana. Eero Haapalaisen aikana, kun tämä pariin otteeseen joutui eroamaan ammattijärjestön puheenjohtajan paikalta, joutui Paasivuori hoitamaan hänen jälkeensä väliaikaisesti puheenjohtajan tehtäviä.

Ammattijärjestön toisen edustajakokouksen syyskuussa 1909 joutui Paasivuori jälleen avaamaan ja järjestön puheenjohtajan paikalta vastaamaan kysymyksistä, jotka niinä vuosina olivat keskeisiä ammattiyhdistysliikkeessä. Kokouksen kulkuun ei hän tälläkertaa erityisemmin sekaantunut, teki vain työtään valiokunnissa.

Työttömyysrahastokysymyksessä hän kuitenkin esiintyi antaen laajan selvityksen siitä, mitenkä työttömyyskassakysymystä eri maiden ammattijärjestöjen taholla oli käsitelty ja mitenkä työttömän turvaaminen lakisääteisen avustuksen kautta oli eräissä maissa saatu alustavasti käyntiin. Esityksessään Paasivuori jyrkästi torjui ehdotuksen työttömyyskassan perustamisesta Ammattijärjestön yhteyteen, kuten eräät edustajat olivat ehdottaneet. Hän suositteli — ja niinkuin kokous päättikin — Ammattijärjestön toimivan siihen suuntaan, että työttömyyskassoja perustetaan liitoittain eri ammatti- ja teollisuusliittojen yhteyteen. Ammattijärjestön puheenjohtajaksi esitettiin ensimmäisenä Matti Paasivuorta, mutta hän kieltäytyi, esittäen toimeen valittavaksi joko Eero Haapalaisen tai Kalle Heinosen. Haapalainen oli edellisenä toimikautena joutunut sopimattoman käytöksensä takia eroamaan ja hänen tehtävänsä oli, kuten aikaisemmin jo mainittiin, Paasivuori saanut kannettavakseen tähän edustajakokoukseen asti. Puheenjohtajan paikalle valittiin kuitenkin taas Eero Haapalainen ja toimikunnan jäseneksi Matti Paasivuori toiseksi korkeimmalla äänimäärällä. Ja vielä kolmannenkin Ammattijärjestön edustajakokouksen, joka pidettiin Helsingissä toukokuulla 1912, joutui Matti Paasivuori Ammattijärjestön vt. puheenjohtajana hoitamaan. Eero Haapalaisen oli kesällä 1911 täytynyt toisen kerran erota Ammattijärjestön puheenjohtajan paikalta sopimattoman käytöksen johdosta ja kun hakemisista ja tiedusteluista huolimatta ei uutta puheenjohtajaa saatu, oli Matti Paasivuoren otettava puheenjohtajan tehtävät seuraavaan edustajakokoukseen asti.

Ensimmäisen maailmansodan vuosina oli Paasivuori monella tavalla kiinnitti ammattiyhdistysliikkeessä mm. Ammattijärjestön toimikunnan jäsenenä hän saattoi vaikuttaa liikkeen yleiseen suuntaan ja juoksevien asioiden hoitoon. Näinä vuosina hän kirjoitti yhteistoimin senaattori Karin kanssa laajan historia- ja asiakirjakatsauksen Suomen ammattiyhdistysliikkeen vaiheisiin aina sen perustamisesta vuoteen 1915 asti. Kun toimitsijavoimista oli ammattiyhdistysliikkeessä yleensä puutetta, otti Paasivuori siinä tilapäistehtäviä. Keväällä v. 1916 hänet valittiin Tehdas- ja Sekatyöväenliiton toimitsijaksi, jona oli kevääseen 1917.

Kun vuoden 1918 kohtalokkaiden tapausten jälkeen syksyllä 1918 ryhdyttiin hiljaisesti jälleenrakentamaan tuhottua ammattiyhdistysliikettä, oli Matti Paasivuori näiden ensimmäisten joukossa. Hänen johdollaan aloitti liitto toisensa jälkeen vaatimattoman toimintansa. Ennen vuoden 1920 kevättä olivatkin kaikki aikaisemmat liitot — paria lukuunottamatta — jo toiminnassa, mikä todettiin toukokuussa 1920 Ammattijärjestön viidennen kokouksen avauspuheessa, joka jälleen oli Matti Paasivuoren tehtävänä. Hän oli yhdessä väliaikaisen sihteerin kanssa suorittanut suureksi osaksi tämän kokouksen alkuvalmistelut, alustukset ym. Kun tässä Ammattijärjestön kokouksessa oli vasemmistolaisilla ehdoton enemmistö, määräsivät he päätöksistä ja asioiden kulusta. Eräät vasemmistolaiset hyökkäsivät kokouksessa ankarasti Paasivuorta vastaan sen johdosta, että hän oli ollut Suomen

edustajana Kansainvälisessä työkonferenssissa Washingtonissa. Yleensä rauhallisesti, mutta eräinä hetkinä kiivastuenkin hän puolusti osallistumista. Vastauspuheessaan, joka oli eräs Paasivuoren parhaita, hän asiallisesti osoitti kansainvälisen toiminnan merkityksen, mutta heitti myöskin pientä ivaa hyökkääjille. Niinpä hän eräässä kohdassa lausui: »Jos nyt luullaan, että yleinen maailmanvallankumous tapahtuu hyvin pian, niin sittenhän kaikki tämmöiset hommat ovat turhia. Ja eihän niillä sen jälkeen ole mitään merkitystä, jos niin tapahtuu. Mutta ellei tapahtuisikaan, jos tämä porvarillinen yhteiskunta edelleen jatkuisi, jumala ties kuinka monta vuotta, niin kyllä asia niin on, että jos työväensuojelulakeja ja etenkin 8-tunnin työaikalakia ei kansainvälisillä sopimuksilla turvata, niin kyllä ne hyvin pian häviävät myöskin Suomesta.» Paasivuoren selvittelyt eivät auttaneet. Kokous päätti, että Ammattijärjestön edustajia ei Kansainvälisen Työtoimiston konferensseihin lähetetä. Päätös oli loukkaus vanhaa työväenlainsäädännön esitaistelijaa vastaan. Mutta Paasivuori sai hyvitystä tästä loukkauksesta, sillä Ammattijärjestö purki myöhemmin päätöksensä ja lähetti hänet toistamiseen työkonferenssiin. Vuoden 1920 edustajakokouksen kulkuun ja asioiden käsittelyyn ei Paasivuori ottanut osaa paitsi järjestömuotokysymystä käsiteltäessä. Muut asiat ja päätökset hän jätti enemmistössä oleville vasemmistolaisille. Puheenjohtajaehdokkaaksi ei Paasivuorta enään asetettu, vaikka kokous ylistävin sanoin tunnustikin hänen työnsä ammattiyhdistysliikkeen hyväksi.

Ammattijärjestön johtavalta paikalta jäi Paasivuori siis ensikerran syrjään vuonna 1920, oltuaan liikkeen johdossa sen perustavasta kokouksesta lähtien. Vasemmistosuunnan valtaan pääsy synnytti ammattiyhdistysliikkeessä suuntataistelut, joita jatkui koko Ammattijärjestön toiminnan ajan. Näitä repiviä taisteluja yritettiin vuoden 1926 ammattijärjestön edustajakokouksessa sovittaa. Erityisellä »linnanrauhapäätöksellä» varattiin Ammattijärjestön johdossa eräitä paikkoja sosialidemokraateille ja puheenjohtajan paikkaa tarjottiin Paasivuorelle, sihteerin paikan jäädessä vasemmistolaisille. Monien neuvottelujen jälkeen suostuikin Paasivuori ottamaan tehtävän. Hän ei voinut olla poissa yrityksestä, jolla oli tarkoitus pelastaa ammattiyhdistysliike kokonaisena palkkatyöväen taloudelliseksi taistelujärjestöksi.

Vaikean ja raskaan tehtävän otti Paasivuori ryhtyessään jälleen Ammattijärjestön puheenjohtajaksi, sillä seuraavat kolme vuotta olivat entistä kiihkeämpien suuntariitojen vuosia. »Linnanrauha»-sopimusta ei noudatettu vasemmiston taholla, ja molemmat puolet hyökkäsivät Paasivuorta vastaan asiassa jos toisessakin. Tarvittiin Matti Paasivuori, mies, joka uhkauksia pelkäämättä, jykevänä ammattiyhdistysmiehenä ja ketään kumartamatta hoiti tehtävänsä. Moni ei sillä paikalla olisi tuota kolmea vuotta jaksanut olla. Paasivuori oli ja vielä vuoden 1929 edustajakokouksessa vastasi toiminnasta kuten puheenjohtajan tulikin.

Suomen Ammattijärjestön kahdeksas ja viimeinen edustajakokous toukokuulla 1929 oli ammattiyhdistysliikkeen suuntataistelujen räikein ja kohtalokkain temmellyskenttä. Kun vasemmistolaisilla oli kokouksessa ehdoton enemmistö ja heidän edustajansa häikäilemättä, enemmistön voimaan luottaen ajoivat asiat päätökseen, ei sosialidemokraateilla ollut muuta mahdollisuutta kuin vastalauseilla vapautua tehdyistä päätöksistä.

Katkerin mielin ja synkin tulevaisuuskuvin jätti Matti Paasivuori Suomen Ammattijärjestön kahdeksannen edustajakokouksen, kokouksen joka jäi myöskin tämän järjestön viimeiseksi kokoukseksi. Mies joka neljän vuosikymmenen aikana oli parhaat elinvoimansa antanut työväen taloudellisen taistelun eteenpäin viemiseksi, saattoi nyt aavis-

taa sen kohtalon, joka tätä työväestön suojamuuriksi tarkoitettua järjestöä odotti. Kun Ammattijärjestön lakkauttaminen sittemmin — vuosi viimeisestä edustajakokouksesta — tapahtui, painui ammattiyhdistysliikkeen uranuurtajan ja kunnianarvoisen johtajan hartiat kumaraan. Hän näki työnsä päättyneen erittäin murheellisella tavalla.

Ammattiyhdistysliikkeen uudelleen rakentaminen tapahtui välittömästi vanhan Ammattijärjestön tuhoutumisen jälkeen. Kun Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (SAK) lokakuussa 1930 perustettiin, nähtiin Matti Paasivuori kutsuvieraiden ensimmäisessä rivissä. Tervehdyksessään kokoukselle hän verkkaiseen mutta katkeraan sävyyn esitti valittelunsa, että hänen perustamansa Ammattijärjestö oli nyt hävitetty, mutta toivoi, että uusi jatkaisi edellisen työtä huomioonottaen, että kysymyksessä on työväen taloudellinen taistelu. Erityisellä huomaavaisuudella otti SAK:n kokous vastaan Paasivuoren tervehdyksen.

Uuden ammattiyhdistysliikkeen syntyyn ja kehitykseen ei Matti Paasivuori osallistunut missään muodossa. Jo ikänsäkin puolesta hän oli oikeutettu vetäytymään syrjään ja kun hänellä edelleen oli kansanedustajatehtävänsä, oli siinä hänelle työkenttää elämänsä viimeisiä vuosia varten.

Työväenpuolueen luottamustehtävissä.

Kun Helsinkiin 1898 perustettiin paikallinen puoluehallinto, joutui Paasivuori tähän kirvesmiesten ammattiosaston edustajana. Tästä tehtävästä alkoi varsinaisesti hänen poliittinen toimintansa työväenliikkeessä. Kun samoina aikoina Edvard Valpas-Hänninen, Eetu Salin, Taavi Tainio ym. työväenliikkeen tunnetut esitaistelijat olivat tässä hallinnossa mukana, joutui Matti Paasivuori jatkuvasti kosketuksiin näiden työväenliikkeen tunnettujen herättäjien kanssa. Jo näinä toiminnan vuosina syntyi Paasivuoren ja Edvard Valppaan toveruussuhde, joka kesti Valppaan kuolemaan asti. Paasivuoren valpaslaisuus tuli myöhempinä vuosikymmeninä hyvin usein esille. Mutta nämä toverukset olivat luonteenlaadultaan hyvin erilaiset. Kun Valpas vältti henkilökohtaista vastuuta vaikeissa tilanteissa, oli Matti Paasivuori taas puolestaan valmis astumaan edesvastuullisimpaankin tehtävään, jos työväenasian edistäminen siitä riippui. Valppaan kiihkeä ja räiskyvätyylinen puhe- ja kirjoitustapa olivat vastakkaiset Matti Paasivuoren harvasanaiselle, jyrisevälle puhetyylille ja hänen kuivan asialliselle kirjoitustavalleen.

Helsingin Työväenyhdistyksen edustajana Paasivuori osallistui puoluekokoukseen Viipurissa 1901, Forssassa 1903 ja Tampereella 1905. Jo Viipurin kokouksessa hänet valittiin puoluehallinnon varajäseneksi, mutta kun eräs vakinaisista jäsenistä siirtyi Amerikkaan, tuli hän 1901 puoluehallinnon vakinaiseksi jäseneksi. Kun puolueen johto oli näinä vuosina Turussa, edusti Paasivuori turkulaisessa puoluehallinnossa ns. »valpaslaista» suuntaa. Sosialidemokraattisen puolueen perustavassa kokouksessa 1903 esiintyi Paasivuori innokkaana valpaslaisena ja osaltaan vaikutti itsenäisen sos.dem. puolueen perustamiseen. Tampereella 1905 pidetyssä puoluekokouksessa päätettiin puolueen hallinto siirtää Turusta Helsinkiin. Helsinkiläisten joukossa Paasivuori valittiin puolueen hallintoon, vieläpä sen varapuheenjohtajaksikin. Sosialidemokraattisen puolueen kehitykselle erittäin merkittävässä puoluekokouksessa Oulussa 1906 Paasivuori kieltäytyi puoluetoimikunnan jäsenyydestä, mutta keväällä 1909 puolueneuvosto valitsi kuitenkin hänet uudelleen puoluetoimikunnan jäseneksi, mikä valinta sittemmin uudistettiin puoluekokouksissa Kotkassa 1909, Helsingissä 1911 ja Tampereella 1913. Näin jatkui ja kuolemaansa asti oli Paasivuori Sos.-dem. puoluetoimikunnan jäsenenä.

Vuonna 1899 valittiin Paasivuori suurella ääntenenemmistöllä Helsingin Työväen Sanomalehtiosakeyhtiön johtokuntaan. Tästä alkaakin hänen tärkeä osuutensa työväen sanomalehdistön hyväksi. Ollen vuosikausia lehtiyhtiön hallituksessa, vieläpä sen puheenjohtajanakin, hän kirjoitteli paljon Työmieheen, olipa väliaikaisesti lehden toimittajanakin.

Helsingin Työväenyhdistyksen johtokuntaan Paasivuori valittiin v. 1900, ja hän kuului yhdistyksen johtoon vuosikymmenet, joitakin keskeytyksiä lukuunottamatta. Lukuisat ovat ne luottamustoimet, joita Paasivuori Helsingin Työväenyhdistyksen piirissä on saanut. Helsingin työväen uljaan graniittipalatsin suunnitelmat on haudottu Paasivuoren ja Valppaan keskinäisissä neuvotteluissa, ja he molemmat olivatkin talon rakennustoimikunnan huomatuimpia jäseniä.

Järjestötoimintansa ensimmäisenä kymmenvuotiskautena vv. 1893—1903 käytettiin Paasivuorta hyvin paljon puhujana ja keskustelukysymysten alustajana. Ja Matin puheet olivatkin jykevän asiallisia ja aatteellisuuden kyllästämiä. Sanat tulivat verkkaan, mutta ne sattuivat paikalleen. Puheen »ulosanto» saattoi olla yksitoikkoista pitemmän ajan kuultavaksi, mutta siinä oli aina jokin erikoinen käsitteitä selventävä ajatus, josta puhuja äänellisesti korostaen tahtoi erityisesti kuulijoilleen huomauttaa. Väittelykokouksissa hän harvoin käytti puheenvuoroja, mutta sen mitä sanoi, lasketti todellisen työväenmiehen vakavuudella pitäen johdonmukaisesti kiinni siitä, mikä oli oikein ja vei mahdollisimman suoraan työväestöä hyödyttävään tulokseen.

Näistä puhe- ja alustustilaisuuksista on Paasivuori kertonut monta luonteenomaista kuvausta. Niinpä hän kerran alustaessaan v. 1902 kysymystä 8-tunnin työpäivästä sai moitteita siitä, ettei ollut rohjennut mainita, mitenkä joskus tulevaisuudessa voidaan vaatia ehkä 6 ja 4 tunnin työpäivää. Tämän ymmärtää, kun ottaa huomioon Matti Paasivuoren todellisuus-

pohjaisen asenteen työväenliikkeessä. Pilvilinnojen rakentamista ja toiminnan pystyttämistä toiveajattelulle ei Paasivuori koskaan sietänyt. Kun työväki vuosisadan vaihteessa tavotteli 11- tai 12-tuntisen työpäivän lyhentämistä 10-tuntiseksi, niin hyödytöntä oli silloin esittää 8-tunnin vaatimusta heti toteutettavaksi. Seuraavaksi tavoitteeksi sen kyllä Paasivuori asetti, mutta ei sillä kertaa toteutettavaksi.

Heti työväenjärjestöön liityttyään Matti tunkeutui vapaaaikoinaan kaikille mahdollisille kursseille sekä esitelmätilaisuuksiin. Näinä vuosina hän aivan ahmien pyrki mahdollisimman lyhyessä ajassa kartuttamaan tietomääräänsä, mikä sittemmin olikin hänelle erinomaiseksi avuksi jouduttuaan jo sangen varhain vakinaisesti palkattuihin tehtäviin työväenliikkeessä.

Paasivuoren osuus sosialidemokraattisen puolueen kehitykseen on ollut erittäin merkittävä. Jo se seikka, että hän — lyhyitä poissaoloja lukuunottamatta — oli yli 30 vuotta puoluetoimikunnan jäsenenä, on paljon arvoista. Hänellä oli tilaisuus seurata puolueen poliittista kehitystä ja sen järjestörakenteellista ja taloudellista vaurastumista kaikkina näinä vuosikymmeninä. Niitten luottamustehtävien luettelo, joita Paasivuori sai puolueen keskuudessa hoidettavakseen, on pitkä ja monipuolinen. Erilaiset komiteat ja jaostot, joita puolueen sisällä asetettiin, saivat Paasivuoresta uskollisen työntekijän. Hänen kirkas älynsä ja kovan kokemuksen koulussa hankittu sosialistinen maailmankatsomuksensa johti hänet selkeämmin kuin monen muun arvioimaan ansioita puhtaasti köyhälistön vapauspyrkimysten näkökulmasta. Puoluetoiminnassa Paasivuori ei tavoitellut intomielisyydelle perustuvia suuria poliittisia voittoja. Hänen tavoitteensa olivat puolue-elämässä samat kuin ammattiyhdistysliikkeessä — realistisia, sellaisia, joilla oli mahdollisuus viedä työväestön asiaa tulokseen, josta välittömästi lankesi hyötyä työväestölle. Puolue-elämässä

oli hänen sydäntään lähinnä puolueen ehjänä säilyminen ja sen yhtenäinen esiintyminen. Suuntataistelut, joita puolueen sisällä on käyty, eivät saaneet häntä koskaan luopumaan vakavista yrityksistä toimia niin, että Suomen työväenluokka loppujen lopuksi niistä kokonaisuudessaan sittenkin hyötyisi.

Kun vuoden 1918 tapausten jälkeen puoluetoimintaa uudelleen elvytettiin, seisoi Paasivuori jäyhänä ja järkkymättä aikaisempien käsitystensä kannalla. Hänen sosialidemokraattinen vakaumuksensa ja suuret ansionsa aikaisemmilta vuosilta oikeuttivat hänet pitämään ryhtinsä silloin, kun taholla ja toisella yritettiin hoiperrella puhtaalta sosialidemokraattiselta linjalta.

Osuustoimintamiehenä.

Työväenliikkeen kolmella haaralla, ammatillisella, poliittisella ja osuustoiminnallisella suoritti Paasivuori kunnioitettavan päivätyön. Osuuskauppaliike oli häntä erittäin lähellä, ja hänen vaikutuksensa siinä kolmen vuosikymmenen ajalla ei ole vähäksi arvioitava. Kun Helsinkiin perustettiin v. 1903 Helsingin Työväen Osuuskauppa, liittyi hän sen jäseneksi, ja kun sittemmin Elanto pari vuotta myöhemmin perustettiin, oli hän sen ensimmäisiä jäseniä. Vuonna 1912 valittiin Paasivuori Ammattijärjestön edustajana Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnan Oulussa pidettyyn kokoukseen. Kun tässä kokouksessa käsiteltiin mm. osuuskauppojen palvelushenkilöitten sairaus- ja hautausapukassan perustamiskysymystä, niin Paasivuorikin tarttui asiaan. Hän oli ollut useahkon vuoden valtion komiteassa, joka käsitteli apukassakysymystä, mistä johtuen hän saattoi esiintyä kokouksessa kyseessä olevan asian erikoistuntijana. Hänen puheenvuoronsa herättivätkin kokouksessa erityistä huomiota ja vaikuttivat melkoisessa määrässä kokouksen päätökseen. Seurauksena tästä

esiintymisestä oli, että SOK:n hallintoneuvosto valitsi Paasivuoren jäseneksi siihen komiteaan, joka sai tehtäväkseen valmistaa apukassakysymyksestä uuden esityksen SOK:n seuraavalle edustajakokoukselle. Kotkassa 1913 pidetyssä SOK:n edustajakokouksessa Paasivuori valittiin SOK:n hallintoneuvostoon varajäseneksi ja kun varajäsenet kutsuttiin kokouksiin, joutui hän kiinteästi mukaan SOK:n hallinnollisten asioiden hoitoon. SOK:laisessa osuustoimintaliikkeessä olikin Paasivuori aina vuoteen 1917, jolloin osuuskauppaliikkeen hajaantuminen tapahtui. Kulutusosuuskuntien Keskusliiton perustavassa kokouksessa valittiin Paasivuori KK:n johtokuntaan, jossa luottamustehtävässä hän oli kuolemaansa asti. Osuusliike Elannon hallintoneuvostoon kuului Paasivuori useita vuosia.

Edistysmielisen osuuskauppaliikkeen rakentamisvaiheesta asti pysyi Paasivuori uskollisena osuustoimintamiehenä. Niin liikkeen sisäisessä kehittämisessä kuin työssä sen ulkonaiseksi laajentamiseksi hän oli tarmokkaasti mukana ja täytti tunnollisesti ne lukemattomat luottamustehtävät, jotka hän osuuskauppaliikkeeltä sai suoritettavakseen.

Työväensuojelun ja sosiaalivakuutuksen tienraivaajana.

Niin moninainen kuin Matti Paasivuoren työosuus ja suoritus onkin ollut työväenliikkeen valtiollisella ja taloudellisella alalla, on tämän kaiken ohella eräs hänen merkittävimpiä työsarkojaan ollut toiminta tienraivaajana nykyaikaiselle työväensuojelulainsäädännölle ja sosiaalivakuutukselle. Paasivuori oli meidän maamme erikoisasiantuntijoita näillä aloilla. Hänen voi sanoa hallinneen ne täydellisesti. Kun tarvittiin järjestöjen tai eduskuntaryhmäpiireissä erikoistietoja tai selvyyttä jostakin työlainsäädäntöön tai sosiaalivakuutukseen

kuuluvista asioista tai kysymyksistä, käännyttiin empimättä Matti Paasivuoren puoleen. Selkeä-älyisenä ja hyvämuistisena hän kykeni aina antamaan varmat ja oikeat tiedot näistä asioista. Jonkin pitkän lakitekstin keskeltä hän saattoi melkeinpä suoralta kädeltä löytää kohdan, josta kulloinkin oli kysymys. Suomen työväenliikkeellä ei ole ollut viime vuosina ketään Matti Paasivuoren veroista sosiaalisen lainsäädännön tuntijaa.

Jo vuonna 1904 määrättiin Paasivuori Helsingin kaupungin työväenopetuksen järjestämistä ja kunnallisen ammattitarkastusta suunnittelevan komitean jäseneksi. Mutta varsinaisesti alkoi hänen työskentelynsä työlainsäädännön alalla maaliskuussa 1906, jolloin hänet asetettiin jäseneksi työväenlainsäädäntöä tarkastamaan asetettuun valtion komiteaan.

Komitea työskenteli useita vuosia, ja sen toimesta valmistui ja julkaistiin monia laki- ja asetusehdotuksia. Niinpä valmistui mm. lakiehdotus työntekijäin suojelemiseksi ja asetus ammattientarkastuksesta sekä ehdotus laiksi koskeva työnantajain vastuunalaisuutta työntekijää kohtaavasta ruumiinvammasta. Voidaan sanoa, että tämän komitean työllä laskettiin perusta maamme nykyiselle työlainsäädännölle. Myöhemmin on ollut useitakin komiteoita samoja kysymyksiä ja asioita selvittämässä, mutta perustava työ tehtiin mainitussa komiteassa.

Kun tutustuu niihin vastalauseisiin, joita Paasivuori komitean mietintöön on liittänyt, herättää ihmettelyä se varmuus ja kaukonäköisyys, joilla hän perusteli komitean enemmistön kannasta eroavia käsityksiään. Mutta myöskin se seikka, että jo komitean ehdotuksissa otettiin huomioon melkoinen määrä sellaisia uudistuksia, joista useat olivat vallitseviin lainsäädännön oloihin nähden aivan mullistavia, johtui Paasivuoren sitkeästä ja peräänantamattomasta työstä saada työväestön suojaksi mahdollisimman hyvä lainsäädäntö. Paasivuoren tukena ja varmasti monien asiatietojen erikoishankkijana toimi meidän vanhemmista työlainsäädännön ajajista tunnetuin, maisteri G. R. Snellman. Näiden kahden miehen yhteistyö olikin heitä molempia kiinnostavissa asioissa hyvin läheistä.

Paasivuori oli komiteatyössä rohkeitten otteitten mies. Kun komitean enemmistö katsoo mm. 60 tuntisen työviikon sopivaksi, esitti Paasivuori 48 tunnin työviikkovaatimuksen. Perusteluissaan hän osoitti, mitenkä huomattava osa työntekijäin vapaa-ajasta menee työmatkoihin, pesuun ja ruokailuun. Ne olivat kiistämättömät perustelut, kun niitä tuettiin kokemusperäisillä tosiseikoilla. Ylityökorvauksen kohdalla Paasivuori vaati lakiin otettavaksi selvän määräyksen siitä, että ylityökorvaus oli 50 %. Vastalauseessaan hän osoittaa, miten paljon ja ikäviä ristiriitoja syntyy, jos ylityökorvauksen määrääminen jätetään työnantajan päätettäväksi. Ammattitarkastajan valintaa koskevassa vastalauseessaan Paasivuori esitti rohkeasti, että ammattitarkastajien valinta olisi kussakin piirissä jätettävä työväen ammattiyhdistysten suoritettavaksi.

Vuonna 1908 määräsi senaatti Paasivuoren työttömyyden laajuutta tutkimaan asetetun komitean jäseneksi. Komitean työskentelyssä hän antoi lukuisia selvennyksiä perustellen ne omakohtaisiin kokemuksiin. Hänellähän itsellään oli tuntemus työttömyyden seurauksesta, mutta sen lisäksi hän oli ammattiyhdistysliikkeen toimitsijana tutustunut työttömyyskysymykseen ja työläisen avuttomuuteen työttömyyden häntä ahdistellessa. On merkittävää, että tämän komitean asettaminen johtui Paasivuoren v. 1907—1908 eduskunnassa tekemistä työttömäin avustamista ja työttömyysvakuutusta koskevista anomuksista. Komitean toimesta ilmestyikin kolme julkaisua: selostuksia työttömyysvakuutuksista ulkomailla, tutkimuksia työttömyydestä Suomessa joulu- ja marraskuussa

1908 ja tammi-helmikuussa 1909. Näiden mietintöjen perusteella jätti Paasivuori sos.-dem. eduskuntaryhmän tukemana valtiopäiville v. 1912—1913—1914 eduskuntaesityksen asetukseksi apurahan myöntämisestä työttömyyskassoille, mikä esitys hyväksyttiinkin, tosin monin huononnuksin, v. 1914 valtiopäivillä. Vuosien 1910—1912—1913 valtiopäiville teki Paasivuori eduskuntaesityksen työväen tapaturmavakuutuksesta, joka v. 1912 valtiopäivillä erinäisin muutoksin hyväksyttiinkin.

Sosiaalivakuutuskomitean jäsenenä vuosina 1917—1919 sai Paasivuori olla mukana valmistamassa ehdotuksia niille sosiaalivakuutusta koskeville esityksille, joista useita saapui eduskuntakäsittelyyn asti. Eräs näistä oli Paasivuoren ehdotus sairasvakuutuksesta. Sen puolesta hän taisteli eduskunnassa vuosikymmentä myöhemmin saatuaan Tannerin hallituksen jäsenenä siitä valtiopäiville hallituksen esityksen. Lakiehdotus kuitenkin raukesi porvariston vastuksen johdosta, ja Paasivuoren unelma sairasvakuutuksesta jäi toteuttamatta. Kansaneläkelain alustavissa toimissa oli Paasivuori myös mukana ja vieläpä eläessään sai todeta, että tämä laki saatiin eduskunnassa hyväksyttyä.

Työaikakomitean jäsenenä v. 1919—1920 vaikutti Paasivuori hyvin tehokkaasti työaikalainsäädännön uudistamiseksi. Tätä uudistamista ei kuitenkaan vielä silloin suoritettu, vaan se toteutui lähes parikymmentä vuotta myöhemmin uuden työaikakomitean kautta. Erittäin merkittävä osuus oli Paasivuorella myöskin ns. Mannion komiteassa, joka laati uuden ehdotuksen työriitojen sovittamisesta.

Komitea, joka työskenteli vuosina 1929—1931 olikin viimeisimpiä Paasivuoren komiteoita työlainsäädännön alalla. Kun v. 1919 asetettiin sosiaalihallitukseen erityiset sosiaalivaltuutetut, oli Paasivuori yhtenä valtuutettuna ja pääsi siten vaikuttamaan niiden monien ja merkittävien työlakiemme

valmistukseen, jotka v. 1920 luvulla alkupuolella tulivat voimaan.

Oli luonnollista, että kun maailmansodan jälkeen perustettiin Kansainvälinen työtoimisto ja sen kutsusta pidettiin Washingtonissa v. 1919 ensimmäinen työkonferenssi, Matti Paasivuori edusti siellä Suomea.

Paasivuoren esiintyminen valtion komiteoissa oli aina tasaista ja harkittua. Lukuisat kerrat hän saattoi vaatia istunnon lykkäämistä hankkiakseen lisätodistuksia käsitysten tueksi. Mutta saattoipa Matti joskus kiivastuakin. Kun vastustaja tiukasti piti kiinni työnantajalle edullisesta käsityksestä ja asia Matin mielestä oli maailman selvimpiä, kiivastui hän ja sanoi sanottavansa tavallista ponnekkaammin. Mutta kun hän iski vastustajaansa, ei hän kohdistanut hyökkäystä vastustajan heikoimpaan vaan vahvimpaan kohtaan ja antoi siihen oikean miehen iskun. Hänen vakava ja asiapitoinen esiintymisensä sai vastustajan taholta vilpittömän tunnustuksen. Olipa kysymys kuinka vastenmielisestä asiasta tahansa, vastustajat kuuntelivat häntä, sillä he tiesivät, että Paasivuori puhui asiasta, jossa hän oli koko sydämellään mukana.

Senaattorina ja ministerinä.

Ammattiyhdistys- ja puolueväen ehdotonta luottamusta nauttivana, sen yhtenä kaikkein tietorikkaimpana miehenä joutui Paasivuori useamman kerran yhteiskunnassamme sen kaikkein korkeimmille huipuille. Jo marraskuussa v. 1905, jolloin Helsingin työväestö kansallislakon aikana päätti esittää oman hallituksensa, joka historiassa kantaa »torin senaatin» nimeä, asetettiin Paasivuori Helsingin työväen taholta yhdeksi näin suunnitellun senaatin jäseneksi. Kun ehdotus ei saanut tsaarinvallan suostumusta, raukesi tämä ensimmäinen senaattoriksi pääsy. Mutta keväällä 1917 — Venäjän ensimmäisen

vallankumouksen jälkeen — kun Suomen Ammattijärjestön silloinen puheenjohtaja Oskari Tokoi sai tehtäväkseen kaikkiin parlamentaarisiin puolueisiin nojautuvan hallituksen muodostamisen, nimitettiin Paasivuori kauppa- ja teollisuustoimikunnan apulaispäälliköksi, mikä vastasi nykyistä sosiaaliministerin asemaa.

Tämä Paasivuoren ensimmäinen ministerinäolo sattui erittäin vaikeana ajankohtana. Se ei ollut mitenkään myönteinen kunnioitetulle ammattiyhdistysmiehelle. Vuoden 1917 monet lakot ja työväestön useinkin kuriton liikehtiminen vaatimustensa toteuttamisessa saattoivat ministerin hyvinkin vaikeitten tilanteiden eteen. Niinpä huhtikuun 18 pnä, kun metallityöntekijät koko maassa vaativat 8 tunnin työpäivän toteuttamista yleislakon avulla ja kun asiasta parhaillaan neuvoteltiin työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sekä senaattorien Ehrnroothin ja Paasivuoren kanssa, hyökkäsivät muutamat venäläiset matruusit paljastetuin asein neuvotteluhuoneeseen Tuo hetki oli Paasivuorelle syvä ja järkyttävä loukkaus. Olihan kysymyksessä hänen oman, jo kauan sitten esittämänsä 8 tunnin työaikavaatimuksen toteuttaminen ammattiyhdistysliikkeen hyväksymin keinoin. Ja kun nyt oli saatu asiat johdetuksi siihen, että työnantajat olivat suostuvaisia sopimaan työajan lyhennyksistä, keskeytetään neuvottelut venäläisten aseitten avulla.

Toisen kerran joutui Paasivuori hallituksenjäsenen vastuunalaiselle paikalle v. 1927 ns. Tannerin hallitukseen. Nyt hänellä oli oikea tehtävänsä, sillä sosialiministerinä hän sai hoitaakseen ja osittain käytäntöön soveltaakseen niitä sosiaalisia ja työväen suojelulainsäädännöllisiä asioita, joiden hyväksi hän oli sekä ammattiyhdistysliikkeessä että eduskunnassa vuosikymmenien ajan työskennellyt. Tällä ministerikaudellaan antoikin Paasivuori Suomen työturvallisuuslainsäädännölle sekä sosiaalivakuutukselle kymmeniä asetuksia ja ohjesääntöjä, jotka vieläkin ovat voimassa. Ministerinäolonsa aikana piti Paasivuori jatkuvasti kosketusta työväen ammatillisiin järjestöihin käyttäen niiden asiantuntijalausuntoja perusteluina tekemilleen uusille alotteille. On vain yksi sosiaaliministeri, jonka toimintaa voidaan verrata Paasivuoren ministerikauteen, kun asioita ammattiyhdistysväen kannalta katsotaan. Tämä ministeri oli K. A. Fagerholm, jonka ministerikausi on ollut hyvin merkittävä Suomen työtätekevälle väestölle.

„Tynkä-eduskunnan" jäsenenä.

Matti Paasivuori on eräs niitä harvoja, jotka tultuaan yksikamarisen eduskunnan jäseneksi sen ensikerran kokoontuessaan v. 1907 olivat jatkuvasti kuolemaansa saakka eduskuntamme jäseninä. Kolmevuosikymmentä hän oli mukana parlamentissa ja antoi ainutlaatuisen osuutensa sen työskentelyyn lähinnä sosiaalisissa asioissa. Työväenasiain valiokunta oli vuosikymmenet hänen työkenttänsä, jolla hän suoritti suuriarvoisen päivätyön. Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä ei kertaakaan herännyt epäilystä, kun eduskuntaehdokkaat asetettiin, etteikö Paasivuori olisi ensimmäisiä eduskuntaehdokkaita.

Kuten aikaisemmin on mainittu, pysytteli Matti Paasivuori syksystä 1917 lähtien erossa järjestötoiminnasta. Jo senaattorina ollessaan hän totesi, että eräät hänen omat puoluetoverinsa eivät ymmärtäneet hänen eräitä otteitaan, eivät varsinkaan sitä, että Paasivuori ei aikaisemmin kesällä jättänyt senaattorinpaikkaansa. Tällöin jo mm. Kullervo Manner suuriäänisesti vaati Paasivuoren puolueesta-erottamistakin. Kapinatalven hän eleli kotioloissaan eikä paljon ulkona liikkunutkaan.

Helsingin puolustuksen viimeisenä päivänä — huhtikuun 13. — tuli eräs punakaartilainen pistimellä varustettu kivääri

mukanaan pidättämään Paasivuorta tämän asunnosta. Jotkut naapuritalojen naiset olivat tehneet ilmiannon vain sillä perusteella, että talossa asui joku kapinallisten »herrasjohtaja», mikä riitti pidätyksen syyksi. Mutta se ei tapahtunutkaan niin vain. Kotona olivat 12—15 vuotiaat pojat ja vanhin näistä tarttui pidätystä suorittavaan punakaartilaiseen estääkseen isänsä vangitsemisen. Miten olisikaan käynyt, ellei äiti olisi saanut kahakkaa sovitetuksi. Mutta punakaartilainen lähti joka tapauksessa taluttamaan Mattia johonkin Kalliossa olevaan esikuntaan. Matkalla tuli eräs vanha kirvesmies vastaan ja näki, että Matti Paasivuorta raahasi mies punainen nauha käsivarressa. Mies selvitti pidättäjälle, kuka Paasivuori oli ja siinä selvittelyssä tuli Mattikin itsestään tietoja antaneeksi: »Olen vain sellainen mies, joka olen ollut rakentamassa tuota taloa, jota te nyt poltatte», osoittaen työväentaloa, joka parhaillaan roihusi ilmiliekeissä. Pidättäjä ei enempiä selvityksiä halunnut, vaan päästi Paasivuoren menemään kirvesmiehen ja vanhimman poikansa kanssa, joka oli koko ajan seurannut isänsä matkaa.

Valkoisten vallattua Helsingin pidätettiin Paasivuori kuulusteluja varten, mutta pääsi heti vapaaksi. Toisen kerran hänet pidätettiin toukokuun alussa Suomen Sosialidemokraatin ensimmäisen numeron ilmestymisen jälkeen. Tästä tuli sellainen muutamanpäivän pidätys, joka oli ajankohdalle ominaista. Muita seurauksia ei tästäkään vangitsemisesta myöhemminkään ollut.

Matti Paasivuoren esiintyminen vuoden 1918 tynkäeduskunnassa oli tapaus, joka kaikiksi ajoiksi on piirretty Suomen tasavallan historiaan. Ei ollut helppoa julistautua edelleenkin sosialidemokraatiksi ja ryhtyä sen asianajajaksi ajankohtana, jolloin kapinaliikkeen voittaja seisoi yksinvaltaisena yhteiskunnan mahtipaikoilla ja jolloin lähes satatuhatta työväenluokan jäsentä oli teljetty vankileireihin sekä kymmenettuhannet menettäneet henkensä rintamilla tai kapinanselvityksissä, nälän ja pelon ahdistaessa koko vähäväkistä kansanosaa. Mutta tinkimättömänä vakaumuksen miehenä Paasivuori käsitti, että tavoitellessaan ihmisarvoista paikkaa yhteiskunnassa työväenluokka oli ennenkin tehnyt virheitä. Sen todisti historia useista maista. Mutta hän tiesi myös, että työväestö oli tappioistaan viisastuva ja kokemustensa opettamana jatkava oikeutettua taisteluaan parempien olojen puolesta.

Pysytellen kapinan ajan täydellisesti erossa kansanvaltuuskunnasta ja sen toimista, seurasi hän sivusta arvostellen, jopa tuomitenkin olojen kehitystä. Eräät ammattiyhdistysmiehet, jotka olivat kansanvaltuuskunnan tehtävissä, yrittivät saada kosketusta Matti Paasivuoreen, mutta kaiken tämän hän torjui. Kun sitten työväenliikkeen toimihenkilöt, muutamia aniharvoja lukuunottamatta, olivat kapinan päätyttyä joko paenneet Venäjälle tai vangittuina, astui Matti Paasivuori eräitten toisten sivussa pysyneitten kanssa esille ja ryhtyi asioita järjestelemään.

Hallitus oli Vaasasta siirtynyt Helsinkiin ja heti Helsingin valtauksen jälkeen kävi suunnittelemaan eduskunnan koolle kutsumista. Vaikka hyvin tiedettiin, että koko sosialidemokraattisella eduskuntaryhmällä, — lähes puolella eduskunnan jäsenistä, muutamaa henkilöä lukuunottamatta — ei ollut tilaisuutta saapua istuntoon, kutsuttiin eduskunta koolle toukok. 15 pnä. Vallassaolevissa piireissä laskettiin, että yhtään sosialidemokraattia ei istuntoon saapuisi. Ja vaikka ovella valtiollinen poliisi tarkasti jokaisen sisälletulijan, saapui entinen senaattori, kirvesmies Matti Paasivuori eduskuntasaliin. Vasemmiston kaikki penkit olivat autioita, ja hämmästys oli suuri oikeiston piireissä, kun Paasivuori rauhalliseen tapaansa asettui omalle paikalleen.

Eduskunnan istunnossa 18 päivänä toukokuuta 1918 oli esillä ehdotus laiksi korkeimmasta oikeudesta. Tässä käsitte-

lyssä esitti edustaja rovasti Vuorimaa, että »sosialismi on taantumuksellista ja harvainvaltaa ja että sen kansanvaltaisuus on ollut vain ulkonainen naamari». Tähän edustaja Vuorimaan syytökseen sai Matti Paasivuori aiheen vastata ja käytti tynkäeduskunnassa ensimmäisen puheenvuoronsa, jossa mm. heitti syytöksen, että koolla oleva eduskunta oli »luokkaeduskunta». Heti Paasivuoren puheenvuoron jälkeen sai kirkkoherra A. J. Bäck puheenvuoron ja »syvästi valittaen totesi, että herra Paasivuoren oli sallittu saapua ja ottaa paikkansa eduskunnassa». Tämä ruotsalainen kirkonmies vaati, että Paasivuoren oli heti tänään jätettävä paikkansa eduskunnassa. Tähän häikäilemättömään hyökkäykseen ei kukaan edustajista kiinnittänyt huomiotaan, ja vaikenemalla sen sivuutti Paasivuorikin. Mutta kun eduskunta saman päivän illalla kokoontui uuteen istuntoon ja esillä olleesta senaatin puheenjohtajan korkeimman vallan käytöstä äänestettiin ja Paasivuori antoi äänensä maalaisliittolaisten ehdotuksen puolesta, pyysi kirkkoherra Bäck jälleen puheenvuoroa ja pyysi pöytäkirjaan merkittäväksi jyrkän vastalauseensa sen johdosta, että Paasivuoren oli sallittu osallistua äänestykseen. »Ei ole sanottu, että herra Paasivuori on niin viaton kuin monet nyt luulevat hänen olevan», lopetti eteläpohjalainen kirkonmies lausuntonsa.

Nyt oli jo menty liian pitkälle rauhallisen Paasivuoren mielestä. Saatuaan puheenvuoron hän kiukkua pursuten lausui: »Panen jyrkän vastalauseen Bäckin hyökkäyksiä vastaan minua kohtaan, sillä osoitettakoon minulle laissa ja tehtäköön syytös tai toimitettakoon näytös, mitä minä olen rikkonut. Minut on pidätetty ja vangittu eikä ole syytetty mistään, vaan vapautettu tutkimatta. Jos Bäck tai joku muu voi todistaa, että olen ollut joissakin vallankumousviroissa tai punakaartissa tai muissa semmoisissa, niin todistakoon ja osoittakoon sen. Luuleeko Bäck tai joku muu, että minun

asemassani on ollut niin herttaiset olot täällä punakaartilaisten keskuudessa. Minut ovat punakaartilaiset vanginneet, samoin valkoiset. En tiedä, missä minun pitäisi olla. Te voitte syyttää minua ainoastaan siitä, että olen olemassa, mutta mitään rikosta en tiedä tehneeni. Vastustan tehtyä ehdotusta.» Vieläkään ei muiden porvarillisten edustajien taholta kiinnitetty asiaan huomiota. Kun esilläoleva asia päättyi ja tynkäeduskunnan enemmistö päätti myöntää senaatin puheenjohtajalle Svinhufvudille oikeuden käyttää korkeinta valtaa, ilmoitti Paasivuori eduskunnan pöytäkirjaan vastalauseensa.

Maassa vallitseva punaisten vankien säälimätön kohtelu painoi raskaana Paasivuoren mieltä noina toukokuun päivinä. Hän yritti saada asiaa esille välikysymystietä, mutta kun yksikään edustaja ei siihen yhtynyt, ei hallituksenjäsenellä ollut valtiopäiväjärjestyksen mukaan velvollisuutta siihen vastata. Toukokuun 24 pnä sai Paasivuori kuitenkin ensimmäisen tilaisuuden esittää eduskunnan puhujalavalta käsityksensä valkoisesta terrorista. Esillä oli lakiehdotus ns. valtionrikosoikeuksista, ja sen käsittelyssä vuorineuvos A. Lagerlöf Oulusta lausui mm.: »Alkeellisimpia vaatimuksia, joita täytyy oikeusvaltiolle asettaa, on, että valtio ja yhteiskuntalaitokset ylläpidetään lain mukaan eikä mielivallalla. Meillä on sotavankina 80.000 ihmistä. Niiden asema on järjestettävä joutuin... On lupa vaatia, että vankien asia järjestetään laillisella tavalla... Heitä kuolee joukoittain ei ainoastaan lääkärin hoidon puutteessa tauteihin, vaan kelvollisen ruuan puutteessa, ja suorastaan nälkään.»

Nyt oli Matti Paasivuorella onnellinen hetki kohota ylös, ja rauhalliseen, mutta hieman kiihkeään tyyliinsä lausui mm.: »Olen iloinen herra Lagerlöfin lausunnon johdosta ja voin yhtyä niihin toivomuksiin, mitä herra Lagerlöf lausui, sillä minäkin tiedän, ainakin kerrotaan varmalta taholta, että joka vuorokausi suuret määrät vankeja tapetaan, samoin kerrotaan, että

ilman mitään tutkintoa ja tuomiota heitä tapetaan siten, että vartijat kulkevat vankien perässä sormi liipasimessa ja yks kaks kuuluu laukaus ja silloin on vangin elämä lopussa.» Samassa istunnossa oli esillä kysymys »toimenpiteistä kapinan johdosta», ja Paasivuori sai tilaisuuden esittää eduskunnan puhujalavalta ne asiat, jotka hän välikysymyksessään viikkoa myöhemmin esitti, mutta ei saanut hallitukselta vastausta. Väinö Tannerin, Hannes Ryömän ja eräitten toisten kanssa oli Paasivuori ensimmäisinä perustamassa Suomen Sosialidemokraattia, vieläpä sen vastaavana toimittajanakin. Kun lehti toukokuun 6 pnä ilmestyi, se takavarikoitiin ja Paasivuori pidätettiin kuulusteluja varten 2½ vuorokaudeksi. Selostettuaan lehteä kohdannutta mielivaltaa lausui Paasivuori mm.:

»Tällä lailla ei päästä siihen tulokseen mihin edustaja Vuorimaa luulee sillä päästävän, sillä niin kauan kuin palkkatyötä tulee olemaan, tulee olemaan työnantajia ja työntekijöitä, niin tulee myöskin olemaan etujen ristiriitoja, ja siihen oppiin perustuu, ed. Vuorimaa, sosialismi. Ja te ette voi rehellisessä mielessä väittää, etteikö sitä ristiriitaa ole olemassa, ja te ette voi työväenliikettä hävittää, vaikka koettaisittekin. Julkiset muodot te voitte kyllä hävittää, mutta te ette voi kokonaan hävittää vaikka koetattekin...» »Minä luulen, että kun te olette kerran aseellisen kapinan kukistaneet, niin totta kai te rikoslailla voitte pitää aisoissa niitä ihmisiä, jotka kovin yltiöpäistä meininkiä rupeaisivat täällä pitämään. Mitä tulee kiihoitukseen, josta ed. Vuorimaa myös täällä puhui, niin sitä on monenlaista. Minua ainakin kiihoittaa lukea niitten vanhoillisten herrojen julistuksia, joiden tarkoituksena on tuhota koko eduskunta, hävittää yleinen äänioikeus ja perustaa täällä kuningasvalta, joka minun käsittääkseni ja tietääkseni on ehdottomasti tämän kansan yleistä mielipidettä vastaan. Minua ja myös monta muuta työläistä kiihoittaa semmoinen.»

Paasivuori oli nyt saanut varmuutta, ja vaikka hän eduskunnassa edellisen keskustelun jälkeen saikin kymmenkunta porvarillista edustajaa kiivastumaan ja syyttämään Paasivuorta kaikesta mitä kapinatalvena oli tapahtunut, suhtautui hän rauhallisesti syytöksiin ja toisti aikaisemmat väitteensä.

Huomattavin ja samalla vaikuttavin Paasivuoren Matin esityksistä tynkäeduskunnassa oli se välikysymys, jonka hän jätti eduskunnalle ja siellä luettiin ja pantiin pöydälle kesäkuun 4 päivänä. Tällä välikysymysasiakirjalla sai Paasivuori vastaansa melkein koko eduskunnan ja porvarillisen yleisen mielipiteen. Siinä tehdyt syytökset ja paljastukset tuottivat Paasivuorelle monia hämäräperäisiä uhkauksia kostotoimenpiteistä. Kun tähän välikysymysasiakirjaan sisältyy suppeasti kaikki se valkoinen viha, minkä alaiseksi voitetut joutuivat, tulkoon se yhtenä Paasivuoren rohkeana ja työväenluokan asiaa puolustavana julistuksena tässä yhteydessä julkaistuksi. Paasivuoren välikysymys 4/6 1918 sisälsi seuraavaa:

Suomen Eduskunnalle. — Äskettäin päättyneen punakaartilaisdiktatuurin törkeimpiä väärinkäytöksiä oli, että sen vallitessa olivat kulttuuriyhteiskunnan ja oikeusvaltion ensimmäiset edellytykset: persoonallinen koskemattomuus sekä hengen ja omaisuuden turva olemattomat. Yksistään tämä seikka jo saattoi kaikki ne, jotka eivät järjestelmää kannattaneet, mitä hartaimmin toivomaan sen mitä pikaisinta kukistumista, siinä uskossa, että sen tapahduttua palattaisiin laillisiin oloihin.

Tämä järjestelmä on nyt kukistunut, mutta surkeasti ovat ne pettyneet, jotka ovat luulleet sen kautta palattavan laillisiin oloihin. »Punaisen terrorin» sijaan on vain saatu »valkoinen terrori», joka yhtä vähän kunnioittaa edellämainittuja oikeusvaltion perusteita kuin ensinmainittukaan. Ero on vain siinä, että »valkoinen terrori» on kohdistunut yksinomaan työväenluokan ja sosialidemokraattisen puolueen jäseniin.

Niinpä on työväenluokan jäseniä, jotka eivät ole millään tavalla ottaneet osaa kapinaan, vangittu ja pidetty viikkomääriä vangittuina todennäköisesti vain sen vuoksi, että ovat esiintyneet työläisen puvussa, taikka myöskin väärän ilmiannon perusteella, ilman että heille viimemainitussa tapauksessa on edes ilmoitettu ilmiantajan nimeä. Tutkintovankeudessa viruvia kymmeniätuhansia vankeja, joista suuri osa on aivan syyttömiäkin, kohdellaan sangen tylysti ja ruokitaan niin puutteellisesti, että vangit ovat aivan nälkäkuoleman partaalla ja useita on jo ravinnon puutteessa kuollut. Vankien tutkimisessa käytetään lisäksi sellaista kaiken laillisen oikeudenkäytön vastaista menettelyä, että syytetyn täytyy osoittaa syyttömyytensä, ennenkuin hänet voi päästää vapaaksi.

Suorastaan korjaamattomia oikeusrikoksia ovat ne tuhannet teloitukset, joita maassamme on »valkoisen terrorin» vallitessa toimeenpantu ja joita ei voi nimittää miksikään muuksi kuin järjestelmälliseksi murhaamiseksi. Porvarillinen sanomalehdistö, joka on syystä kyllä äänekkäästi tuominnut punakaartin toimeenpanemat tunnettujen henkilöiden murhat, on siunannut nämä »nimettömäin henkilöiden» teloitukset tavaksi käyneellä otsikolla: »saanut ansaitun palkkansa», siitä huolimatta, että nämä teloitukset ovat olleet räikeintä ja julminta laittomuutta mitä tässä maassa on minkään hallituksen tieten ja suostumuksella harjoitettu.

Jonkinlaisen laillisuuden verhon antamiseksi näille teloituksille on osa niistä tapahtunut eräänlaisten tuomioistuinten langettamien kuolemantuomioiden perusteella. Nämä tuomioistuimet ovat kuitenkin olleet aivan laittomasti kokoonpantuja. Niiden oikeudenkäyttöjärjestys on samoin ollut laitonta. Mutta ennen kaikkea ovat olleet laittomia niiden langettamat tuomiot, joilla valtiopetokseen osaaottaneet on tuomittu kuolemanrangaistukseen, vaikka rikoslaki tuntee

tämmöisistä rikoksista korkeimpana rangaistuksena kuritushuonerangaistuksen.

Mutta paitsi tuollaisten laittomien tuomioistuinten säätämien kuolemantuomioiden täytäntöönpanoa on lisäksi tapahtunut yksityistä vankien surmaamista ilman minkäänlaisten tuomioistuinten siunausta, jolloin aivan viattomatkin ovat joutuneet menettämään henkensä jonkun sotilaan oikun johdosta. Ja peloittavinta tässä on se, että ainakin osalla hallituksen sotaväen ylipäälliköistä näyttää lausunnoistaan päättäen se käsitys olevan vallalla, että tämä on juuri niinkuin ollakin pitää.

Kaiken tämän tietäessään ei ihmettele, että hallitus on nähnyt tarpeelliseksi ottaa käytäntöön kirjesensuurin maan rajoilla.

Olot ovat siis maassamme tällä hetkellä semmoiset, että kuka tahansa työväenluokkaan kuuluva henkilö voi milloin hyvänsä tulla väärän ilmiannon perusteella vangituksi sekä sen nojalla pidetyksi epämääräisiä aikoja vankeudessa tai joutua murhatuksi. Katson tämän vuoksi velvollisuudekseni työväenluokan edustajana eduskunnassa kehoittaa eduskuntaa toimimaan tämän tilanteen pikaiseksi lopettamiseksi ja oikeusvaltion olojen palauttamiseksi ja pyydän siinä mielessä asianomaisen hallituksen jäsenen vastattavaksi esittää seuraavat kysymykseni:

1. Onko hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin, ettei ketään aiheetta tai lainvastaisesti vangita, sekä että syyttömästi vangitut heti vapautetaan?

2. Onko hallitus ryhtynyt riittävän tehokkaisiin toimenpiteisiin estääkseen tilapäisten tuomioistuinten langettamien laittomien kuolemantuomioiden täytäntöönpanon samoin kuin yksityisten toimesta tapahtuvat vankien murhat?

3. Mihin toimenpiteisiin hallitus on ryhtynyt niiden henkilöiden syytteeseen saattamiseksi, jotka ovat tehneet itsensä

syypäiksi laittomien kuolemantuomioiden antamiseen tai niiden täytäntöönpanoon.

Helsingissä, toukokuun 28 pnä 1918.

Matti Paasivuori.

Kun tynkäeduskunnassa ryhdyttiin heinäkuun alussa muuttamaan eduskunnan edellisenä syksynä hyväksymää 8 tunnin työaikalakia tavalla, joka olisi johtanut täydelliseen 9—10 tunnin työaikaan, otti Matti Paasivuori nuoruusaikojensa kiivaan, mutta jykevän taisteluasenteen vallassaolevia edustajia vastaan. Eduskuntaa hän nimitti nyt »vallankaappauseduskunnaksi» ja vastatessaan työnantajaliiton johtajalle tuomari Palmgrenille hän päätti puheenvuoronsa: »Ed. Palmgren mainitsi, että tämä laki on vallankumouksen tulos. Niinhän se on, se on viime vuoden maaliskuun vallankumouksen tulos. Ja sitten tämä ehdotus on vastavallankumouksen tulos, jonka porvaristo saksalaisten avulla pani toimeen. Ellei näin olisi, niin tällaista esitystä ei olisi, ei ainakaan näin pian, tänne tuotu.»

Kuninkaan vaalitouhun yhteydessä sai Paasivuori usean kerran tilaisuuden iskeä kuninkaanhankkijoita oikein olan takaa. Verkkaan mutta ivallisen purevasti hän lasketteli syytöksiä ja paljastuksia siitä, mihin monarkian pystyttämisellä eduskunnan enemmistö pyrki.

Kun eduskunnassa sittemmin ryhdyttiin maalaisliiton ja edistyksen vastuksesta huolimatta valitsemaan Suomelle kuningasta, sisuuntui Matti Paasivuori ja saneli eduskunnan pöytäkirjoihin hyvin suuttuneessa mielentilassa vastalauseensa tätä »uutta valtiokaappausta vastaan». Vaikka eduskunnan istunnoissa oli hallituksen taholta jo keväästä lähtien huomautettu, että tynkäeduskunta hajaantuu heti kun se on saanut kapinan johdosta aiheutuneet kiireelliset asiat ratkaistuksi,

ei tätä lupausta toteutettu, vaikka sitä Paasivuoren ohella useat maalaisliittolaisetkin kansanedustajat vaativat. Kun eduskunta jatkuvasti otti käsiteltäväkseen uusia lakiesityksiä, mm. uuden asevelvollisuuslain, jäi Matti Paasivuori yhdessä puoluetoverinsa Evert Huttusen kanssa marraskuulla pois eduskunnasta. Toimittaja Evert Huttunen oli nimittäin syyskuusta lähtien ollut eduskunnassa toisena sosialidemokraattisena kansanedustajana.

Matti Paasivuori on jälkeenpäin kertonut, että hänen siihenastisen elämänsä kaikkein vaikeimpia aikoja olivat nuo eduskunnan istunnot kesällä vuonna 1918. Samaan aikaan kun valtaosaa työväestöstä pidettiin vankileireissä, kymmenet tuhannet perheet menettäneet huoltajansa kapinan selvittelyissä, suoritti tynkäeduskunta toinen toistaan väkivaltaisempia tekoja aikaisemman työväkeä suojelevan lainsäädännön hävittämiseksi. Kansalaisvapauksia supistettiin ja yhdistys-, kokoontumis- ja lausuntovapauksia rajoitettiin. Hallitukselle annettiin oikeus mielensä mukaan suorittaa takavarikointeja, kotietsintöjä, vangitsemisia ja maasta karkoituksiakin. 8 tunnin työlakia huononnettiin huomattavasti, ylityömäärää korotettiin ja kunnallislakiinkin yritettiin huononnuksia, mutta sitä ei ehditty saada käytäntöön ennen uusia vaaleja. Tämän kaiken keskellä pysyi Matti Paasivuori edustajapaikallaan.

Perheen isänä.

Asetuttuaan Helsinkiin vakinaisesti asumaan Paasivuori meni 1896 avioliittoon myös Ilmajoelta kotoisin olevan Maria Elisabet Lindgrenin kanssa. Tästä avioliitosta on tullut perheeseen 2 tyttöä ja 4 poikaa. Vanhin lapsista — tyttö — syntyi 1897, ja nuorin pojista kaatui talvisodan viimeisinä päi-

vinä Viipurinlahdella. Omien lasten lisäksi on perheessä ollut kasvattitytär.

Kotioloissa oli Paasivuori rauhallinen ja leppoisa isä. Harvoin häntä koko perhe yhtäaikaisesti näki, siksi paljon oli kokous- ja järjestötehtäviä iltaisin suoritettava. Lasten kasvatus oli äidin huolena, sillä isällä ei ollut siihen aikaa ja hän katsoikin sen vaimolleen sopivammaksi. Samoin oli kodin taloudellinen hoito ja huolenpito vaimon tehtävänä. Kun talousrahat oli annettu, niin eipä niiden käyttöön perheen päämies sen enempää sekaantunut. Vaikka Paasivuori ei ollutkaan järjestöelämässä eikä eduskunnassakaan mikään erityisen innokas naisasianajaja, mistä hän sai joskus puoluetovereiltaan huomautuksia, oli hän kotonaan antanut valtikan vaimolleen ja myöskin tunnusti tämän taidon ja kätevyyden perheen asioiden hoidossa. Poliittisia tai järjestöasioita ei kodin piirissä käsitelty. Ne olivat yksinomaan isän, eikä perheen tarvinnut olla niistä selvillä. Tästä huolimatta työväenliike on saanut useimmat hänen lapsistaan omiin toimiinsa ja tehtäviinsä.

Vaiherikkaat ja Suomen työväenluokalle erittäin runsaasti hyvää tuottaneet elinvuotensa päätti Matti Paasivuori rauhallisesti kotinsa piirissä. Pitkäaikainen tauti oli hänen kestettävä, mutta vuoteessa ei hän pysynyt. Kun eduskunnassa oli jokin työväelle tärkeä kysymys tai asia esillä, nähtiin Paasivuori istunnoissa huolimatta taudin tuomista tuskista. Viimeiseen hetkeen hän oli paikallaan luottamustehtävissään antamatta ystäviensä kehoitusten vaikuttaa vuoteessa pysymiseen.

Kesäkuun 16 päivän iltana v. 1937 Matti Paasivuori hiljaa ja rauhallisesti ummisti ikuisesti silmänsä omaistensa ympäröimänä. Näin oli päättynyt yhden kunnia-arvoisimman Suomen työväenliikkeen uranuurtajan elämän taival. Kymmenet tuhannet työläiset — saatuaan kuulla Matti Paasivuoren

kuolemasta — pysähtyivät hetkeksi muistamaan miestä, joka niin paljon oli luokkansa jäsenten hyväksi ponnistellut ja saavutuksia hankkinut.

Pilvipoutaisena kesäkuun 20 päivänä Matti Paasivuori laskettiin Helsingissä Hietaniemen hautausmaahan. Tilaisuus oli mieliinpainuva kunnioituksen osoitus Suomen työväenliikkeen ja yhteiskunnallisen toiminnan jalolle työntekijälle. Valtioneuvosto ja kaikki työväenjärjestöt olivat tilaisuudessa edustettuina. Jokainen puhe päättyi tässä tilaisuudessa kiitollisuuden ja kunnioituksen sanoihin miehelle, joka niin paljon oli antanut elämänsä varrella vähäväkisen kansanosan yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman kohottamiseksi.

Helsingin kaupunginvaltuusto kunnioitti pääkaupungin pitkäaikaista asukasta ja sen lukuisissa luottamustoimissa ollutta omistamalla Suomen järjestyneen työväestön keskuudessa yleisimmin tunnetun Sirkuskadun Paasivuorenkaduksi. Tämä katu oli niiden järjestöjen ja työväen liikelaitosten omistamien kiinteistöjen reunustama, joita perustamassa ja kehittämässä Matti Paasivuori oli ollut lähes puolivuosisataa. Paasivuorenkatu muistuttaa jokaista nuorempaa työväenliikkeen jäsentä ja toimihenkilöä kunnioitetusta uranuurtavasta ja jykeväotteisesta työväenasian eteenpäin viejästä.

E. K. Louhikko.